

ROBERT MERLE

MESTERSÉGEM A HALÁL

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

Robert Merle
Mesterségem a halál
([Tartalom](#))

*Kinek ajánlanám e könyvet,
ha nem azok áldozatainak,
akiknek mestersége a halál?*

1913

Befordultam a Kaiser-Allee sarkán, meztelen lábszáramat szél és jeges eső csapkodta, aggodalom fogott el, amint eszembe jutott, hogy ma szombat van. Az utolsó métereket futva tettem meg, berohantam a lépcsőházba, kettesével ugráltam fel a lépcsőkön, és kétszer halkan kopogtattam. Megkönnyebbülve ismertem fel a kövér Mária lomha lépteit. Nyílt az ajtó, Mária hátrasimított homlokából egy szürke hajfürtöt, jóságosan rám nézett kék szemével, és csöndesen, lopva mondta:

– Elkéstél.

És nekem úgy rémlett, mintha feketén és soványán Apa termett volna előttem, s akadozó hangján azt mondta volna: „A pontosság... német erény... mein Herr!”

Zihálva kérdeztem:

– Hol van?

Mária szelíden becsukta az előszoba ajtaját.

– A dolgozószobájában. Az üzleti könyveit vizsgálja.

Majd hozzátette:

– Kihoztam a mamuszod. Nem kell érte menned a szobádba.

Apa irodája előtt kellett elhaladnom, hogy a szobámba érjek. Fél térdre ereszkedtem, és kezdtem kifűzni a cipőmet. Mária mellettem állt, mozdulatlanul és súlyosan. Felemeltem a fejem.

– És a táskám? – kérdeztem.

– Majd én beviszem. Úgyis fel kell még vikszelnem a szobádat.

Levettem a zubbonyom, felakasztottam Apa nagy, fekete kabátja mellé, és azt mondtam:

– Köszönöm, Mária.

Felkapta a fejét, szürke hajfürtje visszahullt szemére, megveregette a vállam.

Elindultam a konyhába, csöndesen kinyitottam az ajtaját, s behúztam magam mögött. Mama a mosogatókagyló előtt állt, épp mosott.

– Kézit csókolom, Mama.

Hátrafordult, fakó szeme az arcomra siklott, a pohárszék órájára pillantott, és félénken azt mondta:

– Elkéstél.

– Sok diák volt gyónni. Aztán Thaler atya ott tartott.

Mama újra mosni kezdett, s ettől fogva már csak a hátát láttam. Anélkül, hogy rám nézett volna, megtoldotta:

– A lavórod és a törlőrongyok ott vannak az asztalon. A húgaid már dolgoznak. Siess.

– Igenis, Mama.

Fogtam a lavórt meg a rongyokat, s kimentem a folyosóra. Lassan lépkedtem, nehogy kilötyintsem a vizet a lavórból.

Elhaladtam az ebédlő előtt, az ajtó nyitva volt, Gerda és Bertha egy-egy széken az ablaknál állt. Csak a hátukat láttam. Aztán a szalon előtt haladtam el, és beléptem Mama szobájába. Mária épp az

ablakhoz készítette a zsámolyt, amelyet a kamrából hozott. Ránéztem, és magamban azt mondtam: „Köszönöm, Mária”, de nem nyitottam ki a szám: ablaktisztításkor nem volt szabad beszélni.

Néhány perc múlva átvittem a zsámolyt Apa szobájába, visszatértem a lavórért meg a rongyokért, majd felléptem a zsámolyra, és tovább pucoltam az ablakot. Szemben velem mozdony fütyült, a vágányok fölé füst és lárma emelkedett, azon kaptam magam, hogy már-már kihajolok, kinézek az ablakon. Rémulten rebegtem: „Istenem, add, hogy ezentúl ne nézzek ki az utcára.” Majd hozzátettem: „Istenem, add, hogy ne kövessék el bűnt ablakmosás közben.”

Ezután elmormoltam egy imát, halkán elénekeltem egy zsoltárt, és valamelyest jobban éreztem magam. Végeztem Apa ablakaival, kiléptem a szobából, és a szalon felé tartottam. A folyosó végén Gerda és Bertha tűnt fel. Egymás után jöttek, kezükben lavórral. Szobájuk ablakait mentek tisztítani. Én a fal mellé tettem a zsámolyt, megtöröltem homlokom, és amikor elmentek előttem, elfordítottam a fejem. Én voltam a legidősebb, de ők nagyobbak voltak nálam.

A szalon ablakához állítottam a zsámolyt, s visszatértem a lavórért és a rongyokért Apa szobájába. Holmimat egy sarokba raktam, szívdobogás jött rám, becsuktam az ajtót, és elnéztem a díszegyenruhás katonatisztek berá-mázott arcképeit: a három testvért, a nagybácsit, Apa apját és nagyapját. Nagyapám arcképénél hosszasan elidőztem: ezredes volt, azt mondták, hasonlítok rá.

Kinyitottam az ablakot, és felléptem a zsámolyra; a szobába szél és eső zúdult be, őrszem voltam az előőrsön, kémleltem a viharban közelgő ellenséget. Majd változott a szín, kaszárnyaudvaron találtam magam, egy tiszt megbüntetett – éppúgy csillogott a szeme, éppolyan sovány volt az arca, mint Apáé –, én vigyázban álltam, és tiszteletteljesen mondtam: „Jawohl, Herr Hauptmann!” Szúró fájdalom bujkált a hátgerincemben, kezem gépiesen, pontosan dörzsölte az ablaküveget, gyönyörűség töltött el, mert vállamon és hátamon családunk tisztjeinek szigorú tekintetét éreztem.

Amikor munkámmal végeztem, visszavittem a zsámolyt a kamrába, visszajöttem a lavórért meg a rongyokért, és bementem a konyhába.

Mama, anélkül, hogy hátrafordult volna, azt mondta:

– Rakd a földre a holmidat, és gyere, mosd meg a kezed.

A mosogatókagylóhoz léptem, Mama helyet szorított, vízbe mártottam a kezem, meleg volt, pedig Apa megtiltotta, hogy meleg vízben mosakodjunk. Csöndesen azt mondtam:

– De hisz ez meleg víz!

Mama felsóhajtott, fogta a lavórt, a vizet szó nélkül kiöntötte, és megeresztette a mosogatókagyló csapját. Amikor a szappanért nyúltam, félrehúzódott, oldalt fordult, jobb kezével a mosogatókagyló szélére támaszkodott, szemét a pohárszékre szegezte. Jobb keze enyhén remegett.

Amikor megmosakodtam, felém nyújtotta a fésűt, és anélkül, hogy rám nézett volna, azt mondta:

– Fésülködj meg.

Elindultam a pohárszék kis tükre felé, hallottam, hogy Mama visszateszi a fehérneműs üstöt a mosogatókagylóba, megnéztem magam a tükörben, és azon töprengtem, csakugyan hasonlítok-e nagyapámra. Okvetlenül meg kellett tudnom, hasonlítok-e hozzá, mert ha igen, remélhettem, hogy akárcsak ő, én is ezredes leszek.

Mama azt mondta a hátam mögött: – Apa vár rád.

A pohárszékre tettem a fésűt, és elfogott a remegés.

– Ne tedd a fésűt a pohárszékre – mondta Mama.

Két lépést tett felém, felemelte a fésűt, megtörölte a kötényében, és betette a pohárszék fiókjába. Kétségbeesetten rámeredtem, de tekintete elsiklott felettem, hátat fordított, és visszament a mosogatókagylóhoz.

Elhagytam a konyhát, és lassan Apa dolgozószobája felé indultam. A folyosón ismét találkoztam

húgaimmal. Alattomos pillantásokat vetettek rám, és én megértettem, hogy kitalálták, hova tartok. Az iroda ajtaja előtt megálltam, egy utolsó heves erőfeszítéssel megkíséreltem elnyomni remegésem. Bekopogtam. Apa kikiáltott: „Tessék!”, én benyitottam, behúztam az ajtót magam mögött, és vigyázzba merevedtem.

Azon nyomban jeges hideg hatolt át a ruhámon, hasított a csontomig. Apa az íróasztalnál ült, mozdulatlanul, háttal az ajtónak, szemben a kitárt ablakkal. Nem mertem megmoccanni, álltam feszes vigyázzban. Az eső vadul, szélrohamszerűen zúdult be a szobába, láttam, hogy az ablak előtt tócsa gyűlt össze.

Apa szaggatott beszédmodorában azt mondta:

– Gyere... ülj le...

Közelebb mentem, és leültem egy kis alacsony székre Apa balján. Felém fordította a foteljét, rám nézett. Szeme a szokásosnál is beesettebb volt, s arca olyan sovány, hogy egyenként meg lehetett volna számolni minden izmát. Csak a kis asztali lámpa égett, s én örültem, hogy megbújhatok az árnyékban.

– Fázol?

– Nem, Apa.

– Csak nem... reszketsz?

– Nem, Apa.

De észrevettem, hogy neki is nehezebb esik elnyomnia remegését: arca és keze kék volt.

– Végeztél... az ablaktisztítással?

– Igenis, Apa.

– Beszéltél... közben?

– Nem, Apa.

Szórakozottan lehorgasztotta a fejét. Mivel egy ideig nem szólt semmit, megtoldottam:

– Énekeltem egy zsoltárt.

Felemelte a fejét, és szaggatott beszédmodorában azt mondta:

– Csak arra... felelj... amit kérdezek.

– Igenis, Apa.

Folytatta a kihallgatást, de valahogy szórakozottan, gépiesen.

– A húgaid... beszéltek?

– Nem, Apa.

– Nem loccsantottad ki... a vizet?

– Nem.

– Nem néztél ki... az utcára?

Egy pillanat töredékéig haboztam.

– Nem, Apa.

Végigmért.

– Gondold meg jól. Nem néztél ki... az utcára?

– Nem, Apa.

Lehunyta a szemét. Csakugyan szórakozott lehetett, különben nem hagyta volna ilyen könnyen abba a kihallgatást.

Egy darabig csend volt. Apa nagy, merev teste megmoccan a fotelben. A zápor bevert a szobába, éreztem, hogy bal térdem átnedvesedik... Átjárt a hideg, de én nem a hidegtől, hanem a félelemtől szenvedtem; féltem, hogy Apa észreveszi, hogy ismét elfogott a remegés.

– Rudolf... beszédem van veled.

– Igenis, Apa.

Fullasztó köhögés rázta meg. Aztán az ablakra nézett, az az érzésem támadt, rögtön feláll, és behajtja szárnyait. De nem, meggondolta magát, folytatta:

– Rudolf... beszédem van veled... a jövődet illetően.

– Igenis, Apa.

Egy darabig hallgatott, nézte az ablakot. Keze elkéült a hidegtől, de ő kényszerű mozdulatlanságot erőltetett magára.

– Előbb... elmondunk... egy imát.

Felállt, s nyomban én is felálltam. Elindultunk a fészület felé, amely egy alacsonyabb zsámoly mögött, a falon függött; Apa a padlóra térdelt. Én is letérdeltem, de nem mellé, hanem mögé. Keresztet vetett, és lassan, szabatosan, ügyelve, hogy egyetlen szótagot se nyeljen le, mondani kezdte a Miatyánkot. Imádkozás közben nem akadozott a hangja.

Néztem ezt a nagy, szikár, előttem térdeplő alakot, s mint minden alkalommal, most is úgy éreztem, sokkal inkább hozzá, mint Istenhez imádkozom.

Apa hangosan „ámen”-t mondott, és felállt. Rögtön én is felálltam. Majd Apa ismét elfoglalta helyét az íróasztal mögött.

– Ül le.

Visszakuporodtam a kis székre. Halántékom lüktetett.

Ő hosszan rám nézett, és nekem az a különös érzésem támadt, hogy nem mer beszélni hozzám. Míg tétovázott, az eső hirtelen elállt. Apa arca felderült, és én megértettem, minek kell következnie. Csakugyan, felállt és becsukta az ablakot: Isten maga vetett véget a büntetésnek.

Apa ismét leült, úgy rémlett, bátorsága visszatért.

– Rudolf – mondta –, tizenhárom éves vagy... a te korodban... sok mindent megért az ember. Istennek hála... okos vagy... és hála nekem...

– . . .jobban mondva – folytatta –, hála Istennek... aki volt oly kegyes... hogy megvilágosította elmémet... hogy felneveljelek... az iskolában jól tanulsz. Mert én arra tanítottalak... Rudolf... arra... hogy eleget tégy... a kötelességeidnek... ahogy az ablakot is tisztítod... Alaposan!

Egy pillanatig hallgatott, majd hangosan, szinte kiabálva ismételte:

– Alaposan!

Megértettem, hogy beszélnem kell, és halkán azt mondtam: – Igenis, Apa. – Amióta az ablak zárva volt, úgy éreztem, a szoba levegője sokkal dermesztőbb.

– Megmondom tehát... mit határoztam... a jövődet illetően.

– De azt akarom – folytatta –, hogy tudd meg... hogy értsd meg... miért döntöttem így.

Abbahagyta, összekulcsolta a kezét, ajka megremegett.

– Rudolf... valaha én... vétkeztem.

Megdöbbenve bámultam rá.

– És hogy megértsd... az elhatározásomat... ma... el kell mondanom neked... milyen vétket követtem el. Olyan vétket... Rudolf... olyan nagy... és szörnyű bünt... hogy nem remélhetem... nem szabad remélnem... hogy Isten megbocsát... legalábbis ebben az életben...

Lehunyta szemét, ajka görcsösen megvonaglott, arca olyan kétségbeesett volt, hogy összeszorult a torkom, és néhány másodpercig reszketésem is abbamaradt.

Apa nagy erővel szétfeszítette a kezét, és tenyerét a térdére helyezte.

– Elképzeld... milyen... kínos... így lealacsonyodnom... így megalázkodnom... előtted. De az én szenvedésem... nem számít. Én nem számítok.

Behunyta a szemét, és megismételte:

– Én nem számítok.

Ez volt a kedves szavajárása, és mint minden esetben, ha így szólt, rettenetesen restelkedtem, és bűnösnek éreztem magam, mintha én volnék az oka, hogy egy ilyen csaknem isteni lény, mint Apa: „nem számít”.

Kinyitotta a szemét, és maga elé bámult:

– Rudolf... rövidebb... pontosabban... néhány héttel... a születésem előtt... üzleti ügyben... el kellett utaznom...

Utálkozva ejtette ki:

– ...Franciaországba. Párizsba...

Megakadt, lehunyta a szemét, minden vér kiszaladt az arcából.

– Párizs, Rudolf, minden bűnök fővárosa!

Hirtelen kiegyenesedett székében, és gyűlölettől lángoló szemekkel meredt rám.

– Megértetted?

Nem értettem meg, de pillantása elborzasztott, és elhaló hangon azt feleltem: – Igenis, Apa.

– Isten – folytatta halkán – haragjában... meglátogatta... a testem és a lelkem.

Maga elé bámult.

– Beteg voltam – mondta elképesztően utálkozó hangszíval –, kezeltem magam... és meggyógyultam... de a lélek nem gyógyul meg.

Váratlanul felordított:

– Nem gyógyulhatott meg!

Hosszú ideig hallgatott, majd mintha ráébredt volna, hogy ott vagyok:

– Reszketsz? – kérdezte gépiesen.

– Nem, Apa.

Folytatta:

– Visszatértem... Németországba. A vétkeimet... bevallottam anyádnak... és elhatároztam... hogy ezentúl... magamra veszem... a saját vétkeimen kívül... a feleségem... és a gyermekeim vétkeiért is... és Isten... bocsánatát kérem... az ő... valamint... a magam vétkeiért.

Néhány másodperc elteltével folytatta, és ezúttal ugyanúgy, mint imádkozás közben, hangja nem akadozott.

– És végül ünnepélyes fogadalmat tettem a Szent Szűznek: ha születendő gyermekem fiú lesz, életét neki szentelem.

A szemembe nézett:

– A Szent Szűz úgy akarta... hogy fiam szülessék.

Hallatlanul merész mozdulatot tettem: felálltam.

– Ül le – mondta Apa, anélkül, hogy hangját felemelte volna.

– Apa...

– Ül le.

Visszaültem.

– Akkor beszélj, ha befejeztél.

Azt válaszoltam: – Igenis, Apa –, de már tudtam, hogy mire befejezi, képtelen leszek megszólalni.

– Rudolf – folytatta –, amióta elérted azt a kort, amikor vétkezik... az ember... én minden vétkeidet... egyiket a másik után... magamra vettem. Istentől kértem... bocsánatot... számodra... mintha én volnék... a bűnös... és így fogok cselekedni... mindaddig, amíg... nagykorú nem leszel.

Köhögni kezdett.

– De neked... Rudolf... neked is... ha papnak szenteltek fel... feltéve, hogy... akkor még élek... magadra

kell vened... az én bűneimet...

Megmoccantam, mire rám kiáltott:

– Ne szakíts félbe!

Újra köhögni kezdett, ezúttal szívet tépőn, kétrét az asztalra görnyedve, és én azon kaptam magam, hogy arra gondolok: ha meghalna, nem kellene papnak mennem.

– Ha meghalnék – mondta, mintegy kitalálva gondolataimat, és én szégyenemben elpirultam –, ha meghalnék... mielőtt téged felszentelnének... mindent elrendeztem jövő gyámoddal... nehogy halálom... valamin is változtasson. És még halálom után is... Rudolf... még halálom után is... a te feladatod lesz... a te papi kötelességed... hogy közbenjárj értem... Istennél.

Úgy tetszett, választ vár tőlem, de én képtelen voltam megszólalni.

– Lehet... Rudolf – folytatta –, hogy néha... úgy találad... szigorúbban bánok veled... mint a húgaiddal... vagy az anyáddal... de értsd meg... Rudolf... értsd meg... neked... neked!... nincs jogod... érted! nincs jogod!... vétkezni.

– És mintha – folytatta szenvedélyesen –, mintha nekem nem lett volna... amúgy is elég bűnöm... még ezt a terhet is... ezt az iszonyú terhet is... mindenki ebben a házban... mindnyájan... mindnyájan! (Hirtelen ordítani kezdett.)...tetézitek... mindennap tetézitek!

Felállt, fel-alá járt a szobában, hangja dühtől remegett.

– Ez az... ezt teszitek velem! Még mélyebbre taszítottok! Mind! Mind! Naponta... mélyebbre és mélyebbre... taszítottok!

Magánkívül felém tartott. Meghökkenően meredtem rá. Mindeddig még sohasem vert meg.

Egylépésnyire tőlem megtorpant, mélyet lélegzett, megkerülte a székem, és a feszület előtt térdre vetette magát. Önkéntelenül felálltam.

– Maradj – szólt hátra –, ez nem rád tartozik.

Egy Miatyánkot kezdett el, azzal a lassú és hibátlan kiejtéssel, amely imádkozás közben a sajátja volt. Jó ideig imádkozott, majd visszaült az íróasztalhoz, és olyan hosszasan nézett rám, hogy újra reszketni kezdtem.

– Akarsz valamit mondani?

– Nem, Apa.

– Mintha valamit mondani akartál volna.

– Nem, Apa.

– Jól van, végeztem.

Felálltam, és vigyázzba kaptam magam. Ő intett. Hátraarcot csináltam, kimentem és becsuktam az ajtót.

Visszasiettem szobámba, kinyitottam az ablakot, és leengedtem a redőnyt. Felgyújtottam a villanyt, az asztalomhoz ültem, és igyekeztem megoldani egy számtanfeladatot. Nem ment. Torkom fájdalmasan összeszorult.

Felkeltem, előszedtem az ágy alól a cipőmet, és elhatároztam, hogy kitisztítom. Amióta az iskolából hazajöttem, alaposan megszáradt, most bekentem egy kevés pasztával, és ronggyal dörzsölni kezdtem. Kisvártatva ragyogott. De én csak tovább dörzsöltem, egyre gyorsabban és gyorsabban, egyre erősebben és erősebben, mindaddig, míg azt nem éreztem, hogy fáj a karom.

Fél nyolckor Mária megrázta a vacsorához szóló kis harangot. Vacsora után esti ájtatosság következett. Apa a szokott kérdéseket tette fel, de mivel napközben senki nem vétkezett, elvonult a dolgozószobájába.

Fél kilenckor visszatértem a szobámba, és kilenc órakor Mama bejött eloltani a villanyt. Én már ágyban voltam. Szótlanul, anélkül, hogy rám nézett volna, betette maga után az ajtót, és én egyedül

maradtam a sötétben.

Egy pillanat múlva már hátamon feküdtem, összezártam és megfeszítettem a lábam, megmerevítettem a fejem, behunytam a szemem, és két kezemet keresztbe fektettem a mellemen. Néhány perce haltam meg. Családom ott térdepelt az ágyam körül, és imádkozott. Mária sírt. Így telt el jó néhány perc, végül is Apa feketén és soványán felkelt, feszes léptekkel távozott, bezárkózott fagyos dolgozószobájába, a szélesre tárt ablak elé ült, és várta, mikor áll el az eső, hogy az ablakot becsukhassa. De mindez már nem segített. Én nem voltam többé, nem válhatott belőlem pap, nem kellett közbenjárnom érte Istennél.

***

A következő hétfőn szokás szerint öt órakor keltem; jeges, hideg idő volt, amint kinyitottam az ablakot, láttam, hogy a vasútállomás tetejét belepte a hó.

Fél hatkor Apával együtt az ebédlőben megreggeliztem, s ahogy a szobámba visszaindultam, a folyosón beleütköztem Mariába. Várt rám.

Nagy, vörös kezét vállamra tette, és halkán mondta:

– Ne felejts el kimenni.

Elkaptam róla a pillantásom, úgy mondtam:

– Igen, Mária.

Nem mozdultam, keze szorította a vállam. Fülembé súgta:

– Nem azt kell mondani: „Igen, Mária”, ki kell menni. Azonnal.

– Igen, Mária.

Még erősebben megszorított.

– Eredj, Rudolf.

Elengedtem, és elindultam a WC felé, éreztem, hogy pillantása tarkómra nehezedik. Kinyitottam az ajtót, és magamra csuktam. A zárban nem volt kulcs. Apa a villanylámpát is kicsavartatta. Kora reggeli szürke fény szüremlett be a mindig nyitva hagyott tetőnyíláson. A helyiség sötét volt és jéghideg.

Dideregve leültem, és makacsul a földre szegeztem tekintetem. De ez mit sem segített. Képtelen voltam tudomást nem venni a két szarvról, a kiguvadt szempárról, a megnyúlt orról, a vastag ajakról. A papír már kissé megsárgult, egy éve múlt, hogy Apa az ajtóra szögezte, szembe az ülökével, szemmagasságban. Hátamat veríték lepte el, azt gondoltam: „Ez csak egy kép. Egy képtől fogok megijedni?” Fölemeltem a fejem. Az ördög az arcomba nézett, undorítóan vigyorgott. Felugrottam, felrántottam a nadrágom, és kimenekültem a folyosóra.

Mária magához rántott és megölelt.

– Megtörtént?

– Nem, Mária.

Csóválta a fejét, jóságos szemét felém fordította.

– Félsz?

– Igen – mondtam ijedten.

– Nem volna szabad ránézned.

Hozzásimultam, és rettegve vártam, mikor parancsol rám, hogy visszaforduljak. De mindössze annyit mondott:

– Ilyen nagy fiú létedre!

Apa irodája felől lépések zaja hallatszott, és Mária gyorsan, egy szuszra azt mondta:

– Majd elvégzed az iskolában. Ne feledd el.

– Nem felejttem el, Mária.

Elengedett, és én bementem a szobámba. Begomboltam a nadrágom, cipőt húztam, elvettem az asztalról a táskám, és akárcsak egy váróteremben, táskával a térdemen, leültem egy székre.

Néhány másodperc múlva Apa az ajtón át bekiáltott:

– Hat óra tíz, mein Herr!

Úgy recsegte a mein Herrt, mintha ostort cserdítene.

Az utcán már vastagon állt a hó. Apa szótlánul, a tőle megszokott feszes és szabályos léptekkel ment mellettem, és egyenesen maga elé tekintett. Én alig értem a válláig, és csak nehezen tudtam követni.

Anélkül, hogy felém fordult volna, azt mondta:

– Tarts lépést!

Lépést váltottam, és egészen halkán számolni kezdtem: bal... bal... de Apa lába mértéktelenül megnyúlt, megint elvitettem a lépést, és Apa akadozó hangján azt mondta:

– Megmondtam... tarts lépést.

Újból nekigyürköztem, már-már kétrét görnyedtem, hogy ugyanolyan hosszúakat léphessek, mint ő, de hiába, ismét elhibáztam, és fejem fölött láttam, hogy Apa sovány arca megvonaglik a haragtól.

Mindennap tíz perccel mise előtt érkeztünk a templomba. Megkerestük a helyünket, letérdepeltünk és imádkozni kezdtünk. Néhány másodperc után Apa felkelt, imázsámolyára tette misszáléját, és keresztbe fonta karját. Én követtem példáját.

Hideg volt, hó hullt a színes üvegablakokra... hatalmas jeges sztyeppén álltam, és embereimmel az utóvédre lövöldöztem. A sztyepp eltűnt, őserdőben voltam, kezemben puskát szorongattam, fenevadak üldöztek, bennszülöttek követtek, forróság és éhség gyötört. Fehér reverendát viseltem. A bennszülöttek elfogtak, egy oszlophoz kötöztek, levágták orrom, nemi szervem – majd hirtelen a kormányzó palotájában találtam magam, a palotát négerek ostromolták, mellettem egy katona esett el, én kikaptam kezéből a fegyvert, és elképesztő pontossággal, szünet nélkül lőttem.

Megkezdődött a mise, felálltam, és buzgón fohászkodtam: „Istenem, segíts, hogy legalább hittérítő legyek.” Apa előrehajolt, felemelte misszáléját az imázsámolyról, én utánoztam, s úgy követtem az istentiszteletet, hogy egyetlen sort sem ugrottam át.

Mise után még tíz percig ott maradtunk, s nekem egyszerre elszorult a torkom, eszembe villant, hogy Apa talán már döntött is a világi papság mellett. Alighogy kiléptünk az utcára, és néhány lépést tettünk, legyűrtem remegésem, és azt mondtam:

– Apa... kérem.

Anélkül, hogy felém fordította volna a fejét, azt mondta:

– Ja?

– Apa, kérem, megengedi, hogy beszéljek?

Állkapcsa megvonaglott, száraz, elégedetlen hangon mondta:

– Ja?

– Apa, kérem, hittérítő szeretnék lenni.

Szárason jegyezte meg:

– Azt teszed, amit parancsolnak.

Ezzel vége volt. Lépést váltottam, és egészen halkán számoltam: bal... bal... Apa hirtelen megállt, és rám vetette tekintetét.

– És miért akarsz hittérítő lenni?

Hazudtam:

– Mert az jár a legtöbb megpróbáltatással.

– Szóval azért akarsz hittérítő lenni, mert az jár a legtöbb megpróbáltatással?

– Igenis, Apa.

Folytatta útját, mintegy húsz lépés után kissé felém fordította fejét, és zavartan azt mondta:

– Meglátjuk.

Valamivel később újakezdte:

– Szóval hittérítő akarsz lenni?

Ráemeltem a tekintetem, ő szemembe nézett, összevonta szemöldökét, és szigorú hangon megismételte:

– Meglátjuk.

A Schloss Strasse sarkához értünk. Apa megállt.

– Viszontlátásra, Rudolf.

Vigyázzba merevedtem.

– Viszontlátásra, Apa.

Intett, én szabályos félfordulatot végeztem, és vállamat behúзва távoztam. Betértem a Schloss Strasséba, visszapillantottam, Apa már eltűnt. Erre bolondul futni kezdtem. Hihetetlen dolog történt: Apa nem mondott nemet... Futás közben meglóbáltam fegyverem, amelyet a kormányzó palotájában az elesett katonától szereztem, és lövöldözni kezdtem az ördögre. Elsüvített az első golyóm, és leszakította egész bal arcát. Fél agya bemocskolta a WC ajtaját, bal szeme kitépve lógott, de jobb szeme még rémülten rám nézett, s szétroncsolt, véres szájában még mozgott a nyelve. Kilöttem második golyóm, ez a jobb arcát vitte el, de közben másik oldala nyerte vissza formáját, s most ördögi bal szeme nézett rám, rémülettel, könnyörgőn...

Áthaladtam az iskola előcsarnokán, köszöntem a kapusnak, és abbahagytam a lövöldözést. Megszólalt a csengő, beálltam a sorba, és nemsokára megérkezett Thaler atya.

Tíz órakor felmentünk az osztályba, Hans Werner mellém ült, jobb szeme fekete volt és dagadt; amikor ránéztem, büszkélkedve fülembé súgta:

– Mensch! Ha tudnád, mit kaptam!

Sietve hozzátette:

– Majd a szünetben elmesélem.

Elfordítottam a fejem, és újra elmélyedtem a könyvemben. Megszólalt a csengő, kitódultunk a nagy diákok udvarára. A síkos havon elmentem a kápolna faláig, és számolni kezdtem a lépteimet. Százötvenkét lépés volt a kápolna falától a rajzterem faláig. Ha a célba jutásig 151-et vagy 153-at számoltam, az út érvénytelen volt. Órakezdésig 40 utat kellett megtennem. Ha önhibámból mindössze 38-at tettem meg, a következő szünetben nemcsak a két hiányzó úttal kellett többet gyalogolnom, de büntetésképpen pótolnom kellett a két elmaradt utat is.

Számolni kezdtem: 1, 2, 3, 4... Hans Werner vidám, vörös arca bukkant fel mellettem, belém karolt, magával ráncigált, és közben azt kiáltotta!

– Mensch! Ha tudnád, mit kaptam!

Belezavarodtam a számolásba, visszafordultam, a kápolna falától újra nekivágtam, és számoltam lépteimet: 1, 2...

– Látod ezt? – kérdezte Werner, és kezét a szemére tette. – Apától kaptam.

Úgy éreztem, meg kell állnom.

– Megvert?

Werner hahotában tört ki.

– Hihi! Még hogy megvert! Az nem szó! Megbunyózott. Mensch, rettenetesen megbunyózott! És tudod, hogy én mit csináltam? – folytatta jóízűen kacagva. – Hihi!... El... el... eltörtem... a kristály vázát... –

Hirtelen abbahagyta a nevetést, és végtelenül boldog arckifejezéssel megismételte: – Eltörtem a kristályvázát!

Folytattam utam, s közben halkán számoltam: 3,4,5... Megtorpantam. Képtelen voltam megérteni, hogyan örülhet valaki azok után, hogy ilyen bünt követett el.

– És megmondtad az apádnak?

– Hogy mondtam volna meg? Mit képzelsz? Mindent az öreg derített ki.

– Az öreg?

– Persze, az apám.

Szóval „öreg”-nek hívta az apját, és ami hihetetlen tiszteletlenségénél is jobban meglepett: szeretettel beszélt róla.

– Az öreg, persze, alaposan kifaggatott... Csoda agyafúrt az öreg! Mensch, mindent kiderített!

Wernerre néztem. Egy helyben topogott a hóban, vörös haja lángolt a napfényben, s noha a szeme véraláfutásos volt, arca ragyogott az örömtől. Azon kaptam magam, hogy elvitettem a számolást, rossz érzésem, büntudatom támadt, szaladni kezdtem, hogy mielőbb visszajussak a kápolna falához.

– Hé, Rudolf! – kiáltotta Werner, és futni kezdett mellettem. – Mi ütött beléd? Miért szaladsz? Kitoröd a nyakad ebben a hóban!

Szó nélkül a fal mellé álltam, és újra számolni kezdtem.

– És akkor – mondta Werner, gépiesen lépteimhez igazítva járását –, akkor az öreg alaposan elpáhol! Eleinte csak tréfa volt az egész, de aztán amikor egy rúgással eltaláltam a sípcsontját...

Lesújtva megálltam.

– Belerúgtál a sípcsontjába?

– És akkor – mondta röhögve Werner –, Mensch! Az öreg megvadult! Elkezdett bunyózni! Hogy én mit kaptam! Bunyózott! Bunyózott! És végül knockoutolt... – Nevetésben tört ki. – Erre rémesen begyulladt az öreg. Felocsolt, konyakot itatott velem, a végén már azt se tudta, mit tegyen!

– És aztán?

– Aztán? Aztán én, persze, duzzogni kezdtem. Lenyeltem a nyálam.

– Duzzogni?

– Persze. Mire az öreg még jobban begyulladt. Végül kiment a konyhába, egy darabig kint matatott, és amikor visszatért, adott egy darab süteményt.

– Egy darab süteményt?

– Azt. És ekkor, jól figyeld meg, mit mondtam: „Ha így áll a dolog, mondtam, eltöröm a másik vázát is.”

Döbbenet meredtem rá.

– Ezt mondtad? És ő mit csinált?

– Nevetett.

– Nevetett?

– Rázta a nevetés. Könnybe lábadt a szeme! Azt mondta... Jól figyeld meg, milyen agyafúrt az öreg!... Azt mondta: „Te kis disznó, ha eltöröd a másik vázát, beverem a másik szemedet is!”

– Aztán? – kérdeztem gépiesen.

– Nevettem, és elkezdtünk játszani.

Tátott szájjal bámultam rá.

– Játszottatok?

– Persze!

Elragadtatással tette hozzá:

– „Kis disznó”, így nevezett, „kis disznó”!

Magamhoz tértem döbbenetemből. Teljesen megfeledeztem a számolásról. Órára pillantottam. Fél óra telt el a szünetből. Húsz úttal maradtam el, s a büntetéssel együtt ez negyven utat tett ki. Megértettem, hogy nem hozhatom be a lemaradást. Aggodalom fogott el, szívem megtelt gyűlölettel Wernerrel szemben.

– Mi ütött beléd? – kérdezte Werner, és szaladt mögöttem. – Hova mégysz tulajdonképpen? Miért fordulsz mindig vissza ehhez a falhoz?

Nem feleltem, újra számolni kezdtem. Werner nem tárgított mellőlem.

– Most jut eszembe – mondta –, láttalak ma reggel a misén. Minden reggel jársz misére?

– Igen.

– Én is. Hogy lehet, hogy kijövet sose látlak?

– Apa mindig tíz perccel tovább marad.

– Miért? Ha a misének úgylis vége?

Hirtelen megálltam és megkérdeztem:

– A kristályváza miatt... nem imádkoztatok?

– Miért? – kérdezte Werner tágra nyílt szemmel. – Miért imádkoztunk volna? Azért, mert eltörtem a vázát?

Hahotázott, éreztem magamon a tekintetét; hirtelen megragadta a karom, és arra kényszerített, hogy megálljak.

– Te... te imádkoztál volna a váza miatt?

Kétségbeesetten cikázott át rajtam, hogy ismét elfelejtettem számolni lépteimet.

– Eressz!

– Felelj hát! Te imádkoztál volna a váza miatt?

– Eressz!

Eleresztett, és én visszamentem a kápolna falához. Ő nyomomba szegődött. Összeszorítottam a fogam, és újra elindultam. Egy darabig szótlánul követett, majd váratlanul nevetésben tört ki.

– Szóval kitaláltam? Imádkoztál volna!

Megálltam, és dühösen végigmértem.

– Én nem! Én nem! Apa imádkozott volna!

Nagy szemeket meresztett rám.

– Az apád? – Jóízűen felkacagott. – Az apád? Ez aztán fura! Az apád imádkozott volna, ha te eltöröd a vázát!

– Fogd be a szád!

De ő képtelen volt abbahagyni.

– Ez aztán fura! Mensch! Te töröd el a vázát, és az apád imádkozik! Biz' isten, bolond az öreged!

Felordítottam:

– Fogd be a szád!

– De biz' isten...

Rávettem magam, öklömet előrelelendítettem. Ő hátrált, megbotlott, erőlködve megpróbált kiegyenesedni, de elcsúszott a havon, és egyik lábát maga alá temetve, elvágódott. Száraz reccsenés hallatszott, velőtrázó sikoly. Werner eltört térdcsontja átlukasztotta a bőrét.

Egy tanár és három nagydiák óvatosan futni kezdett felénk a hóban. Néhány másodperccel később Werner egy diákokkal körülvett padon feküdt, és én megdöbbenően láttam, hogy térde bőrét a csont átlukasztotta. Sápadt volt, szemét csukva tartotta, és halkán nyöszörgött.

– Te ügyetlen! – mondta a tanár. – Mit csináltál?

Werner kinyitotta a szemét. Észrevett, és halványan rám mosolygott.

- Futottam és elestem.
- Hányszor megmondták: ne szaladgáljatok ebben a hóban.
- Elestem – mondta Werner.

Feje hátrahanyatlott, elájult. A nagydiákok óvatosan fölemelték és elvitték. Én ott maradtam ostobán, földbe gyökerezett lábbal, bűnöm súlyától megsemmisülten. Néhány másodperc elteltével a tanárhoz fordultam, és vigyázzba vágtam magam:

- Elmehetnek, kérem, Thaler atyához?

A tanár rám nézett, órájára pillantott és bólintott.

Az északi feljárat felé indultam, hármasával ugráltam fel a lépcsőkön, szívem vadul kalapált. A harmadik emeleten balra fordultam, és néhány lépés után kopogtam az egyik ajtón.

- Tessék! – kiáltotta egy erőteljes hang.

Beléptem, becsuktam az ajtót, és vigyázzba merevedtem.

Thaler atya sűrű füstfelhőben állt. Csapkodott a kezével, hogy a füstfelhőt elhessentse.

- Te vagy az, Rudolf? Mit akarsz?

– Kérem, atyám, gyónni szeretnék.

– Hétfőn gyóntál.

– Vétkeztem.

Thaler atya a pipáját nézegette, és ellenvetést nem tűrő hangon mondta:

- Ez most nem alkalmas idő.

– Kérem, atyám, súlyosat vétkeztem.

Hüvelykujjával szakálla tövét dörzsölgette.

– Mit csináltál?

– Kérem, atyám, meg szeretném gyónni.

– Miért nem mondod el most?

Hallgattam. Thaler atya pöfékelt egyet, és végigmért.

- Szóval olyan súlyos?

Elvörösödtem, de nem szóltam semmit.

– Legyen – mondta, és hangjában gyanakvás bujkált. – Hallgatlak.

Sajnálkozva pipájára nézett, íróasztalára tette, és leült egy székre. Én letérdeltem előtte, és mindent elmondtam. Figyelmesen végighallgatott, néhány kérdést tett fel, penitenciaként húsz Üdvözlégyet és húsz Miatyánkot rótt ki rám, majd feloldozott.

Felállt, újra pipára gyújtott, s közben rám nézett.

– Azért akartad meggyónni, hogy titokban maradjon?

– Igen, atyám.

Vállat vont, majd szúrós pillantást vetett rám, arckifejezése megváltozott.

– Werner megmondtá, hogy te voltál?

– Nem, atyám.

– Mit mondott?

– Hogy elesett.

– So, so! – mondta, és rám nézett. – Így hát csak én tudok róla, engem pedig hallgatásra kötelez a gyónási titok.

Íróasztalára tette pipáját.

– Te kis csirkefogó! – mondta felháborodva. – Úgy intézed, hogy a lelkiismereteden is könnyíts, s a büntetést is elkerüljed.

– Nem, atyám! – kiáltottam fel szenvedélyesen. – Nem azért jöttem! Nem azért, hogy elkerüljem a

büntetést! Az iskolában megbüntethetnek, ahányszor jólesik.

Csodálkozva mért végig.

– Akkor hát miért jöttél?

– Mert nem akarnám, hogy Apa megtudja.

Hüvelykujjával a szakállát babrálta.

– Á, szóval ezért! – mondta megenyhülve. – Hát így félsz az apádtól?

Visszaült helyére, újra a pipájáért nyúlt, csendben füstölt egy darabig.

– Mit csinálna veled? Megverne?

– Nem, atyám!

Úgy rémlett, hogy újabb kérdéseket készül feladni, de meggondolta magát, csak szívta tovább a pipáját.

– Rudolf – folytatta kis idő múlva szelíden.

– Tessék, atyám.

– Mégis jobb volna, ha megmondanád neki.

Engem egyszerre elfogott a remegés.

– Ó, nem, atyám! Nem, atyám! Nagyon szépen kérem...

Felállt, és álmélkodva rám nézett.

– De hát mi van veled? Miért reszketsz? Csak nem fogsz itt elájulni? – Megrázta a vállam, kétszer megpaskolta az arcom, majd eleresztett, az ablakhoz ment és kinyitotta, s néhány másodperc múlva megkérdezte:

– Jobban vagy?

– Igen, atyám.

– Ül le hát.

Engedelmeskedtem, ő fel-alá kezdett sétálni cellájában, valamit motyogott, s időről időre laposan rám pillantott. Néhány másodperc múlva becsukta az ablakot. Megszólalt a csengő.

– És most eredj, még elkésel az óráról.

Felkeltem, és elindultam az ajtó felé.

– Rudolf.

Megfordultam. A hátam mögött állt.

– Ami pedig az apádat illeti – folytatta majdnem suttogva – azt teszel, amit jónak látsz.

Kezét a fejemre tette, néhány pillanatig ott nyugtatta, majd kinyitotta az ajtót, és kiteszkolt.

Amikor aznap este Mária ajtót nyitott, csöndesen azt mondta:

– Itt van a bácsikád, Franz.

Élénken kérdeztem:

– Egyenruhában van?

Franz bácsi csak altiszt volt, arcképe nem függött a falon tisztjeink arcképcsarnokában, mindamellet nagyon tiszteltem.

– Igen – mondta komor hangon Mária –, de te nem beszélhetsz vele.

– Miért?

– Herr Lang megtiltotta.

Kigomboltam a köpenyem, felakasztottam, és észrevettem, hogy Apa kabátja hiányzik.

– Hol van Apa?

– Elment hazulról.

– Miért nem szabad beszélnem Franz bácsival?

– Káromolta az...

– Mit mondott?

– Ez nem tartozik rád – mondta szigorúan Mária. Majd rögtön fontoskodó és ijedt hangon hozzátette:

– Azt mondta, hogy az egyház világraszóló szélhámosság.

Zajt hallottam a konyha felől, füleltem és felismertem Franz bácsi hangját.

– Herr Lang megtiltotta, hogy beszélj vele – mondta Mária.

– De köszönni csak köszönhetek neki?

– Bizonyára – mondta habozva Mária. – Abból, hogy valaki udvarias, nem származhatik baj.

Elhaladtam a konyha előtt, az ajtó tárva-nyitva volt, megálltam, és vigyázzba kaptam magam. Franz bácsi kigombolt zubbonyban ült, kezében poharat tartott, lábát egy székre rakta; Mama boldog, cinkos arckifejezéssel állt mellette.

Franz bácsi észrevett, és hangosan felkiáltott:

– Nézd csak, itt a kis plébános! Szervusz, kis plébános!

– Franz – mondta Mama szemrehányóan.

– Miért, mit kell mondani? Itt van a kis áldozati bárány? Szervusz, kis áldozati bárány!

– Franz! – mondta Mama, és olyan ijedten fordult hátra, mint aki azt várja, hogy Apa bukkan fel mögötte.

– Was denn! – mondta Franz bácsi. – Csak az igazat mondom, nicht wahr?

Fesztes vigyázzban maradtam az ajtó előtt. Franz bácsira néztem.

– Rudolf – mondta Mama szárazon –, azonnal eredj a szobádba.

– Bah! – mondta Franz bácsi, és rám hunyorított. – Legalább egy percig hadd nyugton.

Felém emelte poharát, még egyszer rám hunyorított, és azon az évődő hangján, amelyet annyira szerettem, megtoldotta:

– Legalább nagy néha lásson egy igaz embert!

– Rudolf – szólt rám Mama –, eredj a szobádba.

Félfordulatot tettem, kiléptem a folyosóra. Hallottam, amint a hátam mögött Franz bácsi azt mondta:

– Armes Kind! Valld be, ez több a soknál: papnak kényszeríteni ezt a szegény gyereket, mert az urad Franciaországban tisztességgel szólva...

A konyhaajtó durván becsapódott, nem tudtam kivenni a mondat végét. Majd a Mama zsörtölődő hangját hallottam, de a szavai egybefolytak, azután ismét Franz bácsi szólalt meg, azt mondta: „...világraszóló szélhámosság.”

Aznap este valamivel később vacsoráztunk, Apának az iskolába kellett mennie, hogy részt vegyen egy szülői értekezleten. Vacsora befejeztével letérdepeltünk az ebédlőben, és elmondtuk az esti imát.

Amikor Apa végzett, Berthához fordult, és megkérdezte:

– Bertha, nyomja-e bűn a lelkedet?

– Nem, Apa.

Ezután Gerdához fordult:

– Gerda, nyomja-e bűn a lelkedet?

– Nem, Apa.

Én voltam a legidősebb, ezért utoljára kerültem sorra.

– Rudolf, nyomja-e bűn a lelkedet?

– Nem, Apa.

Felállt, és vele együtt valamennyien felemelkedtünk.

Előhúzta az óráját, Mamára nézett, úgy mondta:

– Pont nyolc óra. Kilenckor mindenkinek ágyban a helye!

Mama bólintott. Apa a kövér Mariához fordult:

– Vonatkozik ez magára is, meine Dame.

– Igen, uram – mondta Mária.

Apa végignézett a családon. Kiment az előszobába, felvette kabátját, sálját, kalapját. Mi nem mozdultunk. Nem szólt, hogy mozdulhatunk.

Fekete kabátban, kesztyűben jött vissza a küszöbig, az ebédlő lámpafényénél megcsillant beesett szeme. Végigsétáltatta rajtunk a tekintetét, és azt mondta:

– Gute Nacht!

Három egybecsengő „Gute Nacht” hallatszott, Mária félhangnyival később köszönt el: „Gute Nacht, Herr Lang.”

Mama kikísérte Apát az előszobába, ajtót nyitott, félrehúzódott, hogy Apának helyet engedjen. Egyedül neki volt joga, mindenkitől függetlenül, egymagában „Gute Nacht”-ot kívánnia.

Tíz perce voltam ágyban, amikor Mama bejött a szobámba. Kinyitottam a szemem, és észrevettem, hogy arcomat nézi. Mindez villanásnyi ideig tartott, Mama rögtön elkapta rólam a tekintetét, és eloltotta a villanyt. Aztán egyetlen szó nélkül becsukta az ajtót, és én hallottam, amint léptei csendesen távolodnak a folyosón.

Arra ébredtem, hogy csattan az előszoba ajtaja, és a folyosón súlyos léptek döngenek. Erős fény kápráztatott el, pislogtam, úgy rémlett, Apát látom az ágyam mellett, kabátban, fején kalappal. Valaki keményen megrázott, s én végképp felébredtem: mellettem Apa állt, talpig feketében, mozdulatlanul, szeme villogott mély szemgödrében.

– Kelj fel! – mondta fagyosan. Rémülettől bénán néztem rá.

– Kelj fel!

Fekete kesztyűs kezével durván lerántotta rólam a takarót. Nagy nehezen felcihelődtem, lehajoltam, hogy mamuszom felvegyem. Apa egyetlen rúgással az ágy alá repítette.

– Úgy gyere, ahogy vagy!

Kilépett a folyosóra, maga előtt tuszkolt. Becsukta szobám ajtaját, majd súlyos léptekkel Mária szobája felé tartott, durván dörömbölt és bekiáltott:

– Aufstehen!

Majd nővéreim szobaajtaján dörömbölt:

– Aufstehen!

És végül, ha lehetséges, még durvábban, Mama szobaajtaján dörömbölt:

– Aufstehen!

Elsőnek Mária tűnt fel, virágos zöld hálóingben, hajában hajcsavarókkal. Ránézett Apára, kabátjára, fejébe csapott kalapjára, majd pillantása rám esett. Én Apa mellett álltam, mezítelen lábbal, dideregve.

Majd Mama és két húgom léptek ki szobájukból, szemük rémülten hunyorgott. Apa keményen feléjük fordult, és azt mondta:

– Vegyetek kabátot, és gyertek.

Mozdulatlanul, némán várt. A nők előjöttek szobájukból, Apa elindult az ebédlő felé, mindenki követte. Villanyt gyújtott, levette a kalapját, a pohárszékre tette, és azt mondta:

– Imádkozni fogunk.

Letérdepeltünk, és Apa imádkozni kezdett. A tűz már kialudt, de én, bár hálóingben térdepeltem a jeges kőkockákon, alig éreztem, hogy hideg van.

Apa „ámen”-t mondott. Állt kesztyűsen, mozdulatlanul. Óriásnak látszott.

– Közöttünk – mondta anélkül, hogy hangját felemelte volna – közöttünk Júdás rejtőzik.

Senki sem mozdult, senki sem emelte rá a tekintetét.

– Hallod, Martha?

– Igen, Heinrich – mondta csöndesen Mama. Apa folytatta:

– Ma este... az imánál... mindnyájan hallottátok... amikor megkérdeztem Rudolfot... nyomja-e bűn a lelkét?

Mamára nézett, és Mama bólintott.

– És ti... ugye... hallottátok... mindnyájan jól hallottátok... hogy Rudolf... azt felelte: „Nem.”

– Igen, Heinrich – mondta Mama.

– Rudolf – fordult hozzám Apa –, kelj fel.

Felkeltem, minden porcikám remegett.

– Nézzétek!

Mama, a húgaim és Mária rám meredtek.

– Tehát nemmel felelt – mondta diadalittas hangon Apa –, pedig vegyétek tudomásul... csak néhány órával azelőtt, hogy „nem”-et mondott... csak néhány órával azelőtt... hallatlan kegyetlenséget... követett el. Agyba-főbe verte – folytatta fagyos hangon Apa – egyik védtelen kis osztálytársát... és eltörte a lábát.

Már felesleges volt, hogy Apa azt mondja: „nézzétek”, valamennyien engem bámultak.

– És aztán – mondta Apa, és hangja élesebbé vált – ez a kegyetlen... közibénk ült... a kenyereinkből evett... hallgatott... és velünk... együtt... imádkozott!

Mamára szegezte tekintetét.

– Ilyen fiút... adál te nekem...

Mama elfordította a fejét.

– Nézz rá! – rivallt rá vadul Apa.

Mama tekintete ismét rám hajolt, szája megvonaglott.

– És ez a fiú – folytatta remegő hangon Apa –, ez a fiú... akit idehaza... csak szeretetre... neveltünk...

Ekkor hallatlan dolog történt: a kövér Mária felmordult.

Apa kiegyenesedett, villámló tekintetét vetett ránk, és halkán, határozottan, majdnem hogy mosolyogva azt mondta:

– Ha valakinek... valami... mondanivalója van... mondja el.

Mariára néztem. Szemlesütve állt, vastag szája kissé szétnyílt, erős, hurkás keze pongyoláját markolászta. A következő másodpercben döbbenet hallottam saját hangomat:

– Én meggyóntam.

– Tudom! – kiáltotta diadalmasan Apa. Megsemmisülten néztem rá.

– Tudjátok meg – folytatta hangosan Apa –, hogy ez a kis sátán... alighogy gonosztettét elkövette... ravaszsággal eltelt szívvel... felkereste... gyóntatóatyját... és miután... hamis bűnbánatot színlelt... feloldozást nyert! És homlokán a szent bűnbocsánattal... azonnal... arra vetemedett... hogy bűnét eltagadja... az apja előtt... hogy megszenteltelenítse... az apának kijáró tiszteletet. És ha véletlen körülmények folytán... nem leplezték volna le... a bűnét... előttem... én, az apja...

Megakadt, hangja zokogva megcsuklott.

– Én, az apja... aki legszengebb gyermekkorá óta... szeretetből... magamra vállaltam... vétkeiket... mintha az én vétkeim volnának... én szennyeztem volna be... a lelkiismeretemet... tudtomon kívül...

Hirtelen felkiáltott:

– ...tudtomon kívül!... az ő gonosztette miatt! Vadul Mamára pillantott. – Hallod, Martha?... Hallod? Ha nem jutott volna tudomásomra... véletlenül... a fiad bűne... nekem kellett volna vállalnom... Isten színe előtt...

Mellét verte.

– . . . nekem kellett volna vállalnom... mindörökre... tudtomon kívül... a fiad kegyetlenségét... a hazugságait!

– Uram! – folytatta Apa, és hevesen térdre vetette magát. – Megbocsátasz-e nekem valaha is?

Elhallgatott, ráncos arcán nagy könnyek peregtek le.

Majd két tenyerébe temette fejét, meggörnyedt, hajlongott, és színtelen, szívszaggató hangon nyöszörgőit:

– Bocsáss meg, Uram! Bocsáss meg, uram! Bocsáss meg, Uram! Bocsáss meg, Uram!...

Aztán, úgy rémlett, csöndesen imádkozik. Lassacskán megnyugodott, felemelte a fejét, és azt mondta:

– Térdepelj le, Rudolf, és gyónd meg vétkeidet.

Letérdepeltem, összekulcsoltam a kezem, kinyitottam a szám, de képtelen voltam egyetlen szót is kiejteni.

– Gyónd meg vétkeidet!

Minden szem felém fordult, én kétségbeesett erőfeszítéssel újból kinyitottam a szám, de egyetlen szó sem csúszott ki rajta.

– A sátán! – kiáltott őrvongva Apa. – A sátán... nem hagyja... beszélni!

Mamára néztem, és minden erőmből, szótlánul segítségül hívtam. Próbálta elfordítani fejét, de ezúttal sikertelenül. Egy pillanatig kitágult szemmel rám meredt, zavartan pislogott, aztán elsápadt, és egyetlen szó nélkül teljes hosszában végigzuhant a földön.

S rajtam átcikázott: Mama, mint már annyiszor, ezúttal is kiszolgáltató Apának.

Mária megmozdult, hogy felegyenesedjék.

– Senki se moccanjon! – kiáltotta ijesztő hangon Apa.

Mária megdermedt, majd lassan térdre ereszkedett. Apa rápillantott Mama előtte heverő elalélt testére, és egészen halkán, kárörvendezve azt mondta:

– Kezdődik a bűnhődés.

Rám nézett, és tompán azt mondta:

– Gyónd meg vétkeidet!

De engem mintha csakugyan megszállt volna a sátán: képtelen voltam beszélni.

– A sátán! – mondta Apa.

Bertha eltakarta kezével az arcát, és felzokogott.

– Uram – mondta Apa –, ha már a fiamat... cserbenhagyta... engedd meg... a te könnyörületességében..., hogy mint annyiszor... most is... én vegyem magamra... aljas gonosztettét!

Arcát fájdalom torzította el, tördelte a kezét, torkából hátborzongató, iszonyatos hörgéssel szaggatott szavak bugyborékokkal elő.

– Istenem... vádolom magam... mert eltörtem... Hans Werner lábát.

Engem semmi sem rázott meg úgy, mint utolsó szavai.

Apa felszegte a fejét, szikrázó szemmel végignézett rajtunk, és azt mondta:

– Imádkozzunk.

Belekezdett a Miatyánkba. Fél taktussal később Mária és két húgom csatlakozott hozzá. Apa rám tekintett. Kinyitottam a szám, de egyetlen hangot sem tudtam kinyögni, a sátán megszállott. Mozgatni kezdtem az ajkam, mintha halkán imádkoznék, s próbáltam az ima szavaira gondolni, de hiába, nem sikerült.

Apa keresztet vetett, felkelt, kiment egy pohár vízért a konyhába, és a vizet Mama arcába loccsantotta.

Mama ernyedten megmozdult, kinyitotta a szemét, és tántorogva feltápászkodott.

– Lefekhetek – mondta Apa. Egy lépést tettem előre.

– Nem te, mein Herr! – mondta fagyosan Apa.

Mama kiment, anélkül, hogy rám nézett volna. Húgaim követték. A küszöbhez érve Mária megfordult, Apára nézett, és csöndesen, érthetően azt mondta:

– Gyalázat!

Kiment. Utána akartam kiáltani: „Mária!”, de képtelen voltam megmukkanni. Hallottam, amint lomha léptei eltávolodnak a folyosón. Ajtó csapódott, s én egyedül maradtam Apával.

Felém fordult, és olyan gyűlölködően mért végig, hogy egy pillanatig reménykedni kezdtem; talán megver.

– Gyere! – mondta tompán.

Jól ismert, merev járásával elindult, én a nyomába szegődtem. Az ebédlő kockái után meztelen talpam szinte melegnek találta a folyosó parkettáját.

Apa kinyitotta dolgozószobája ajtaját, bebocsátott, és becsukta az ajtót. A szoba jéghideg volt. Nem gyújtott villanyt, széthúzta az ablakfüggönyt, kitérta az ablakokat. Világos éjszaka volt, a vasútállomás tetejét hó borította.

– Imádkozzunk.

Letérdelt a fészület elé, én is letérdepeltem mögéje. Néhány másodperc múlva hátrafordult:

– Te nem imádkozol?

Ránéztem és bólintottam.

– Imádkozz hangosan!

Azt akartam mondani: „nem tudok”, próbáltam számat szólásra nyitni, a kezem torkomhoz kapott, de egyetlen hang sem jött ki a számon.

Apa megragadta a vállam, mintha meg akarna rázni. Nyomban el is eresztett, mintha megborzadt volna érintésemtől.

– Imádkozz! – mondta gyűlölködve. – Imádkozz! Imádkozz!

Mozgattam az ajkam – hiába. Apa félig felém fordulva térdepelt, beesett, csillogó szeme rám meredt, úgy tetszett, most ő is képtelen beszélni.

Néhány másodperc múlva elkapta rólam a tekintetét, és azt mondta:

– Akkor hát imádkozz halkan!

Ezután visszafordult, és belekezdett egy Üdvözlégybe. Én most már azon sem erőlködtem, hogy az ajkam mozgassam.

Fejem üres volt és forró. Többé meg se próbáltam elfojtani remegésem. Időnként oldalamhoz szorítottam hálóingem.

Apa keresztet vetett, felém fordult, végigmért, és diadalmasan azt mondta:

– Ezek után... remélem... megérted... Rudolf... ha fel is szentelnének... papnak... hittérítő... nem lehetsz többé.

Másnap súlyos betegség döntött le a lábamról. Nem ismertem fel senkit, nem értettem, amit mondtak, és képtelen voltam beszélni. Egyik oldalamról a másikra forgattak, borogatásokat tettek rám, itattak, jeget raktak a fejemre, mosdattak. Ennyire szorítkozott minden kapcsolatom a családommal.

A legnagyobb örömmel az töltött el, hogy nem tudtam megkülönböztetni az arcokat, mintha kerek, fehérben játszó, orr nélküli, szem nélküli, száj nélküli, haj nélküli foltokat láttam volna. Ezek a foltok jártak-keltek a szobámban, fölém hajoltak, eltávolodtak, s én ezzel egyidejűleg bogárzúgáshoz hasonló, egybemosódó, színtelen hangok zümmögését hallottam. A foltok szétfolytak, kerületük, mint a kocsonya, szünet nélkül remegett, és a hangok is valahogy túl lágyak voltak és remegők. Sem a foltok, sem a hangok nem keltettek bennem félelmet.

Egy napon, a felpolcolt párnáknak támasztva, az ágyban ültem, és szórakozottan azt nézegettem, hogy dunnám mellett hogyan mozog az egyik folt, amikor hirtelen borzasztó dolog történt: a folt

kiszíneződött. Előbb csak két piros foltot láttam, két, számomra sokkal fontosabbnak tetsző, állandóan mozgó sárga folt mellett. Majd a kép élesebb lett, újra összezavarodott, s én már-már reménykedni kezdtem. Megpróbáltam nem a képre nézni, de pillantásom akaratlanul rátévedt, a kép ijesztő gyorsasággal mind élesebb és élesebb lett, nagy piros szalagokkal felcícomázott kövér fej jelent meg, arcvonásai rohamosan kitisztultak, felbukkant az orra, szeme, szája, s én egyszerre felismertem ágyam fejénél húgomat, Berthát: egy széken ült, és könyve fölé hajolt. Szívem olyan vadul kezdett el dobogni, hogy majd megszakadt, behunytam, aztán ismét kinyitottam a szemem: Bertha még mindig ott volt mellettem.

Rémület szorította el a torkom, feltámaszkodtam párnámon, s még mielőtt megértettem volna, mi történt velem, lassan, kínosan, mint egy betűzgető gyerek, szótagolva megkérdeztem:

– Hol... van... Mária?

Bertha riadtan rám bámult, talpra szökkent, könyve a padlóra hullt. Visongva szaladt ki a szobából.

– Rudolf megszólalt! Rudolf megszólalt!

Egy pillanattal később félénk léptekkel Mama, Bertha és a másik húgom siettek be a szobámba, dermedten megálltak az ágyam előtt, és ijedten rám meredtek.

– Rudolf?

– Igen.

– Tudsz beszélni?

– Igen.

– Én vagyok, az anyád.

– Igen.

– Rám ismersz?

– Igen.

Ingerülten elfordítottam a fejem, és megkérdeztem:

– Hol van Mária?

Mama lehorgasztotta a fejét, hallgatott.

Én haragosan újra megkérdeztem:

– Hol van Mária?

– Elment tőlünk – mondta szaporán Mama. Gyomromban üresség támadt, kezem megremegett.

Erőlködve kérdeztem:

– Mikor?

– Aznap, amikor te ágynak estél.

– Miért?

Mama nem felelt. Megkérdeztem:

– Apa küldte el?

– Nem.

– Ő maga akart elmenni?

– Igen.

– Aznap, amikor ágynak estem?

– Igen.

Mária is cserbenhagyott. Lehunytam a szemem.

– Akarod, hogy veled maradjak, Rudolf?

Anélkül, hogy a szemem kinyitottam volna, azt mondtam:

– Nem.

Hallottam, amint Mama a szobámban járkál, orvosságosüvegek koccantak éjjeliszekrényem lapjához.

Aztán Mama felsóhajtott, nesztelen léptekkel eltávolodott, az ajtó zárja csöndesen megzörrent, és én végre kinyithattam a szemem.

A következő hetekben meghánytam-vetettem, miért árult el Thaler atya, és elvesztettem a hitem.

Mama naponta többször bejött a szobámba.

– Jól érzed magad?

– Igen.

– Akarsz könyveket?

– Nem.

– Akarod, hogy felolvassak valamit?

– Nem.

– Akarod, hogy a húgaid bejöjjenek?

– Nem.

Csend borult ránk, majd Mama megkérdezte:

– Akarod, hogy itt maradjak?

– Nem.

Rendezgette egy darabig az orvosságokat az éjjeliszekrényen, felrázta a párnáim, céltalanul ödögött a szobában. Félig behunyta szemmel figyeltem. Amikor elfordult, mereven a hátára szögeztem a tekintetem, és dühöngve gondoltam: „Menj ki! Menj ki!” Néhány másodperc múlva Mama kiment, és én olyan boldog voltam, mintha a tekintetem üzte volna el.

Egyik este, nem sokkal vacsora előtt Mama bejött hozzám. Viselkedése zavart volt és félszeg. Úgy tett, mintha szokása szerint a szobám rendezgetné, majd anélkül, hogy rám nézett volna, megkérdezte:

– Mit akarsz enni ma este, Rudolf?

– Azt, amit a többiek.

Elhúzta ablakom függönyét, nem fordult felém, úgy közölte:

– Apa azt mondja: velünk kell vacsoráznod.

Szóval ezért jött. Szárazon feleltem:

– Jól van.

– Mit gondolsz, nem esik nehezedre?

– Nem.

Felkeltem. Mama felajánlotta, hogy segít felöltözködni, de visszautasítottam segítségét. Támogatás nélkül indultam el az ebédlőbe. A küszöbön megálltam. Apa és két húgom már az asztalnál ültek.

– Jó estét, Apa.

Felemelte a fejét. Lefogyott, betegnek látszott.

– Szervusz, Rudolf. – Majd megtoldotta: – Jól érzed magad?

– Igenis, Apa.

– Ül le.

Leültem, és többé egyetlen szót se szóltam. Amikor a vacsora véget ért, Apa előhúzta óráját, és azt mondta:

– És most imádkozzunk.

Mindnyájan letérdepeltünk. A konyhából előjött az új szakácsnő, és velünk együtt szintén letérdepelt. Meztelen térdemet átjárta a kőkockák hidege.

Apa belekezdett egy Miatyánkba. Én igyekeztem éppúgy mozgatni az ajkam, mint ő, de egyetlen hangot sem hallattam. Apa rám tekintett, beesett szeme szomorú volt és fáradt, félbeszakította imáját, és tompán azt mondta:

– Imádkozz hangosan, Rudolf!

Mindenki rám nézett. Én néhány másodpercig Apára függesztettem a szemem, majd erőlködve dadogtam:

– Nem tudok.

Apa döbbenten rám pillantott.

– Hogyhogy nem tudsz?

– Nem tudok, Apa.

Apa még egyszer végigmért, és azt mondta:

– Ha nem tudsz hangosan, imádkozz halkan.

– Igenis, Apa.

Folytatta az imát, én tovább mozgattam az ajkam, és igyekeztem semmire se gondolni.

Két nappal később visszatértem az iskolába. Senki sem említette előttem az esetet.

Az első szünetben ismét számolni kezdtem lépteim, már hat utat tettem meg, amikor árnyék bukkant fel előttem. Felkaptam a fejem: Hans Werner volt.

– Szervusz, Rudolf.

Nem válaszoltam, folytattam az utam, ő mellettem lépdelt. Megállás nélkül tovább számoltam, közben a lábára pillantottam. Enyhén bicegett.

– Szeretnék beszélni veled, Rudolf.

Megálltam.

– Nincs veled beszélhivalóm.

– So – mondta néhány másodperc múlva, s mintha földbe gyökerezett volna a lába.

Folytattam utam, elértem a kápolna falát, Werner még mindig ott állt, ahol faképnél hagytam. Amint felé közeledtem, úgy rémlett, tétovázik, de végül sarkon fordult és elment.

Még aznap találkoztam a folyosón Thaler atyával. Megálltam előtte, és vigyázzba vágtam magam.

– No, megjöttél?

– Igen, atyám.

– Hallottam, hogy nagybeteg voltál.

– Igen, atyám.

– De most már jól érzed magad?

– Igen, atyám.

Szótlanul végigmért, mintha nehezen ismerne föl.

– Megváltoztál. – Megtoldotta: – Hány éves is vagy, Rudolf?

– Tizenhárom, atyám.

Csóválta a fejét.

– Tizenhárom éves! Mindössze tizenhárom éves!

Valamit a szakállába dűnnyögött, megpaskolta az arcom, azután elment. Néztem széles, erős hátát; „áruló”, gondoltam, és vad gyűlölet fogott el.

Másnap reggel, miután elbúcsúztam Apától, és befordultam a Schloss Strasse sarkán, lépteket hallottam a hátam mögött.

– Rudolf!

Megfordultam. Hans Werner kiáltott utánam. Hátat fordítottam neki, és továbbmentem.

– Rudolf – mondta kifulladásra Werner –, beszélni szeretnék veled.

Még a fejem se fordítottam felé.

– Nincs veled beszélhivalóm.

– De értsd meg, Rudolf, beszélnem kell veled!

Megszaporáztam a lépteim.

– Kérlek, ne siess. Nem tudok lépést tartani veled.
Még gyorsabban mentem. Ő ügyetlenül sántikálva szaladni kezdett mellettem. Rápillantottam, és láttam, hogy az erőlködéstől kipirult és eltorzult az arca.

– Persze – mondta lihegve –, megértem... hogy nem akarsz... beszélni velem... azok után... amit ellened elkövettem...

Hirtelen megálltam.

– Amit ellenem elkövettél?

– Nem én voltam – mondta feszengve –, az öregem volt. Az öregem adott ki.

Ámultan néztem rá.

– Idejött, és megmondta a pátereknek?

– Még aznap este – folytatta Werner. – Még aznap este idejött, hogy letolja őket. Épp a szülői értekezlet kellős közepére csöppent be. És ott, mindenki előtt, letolta a pátereket.

– Említette a nevemet?

– Az ám! Még azt is hozzátette: „Ha a diákok között ilyen vadállatok akadnak, csapják ki őket.”

– Ezt mondta?

– Ezt – felelte szinte vidáman Werner –, de nem kell zokon vened tőle, mert másnap levelet írt a priornak, és bejelentette, hogy nem te vagy a hibás, a hó mindennek az oka, és én se akarom, hogy megbüntessenek.

– Szóval így történt – mondtam lassan, és cipőm hegyével a járda aszfaltját böködtem.

– Megbüntettek? – kérdezte Werner. Mereven a cipőm orrára néztem, Werner megismételte:

– Megbüntettek?

– Nem.

Tétovázott.

– És az öre...

Azt akarta mondani: „öreged”, de idejében észbe kapott.

– És az apád?

Hevesen rávágtam:

– Nem mondott semmit.

Egy másodperc elteltével ráemeltem a szemem, és egy szuszra azt mondtam:

– Hans, bocsáss meg, amiért eltört a lábad.

Zavarba jött.

– Semmi az egész! Semmi az egész! – mondta nagy sietve. – A hó volt az oka!

Folytattam:

– És most már örökre sánta leszel?

– Ó, nem – mondta nevetve –, csak...

Kereste a megfelelő szót.

– Csak... időlegesen. Érted? Időlegesen.

Elragadtatott arccal ismételte a kifejezést.

– Ez azt jelenti – folytatta –, hogy nem tart örökké.

Mielőtt beléptünk az iskola előcsarnokába, felém fordult, rám mosolygott, és kezét nyújtotta. Én a kezére néztem, és úgy éreztem, valami megfagy bennem. Kényszeredetten mondtam:

– Most kezét fogunk, de többé nem beszélek veled.

– Aber Mensch! – kiáltotta megdöbbenve. – Még mindig haragszol rám?

– Nem, nem haragszom. – Megtoldottam: – Senkivel se akarok beszélni.

Lassan, gépiesen feleltem a karom, és megszorítottam a kezét, aztán elkaptam a kezem. Werner

némán, megkövültén bámult rám.

– Fura vagy, Rudolf.

Egy pillanatig még rajtam felejtette szemét, majd megfordult, és belépett az iskola előcsarnokába. Hagytam, hogy valamelyest megelőzzön, csak azután indultam utána.

Egész nap és egész héten ezen a beszélgetésen töprengtem, s végül csodálkozva arra a következtetésre jutottam, hogy a Thaler atya iránti érzelmeimtől eltekintve, a Wernerrel folytatott beszélgetés semmin sem változtatott. Elvesztettem a hitemet, végérvényesen és visszavonhatatlanul elvesztettem.

***

1914. május is-én Apa meghalt, a házirend változatlan maradt, én reggelenként továbbra is eljártam a misére.

Mama átvette az üzlet vezetését, és anyagi helyzetünk jobbra fordult. Mama éppúgy megvetette és gyűlölte a zsidó szabókat, mint Apa, de úgy találta, ez nem ok rá, hogy ne adjon el nekik szövetet. Ezenkívül Mama felemelte néhány cikk árát, amely olyan nevetségesen alacsony volt, hogy méltán lehetett feltételezni – amint Franz bácsi állította: „Apa szántsándékkal igyekezett magának kárt okozni.”

Egy napon, körülbelül egy héttel Apa halála után, váratlan bosszúság ért: a templomba érve láttam, hogy elfoglalták régi helyünket. Leültem két sorral hátrább, megkezdődött a mise, én a misszálémban sorról sorra követtem, de egyszerre szórakozott lettem, felemeltem a fejem, és elbámészkodtam a bolthajtásokon.

Az az érzésem támadt, hogy a templom nőni kezd, és hihetetlen nagyra tágul. A székek, a szobrok, az oszlopok örült sebességgel távolodtak. Hirtelen, éppúgy, mint ahogy egy kártyavár oldalsó lapjai ledőlnek, leomlottak a falak. Már csak valami holdbéli, lakatlan, végtelen sivatagot láttam. Rémület szorította össze a torkom, megremegtem. A levegőben iszonyú fenyegetés lebegett, minden gyászos várakozásba dermedt, mintha a világ pusztulásába rohanna, és engem magamra hagyna az űrben.

Csengettyű szólalt meg, letérdeltem és lehajtottam a fejem. Bal kezem alatt éreztem az imazsámoly fáját, melegség és biztonság járta át a tenyeremet. Egyszerre minden visszanyerte szabályos formáját, rémképem eloszlott.

A következő hetekben több hasonló rohamon estem át. Megfigyeltem, hogy a rohamok mindig akkor törnek rám, ha szokásaimtól eltérek. E perctől kezdve rémületen kerültem minden szokatlan mozdulatot. Ha az az érzésem támadt, hogy viselkedésem nem igazodik a „szabály”-hoz, elszorult a torkom, lehunytam a szemem, nem volt bátorságom körülnézni, féltem, hogy a tárgyak szemem láttára megsemmisülnek.

Ha ilyenkor szobámban tartózkodtam, nyomban valami gépies foglalkozásba merültem. Például fényesíteni kezdtem a cipőm. A rongy előbb lassan, puhán, majd egyre gyorsabban és gyorsabban járt ide-oda a sima felületen. Szemem a cipőre tapadt, belélegeztem a paszta és a bőr illatát, néhány másodperc múlva éreztem, hogy biztonságom helyreáll, úgy tetszett, mintha valaki elringatott és megvédelmezett volna.

Egyik este, vacsora előtt, Mama bejött a szobámba. Mondanom se kell, rögtön felálltam.

– Beszélni szeretnék veled.

– Igen, Mama.

Felsőhajtott, leült, s mihelyt elhelyezkedett, arcán kiütközött a fáradtság.

– Rudolf...

– Igen, Mama.

Elfordította a fejét, és bizonytalan hangon megkérdezte:

– Ezentúl is mindennap ötkor kelsz a reggeli miséhez?

Rémület szorította el a torkom. Válaszolni akartam, de hangom elakadt. Mama határozatlanul babrálta kötényét a térdén, úgy folytatta:

– Arra gondoltam, mi lenne, ha csak minden második napon mennél templomba?

Közbevágtam:

– Nem!

Mama meglepetten rám pillantott, majd ismét kötényére tekintett, és bizonytalanul mondta:

– Fáradtnak látszol, Rudolf.

– Nem vagyok fáradt.

Ezután megint rám pillantott, sóhajtott, és anélkül, hogy rám nézett volna, azt mondta:

– Azt gondoltam, az esti ima is... Talán mindenki a maga módján imádkozhatnék... a szobájában...

– Nem.

Mama hunyorgott, és meggörnyedt ültében. Egy darabig csend volt, majd Mama félénken folytatta:

– Hisz te...

Azt gondoltam, rögtön kimondja: „Hisz te nem is imádkozol”, de mindössze annyit mondott:

– Hisz te magadban imádkozol.

– Igen, Mama.

Rám nézett. Én sem emeltem feljebb a hangom, ugyanúgy beszéltem, mint valaha Apa, amikor parancsot osztott:

– Szó sem lehet róla, hogy valamin is változtassunk.

Mama néhány másodperc múlva felsóhajtott, felállt és szótlanul elhagyta a szobát.

Egy augusztusi estén Franz bácsi toppant be. Épp vacsoráztunk. Arca kipirult volt és vidám, a küszöbről diadalmasan bekiáltotta:

– Megüzentük a háborút!

Mama halászápadtan felállt, és Franz bácsi azt mondta:

– Mit vágsz ilyen képet? Három hónap alatt mindennek vége.

Elégedetten összedörzsölte a kezét, és kijelentette:

– A feleségem dühös.

Mama felkelt, és egy üveg cseresznyepálinkát vett ki a pohárszékből. Franz bácsi leült, nekitámasztotta hátát a szék támlájának, kényelmesen kinyújtotta csizmás lábát, kigombolta zubbonyát, rám nézett és kacsintott:

– Na, Junge? – kérdezte derűsen. – Mit gondolsz?

Ránéztem, és azt mondtam:

– Én önként jelentkezem.

Mama felkiáltott:

– Rudolf!

Ott állt a pohárszék előtt, západtan és egyenesen, kezében az üveg pálinkával. Franz bácsi végigmustrált, és arca egyszerre elkomolyodott.

– Jól van, Rudolf. Rögtön a kötelességedre gondoltál.

Mamához fordult, és ingerkedve mondta:

– No, tedd le azt az üveget. Még eltöröd.

Mama engedelmeskedett. Franz bácsi ránézett, és jóakaratóan közölte:

– Nyugodj meg. Úgysem töltötte még be a kort.

Hozzátette:

– Még jó néhány éve hiányzik. És mire a kort eléri, mindennek vége.

Szó nélkül felálltam, a szobámba futottam, bezárkóztam, és sírni kezdtem.

Néhány nappal később sikerült beállnom a tanítás utáni időre önkéntes kisegítő sebesültszállítónak a Vöröskereszthez. Itt azt a feladatot kaptam, hogy a sebesültszállító vonatok kirakódásánál segédkezzem.

Rohamaim megszűntek, mohón faltam az újságok háborús híreit, kivágtam a folyóiratokból azokat a képeket, amelyek a harcmezők ellenséges hullahegyeit ábrázolták, és a képeket rajzszeffel a szobám falára erősítettem.

Mama jóvoltából égett már lámpa a WC-ben, és én minden reggel, mielőtt misére indultam, újra átfutottam az előző este olvasott újságot. Teli volt azokkal a kegyetlenkedésekkel, amiket a visszavonulásukat fedező franciák követek el. Reszkettem a felháborodástól, felszegttem a fejem: az ördög az arcomba nézett. Már nem félttem tőle. Visszanéztem rá. Haja barna volt, szeme fekete, arckifejezése bűnös. Minden tekintetben a franciákhoz hasonlított. Nadrágom zsebéből ceruzát vettem elő, áthúztam a metszet alján levő „Der Teufel” feliratot, és fölibe írtam: „Der Franzose.”

Tíz perccel hamarabb érkeztem a templomba, elfoglaltam Apa helyét, az imázsámolyra tettem a misszálét, leültem, és keresztbe fontam a karom. Egyszerre ezer és ezer ördög bukkant fel előttem. Mind legyőzve, fegyverétől megfosztva vonult, két szarva közt francia katonasapkát viselt, kezét a feje fölé emelve. Megparancsoltam, hogy vegyék le ruháikat. Előbb körbevezették, majd elém terelték őket... Én rohamsisakosan, csizmásan ültem a fénylő géppuska mellett, cigarettáztam. Amikor a franciák közelembe értek, keresztet vettem, és tüzelni kezdtem. Fröcskölt a vérük, üvöltve bukkant fel, puha hasukon felém csúsztak, úgy könyörögtek kegyelemért. Én egy-egy rúgással összeroncsoltam az arcukat, és tovább lőttem. A hullák nyomában más alakok tűntek fel. Ismét mások és mások, ezrek és ezrek, géppuskám szünet nélkül kaszálta őket, elestükben üvöltöttek, patakokban folyt a vérük, előttem testek halmozódtak fel, és én még mindig lőttem. Aztán hirtelen mindennek vége szakadt, egy sem maradt meg közülük. Felkeltem, és pattogó parancsot adtam embereimnek, hogy tisztítsák meg a terepet. Majd amúgy kesztyűsen, lakkcsizmásan, makulátlan egyenruhában a tiszti kantinba mentem, hogy felhajtsak egy konyakot. Egyedül voltam, keménynek és igazságosnak éreztem magam, jobb csuklómon vékony aranyláncot viseltem.

Az állomáson ekkor már jól ismerték sebesültszállító tevékenységemet és karszalagomat.

1915 tavaszán nem bírtam tovább. Amikor az egyik katonavonat mozgásba lendült, felugrottam a lépcsőjére. Néhány kéz nyúlt utánam, kapott el, rántott fel, s csak amikor már fent voltam, jutott a katonák eszébe megkérdezni, mit akarok. Megmondtam, hogy velük szeretnék menni a frontra, harcolni. Kérdezték, hány éves vagyok, és én azt mondtam: „Tizenöt.” Ekkor hangosan kacagni kezdtek, és nagyokat sóztak a hátamra. Végül az egyik, akit mindnyájan „Öreg”-nek hívtak, megjegyezte, hogy mihelyt megérkezem, úgyis lefülelnék és hazaküldenek, de addig sem fog ártani, ha megismerkedem a katonaélettel, legalább megtudom, mi az. Erre helyet szorítottak, és egyikük megkínált kenyérral. A kenyér rossz volt és fekete, és az „Öreg” nevetve azt mondta: „Besser K.-Brot, als kein Brot.” Én élvezettel majszoltam, majd a katonák énekelni kezdtek, és hangos, férfias énekük átjárta a szívemet.

Eljött az éjszaka, a katonák lecsatolták derékszíjukat, kigombolták inggallérjukat, és elnyújtóztak. Én a vagon nedves félhomályában szomjasan ittam be a bőr és a kipárolgó testek izzadságszagát.

Másodszor 1916 márciusában kíséreltem meg a szökést. Kísérletem éppolyan dicstelenül végződött, mint első alkalommal. Alighogy a frontra érkeztem, elkaptak, kifaggattak és hazaküldtek. Ezután megtiltották, hogy lábam az állomásra betegyem, és a kórház nem küldött többé a sebesültszállító vonatokhoz. Teremszolgálatosnak osztottak be.

1916

Átsiettem a 6-os termen, jobbra fordultam, elhagytam a gyógyszerteret, még egyszer jobbra kanyarodtam, és a tisztak szobája előtt lassítottam. Rittmeister Günther szobaajtaja szokás szerint tárva-nyitva volt. Tudtam, hogy a Rittmeister tetőtől talpig bepólyálva ül párnáin, és szemét a folyosóra függeszti.

Elhaladtam az ajtaja előtt, belestem, ő mennydörgő hangon rám kiáltott:

– Junge!

Szívem nagyot dobbant.

– Gyere ide!

Leraktam a folyosóra a vedret és a durva felmosórongyokat, s beléptem a szobájába.

– Gyűjtsd meg a cigarettámat.

– Én, Herr Rittmeister?

– Persze hogy te, Dummkopf! Talán van rajtad kívül más is a szobában?

És ezzel felemelte és felém nyújtotta két bepólyált kezét. Azt mondtam:

– Igenis, Herr Rittmeister.

Szájába dugtam egy cigarettát, és meggyújtottam. Kettőt-hármat szippantott, és azt mondta:

– 'Raus!

Óvatosan kiszedtem ajkai közül a cigarettát, és vártam. A Rittmeister maga elé bámult és elmosolyodott. Amennyire meg tudtam ítélni, mindamelllett, hogy egész testét pólya fedte, nagyon szép férfi volt, nevetésében és szemében olyasféle huncutság bujkált, ami engem Franz bácsira emlékeztetett.

– 'Rein! – adta ki a parancsot.

Visszadugtam a cigarettát ajkai közé. Megszívta.

– 'Raus!

Kivettem szájából a cigarettát. Hosszasan, szótlanul végigmért, azután megkérdezte:

– Hogy hívnak?

– Rudolfnak, Herr Rittmeister.

– Jól van, Rudolf – mondta vigan –, látom, nem vagy olyan ostoba, mint Paul. Az a disznó tönkreteszi a cigarettáimat, még rendesen rágyújtani sem tud. És ráadásul sosincs itt, ha hívom.

Intett, hogy dugjam a cigarettát ajkai közé, szippantott egyet, és azt mondta:

– 'Raus!

Rám nézett.

– Téged meg honnan pecáztak ki, öcskös?

– Az iskolából, Herr Rittmeister.

– Akkor hát tudsz írni?

– Ja, Herr Rittmeister.

– Ül le, levelet akarok diktálni a dragonyosaimnak.

Folytatta:

– Tudod, hol vannak a dragonyosaim?

– A 8-as teremben, Herr Rittmeister.

– Jól van – mondta elégedetten. – Ül le.

Az asztalához ültem, ő diktálni kezdett, és én írtam. Amikor befejeztem, odaadtam neki a levelet.

Átfutotta, csóválta a fejét, és rám parancsolt, üljek vissza, írjak hozzá utóiratot.

– Rudolf – szólalt meg mögöttem a főápolónő hangja –, mit csinálsz itt?

Fölálltam. A főápolónő szikáran és mereven állt a szoba küszöbén, haja sima és szőke volt, két karját keresztbe fonta a mellén, tekintete áthatóan és szigorúan fürkészt.

– Rudolf nekem dolgozik – mondta Rittmeister Günther, és szentelenül végigmérte a főápolónőt.

– Rudolf – mondta a főápolónő, anélkül, hogy a Rittmeisterre nézett volna –, azt parancsoltam neked, mosd fel a 12-es termet. Rajtam kívül itt senki sem adhat ki parancsot.

Rittmeister Günther elmosolyodott.

– Meine Gnädige – mondta pimasz udvariassággal –, Rudolf se ma, se holnap nem mossa fel a 12-es termet.

– So – mondta a főnővér, és határozottan a Rittmeister felé fordult. – És szabad kérdezni, miért nem mossa fel, Herr Rittmeister?

– Mert Rudolf a mai naptól kezdve engem szolgál, meg a dragonyosaimat. Ha úgy tetszik, Paul felmoshatja a 12-es termet, persze ha meine Gnädige is úgy kívánja.

A főápolónő kihúzta magát, és szárazon megkérdezte:

– Van valamilyen kifogása Paul ellen, Herr Rittmeister?

– Persze hogy van. Paulnak olyan a keze, mint egy disznóé, Rudolfnak meg tiszta a keze. Paul úgy gyűjtja meg a cigarettáimat, mint egy disznó, Rudolf meg hibátlanul gyűjt rá. Ezenkívül Paul úgy ír, mint egy disznó, Rudolf viszont nagyon jól ír. Mindezt tekintetbe véve és mérlegelve azt is, hogy Paul sosincs itt, Paul felakaszthatja magát, meine Gnädige, Rudolf pedig mától fogva az én szolgálatomban áll.

A főápolónő szeme villogott.

– És szabad kérdezni, Herr Rittmeister, ki határozott így?

– Én.

– Herr Rittmeister – kiáltott fel a főápolónő, és melle hullámozott –, szeretném, ha egyszer s mindenkorra tudomásul venné, hogy a személyzet beosztásáról egyedül én határozok!

– So! – mondta Rittmeister Günther. Hihetetlen pimaszsággal mosolygott, s oly lassan sétáltatta végig tekintetét a főápolónőn, mintha levetkőztetné.

– Rudolf! – kiáltott rám a főápolónő. Hangja remegett a dühtől. – Velem jössz! Azonnal velem jössz!

– Ül le, Rudolf – mondta nyugodtan Rittmeister Günther.

Én egyikről a másikra néztem, és egy másodpercig haboztam.

– Rudolf! – kiáltott rám a főápolónő.

A Rittmeister semmit se szólt, mosolygott. Hasonlított Franz bácsira.

Visszatelepedtem a székemre. A főápolónő sarkon fordult, és kirohant a szobából.

– Csak azt szeretném tudni – kiáltotta dörgő hangon Rittmeister Günther –, mit tud ez a nagy, szikár rima az ágyban? Biztosan nem nagy a tudománya. Mi erről a véleményed, Rudolf?...

Másnap a főápolónő más beosztást kapott, és engem Rittmeister Günther és a dragonyosok szolgálatába állítottak.

Egy napon, amint épp azzal foglalatostkodtam, hogy Rittmeister Günther szobáját rendbe tegyem, megszólalt a hátam mögött:

– Szépeket hallottam rólad!

Hátrafordultam. Olyan szigorúan nézett rám, hogy elszorult a torkom.

– Gyere ide.

Közelebb léptem az ágyához. Megfordult a párnán, hogy szemtől szembe lásson.

– Azt mondják, amikor az állomáson dolgoztál, felhasználád a kínálkozó alkalmat, és kétszer

becsempészted magad a frontra induló katonák közé. Igaz ez?

– Ja, Herr Rittmeister.

Néhány másodpercig szótlantul, szigorú tekintettel mustrált.

– Ül le.

Még sohasem ültem le a jelenlétében, eltekintve azoktól az eseményektől, amikor a dragonyosok leveleit írtam, és így tétováztam.

– Ül le, Dummkopf.

Fogtam egy széket, az ágy közelébe húztam, és kalapáló szívvel leültem.

– Gyújts rá!

Kivettem egy cigarettát, és feléje nyújtottam. Intett, hogy neki nem kell.

– A tiéd.

Mellemet büszkeség dagasztotta. Ajkamhoz emeltem a cigarettát, rágyújtottam, néhányat gyorsan szippantottam, és hirtelen köhögni kezdtem. A Rittmeister rám nézett és felkacagott.

– Rudolf – mondta, és egyszerre elkomolyodott –, megfigyeltelek: kicsi vagy, még nem elég jó a fellépésed, keveset beszélsz, de értelmes vagy és tanult, amit teszel, derék német módjára teszed: alaposan!

Ugyanolyan hangsúllyal mondta ezt, mint Apa, szinte úgy tetszett, az ő hangján beszél.

– Emellett bátor vagy, és tudod, mi a kötelességed hazád iránt.

– Ja, Herr Rittmeister!

Én újra köhögni kezdtem. Rám nézett, és elmosolyodott.

– Elnyomhatod a cigarettát, ha nem ízlik, Rudolf.

Letettem a cigarettát az éjjeliszekrényen lévő hamutartóra, majd hüvelykujjam és mutatóujjam közé fogtam, és gondosan eloltottam. A Rittmeister szótlantul nézte, mit csinálok. Aztán felemelte bepólyált kezét, és azt mondta:

– Rudolf!

– Ja, Herr Rittmeister!

– Szép dolog tőled, hogy tizenöt éves korodban harcolni akartál.

– Ja, Herr Rittmeister!

– És az is szép, hogy az első sikertelen kísérlet után nem csüggedtél el.

– Ja, Herr Rittmeister!

– Szeretsz itt dolgozni?

– Ja, Herr Rittmeister!

– De dragonyosnak lenni mégiscsak jobb volna?

Izgatottan felugrottam.

– Hogy én... Herr Rittmeister?

– Ül le! – kiáltott rám dörgő hangon. – Senki se adott rá parancsot, hogy felállj.

Vigyázzba vágtam magam, azt mondtam: „Jawohl, Herr Rittmeister”, és visszaültem.

– Szóval – mondta kisvártatva –, mi erről a véleményed?

Remegő hangon válaszoltam:

– Engedelmevel, Herr Rittmeister, az a véleményem, hogy az egész egyszerűen gyönyörű lenne!

Büszkeségtől ragyogó tekintetet vetett rám, csóválta a fejét, és kétszer vagy háromszor visszafojtott hangon ismételte: „Egyszerűen gyönyörű.”

Aztán megfontoltan, halkán, csaknem suttogva azt mondta:

– Jól van, Rudolf, jól van.

Szívem vadul vert. Rövid csend támadt, majd a Rittmeister azt mondta:

– Azt a parancsot kaptam, Rudolf, hogy ha ezek a horzsolások begyógyulnak, szervezzek egy alakulatot...

Folytatta:

– ...valamelyik frontunk számára. Mielőtt innen távoznék, megadom a kaszárnya címét. Jelentkezz nálam, én majd mindent elintézek.

– Ja, Herr Rittmeister! – mondtam, és tetőtől talpig megremegtem.

Majd hirtelen szörnyű gondolat hasított belém.

– Herr Rittmeister – dadogtam –, vissza fognak utasítani: még tizenhat éves se vagyok.

– Ach, was! – felelte a Rittmeister nevetve. – Ez csak nem akadály! Tizenhat éves korára elég öreg az ember, hogy harcoljon! Látod, milyen hülye törvényeink vannak! De ne félj, Rudolf, én majd mindent elintézek!

Feltámaszkodott a párnán, szeme csillogott, kikiáltott az ajtón:

– Jó napot, aranyoskám!

Hátrafordultam. Megjött a kis szőke nővér, aki ápolta.

Kezet mostam a szobában levő mosdónál, és segítettem kibontani a Rittmeister pólyáit. A művelet jó néhány percig eltartott, de a Rittmeister mindvégig érzéketlen maradt a fájdalokkal szemben. Nevetgélt és tréfálgzott. Végül az ápolónő, mint egy múmiát, újból begöngyölte pólyáiba. Ekkor a Rittmeister bepólyázott kezével megcirógatta a nővér arcát, és félig komolyan, félig tréfásan megkérdezte: mikor lesz hajlandó végre-valahára, Herrgott, lefeküdni vele?

– Ach, azt nem, Herr Rittmeister! – mondta a nővér.

– Hogyhogy nem? – kérdezte a Rittmeister, és huncutul a nővérre nézett. – Talán nem tetszem magának?

– Doch, doch, Herr Rittmeister – felelte a nővér nevetve. – Maga nagyon jóképű férfi. Majd elkomolyodva tette hozzá:

– De az bűn.

– Ach was! – mondta mérgesen a Rittmeister. – Bűn! Micsoda butaság!

És ettől kezdve konokul hallgatott. Amikor a nővér kiment, a Rittmeister dühösen felém fordult.

– Hallottad, Rudolf? Micsoda buta kis tyúk! Hogy hihet a bűnben valaki, akinek ilyen formás keblei vannak? Herrgott, micsoda ostobaság: bűnök! Az egészséget csak ez a sok Pfaffe veri a fejükbe! Bűnök! Így vezetik félre a mi derék németjeinket! Ezek a disznók telitömik a fejüket bűnnel, a mi derék németjeink meg teletömik a papjaik zsebét pénzzel! És minél jobban szívják ezek a tetvek a vérüket, annál elégedettebbek a mi Dummkopfjaink. Tetvek, Rudolf, tetvek! Rosszabbak a zsidóknál! Herrgott, ha egyszer a markomba kaparinthatnám őket, szereznék nekik egy rossz órát. Bűnök! Alighogy megszületél, elkezdődik! Már is bűnös vagy! Térdre kényszerítenek már a születésed pillanatában! Így butítják el a mi derék németjeinket! Rájuk ijesztenek! És ezek a szerencsétlen hülyék olyan gyávák, hogy csak egyedül mernek hálni! A térdükön csúszkálnak, és verik a mellüket: „Bocsáss meg, Uram!... Bocsáss meg, Uram!...”

Olyan félelmetes hűséggel utánozta a hívők meakulpázását, hogy egy pillanat töredékéig azt hittem. Apát látom.

– Donnerwetter! Micsoda marhaság! Csak egyetlen bűn van, Rudolf, ezt jól védj eszedbe: ha valaki rossz német. Ez a bűn! És én, Rittmeister Günther, jó német vagyok. Azt teszem, amit Németország érdeke parancsol! Azt teszem, amit a vezetőim parancsolnak! Ennyi az egész! De azt már nem tűröm, hogy ezek a tetvek a véretem szívják.

Kissé felemelkedett párnájáról, erős törzsét felém fordította, szeme villámokat lövellt, soha ilyen szépnek nem láttam.

Néhány másodperc múlva fel akart kelni, hogy vállamra támaszkodva sétáljon egyet a szobában. Ismét kedves és jókedvű volt, semmiségeken jóízűen kacagott.

– Mondd, Rudolf, hogy vélekednek itt rólam?

– Itt? A kórházban?

– Ja, Dummkopf! A kórházban. Vagy mit képzelsz, hol vagy?

Gondosan kutattam emlékezetemben.

– Azt mondják, hogy Herr Rittmeister igazi német hős.

– Ach! Ach! Ezt mondják? És még?

– Hogy Herr Rittmeister fura ember.

– És még?

– És a nők azt mondják, hogy...

– Mit mondanak?

– Szabad megmondanom, Herr Rittmeister?

– Persze, Dummkopf.

– Azt mondják, hogy Herr Rittmeister nagy betyár.

– Ach! Ach! Igazuk van! Majd megmutatom nekik!

– És még azt is mondják, hogy Herr Rittmeister fenegyerek.

– És még?

– Meg azt is, hogy igen szereti a katonáit.

Ezt pontosan így mondták, és én azt hittem, hogy örömet szerzek neki, ha idézem az idegenek szavait.

De ő hirtelen elkomorult:

– Quatsch! Buta beszéd! Még hogy szeretem a katonáimat! Ilyen a bárgyú népség szentimentalizmusa!

Mindenbe bele kell keverniük a szeretetet. De én, jól jegyezd meg, Rudolf, én nem szeretem a

katonáimat, csak gondoskodom róluk, és a kettő nem ugyanaz. Gondoskodom róluk, mert ők

dragonyosok, én pedig dragonyostiszt vagyok, és mert Németországnak szüksége van dragonyosokra.

De ennyi az egész!

– Mégis azt mondják, amikor a kis Erik meghalt, Herr Rittmeister félhavi zsoldját elküldte az

özvegyének!

– Ja, ja – mondta a Rittmeister, és rám hunyorított –, ráadásul még egy csodaszép levelet is írtam,

amelyben minden húron elzengtem ennek a kis szarházinak a dicséretét, pedig még ahhoz is hitvány

volt, hogy nyeregben tartsa magát! De miért tettem ezt, Rudolf? Azért, mert szerettem Eriket? Ach! De

gondold csak el, Rudolf, ez a kis szarházi meghalt: tehát nem volt többé dragonyos. És én mégis úgy

tettem, ahogy tettem, mert azt akartam, hogy az egész falu olvassa a leveletem, és azt mondja: „A mi

Erikünk német hős volt, a parancsnoka pedig igazi német tiszt.”

Abbahagyta, a szemembe nézett:

– A példa kedvéért, érted? Ha egyszer belőled is tiszt lesz, emlékezz vissza a pénzre, a levélre, az

egész cécóra. Így kell cselekedni, hajszálpontosan így! A példa kedvéért, Rudolf, Németországért!

Rám nézett, váratlanul a vállamra tette két bepólyált kezét, és magához húzott.

– Rudolf!

– Jawohl, Herr Rittmeister.

Jóval magasabb volt nálam, letekintett rám, szemembe fúrta a szemét.

– Idefigyelj!

– Ja, Herr Rittmeister.

Magához szorított, és nyomatékosan szótagolta:

– Für mich gibt's nur eine Kirche, und die heisst: Deutschland!

Tetőtől talpig megborzongtam. Remegő hangon mondtam:

– Jawohl, Herr Rittmeister.

Rám hajolt, és kíméletlenül megropogtatott.

– Mondd utánam: Meine Kirche heisst Deutschland!

– Meine Kirche heisst Deutschland!

– Hangosabban!

Harsogó hangon ismételtam:

– Meine Kirche heisst Deutschland!

– Jól van, Rudolf.

Eleresztett, és anélkül, hogy segítségemet igénybe vette volna, visszabotorkált az ágyához. Néhány másodperc múlva behunyta szemét, és intett, hogy távozzam. Mielőtt kimentem, gyors mozdulattal felkaptam a hamutartóról a cigarettát, amellyel megkínált, és a folyosóra érve a levéltárcámba csúsztattam.

Aznap fél nyolc után érkeztem haza. Mama és két húgom már az asztalnál ült. Mindhárman rám vártak.

Megálltam a küszöbön, és kényelmesen végigsétáltam rajtuk a tekintetem.

– Guten Abend!

– Guten Abend, Rudolf – mondta Mama, és egy másodperccel később két húgom is visszhangozta köszöntésemet.

Leültem. Mama kimerte a levest. Számhoz emeltem a kanalat, és példámat valamennyien azonnal követték.

Amikor a levessel végeztünk, Mama behozott egy nagy tál krumplit, és lerakta az asztalra.

– Megint krumpli! – mondta Bertha, és duzzogva félretolta a tányérját. Ránéztem.

– Bertha, a lövészárkokban még krumpli sem jut mindennap.

Bertha elvörösödött, de folytatta:

– Tudod is azt te! Még nem voltál ott!

Letettem villám az asztalra, Berthára néztem.

– Bertha – mondtam-, én kétszer megpróbáltam kijutni a frontra. Nem vettek be. Addig is, amíg várok, naponta két órát a kórházban töltök...

Szünetet tartottam, majd nyomatékosan azt mondtam:

– Ezt teszem én Németországért. De te, Bertha, mit teszel te Németországért?

– Bertha – mondta Mama –, szégyellhetned magad...

A szavába vágtam:

– Engedelmeddel, Mama...

Elhallgatott. Én visszafordultam Berthához, tekintetem a szemébe fűrtam, és anélkül, hogy hangomat felemltem volna, megismételtam:

– Mit teszel te, Bertha, Németországért?

Bertha sírva fakadt, és mindaddig, amíg az utolsó fogást be nem adták, egyetlen szót sem szólt.

Amikor Mama felállt, hogy az asztalt leszedje, azt mondtam:

– Mama...

Mama visszaült, és én ránéztem.

– Gondolkodtam. Talán csakugyan jobb volna véget vetni a közös esti imáknak. Imádkozzék ki-ki a szobájában.

Mama rám tekintett.

– Te mondtál nemet, Rudolf.

– Azóta meggondoltam.

Egy pillanatig csend volt, majd Mama azt mondta:

– Ahogy akarod, Rudolf.

Úgy tetszett, még hozzá akar fűzni valamit, de aztán meggondolta magát. Húgaimmal együtt nekifogott az asztalt leszedni. Én továbbra is mozdulatlanul ültem. Amikor Mama a konyhából visszajött, azt mondtam:

– Mama...

– Tessék, Rudolf.

– Mondani akarok még valamit.

– Tessék, Rudolf.

– Ezentúl veletek reggelizem.

Éreztem, hogy a nővéreim rám bámulnak. Feléjük fordultam: azonnal lesütötték szemüket. Mama önkéntelen mozdulattal visszatette az asztalra a poharat, melyet csak az imént vett fel. Ő is lesütötte a szemét.

Rövid szünet után azt mondta:

– Eddig öt órakor keltél, Rudolf.

– Igen, Mama.

– És ezentúl... nem akarsz...?

– Nem, Mama.

Megtoldottam:

– Ezentúl hétkor kelek.

Mama meg se mozdult, csak elsápadt kissé, keze ide-oda huzigált egy poharat az asztalon. Bizonytalan hangon mondta:

– Nem lesz késő hétkor, Rudolf?

Ránéztem.

– Nem, Mama. Innét egyenest az iskolába megyek.

Megnyomtam az „egyenest” szócskát. Mama csak pislogott, de nem szólt semmit. Én folytattam:

– Kissé fáradtnak érzem magam.

Mama arca felderült.

– Természetesen – mondta nagy sietve, s mintha ettől a megjegyzéstől súlyos kő esett volna le a szívéről –, természetesen épp eleget gürcölsz...

Félbeszakítottam:

– Tehát megértettük egymást?

Bólintott, én „gute Nacht”-ot kívántam, megvártam, amíg valamennyien viszonozzák köszönésemet, és visszahúzódtam szobámba. Kinyitottam a mértankönyvem, és átfutottam a másnapi lecke anyagát. Csak nehezen tudtam figyelmemet összpontosítani. Visszatettem a könyvem az asztalra, fogtam a cipőm, és tisztítani kezdtem. Néhány másodperc múlva ragyogott, és én éreztem, elégedett vagyok magammal. Gondosan ágyam mellé raktam a cipőm, ügyelve rá, hogy sarka a parketta vonalához igazodjék. Aztán a tükrös szekrény elé álltam, s hirtelen mintha erélyes hang parancsolt volna rám, vigyázzba vágtam magam. Majd egy percig türelmesen tanulmányoztam és javígtattam a tartásomon, s amikor csakugyan kifogástalan lett, a tükörré emeltem szemem, tekintetem a tükörképemre szegeztem, és lassan, érthetően, anélkül, hogy egyetlen szótagot is lenyeljek, éppúgy, ahogy Apa imádkozáskor szokta volt, szótagolva, azt mondtam: „Meine Kirche heisst Deutschland!”

Ezután levetkőztem, fogtam a székre tett újságot, lefeküdtem, és az első betűtől az utolsóig elolvastam a háborús híreket. Az állomás órája kilencet ütött. Összehajtottam az újságot, visszatettem a székre, és nyitott szemmel kinyújtóztam, készen rá, hogy bármelyik pillanatban alvást színleljek, ha Mama a

szobámba lép a villanyt eloltani. Hallottam, amint nővéreim szobaajtaja halkan meg-nyikordul, majd puha léptek vonultak végig a folyosón, megnyikordult Mama szobaajtaja is, retesz csattant, Mama köhécselt a válaszfal mögött, aztán csend támadt.

Egy percre még mozdulatlanul vártam. Majd újra kézbe vettem az újságot, kinyitottam, és ismét átfutottam. Néhány perc múlva megnéztem az órám. Fél tízet mutatott. Letettem az újságot, és felkeltem, hogy a villanyt eloltsam.

1916. augusztus elsején, miután otthonról harmadszor is megszöktem, Rittmeister Günther segítségével beálltam a B.-i 23-as dragonyosezredbe. Tizenöt éves és nyolc hónapos voltam.

A kiképzés gyors ütemben folyt. Én kicsi, de természetemhez képest erős voltam, és becsülettel álltam a kiképzés fáradalmait. Előnyben is voltam a többi katonával szemben: néhányszor Mecklenburgban töltöttem a vakációt, és már tudtam lovagolni. Aztán meg, és ez volt a legfontosabb, szerettem a lovakat. Nemcsak azért, mert gyönyörűséget leltem a lovaglásban. Szerettem látni, gondozni őket, belélegezni a szagukat, szerettem a közelükben tartózkodni. A kaszárnyában gyorsan elterjedt szolgálatkészségem híre, mert a magam beosztásán kívül nemegyszer önként helyettesítettem szomszédaimat az istállóban. Ám ez egyáltalán nem volt érdem: egyszerűen szívesebben tartózkodtam az állatok között.

A kaszárnyaélet rendszeressége szintén nagyszerű forrása volt örömeimnek. Azt hittem, tudom, mi a rendszeresség, mert odahaza minden órarend szerint történt. De ettől még messze voltam. Otthon ugyanis akadtak időnként lyukas órák, üres percek. A kaszárnyában azonban minden menetrendszerű pontossággal zajlott le. Különösen a fegyverfogási gyakorlatot élveztem. Szerettem volna, ha én is hasonlóképpen bonthatnám fel az életem, mozzanatról mozzanatra. Kifundáltam és a reggeli ébresztők alkalmával eljátszottam egy apró játékot, de gondosan ügyeltem, nehogy valamelyik bajtársam észrevegye. Mozgásomat a felkelésnél, a mosdásnál és az öltözködésnél mozzanatokra bontottam: 1. ledobtam magamról a takarót, 2. felhúztam a lábam, 3. kirúgtam lábam a földre, 4. talpra szöktem. Ez a játék elégedetté és magabiztossá tett, és az egész kiképzés ideje alatt egyetlenegyszer sem mulasztottam el. Azt hiszem, ha nem kellett volna tőle tartanom, hogy módszerem szemet szúr valakinek, minden egyes mozdulatomra alkalmazom.

Rittmeister Günther nagy boldogan egyre azt hangoztatta, hogy „Herrgott, elmegyünk innen, elmegyünk”, a pesszimisták azonban azt mondták, hogy a Rittmeister vidámsága maszlag, és hogy bizonyosan az orosz frontra szánnak bennünket. De egy reggel parancsot kaptunk, vonuljunk a GH-hoz, új felszerelést vételezni. Sorba álltunk a raktár ajtaja előtt, és amikor az első felszerelők kijöttek, láttuk, hogy csomagjaikban khaki egyenruhák és trópusi sisakok vannak. A hosszú soron villanyáramként futott végig az öröm, és a megkönnyebbülés bombájaként robbant a szó: „Türkéi!”

Hozzájárult még ehhez az is, hogy megérkezett Rittmeister Günther mosolygó arccal, mellén a frissen szerzett érdemrenddel. Megállított egy dragonyost, egyenként bemutatta nekünk a csomag minden darabját, és megjegyezte: „Ezer és ezer márkát fektettek ezekbe a holmikba.” Majd egy sortot emelt fel, kiterítette, mulatságosan az ujja hegyén táncoltatta, és azt mondta: „A hadvezetőség kisfiúknak álcáz bennünket, nehogy túlságosan ráijesszünk az angolokra.” A dragonyosok nevettek, és egyikük azt mondta: „A kisfiúk majd alaposan megtanítják őket szaladni.” Erre Rittmeister Günther azt felelte: „Jawohl, mein Herr!”, és hozzátette, hogy „ezek a semmittevő angolok egyelőre azzal töltik az idejüket, hogy a Nílus partján teáznak és futballoznak, de mi, bei Gott, megmutatjuk nekik, hogy Egyiptom se nem teaszalon, se nem futballpálya”.

Azt gondoltuk, Palesztinába irányítanak bennünket, de alighogy Konstantinápolyba érkeztünk, parancsot kaptunk, induljunk Irakba. Bagdadig vonattal utaztunk, ott nyeregbe szálltunk, és rövid pihenőkkel egy kis nyomorúságos tanyához értünk. Fellalieknek hívták, és néhány hosszú, alacsony

vályogviskóból állt. Volt itt valami erődítésféle is, és mi körülbelül kétszáz méterre a törökök sátraitól táborot ütöttünk.

Megérkezésünkkor csodálatosan szép idő volt, s az angolok, igen heves tüzérségi előkészítés után, indiai csapatokkal napról napra támadásokat intéztek ellenünk.

Délfelé az Unteroffizier kiválasztott három embert, Schmitzet, Beckert és engem, és magához vett egy gépfegyvert. Egészen előre, a jobbszárnyra vitt bennünket, egy sekély, homokba vájt, elszigetelt lövészárokból. Végtelen síkság terült el előttünk, itt-ott egy-egy pálmafacsoporttal. A hinduk rohamvonalai csaknem párhuzamosan futottak állásunkkal. Tisztán kivehettük őket.

Befűztünk egy szalagot a gépfegyverbe, és az Unteroffizier szárazon mondta:

– Az, aki túléli, visszaviszi a gépfegyvert.

Schmitz felém fordult, kövér arca fakó volt, a foga között szúrte: – Hallod?

– Becker! – mondta az Unteroffizier. Becker lekuporodott a gépfegyver mögé, összeszorította az ajkát, az Unteroffizier pedig azt mondta:

– Egy sorozatot.

Néhány másodperc múlva gránátok csapódtak le körülöttünk, és Becker teljes hosszában hanyatt vágódott. Hiányzott az arca.

– Schmitz – mondta az Unteroffizier, és intett. Schmitz hátrahúzta Becker testét. Szája széle remegett.

– Los Mensch! – ordított rá az Unteroffizier.

Schmitz elhelyezkedett a gépfegyver mögött, és löni kezdett. Arcát ellepte a veríték. Az Unteroffizier, anélkül, hogy fedezné magát, két-három méterrel jobbra távolodott tőlünk. Schmitz a foga között káromkodott. Valami szárazon reccsent, homokosó zuhogott ránk, és amikor fejünket felemeltük, az Unteroffizier eltűnt.

Schmitz azt mondta:

– Megyek, megnézem.

Kúszva távozott. Láttam, hogy néhány jancsiszög hiányzik bakancsa talpáról.

Eltelt egy-két másodperc. Schmitz visszatért, arca szürke volt, színtelen hangon mondta:

– Kettévágta.

Majd, mintha az Unteroffizier még mindig hallhatná, csendesen folytatta:

– Ezt az örültet! Mit képzelte? Még csak hasra se feküdt! Azt hitte, kikerülik a gránátok?

Visszakuporodott a gépfegyver mögé, de nem lőtt, csak ült mozdulatlanul. A jobb oldalunkon, elég messzire tőlünk, ágyúdörgés hallatszott, amióta gépfegyverünk elhallgatott, az ellenség sem piszkált bennünket. Különös érzés volt ebben a csendes zugban megbújni, és tudni, hogy ugyanakkor az egész frontvonal tűzben áll.

Schmitz felvett egy marék homokot, kipergette az ujjai között, és utálkozó hangon azt mondta:

– Ha az ember elgondolja, hogy ezért kell harcolni! – Lassan a gépfegyverre nyomta az arcát, de ahelyett, hogy tüzelt volna, lopva rám pillantott, és azt mondta:

– Most aztán legokosabb volna...

Ránéztem. Előredőlt, kövér, kerek képét a gépfegyverhez nyomta, pirosposzsgás arca félig felém fordult.

– Végeredményben eleget tettünk a kötelességünknek.

Folytatta:

– Nincs további parancsunk.

Majd, mivel még mindig hallgattam, megtoldotta:

– Az Unteroffizier azt mondta: akik túlélnek, vigyék vissza a gépfegyvert.

Szárazon mondtam:

– Az Unteroffizier azt mondta: az, aki túléli.

Schmitz rám meredt, porcelánszeme kerekre tágult.

– Junge! – mondta. – Bolond vagy! Semmi értelme arra várni, hogy egyikünk elpatkoljon.

Ránéztem, de nem válaszoltam.

– De hisz ez örülség! – folytatta ő. – Visszatérhetünk a táborba. Senki se veszi tőlünk rossz néven!

Senki se tudja, mit mondott az Unteroffizier!

Nagy, kerek fejét előrenyújtotta, és kezét a karomra tette. Én azonnal elhúztam a karom.

– Herrgott! – folytatta erre. – Értsd meg, nekem feleségem van! Három gyermekem!

Csend támadt, majd eltökélten azt mondta:

– No, gyere! Semmi kedvem, hogy én is kettévágassam magam. Érthető, ha egy Unteroffizier buzgólkodik, de mi? Minek?

Tenyerét a gépfegyverre tette, mint aki arra készül, hogy felemelje. Én nyomban a keze mellé tettem az enyémet, és azt mondtam:

– Ha akarsz, elmehetsz. Én maradok. És a gépfegyver is marad.

Visszahúzta a kezét, és riadtan rám meredt.

– Aber Mensch! – mondta rekedten. – Tisztára megőrültél! Ha gépfegyver nélkül térek vissza, főbe lönek! Világos!

Szeme hirtelen elvörösödött és kigyúlt, elkáromkodta magát, és nagy erővel mellbe vágott. Hátratántorodtam, ő megragadta a gépfegyvert, és felemelte.

Gyorsan felkaptam a puskám, töltöttem és ráfogtam. Meghökkenően bámult rám.

– De hát mondd csak, mondd csak, mondd csak... – dadogta.

Nem válaszoltam, csak álltam mozdulatlanul, nekiszegezett fegyverrel. Lassan leeresztette a géppuskát, mögéje ült, és elfordította a tekintetét.

Térdemre helyeztem a puskám, úgy, hogy a csöve feléje nézzen, és újabb szalagot fűztem a gépfegyverbe. Schmitz tátott szájjal bámult rám, porcelánszeme szaporán pislogott. Aztán szó nélkül odanyomta kerek arcát a gépfegyverhez, és folytatta a tüzelést. Néhány perccel később újra potyogni kezdtek körülöttünk a gránátok, s minden becsapódás után homokzuhanyt kaptunk a nyakunkba.

A gépfegyver füstölögni kezdett, mire én azt mondtam:

– Hagyd abba!

Schmitz felhagyott a tüzeléssel, és rám nézett. Jobbomat a puskámon hagytam, bal kezemmel előszedtem a kulacsom, fogaim segítségével lecsavartam kupakját, és a kulacsban levő vizet a géppuskára öntöttem. A fémre ömlő víz sisteregve párologott. Az ellenség most nem lőtte állásunkat.

Schmitz magába roskadva ült. Szótlanul figyelte, mit csinálok. Ajka két sarkából lassan kigyózva izzadságcseppek peregtek le. Gyámoltalanul kérlelt:

– Engedj elmenni.

„Nem”-et intettem. Megnyalta szája szélét, elfordította tekintetét, és tompa hangon azt mondta:

– Itt hagyom neked a gépfegyvert. Engedj elmenni.

– Ha akarsz, elmehetsz. De puska nélkül.

Kitátotta a száját, rám bámult.

– Örült vagy! Így biztos agyonlőnek! Hallgattam, mire folytatta:

– Miért puska nélkül?

– Nem akarom, hogy amikor a géppuskáért visszajössz, hátulról lepuffants.

Rám nézett:

– Esküszöm, nem is gondoltam rá. Forgatta a szemét, és rimánkodó, halk gycrmekhangon mondta:

– Engedj elmenni.

Újabb szalagot fűztem be, valami kattant, Schmitz felemelte a fejét, és rám nézett. Aztán egyetlen szó nélkül odanyomta kerek képét a fegyverhez, és tüzelt. Újra potyogni kezdtek körülöttünk a gránátok. Száraz csattanással hulltak le mögöttünk, és minden alkalommal homokesejt zúdítottak a nyakunkba.

Schmitz egészen természetes hangon azt mondta:

– Rosszul ülök.

Felemelte a fejét, lassan feltápászkodott, majd hirtelen, mint egy paprikajancsi, szétvetette két karját, és rám zuhant. Megfordítottam. Melle közepén nagy fekete folt éktelenkedett, én is csurom vér lettem tőle.

Schmitz nagy volt és nehéz, nem csekély erőfeszítésembe került, amíg hátrább húztam. Amikor végre lettem, lecsatoltam a kulacsát, majd Becker kulacsát akasztottam le, meglocsoltam a gépfegyvert, és vártam. A gépfegyver nagyon is forró volt, semhogy tüzelni lehetett volna. Schmitzre pillantottam. A hátán feküdt, teljes hosszában elnyúlva. Pupilláira ereszkedő, félig csukott szemhéjával alvóbabára emlékeztetett.

Kétszáz méterrel odább, egy szűkebb, mélyebben fekvő gödörbe vittem a gépfegyvert, felállítottam, és nekitámasztottam az arcom. Egyedül éreztem magam, a gépfegyver csillogott mellettem, és engem kellemes elégedettség töltött el.

Egyszerre észrevettem, hogy tőlem körülbelül nyolcszáz méterre, mulatságosan lassú mozgással, hinduk nőnek ki a földből, és futólépésben, széles csatárláncban, felém közelednek. Csaknem szemben voltak velem, és én tisztán láttam, hogyan emelgetik hosszú, vékony lábukat. Az első sor mögött második, majd harmadik sor bukkant fel. Valamennyi lőtávolságban volt. Az első csatárlánc felé toltam a géppuskát, és meghúztam a ravaszt. Szakadatlanul tüzeltem, közben lassan hátravonszoltam a gépfegyvert, majd ismét előretoltam, és még egyszer hátravonszoltam. Aztán abbahagytam a tüzelést.

Ebben a pillanatban az az érzésem támadt, mintha a bal vállam táján valaki kemény ököllel megütött volna. Hátraestem, de rögtön fel is ültem. Vállamra néztem, csurom vér volt, de nem éreztem fájdalmat, csak épp a karom nem tudtam mozdítani. Jobb kézzel előkotortam egy kötszeres csomagot, fogaimmal szétéptem, és gézt csúsztattam a vállam és a zubbonyom közé. Érintésre sem éreztem semmit. Rövid gondolkodás után úgy határoztam, érkezett a pillanat, hogy visszavonuljak, és a géppuskát visszavigyem.

Visszavonulás közben négy-öt mozdulatlan hindu lovast vettem észre egy magaslaton, egy pálmacsoport tövében. Vékony, egyenes lándzsáik az égnek meredtek. Működésbe helyeztem fegyverem, és valamennyit lekaszáltam.

Ezután még néhány száz métert tettem vonalaink felé, kevéssel visszaérkezésem előtt, azt hiszem, elájultam, mert arra, hogy a továbbiakban mi történt, már nem emlékszem.

***

Felgyógyulásom után vaskereszttel tüntettek ki, és a palesztinai frontra küldtek, Beersebaba. De itt csak kevés ideig maradtam, mert maláriát kaptam, és nyomban Damaszkuszba szállítottak. A damaszkuszi kórházban jó darabig eszméletlenül feküdtem, első világos benyomásom egy fölém hajló szőke fej volt.

– Jobban érzed magad, Junge? – kérdezte egy vidám női hang.

– Ja, Fräulein.

– Nem Fräulein – mondta a hang –, Vera. A német katonáknak Vera. És most vigyázz!

Erős, hűvös kezét alám csúsztatta és felemelt.

Minden összegabalyodott, a nő cipelt, hallottam ziháló lélegzetét, és egészen közélről gyöngyöző

verítékcseppeket láttam a nyakán. Éreztem, hogy egy ágyra tesznek.

– No – mondta a vidám hang –, most, hogy a bébinek leesett a láza, felhasználjuk az alkalmat, és megmosdatjuk.

Éreztem, hogy levetkőztetnek, mosdókesztyű sikálja a testem, bolyhos törülköző dörzsöl, én felüldülve, félig nyitott szemmel feküdtem a párnákon. Lassan oldalt fordítottam a fejem, fájt a nyakam, végül felfedeztem, hogy egy kis szobában vagyok.

– Na, Junge? Jól érezzük magunkat?

– Ja, Fräulein.

– Vera. A német katonáknak Vera.

Vörös kéz támasztotta meg a nyakam, rázta fel a párnáim, helyezte vissza gyöngéden fejem a hűvös vánkoshuzatra.

– Nem zavar, hogy egyedül vagy a szobában? Tudod, miért helyeztek át ide?

– Nem, Vera.

– Mert éjszakánként, amikor lázálmaid vannak, olyan patáliát csapsz, hogy nem hagyod aludni a szomszédaidat.

Felkacagott, és fölibém hajolt, hogy betakarjon. Nyakbőre olyan vörös volt, mintha csak az imént lépett volna ki a fürdőből, sima szőke haját koszorúba fonta. Kellemes pipereszappan-illata volt.

– Hogy hívnak?

– Rudolf Lang.

– Jól van. Rudolfnak foglak szólítani. Ha ugyan a dragonyos úrnak nincs ellene kifogása.

– Ahogy parancsolja, Vera.

– Dragonyos létedre szokatlanul udvarias vagy, Rudolf. Hány éves vagy?

– Tizenhat és fél.

– Gott im Himmel! Tizenhat éves!

– És fél!

Kacagott.

– Ne feledjük a felet, Rudolf. A fél a legfontosabb, nicht wahr?

Mosolyogva nézett rám.

– Hová valósi vagy?

– Bajor vagyok.

– Bajor? Ach! A bajoroknak kemény fejük van. Neked is kemény fejed van, Rudolf?

– Nem tudom.

Újra kacagott, és keze fejével végigsimított az arcomon. Azután komolyan szemügyre vett, és sóhajtván mondta:

– Tizenhat éves, háromszor sebesült és maláriás!

Majd megkérdezte:

– Biztos, hogy nem kemény a fejed, Rudolf?

– Nem tudom, Vera.

Nevetett.

– Jól van. Jó dolog így felelni: „Nem tudom, Vera.” Ha nem tudsz valamit, azt feleled: „Nem tudom, Vera.” Ha tudod, azt mondod: „Igen, Vera” vagy „Nem, Vera.” Jól mondom?

– Igen, Vera.

Ismét nevetett.

– „Igen, Vera!” No, jól van, úgyse szabad sokat beszélned. Úgy látszik, megint felmegy a lázad. Újra egészen kipirultál, Rudolf. Az esti viszontlátásra, bébikém.

Néhány lépést tett az ajtó felé, majd mosolyogva visszafordult.

– Mondd, Rudolf, tulajdonképpen kinek törted te el a lábát?

Felemelkedtem. Szívem a torkomban kalapált, megdöbbenően Verára meredtem.

– De hát mi lelt? – kérdezte ő ijedten, és sietve visszatért az ágyamhoz. – No, feküdj vissza! Mit jelentsen ez? Lázálmodban erről szoktál beszélni. No, feküdj vissza, Rudolf!

Megragadott a vállamnál fogva, és erőszakkal visszafektetett. Aztán valaki leült az ágyam szélére, és homlokomra tette a kezét.

– Na! – mondta egy hang. – Jobban érzed magad? Érdekel is engem, ha akár tízezer ember lábát töröd is el!

A szoba megszűnt forogni, és én láttam, hogy az ágyam fejénél Vera, a vörös bőrű, sima hajú, piperezappan-illatú Vera ül. Hogy jobban lássam, feléje fordítottam a fejem, de hirtelen vörös köd nyelte el.

– Vera!

– Tessék!

– Maga az?

– Én, persze hogy én, te buta gyerek. Én vagyok az, Vera. Feküdj vissza.

– Vera, nem én tehetek róla, hogy eltört a lába, a hó volt az oka.

– Tudom, tudom, elégszer elmondtad. No, nyugodj meg.

Éreztem, hogy két nagy, hűvös kéz fogja meg a csuklóm.

– Hadd abba! Azt akarod, hogy újra felszökjön a lázad?

– Nem én tehetek róla, Vera.

– Tudom, tudom.

Hűvös ajkat éreztem közvetlen a fülem közelében.

– Nem te tehetsz róla – mondta egy hang. – Érted?

– Igen.

Valaki homlokomra tette a kezét, és egy darabig rajta nyugtatta.

– Aludj most, Rudolf.

Az volt az érzésem, ismeretlen kéz kapja el az ágyam lábát és megrázza.

– Na! – szólalt meg egy hang, és én kinyitottam a szemem.

– Maga az, Vera?

– Én, én. De most már maradj nyugton.

– Valaki rázza az ágyam.

– Dehogyan...

– Miért rázzák az ágyam?

Szöke fej hajolt fölém, és én piperezappan-illatot éreztem.

– Maga az, Vera?

– Én vagyok, bébikém!

– Kérem, maradjon még egy kicsit, Vera.

Kacagást hallottam, majd feketeség nyílt meg előttem, fagyos lélegzet csapott meg, és bódultan zuhanni kezdtem.

– Vera! Vera! Vera!

Nagyon távoli hangot hallottam.

– Ja, Junge?

– Nem én tehetek róla.

– Persze hogy nem te, mein Scháfchen. Nem te tehetsz róla. De most már hagyd abba!

Erőteljes, parancshoz hasonló hang csattant a fülemben:

– Hagyd abba!

És én kimondhatatlan meglepődéssel gondoltam: „Ez parancs.”

Árny bukkant fel, zavaros hangok kavarogtak; mire kinyitottam a szemem, a szoba teljes sötétségbe borult, és valaki szakadatlanul az ágyam lábát mozgatta. Hangosan rákiáltottam:

– Ne mozgassa az ágyam!

Mély csend támadt, majd talpig feketében Apa bukkant fel az ágyam fejénél, és fényes, beesett szemével mereven rám nézett.

– Rudolf! – mondta akadozó hangján. – Kelj fel... és gyere... úgy, ahogy vagy.

Majd hirtelen, anélkül, hogy egyetlen mozdulatot tett volna, örült sebességgel távolodni kezdett az űrben, rövidesen magas árnyalakká vált más árnyak között, lába megnyúlt, és vézna lett, most láttam csak, hogy ő is hindu, a többi hinduval felém fut, én gépfegyverrel a lábam között az ágyamon ülök, a szaladó hinduk csatárláncára tüzelek, a géppuska rázkódik a matracon, és én azt gondolom: „Nem csoda, hogy az ágy mozog.”

Kinyitottam a szemem, Verát pillantottam meg magam előtt, napsugár öntötte el a szobát, és én azt mondtam:

– Nyilván szundikáltam egy kicsit.

– Egy kicsit! – mondta Vera. Majd hozzátette:

– Éhes vagy?

– Igen, Vera.

– Jól van, jól van, leesett a lázad. Egész éjszaka kiáltoztál, bébikém.

– Már vége az éjszakának?

Nevetett.

– Dehogy, dehogy van vége. Mit képzelsz? Csak a nap vétette el.

Nézte, hogyan eszem, majd amikor végeztem, eltakarította az edényt, és fölém hajolt, hogy betakarjon. Láttam szőke, jól ápolt haját, vöröses nyakát, és belélegeztem pipereszappan-illatát. Amikor feje a közelemben ért, nyaka köré fontam a karom.

Nem vonakodott. Felém fordította az arcát, és rám nézett.

– Na tessék, kiütközött belőled a dragonyos!

Nem mozdultam. Ő egy darabig még rám nézett, aztán már nem mosolygott, hanem halkán, szemrehányóan azt mondta:

– Te is, bébikém!

És arca egyszerre szomorú és fáradt lett.

Éreztem, hogy rögtön beszélni kezd, tudtam, hogy nekem majd válaszolnom kell, és hirtelen lefejtettem róla a karom.

Keze fejével megsimogatta az arcom, csóválta a fejét, és azt mondta:

– Természetesen.

Majd halkán hozzátette: „később”, szomorúan mosolygott és kiment. Utánanéztem. Nem értettem, hogyan követhettem el azt a mozdulatot. De a kocka el volt vetve, nem tudtam visszakozni. Képtelen voltam eldönteni, örömöm telt-e abban a mozdulatban, vagy sem.

Délután Vera újságokat és néhány levelet hozott be. Az egyiket dr. Vogel írta. Három havi bolyongás után talált rám. Az volt benne, hogy Mama meghalt. Két rövid levélkében erről értesített Gerda és Bertha is. Leveleik teli voltak fogalmazási és helyesírási hibával.

Dr. Vogel azt is közölte velem, hogy mától kezdve ő a gyámunk, két húgomat Franz bácsi feleségénél

helyezte el, és az üzletet bérbe adta. Ami engem illet, ő persze megérti, milyen hazafias indítékok késztettek, hogy szolgálataimat felajánljam, de megjegyezni kívánja, hogy elhamarkodott távozásom sok gondot okozott szegény anyámnak, és távozásom, jobban mondva szökésem bizonyosan hozzájárult állapotja súlyosbodásához, sőt talán korai halálához is. Reméli azonban, hogy a fronton eleget teszek kötelességemnek, de egyben arra is emlékeztet, hogy a háború befejezése után más kötelességek is várnak rám.

A leveleket gondosan összehajtogattam, és eltettem levéltárcámba. Azután elővettem az újságokat, és elolvastam mindazt, amit a nyugati frontról írtak. Amikor befejeztem, összehajtogattam az újságokat, visszadugtam őket szalagjukba, és az egész csomagot az ágy melletti székre helyeztem. Aztán keresztbe fontam a karom, és az ablakon keresztül elnéztem a tetők felett lebukó napot. Este együtt háltam Verával.

***

Visszatértem a palesztinai frontra, újra megsebesültem, nevemet napiparancsban olvasták fel, kitüntettek, és amikor a frontra visszatértem, fiatal korom ellenére altisztnek neveztek ki. Nem sokkal ezután a Günther-alakulatot a harmadik lovashadosztályhoz csatolták. Itt a török Esszad bej volt a parancsnok. A hadosztály részt vett abban az ellentámadásban, amely Es-Salt ellen indult, ez a kisváros ugyanis az arabok árulása következtében angol kézre jutott.

Leszálltunk lovainkról, földhöz lapultunk, de végül is negyvennyolc órai közelharc után benyomultunk a városkába.

Másnap reggel hatalmas, tompa dörrenésekre ébredtem. Elhagytam a körletet, kápráztam a napfényben, a falhoz lapultam, és összehunyorítottam a szemem. Vakító fehér tömeget pillantottam meg, mozdulatlan, néma, felszegett fejű arabok tömör csapatát. Én is felszegettem a fejem, és ekkor vagy negyven arabot vettem észre. A nap hátulról világította meg őket, nyakuk a vállukra billent, olyan furcsán himbálóztak a levegőben, mintha meztelen talpukkal holmi nézők feje felett táncolnának. Majd mozdulataik lassacskán elernyedtek, de azért még mindig mozogtak, egy helyben hajlongtak és forogtak, s hol szentől szembe, hol oldalvást fordultak. Néhány lépést tettem feléjük, a homokra fekete négyszöget vetett egy ház árnyéka, én beléptem a négyszögbe, testemen kellemes hűvösség áradt el, tágra nyitottam a szemem, és csak ekkor vettem észre a köteleket.

Szulejmán, a török tolmács, mellén keresztbe font karral, megvető, elégedetlen arckifejezéssel, kissé oldalvást állt.

Közelebb léptem, és az akasztott arabokra mutattam.

– No igen! – mondta, és görbe orra fölött összeráncolta szemöldökét. – Ezek Fejszál emir lázadó banditái...

Ránéztem.

– ... a főkolomposok, akik angol kézre játszották Es-Saltot. Szerény mintakollekció, mein Freund! Dzsemál pasa őexcellenciája nagyon könyörületes. Legokosabb volna mindet felakasztani.

– Mindet?

Rám nézett, és hangtalanul rám villantotta fehér fogait.

– Minden arabot.

Amióta megjártam Törökországot, jó néhány halottat láttam, de ezek a halottak valami furcsa, kellemetlen benyomást tettek rám. Hátat fordítottam, és otthagytam őket.

Este Rittmeister Günther magához rendelt. A sátrában ült egy kis tábori széken. Vigyázzba vágtam magam, és tisztelegtem. Intett, hogy „pihenj”, és anélkül, hogy egyetlen szót is intézett volna hozzám,

tovább játszadozott egy pompás, ezüstnyelű arab tőrrel, ide-oda forgatta a kezében.

Néhány perc múlva megérkezett von Ritterbach hadnagy. Igen magas, rendkívül sovány ember volt, fekete, felfelé ívelő szemöldökkel. A Rittmeister kezét szorította vele, és anélkül, hogy ránézett volna, azt mondta:

– Átkozottul komisz szolgálatot kell ma éjszaka teljesítenie, Leutnant. A törökök büntetőexpedíciót szerveznek egy arab falu ellen. Ez a falu ellenséges magatartást tanúsított, amikor az angolok kikergették Es-Saltból a törököket.

A Rittmeister laposan von Ritterbachra pillantott.

– Véleményem szerint – folytatta mogorván a Rittmeister – az egész história a törökökre tartozik. De ők német segédletet akarnak.

Von Ritterbach fensőbbbségesen magasba vonta szemöldökét. A Rittmeister türelmetlenül felállt, hátat fordított neki, és két lépést tett a sátorban.

– Herrgott! – mondta és hátrafordult. – Végeredményben mégse azért vagyok itt, hogy arabok ellen harcoljak!

Von Ritterbach nem szólt semmit. A Rittmeister két-három lépést tett a sátorban, aztán hátrafordult, és majdnem derűsen folytatta:

– Ide hallgasson, Leutnant, a mi kis Rudolfunkkal együtt magához vesz harminc embert. Mindössze annyi a feladata, hogy a falut körülzárja.

Von Ritterbach azt mondta:

– Zu Befehl, Herr Rittmeister.

A Rittmeister felemelte az arab tőrt, ki-be húzigálta a tokjában, és szeme sarkából von Ritterbachra tekintett.

– A parancs értelmében a maga feladata lesz körülkeríteni a falut, és megakadályozni, hogy a lázadó falubeliek a záron kívül kerüljenek. Ennyi az egész.

Von Ritterbach magasba rántotta fekete szemöldökét.

– Herr Rittmeister...

– Ja?

– És ha asszonyok akarnak a záron kívül kerülni?

A Rittmeister rosszállóan ránézett, egy másodpercig hallgatott, majd szárazon azt mondta:

– Erre nem tér ki a parancs.

Von Ritterbach felrántotta az állat, és én láttam, hogy sovány nyakában fel-le ugrál ádámcsutkája.

– Az asszonyokat és a gyerekeket is lázadónak kell tekinteni, Herr Rittmeister?

A Rittmeister felállt.

– Herrgott, Leutnant! – kiáltotta mennydörgő hangon. – Az imént megmondtam magának: erre nem tér ki a parancs!

Von Ritterbach kissé elsápadt, ismét szabályos tartást vett fel, és fagyos udvariassággal azt mondta:

– Még egy kérdés, Herr Rittmeister: mi történik, ha a lázadók ki akarnak törni?

– Visszaparancsolja őket.

– És ha nem akarnak?

– Leutnant! – kiáltott fel a Rittmeister. – Micsoda maga? Katona, vagy mi?

Von Ritterbach ekkor váratlan dolgot tett: elmosolyodott.

– Természetesen katona vagyok – mondta keserűen.

A Rittmeister türelmetlenül intett, von Ritterbach, olyan mereven, mintha nyársat nyelt volna, tisztelgett és távozott. Egész beszélgetés alatt nem kegyeskedett rám tekinteni, még akkor sem, amikor a Rittmeister az „unser kleiner Rudolf”-ról beszélt.

– Ach! Rudolf! – mordult fel a Rittmeister, és utánanézett. – Ezek a kurtanemesek! Az elviselhetetlen modorokkal! A gögjükkel! Meg az átkozott keresztény lelkiismeretükkel! Egy szép napon minden „von”-t kiséprűzünk!

Eligazítottam embereimet, és éjszaka tizenegy óra felé von Ritterbach jelt adott az indulásra. Csodálatosan tiszta éjszaka volt.

Negyedórai ügetés után összekötönk, Szulejmán, csatlakozott hozzánk, és tudunkra adta: közeledünk. A törökök azzal bízták meg, hogy bennünket kalauzoljon. Csakugyan, néhány perccel később, a holdfényes éjszakában fehér foltok ragyogtak fel, és felbukkantak a falu első házai. Von Ritterbach azt a parancsot adta, kerüljek keletnek embereimmel, egy másik csoportot nyugatnak indított, majd néhány másodperc múlva, miután embereimet elhelyeztem, a falu túlsó végén én is csatlakoztam a második csoporthoz. Egyetlen kutya sem ugatott. Néhány percet vártunk, a délről érkező török lovasok ügetése megremegtette a földet, csend támadt, rekedt parancs hasított a levegőbe, bakancsok kezdtek dübörögni, vad ordítás csapott fel, két puskalövés dördült, és tőlem balra egy dragonyos halkan azt mondta:

– Kezdődik.

A kiáltások elcsitultak, még egy magányos lövés hallatszott, és minden újra csendes lett. Egy dragonyos érkezett hozzám. Kiabált:

– Herr Unteroffizier, parancs a hadnagy úrtól: gyülekező a déli oldalon! – Megtoldotta: – A törökök eltévesztették a falut.

Visszakanyarodtam az úton, és összeszedtem embereimet. A falu bejáratánál von Ritterbach hevesen vitatkozott Szulejmánnal. Megálltam tőlük néhány méternyire. Von Ritterbach rendkívül mereven ült lován, fakó arcát megvilágította a telihold, megvetően letegezte Szulejmánt. Egy ízben hangja magasba emelkedett, és én tisztán hallottam:

– Nein!... Nein!... Nein!...

Szulejmán nyílsebesen távozott. Néhány perc múlva a török parancsnokkal tért vissza. Az olyan nagy és kövér volt, hogy lova láthatóan alig bírta. A török parancsnok kivonta kardját, hosszú török beszédet tartott, és közben von Ritterbach előtt hadonászott kardjával. Von Ritterbach mozdulatlan maradt, akár egy szobor. Amikor a török parancsnok befejezte, szaporán, ünnepélyesen és sivítőan felhangzott Szulejmán német beszéde. Annyit hallottam: „A parancsnok úr... becsületszavára... tisztí kardjára... nem ez a kijelölt falu...”

Erre von Ritterbach kimerően tisztelgett, és elindult felénk. Amint a közelünkbe ért, fagyosan azt mondta:

– Tévedés történt. Továbbmegyünk.

Lova egészen közel volt az enyémhez, és láttam, hogy hosszú, barna keze remeg a kantáron. Rám szólt:

– Álljon az élre. Szulejmán majd megmutatja az utat.

Azt mondtam:

– Zu Befehl, Herr Leutnant!

Mereven belebámult a semmibe, majd hirtelen dühösen kifakadt:

– Nem tud egyebet mondani, csak „Zu Befehl, Herr Leutnant”?

Negyedórai ügetés után Szulejmán hirtelen kinyújtotta karját. Megálltam.

– Hallja? Ugatnak a kutyák.

Hozzátette:

– Ez már csakugyan a lázadó falu.

Egy dragonyost menesztettem a hadnagyhoz, és akár az előző alkalommal, de ezúttal vad csaholás közepette, bekerítettük a falut. Az emberek parancsszó nélkül foglalták el helyüket. Komorak voltak

és csendesek.

A házak között apró fehér alak bukkant fel. A dragonyosok nem moccantak, de én éreztem, hogy soraikat feszültség járja át. Az alak különös hangokat hallatva közeledett, és végül megállt. Egy kutya volt. Panaszosan fel-nyüsztetett. Hátlját a földhöz lapította, és lépésről lépésre hátrált.

Ebben a pillanatban bakancsok dübörgése morajlott fel, sortűz csattant, és a beálló rövid csendben éles, véget nem érő asszonyi sikoly hasított a levegőbe: „Á-á-á-á!...” Egy pillanattal később egyszerre mindenfelől puskalövés dördültek, majd az eget vakító fény világította meg, tompa ütések zaja, lábdobogás, jajongás hallatszott, és lovaink nyugtalankodni kezdtek.

Három kutya rontott ki a faluból, rohant teljes sebességgel felénk, torpant meg közvetlenül lovaink lába előtt. Az egyiknek nagy vérző seb tátongott az oldalán. Mindhárom vinnyogott, és úgy nyöszörgött, akár a kisgyerekek. Majd az egyik váratlanul felbátorodott, és nyílsebesen odaugrott Bürkei és az én lovam közé. A másik kettő rögtön utánvetette magát, én megfordultam a nyeregben, hogy szemmel kövessem őket, a kutyák néhányszor felugráltak, majd hirtelen lehuppantak, hátsó felükre ereszkedtek, és hátborzongatóan vonítani kezdtek.

Velőtrázó „á-á-á” csapott a magasba, hátrafordultam, a falubeli lövöldözés tompa zaja élesen visszhangzóit, golyók fütyültek el fejünk felett. Mögöttünk hátborzongatóan vonítottak a kutyák, a lovak nyugtalankodtak. Az egyik katonához fordultam:

– Küldje a fenébe egy lövéssel ezeket a dögöket, Bürkei.

– Beléjük lőjek?

– Dehogy – intettem le. – Szegény párák! A levegőbe lőjön.

Bürkei a levegőbe lőtt. A faluból egy csoport fehér alak szaladt felénk, rohant le egy lejtőn, éles női hang csapott a magasba, én felemelkedtem a nyeregben, és arabul feléjük kiáltottam:

– Vissza!

A fehér alakok megtorpantak, hátráltak és tétováztak. Ekkor sötét alakok csaptak le rájuk, szablyák villogtak, ennyi volt az egész. A földön, alig harminc méternyire, már csak egy tisztán kivehető, mozdulatlan halom emelkedett. Jelentéktelen kis fehér folt.

Jobb oldalamon az egyik dragonyos arcát és kezét halványkék fény világította meg, megértettem, hogy az óráját nézi, és mivel mit sem számított, elkiáltottam magam:

– Rá lehet gyógyítani!

Vidám hang felelte: „Schönen Dank”, az egész vonalon kis piros foltok gyúltak ki, és a feszültség engedett. Majd a sikolyok és ordítások ismét olyan erővel törtek ki, hogy elnyomták a kutyák szűkülését. Lehetetlen volt a női és férfi hangokat megkülönböztetni, az „á-á-á”-k egyidejűleg olyan élesek és rekedtek voltak, mint egy siratóénekekben. Rövid csend támadt, és Bürkei azt mondta:

– Nézze, Herr Unteroffizier!

A dombhajlaton, furcsán tántorogva, kis fehér alak ereszkedett felénk, és valaki közömbösen azt mondta: „Egy kutya.” A kis alak olyan csendesen nyöszörgött, mint egy pityergő gyerek, kétségbeejtő lassúsággal haladt előre, meg-megbotlott a kövekben. Egy ízben úgy rémlett, mintha elesett és néhány métert lefelé gurult volna, majd újra talpra állt. Egy ház árnyéka nyelte el, teljesen szem elől tévesztettük, majd egyszerre újra felbukkant a holdfényben, és már ott állt előttünk. Öt-hat esztendő kisfiú volt, testén ing, lába meztelen, nyakán vérző, nyitott seb. Bizonytalanul imbolygott, sötét szemét ránk vetette, majd hirtelen fülrepesztő hangon feljajdult: „Baba! Baba!” Aztán teljes hosszában arccalaföldre bukott.

Bürkei leugrott a lováról, felé szaladt és letérdelt. Lova oldalt ugrott. Én nagy nehezen elkaptam kantárját. Határozott hangon mondtam:

– Bürkei!

Nem válaszolt, és én néhány másodperc múlva, anélkül, hogy hangom feljebb emeltem volna, megismételtem:

– Bürkei!

Lassan felemelkedett, és odajött hozzám. Megállt a ló mellett, szegletes koponyája fénylett a telihold világánál. Ránéztem, és azt mondtam:

– Ki adott engedélyt, hogy leszálljon?

– Senki, Herr Unteroffizier.

– Kapott tőlem ilyen parancsot?

– Nein, Herr Unteroffizier.

– Akkor hát miért tette?

Rövid csend lett, majd azt mondta:

– Azt hittem, jót teszek veled, Herr Unteroffizier.

– Nem hinni kell, Bürkei. Engedelmeskedni.

Összepréselte az ajkát, és én láttam, hogy kidudorodó állkapcsán verítékcseppek peregnek le.

Erőlködve mondta:

– Ja, Herr Unteroffizier.

– Ezért büntetés jár, Bürkei.

Csend volt. Éreztem, hogy az emberek feszülten fülelnek, és azt mondtam:

– Szálljon vissza a nyeregbe, Bürkei.

Bürkei hosszasan rám nézett. Állkapcsáról folyt a veríték. Arca értetlenséget fejezett ki.

– Herr Unteroffizier, ugyanilyen idős kisfiam van.

– Üljön vissza a lovára, Bürkei.

Kivette kezemből a kantárszárát, és nyeregbe szállt. Néhány másodperc múlva láttam, hogy egy égő cigaretta fényes barázdát szánt az éjszakában, és aprókat szikrázva a földre hull. A következő másodpercben újabb cigaretta hullt a földre, aztán még egy, majd megint egy, és így egymás után, az egész vonalon. És én megértettem, hogy az embereim gyűlölnék.

– Háború után – mondta a pihenőórán Szulejmán – éppúgy, ahogy az örmény kisebbséggel végeztünk, az arabokkal is végzünk. Hasonló okból.

Még a sátorban is elviselhetetlen volt a nap tüze.

Felkönyököltem, és máris éreztem, hogy tenyeremen kiüt a veríték.

– Milyen okból?

Szulejmán nagyon gyorsan, mindentudó hangon azt mondta:

– Kevés a hely Törökországban a törököknek is, az araboknak is.

Törökülésben leült, és hirtelen felkacagott.

– Ezt próbálta tegnap este megértetni a mi kövér parancsnokunk a maguk von Ritterbach hadnagyával.

Szerencsére a maguk hadnagya nem ért törökül...

Szünetet tartott.

– ...mert azt végképp nem értette volna meg, hogy mivel a lázadó falu lakossága nagy bölcsen meglépett, egyszerűen kiirtottuk a legközelebbi arab falu lakóit.

Tátott szájjal bámultam rá. Ő élesen, nőiesen felkacagott. Válla görcsösen rángatózott, törzse előre-hátra hajlongott, előredőlteben két kezével a földet csapkodta.

Fokozatosan lecsillapodott, rágyújtott egy cigarettára, lassan kifújta az orrán át a füstöt, és azt mondta:

– Látja, milyen hasznos lehet egy jó tolmács.

Én rövid szünet után szólaltam meg újra:

– De hát ez a falu ártatlan volt!

Ingatta a fejét.

– Maga nem érti ezt, mein Lieber. Ez egy arab falu volt. Tehát nem lehetett ártatlan...- Rám villantotta fehér fogait. – Látja, ez érdekes; a prófétáknak, Mohamednek, hasonló körülmények között hasonló ellenvetést tettek...

Kivette ajka közül a cigarettát, arca megváltozott, komolyan és áhítatosan mondta:

– Allah áldása kísérje!

Majd folytatta:

– És a mi prófétánk, Mohamed azt felelte: „Ha egy tetű megcsíp, vajon nem pusztítod-e el mindet?”

Kötelességemnek eleget téve még aznap este jelentettem Rittmeister Günthernek, amit Szulejmántól megtudtam. Jó ideig hangosan nevetett, elragadtatottan ismételte a próféta tetvekről mondott szavait, és úgy láttam, tetszik neki, hogy a törökök jól kibabráltak „ezzel a hülye von Ritterbachhal”.

Nem tudom, hogy a Rittmeister később megszerezte-e magának azt az örömet, hogy elmesélje az egész históriát a hadnagynak, de ennek úgysem lett volna jelentősége, mert von Ritterbach két nappal később, a szemem láttára, feleslegesen és ostobán megölette magát. Az ember szinte azt hihette, szántszándékkal; épp aznap ugyanis legelegánsabb egyenruháját vette fel, és valamennyi kitüntetését kitűzte.

Holttestét sátrába vittem, valakit Rittmeister Günther után szalajtottam, és Schrader altiszttel díszőrséget álltam a halott mellett. Néhány perc múlva megérkezett a Rittmeister, vigyázzba vágta magát a tábori ágy előtt, tisztelgett, kiküldte Schradert, és megkérdezte, mi történt. Felvilágosítottam. Amikor befejeztem, szemöldökét ráncolta, hátratett kézzel, ingerülten fel-alá kezdett járkálni a sátorban. Majd megállt, elégedetlenül végigmérte von Ritterbach hulláját, és fogai között mormogta: „Ki gondolta volna, hogy ez a hülye...” Hirtelen rám pillantott és elhallgatott.

Másnap sorakozó után a Rittmeister beszédet intézett hozzánk. Én úgy találtam, hogy a beszéd szép volt, meg-szilárdította a csapatszellemet, de talán érdemén felül magasztalta von Ritterbachot.

1918. szeptember 19-én az angolok hatalmas támadást indítottak, és a front összeomlott. A törökök észak felé menekültek, mi Damaszkusz előtt álltunk meg, de alighogy kifújtuk magunkat, máris vonulhattunk vissza egészen Aleppóig. Október elején alakulatunkat Adanába, az alexandrette-i öböl mellé szállították, itt néhány napig lődörögtünk, és Szulejmán vaskeresztet kapott a visszavonulás ideje alatt tanúsított bátor magatartásáért.

Október vége felé az Adana környéki falvakban kolera ütött ki, a járvány a városba is beszivárgott, és október 28-án néhány óra alatt végzett Rittmeister Güntherrel.

Egy hős különb halált érdemelt volna. Én csodáltam Rittmeister Günthert, neki köszönhettem, hogy a hadseregbe felvettek, de a halála napján és az azt követő napokon meglepetten tapasztaltam, hogy halála nem rendít meg. Szerettem-e Rittmeistert? Amikor ezen tűnődtem, rájöttem: éppoly kevésbé foglalkoztat, mint az, hogy szerettem-e Verát.

Október 30-án este megtudtuk, hogy Törökország fegyverszünetet kötött az antanttal.

– Törökország letette a fegyvert! – mondta szégyenkezve Szulejmán. – Pedig Németország még harcol!

Von Reckow kapitány vette át a Günther-alakulat parancsnokságát, és elindultunk hazafelé. Lassú ütemben vonultunk át a Balkánon. Az út roppant gyötrelmes volt, és mivel ruházatunk csupa könnyű, trópusi holmiból állt, a szokatlanul kemény őszi hideg nagy pusztítást végzett közöttünk.

November 12-én, egy sűrű őszi reggelen, alighogy abból a nyomorúságos macedón faluból kiértünk, ahol az éjszakát töltöttük, von Reckow kapitány „állj”-t vezényelt a menetoszlopnak, és megparancsolta, sorakozzunk fel az út bal oldalán. Ő maga beugratott a szántóföldek közé, és addig

hátrált, amíg tekintetével a menetoszlop két végét át nem fogta. Jó darabig egyetlen szót sem szólt, csak ült mozdulatlanul, magába roskadva. Fehér lova és rongyos egyenruhája fehérlett a fekete földeken. Végül felemelte a fejét, jobbjával intett, és bágyadt, rekedt hangon azt mondta:

– Németország letette a fegyvert.

Az emberek jó része nem hallotta, a menetoszlop egyik végétől a másikig mozgolódás és sugdolózás támadt, és von Reckow a megszokott hangsúllyal vezényelte:

– Ruhe! – Csend támadt, és von Reckow alig valamivel hangosabban, mint első ízben, megismételte:

– Németország letette a fegyvert.

Azután megsarkantyúzta lovát, visszaugratott a menetoszlop élére. Csak a lovak patacsattogása hallatszott.

Én magam elé meredtem, s mintha hirtelen feneketlen fekete mélység nyílt volna meg a talpam alatt. Néhány perc múlva valaki rázendített: „Megverjük, legyőzzük a franciákat”, néhány dragonyos vad kórusba kezdett, az eső egyre erősebben zuhogott, a paták csattogása ellenritmust vert ki, aztán egyszerre olyan szél- és esőroham kerekedett, hogy az ének elgyöngült, szertefoszlott és elhalt. Rosszabb volt, mintha bele sem fogtak volna.

1918

Németországban egyik hadkiegészítőtől a másikhoz küldözgettek bennünket, de senki sem tudta, kinek kell dolgunkban intézkednie.

– Senkinek se kellünk. Elveszett alakulat vagyunk – mondta Schrader.

Végül visszaérkeztünk kiindulási pontunkra, B. városkába. Itt, hogy ne bajlódjanak az ételmezésünkkel, sietve leszereltek bennünket, visszaszolgáltatták civil holminkat, adtak egy kevés pénzt és egy hazafelé szóló menetlevelet.

Vónatra ültem, hogy H.-ba utazzam. Kinőtt nadrágomban és kabátomban nevetségesnek éreztem magam a fülkében, és kimentem a folyosóra. Néhány perc múlva egy háttal álló, magas, sovány, borotvált koponyájú barna fickót vettem észre, kopott kabátja megfeszült széles vállán. Hátrafordult, és felismertem Schradert. Rám nézett, keze fejével megdörzsölte betört orrát, és nevetésben tört ki.

– Nahát, te vagy az? Miféle maskarába bújtál? Kisfiúnak öltöztél?

– Te is.

A ruhájára pillantott.

– Én is.

Fekete szemöldöke egyetlen vékony vonalként szemére ereszkedett, rám nézett, és arca elkomorodott.

– Olyanok vagyunk, mint két sovány bohóc.

Ujjaival a vagon ablakán dobolt, úgy folytatta:

– Hová mégy?

– H.-ba.

Füttyentett.

– Én is. Ott élnek a szüleid?

– Meghaltak, de ott lakik a két húgom meg a gyámom.

– És mit fogsz csinálni?

– Nem tudom.

Újra dobolni kezdett az ablakon, anélkül, hogy egyetlen szót is szólt volna. Majd zsebéből cigarettát kotort elő, kettétörte, és felét nekem adta.

– Bizony – mondta keserűen –, feleslegesek vagyunk itt. Nem lett volna szabad visszatérni.

Rövid hallgatás után azt mondta:

– Látod, van itt bent például egy kis szőke. – Hüvelykujjával a fülke felé bökött. – Helyes kis baba. Szemben velem. Na, ez a kis baba úgy nézett rám, mintha én egy rakás szar volnék! – Dühös mozdulattal földre rázta cigarettájáról a hamut. – Egy rakás szar! Vaskereszttestül, mindenestül! Egy rakás szar!

Megtoldotta:

– Ezért jöttem ki.

Megszívta cigarettáját, felém hajolt, és azt mondta:

– Tudod, mit csinálnak Berlinben a civilek azokkal a tisztekkel, akik egyenruhában sétálnak az utcán?

Rám nézett, és visszafojtott haraggal mondta:

– Letépi a rangjelzéseiket!

Elfulladva kérdeztem:

– Biztos vagy benne?

A fejét csóválta, és egy ideig hallgatott.

– Na és mit fogsz most csinálni?

– Nem tudom. – Folytatta: – Mihez értesz?

Anélkül, hogy szóhoz hagyott volna jutni, kifakadt:

– Ne fáraszd magad, én majd felelek helyetted: semmihez se értesz. Miért, én talán értek valamihez? Semmihez. Tudunk harcolni, de harcosokra, úgy látszik, nincs már szükség. Ha éppen tudni akarsz: munkanélküliek vagyunk.

Káromkodott.

– Annál jobb! Herrgott, inkább leszek egész életemben munkanélküli, semhogy ennek az istenverte köztársaságnak dolgozzam.

Nagy kezét leejtette, nézte az elsuhanó tájat. Néhány perc múlva papírdarabot és ceruzát húzott elő a zsebéből, az ablaknak támaszkodva felírt néhány szót, és a papírt felém nyújtotta.

– Itt a címem. Ha nem lenne hol meghúznod magad, gyere fel hozzám. Igaz, csak egy szobám van, de egy Günther-alakulatbeli fickó mindig talál nálam helyet.

– Biztos vagy benne, hogy megvan a szobád?

Felnevetett.

– Ó, afelől biztos vagyok. – Hozzátette: – A főbérlőm özvegyasszony!

H.-ban első utam Franz bácsiékhoz vezetett. Sötét volt, finom, apró szemű eső hullt, nekem nem volt nagy-kabátom, és bőrig áztam.

Franz bácsi felesége nyitott ajtót.

– Á, te vagy – mondta, mintha csak tegnap látott volna utoljára. – Gyere be hát!

Magas, szikár, komor asszony volt, orra alatt bajusz-pelyhek, állán fekete szőrszálak. Az előszoba világánál úgy láttam, alaposan megöregedett.

– Itt vannak a húgaid.

Megkérdeztem:

– És Franz bácsi?

Tetőtől talpig végmért, és szárazon azt mondta:

– Elesett Franciaországban. – Majd hozzátette: – Vedd fel ezt a papucsot. Még mindent bepiszkítasz.

Előrement, és kinyitotta a konyha ajtaját. Bent két lány varrt. Tudtam, hogy a húgaim, de csak nehezen ismertem rájuk.

– Gyere be hát – mondta a néni.

A két lány felállt, és mozdulatlanul rám bámult.

– Ez itt a bátyátok, Rudolf – mondta a néni. A lányok egymás után hozzám léptek, egyetlen szó nélkül kezét fogtak velem, és visszaültek helyükre.

– Na, ülj le – mondta a néni –, az nem kerül semmibe.

Leültem, néztem húgaimat. Mindig is hasonlítottak egymáshoz, de most meg se tudtam különböztetni őket. Mindketten ismét varrásba merültek, és időnként, lopva, egy-egy pillantást vetettek rám.

– Éhes vagy? – kérdezte a néni.

Hangja hamisan csengett, és én azt feleltem:

– Nem, néni.

– Mi már végeztünk ugyan a vacsorával, de ha éhes vagy...

– Köszönöm, néni.

Egy darabig újra csend támadt, aztán a néni azt mondta:

– Milyen rossz ruhád van, Rudolf!

Húgaim felemelték a fejüket, és rám néztek.

– Ebben vonultam be.

Erre a néni szemrehányóan megcsóválta fejét, és folytatta munkáját. Megtoldottam:

– Nem hagyták meg az egyenruhánkat, mert trópusi felszerelésünk volt.

Egy darabig újra csend volt. Végül a néni azt mondta:

– Szóval megjöttél!

– Igen, néni.

– A húgaid megnőttek.

– Igen, néni.

– Majd meglátod, sok minden megváltozott. Nagyon nehéz időket élünk. Már semmi ennivalónk sincs.

– Tudom.

Felsőhajtott, és folytatta munkáját. A húgaim fejüket lehajtva varrtak, anélkül, hogy egyetlen szót is szóltak volna. Néhány hosszú perc telt el. Majd hirtelen mintha a csend megalvadt volna. A levegő teli lett feszültséggel, és én megértettem, mi történt. A néni azt várta, beszéljek a Mamáról, kérdezősködjem, hogyan folyt le a betegsége, hogyan halt meg. Ez alkalmat adott volna rá, hogy húgaim sirhassanak, a néni előadhasson egy megható mesét, és anélkül, hogy a vádat a szemembe mondják, kitűnjék, hogy én okoztam a Mama halálát.

– Nahát – mondta néhány másodperc múltán a néni –, nem vagy valami közlékeny, Rudolf.

– Nem, néni.

– Senki se mondaná, hogy két évet távol töltöttél hazulról.

– Igen, néni, két évet.

– Úgy látszik, nem nagyon érdeklünk téged.

– De igen, néni.

Elszorult a torkom, arra gondoltam: „Itt a pillanat”, a székem alatt összeszorítottam az öklöm, és azt mondtam:

– Épp meg akartam kérdezni...

Mindhárman felemelték fejüket, rámnéztek. Énfélbe-szakítottam a mondatot. Várakozásukban volt valami iszonyatos is és vidám is, és engem ez úgy megdermesztett, hogy magam sem tudom, hogyan, bár azt akartam kérdezni: „Hogyan halt meg a Mama?”, azt kérdeztem:

– Hogyan halt meg Franz bácsi?

Nehéz csend támadt, húgaim a nénire pillantottak.

– Ne beszélj arról a semmirekellőről – mondta fagyosan a néni. Majd hozzátette:

– Neki is mindig csak egy járt a fejében, mint minden férfinak. Harcolni, harcolni, örökké harcolni... és lányok után futni!

Ezután felálltam. A néni rám nézett.

– Mégy?

– Igen.

– Találtál már szállást?

Hazudtam:

– Igen.

Felkelt.

– Annál jobb. Úgyis szűken vagyunk. Aztán meg itt vannak már a húgaid. De azért egy vagy két éjszakára meghúzhattad volna magad.

– Köszönöm, néni.

Végigmért, és szemügyre vette a ruhám.

– Nincs nagykabátod?

– Nincs, néni.

Gondolkodott.

– Várj. Talán megvan a bácsid régi nagykabátja.

Kiment, és én egyedül maradtam húgaimmal. Várrtak tovább, még csak fejüket sem emelték fel. Előbb az egyikre, majd a másikra néztem:

– Melyikötök Bertha?

– Én.

Az, aki megszólalt, hátraszegte a fejét, pillantásunk találkozott, erre rögtön elfordította a fejét. Nem sok jót mondhattak rólam a családban.

– Nézd csak – mondta a néni, amikor visszatért. – Próbáld ezt fel.

Zöld, elnyútt, molyrágta, kifeslett raglánt hozott be, jóval nagyobb, mint amilyen termetemhez illett. Nem emlékeztem, hogy ezt valaha is Franz bácsin láttam volna. Franz bácsi civilben mindig nagyon elegánsan öltözködött.

– Köszönöm, néni.

Belebújtam.

– Fel kell majd hajtani.

– Igen, néni.

– Még jó állapotban van. Ha vigyázol rá, sokáig kitart.

– Igen, néni.

Mosolygott. Arca büszke volt és elérékenyült. Adott nekem egy nagykabátot. Én nem beszéltem Mamáról, és ő mégis adott nekem egy nagykabátot. Pedig én voltam a gonosz fiú.

– Meg vagy elégedve?

– Igen, néni.

– Csakugyan nem akarsz egy csésze kávé?

– Nem, néni.

– Ha akarsz, maradhatsz még egy keveset, Rudolf.

– Köszönöm, néni. Mennem kell.

– Nahát, akkor nem tartalak vissza.

Bertha és Gerda felállt, odajött hozzám, és kezét fogott velem.

Mind a ketten, valamivel magasabbak voltak nálam.

– Ha kedved tartja, bármikor feljöhetsz – mondta a néni.

Ott álltam a konyha küszöbén, a három nő közrefogott. A nagykabát válla lecsüngött, két kezem eltűnt az ujjak-ban. A három nő hirtelen rendkívül nagy lett, egyikük oldalt fordította a fejét, majd valami csattant, és nekem úgy rémlett, egyiknek sem ér már földre a lába, s akárcsak Es-Saltban a felakasztott arabok, mindhárman a levegőben táncolnak. Majd arcuk elmosódott, a konyha falai leomlottak, mozdulatlan jeges sivatag tárult elém, és az óriási síkságon, mindaddig, amíg a szem ellátott, csupáncsak felakasztott, ütemesen himbálózó bábuk lógtak a levegőben...

– No, mi az, nem figyelsz rám? Azt mondtam, ha kedved tartja, bármikor feljöhetsz.

Azt feleltem: „köszönöm”, és elindultam a bejárati ajtó felé. A nagykabát alja kis híján a bokámat verte.

Húgaim kint maradtak a konyhában. A néni kísért ki.

– Holnap reggel – mondta – el kellene menned Vogel doktorhoz. Okvetlenül, még holnap. Ne feledd el.

– Nem felejttem el, néni.

– Nahát a viszontlátásra, Rudolf. Kinyitotta az ajtót.

Amikor kezet fogott velem, éreztem, hogy keze száraz és hideg.

– Szóval meg vagy elégedve a kabáttal?

– Nagyon, néni. Köszönöm.

Újra kint találtam magam az utcán. A néni becsukta utánam az ajtót, s hallottam, amint belülről elreteszeli. Ott maradtam az ajtó előtt, hallgattam, mint távolodnak lépteit, és úgy éreztem magam, mintha még bent volnék a lakásban. Láttam a nénit, amint kinyitja a konyha ajtaját, leül, folytatja a kézimunkáját, hallottam a csendben az óra száraz és kemény ketyegését. Rövid idő múltán a néni majd ránéz két húgomra, csóválja a fejét, és azt mondja: „Még csak nem is beszélt az édesanyjáról!” Akkor húgaim sírásban törnek ki, a néni letöröl néhány könnyet, és mindhárman boldogok lesznek.

Az éjszaka hideg volt, apró szemű eső szitáit, nem ismertem jól az utat, és negyedóráig barangoltam, amíg Schrader lakását megleltem.

Kopogtattam, és néhány perc múlva egy asszony nyitott ajtót. Magas volt, szőke, erős keblekkel.

– Frau Lipman?

– Én vagyok.

– Unteroffizier Schraderral szeretnék beszélni.

Szemügyre vette a kabátom, és szárazon kérdezte:

– Milyen ügyben?

– Barátja vagyok.

Még egyszer végigmért, majd azt mondta:

– Jöjjön be.

Beléptem, ő újra megnézte a kabátom.

– Jöjjön utánam.

Hosszú folyosón követtem. Bekopogott egy ajtón, és anélkül, hogy választ várt volna, benyitott, s ajkbiggyesztve azt mondta:

– Egy barátja van itt, Schrader úr.

Schrader ingujjban volt. Álmélkodó arccal fordult hátra.

– Te vagy az?! Ilyen hamar! Na, gyere beljebb! Mit vágsz ilyen pofát? És micsoda kabátod van! Hol szerezted ezt a szörnyűséget? Gyere hát beljebb! Frau Lipman, bemutatom magának Unteroffizier Langot, a Günther-alakulatból. Egy német hős, Frau Lipman!

Lipmanné felém biccentett, de nem fogott velem kezet.

– No, gyere már! – mondta Schrader hirtelen felvidulva. – Gyere beljebb! És maga is jöjjön beljebb,

Frau Lipman. Te meg legelőször is vedd le ezt a szörnyszerűséget! No, így mégis csinosabb vagy. Frau Lipman! Frau Lipman!

– Ja, Herr Schrader? – turbékolta Frau Lipman.

– Frau Lipman, szeret maga engem?

– Ach! – mondta Frau Lipman, és elragadtatott pillantást vetett rá. – Hogy beszélhet így, Herr Schrader? Még hozzá a barátja előtt!

– Mert ha szeret, rögtön behoz egy kis sört, vajás kenyeret, süte... amit épp talál... ennek a fiúnak, nekem, mindhármunknak! Persze csak ha megtisztel bennünket, és velünk vacsorázik.

Felvonta sűrű szemöldökét, huncutul Frau Lipmánra kacsintott, átölelte, és füttyörészve néhány keringőlépést lejtett vele.

– Ach! Herr Schrader! – mondta Frau Lipman, és turbékolva kacagott. – Túl öreg vagyok én a keringőzéshez. Öregasszonynak nem való a május!

– Micsoda? Még hogy öregasszonynak? – mondta Schrader. – Nem ismeri a francia közmondást?

Fülébe súgott valamit, mire Frau Lipman viháncolva nevetni kezdett. Schrader eleresztette.

– Aztán megkérem, Frau Lipman, hozzon be egy matracot ennek a fiúnak. Ma este itt fog aludni.

Frau Lipman abbahagyta a kacagást, ajka lebiggyedt.

– Itt?

– No, rajta, rajta! – mondta Schrader. – Csak nem fog ez az árva az utcán hálni? Herrgott! Egy német hős! Frau Lipman, egy német hős megérdemli, hogy áldozatot hozzanak érte!

Frau Lipman fintorgott, erre Schrader kiabálni kezdett:

– Frau Lipman! Frau Lipman! Ha visszautasít, nem tudom, mit csinálok magával!

Felemelte, mint egy pelyhet, ide-oda szaladgált vele, és azt kiabálta: – Csípi csóka! Csípi csóka!

– Ach! Ach! De hisz maga megbolondult, Herr Schrader! – és kacagott, mint egy kislány.

– Los, mein Schatz! – mondta Schrader, és letette a földre (nekem úgy tetszett, elég durván). – Los, meine Liebe! Los!

– Ach! De csak azért, hogy örömet szerezzek magának, Herr Schrader.

És ahogy az ajtó felé indult, Schrader jót húzott a fenekére. – Ach, Herr Schrader! – mondta az asszony, és behallatszott turbékoló nevetése a folyosóról.

Néhány perc múlva visszajött. Sört ittunk, és zsíros kenyeret ettünk, aztán Schrader rávette Frau Lipmant, hogy snapszot és újabb sört hozzon be. Ismét ittunk, Schrader szünet nélkül beszélt, az özvegy pedig egyre vörösebb lett, és egyre többet turbékol. Tizenegy óra tájban Schrader az özvegyvel együtt eltűnt, és amikor félórával később visszatért, egy marék cigarettát hozott be.

– Nesze – mondta komoran, és fele cigarettát a matracomra dobta. – Tudni kell áldozatot hozni egy német hősért!

Másnap délután elmentem dr. Vogelhez. Megmondtam a nevem a szobalánynak, az rövidesen visszajött, és közölte, hogy a doktor úr nemsokára fogad. Körülbelül háromnegyed órát váraкоztam a szalonban. Dr. Vogel a háború óta megtollasodott, mert a szoba olyan fényűző volt, hogy rá sem ismertem.

Végül a szobalány ismét megjelent, és bevezetett az irodába. Dr. Vogel hatalmas, üres íróasztal mögött ült. Meghízott, megöszült, de arca még mindig szép volt.

Rápillantott a kabátomra, intett, hogy lépjek közelebb, hűvösen megszorította a kezem, és egy fotelre mutatott.

– Nos, Rudolf – mondta, és két tenyerét az asztalra tette –, tehát megjöttél!

– Ja, Herr doktor Vogel.

Néhány pillanatig nézegetett. Teste és két keze tökéletesen mozdulatlan volt. Jellegzetes,

keményvágású arca, „római császár-arca”, ahogy Apa nevezte, szép, merev álarcnak látszott, melynek védelme alatt szünet nélkül mozoghatott, kémlelhetett két apró, szürkéskék szeme.

– Rudolf – mondta mély, érces hangon –, nem illetek szemrehányással.

Szünetet tartott, rám nézett.

– Nem, Rudolf – folytatta és megnyomta szavait –, nem illetek szemrehányással. Azt, amit tettél, senki se képes megmásítani. A felelősséged úgyszólván súlyos, felesleges, hogy én is tetézzem. Egyébként megírtam, miként vélekedem szökésedről és annak helyrehozhatatlan következményeiről.

Fájdalmas arckifejezéssel emelte fel a fejét.

– Azt hiszem, erről elég ennyit – tette hozzá. Jobbját könnyedén felemelte:

– Ami elmúlt, elmúlt. Most a jövőről van szó.

Komolyan rám pillantott, mintha feleletet várna, de én semmit sem szoltam.

Könnyedén előrebillentette fejét, úgy tetszett, összeszedi gondolatait.

– Ismered apád végakarátát. Most én vagyok a letéteményese. Megígértem az apádnak, hogy mind az erkölcsiek, mint az anyagiak terén minden tőlem telhetőt megteszek, hogy végakarata teljesedjék.

Felemelte a fejét, és szemembe nézett.

– Ezúttal kérdést kell intéznem hozzád, Rudolf. Szándékodban áll-e tiszteletben tartani apád végakarátát?

Rövid csend támadt, dr. Vogel ujjai az asztalon doboltak, és én azt mondtam:

– Nem.

Vogel doktor egy pillanatig behunyta a szemét, de egyetlen arcizma se rándult.

– Rudolf – mondta komolyan –, egy halott végakarata szent.

Erre nem válaszoltam.

– Bizonyára tudod – folytatta –, hogy végakarátát illetően apádat is fogadalom kötötte.

Amikor semmit sem szoltam, megtoldotta:

– Szent fogadalom kötötte.

Még mindig hallgattam, mire ő néhány másodperc múlva folytatta:

– Megkérgesedett a lelked, Rudolf, és ez kétségtelenül bűnöd következménye. De látni fogod, Rudolf, a Gondviselés valóban jól irányítja a dolgokat. Mert amikor büntetésképpen sivataggá változtatta a szíved, odahelyezte, hogy úgy mondjam, a rossz mellé a gyógyírt is, és megteremtette megváltásod kegyes feltételeit.

– Rudolf – folytatta néhány másodperc múlva –, amikor édesanyádat elhagytad, az üzlet jól ment, anyagi helyzetetek jó volt...

– ...vagy legalábbis – folytatta fensőbbes arckifejezéssel – kielégítő. Anyád halálakor bérbe kellett adnom az üzletet. A bérlő dolgos ember és jó katolikus. Minden gyanú fölött áll. De az üzlet rosszul megy, és amit jelenleg jövedelmez, épp csak arra elegendő, hogy két nővéred ellátását fedezze.

Keresztbe fonta karját a mellén.

– Mind ez ideig fájlaltam ezt a keserves helyzetet, de ma látom, hogy a balsors, amely osztályrészetekül jutott, nem egyéb leplezett jótettnél. Igen, Rudolf, a Gondviselés jól irányítja a dolgokat, és én tisztán látom, mi a célja veled: kijelöli az utad.

Szünetet tartott, és rám nézett.

– Rudolf – folytatta hangosabban –, tudnod kell, hogy egyetemi tanulmányaid elvégzéséhez egyetlen lehetőség van: teológusként ösztöndíjat és internátusi bentlakást kell szerezned a püspökségtől. Amire ezenfelül szükséged lesz, én személyesen előlegezem.

Kék szeme egyszerre akaratlanul felragyogott, mire lecsukta szemhéját. Majd az íróasztalra tette ápolat kezét, és várt. Én elnéztem szép, szenttelen arcát, s egész lelkemből meggyűlöltem.

Folytatta:

– Nos, Rudolf?

Nagyot nyeltem, és azt mondtam:

– Csak akkor segíthet, ha teológiát tanulok?

– Rudolf! Rudolf! – mondta, és nehezen állta meg, hogy el ne mosolyodjék. – Hogyan fordulhatsz hozzám ilyen kérdéssel? Azt képzeled, támogatom engedtlenségedet apáddal szemben, amikor én vagyok végakarátának letéteményese?

Erre nem lehetett mit felelni. Felkeltem. Ő csöndesen azt mondta:

– Ül le, Rudolf, még nem fejeztem be.

Visszaültem.

– Te nyíltan lázadozol, Rudolf – mondta, és szép, mély hangjában szomorúság rezgett –, és nem akarsz tudomásul venni a Gondviselés intését. Pedig azzal, hogy a Gondviselés tönkretett és szegénységbe taszított, megmutatta neked az egyedüli utat, amelyet számodra kijelölt, és amelyet apád választott...

Erre ugyancsak nem lehetett mit felelni. Dr. Vogel keresztbe fonta a karját, kissé előrehajolt, átható tekintettel végigmért, és azt mondta:

– Bizonyos vagy benne, hogy nem ez az utad, Rudolf? – Lehalkította hangját, és lágyan, szinte gyöngéden mondta: – Bizonyos vagy benne, hogy nem arra születél, hogy pap légy? Tarts lelkiismeret-vizsgálatot. Nincs benned semmi, ami a papi életre szólítana?

Felém fordította szép, ősz hajú fejét.

– Semmi sem csábít a papi életre? Nos, Rudolf, te nem válaszolsz – mondta néhány másodperc múlva. – Tudom, régebben arról álmodoztál, hogy tiszt légy. De te is tudod, Rudolf, hogy német hadsereg nincs többé. Gondold meg, mi az, amit most tehetsz? Nem értelek.

Szünetet tartott, és mivel én még mindig nem válaszoltam, hangjában árnyalatnyi türelmetlenséggel, megismételte:

– Nem értelek. Mi akadályoz benne, hogy pap légy?

– Az apám – válaszoltam.

Dr. Vogel mélyen elvörösödött, szeme megvillant.

Talpra ugrott és rám kiáltott:

– Rudolf!

Én szintén felálltam.

– Távozhatsz! – mondta fojtott hangon.

Hosszú kabátomban esetlenül mentem át a szobán. Amikor az ajtóhoz értem, hallottam, hogy dr. Vogel utánam szól:

– Rudolf!

Hátrafordultam. Dr. Vogel kezével az íróasztalra támaszkodva ült. Szép arcvonásai újra kisimultak.

– Jól fontold meg, Rudolf. Ha meggondoltad magad, bármikor visszajöhetsz. Én változatlanul fenntartom az ajánlatomat.

– Köszönöm, Herr doktor Vogel – válaszoltam és távoztam. Az utcán apró szemű, jeges eső hullt, feltúrtem kabátom gallérját, és azt gondoltam: „Jól van! Végeztem. Minden hidat felégettem.”

Találomra elindultam, egy autó majdnem elütött, a sofőr elkáromkodta magát, és én azon kaptam magam, hogy mint őrvjárat idején, az úttesten haladok. Felléptem a járdára, és folytattam utam.

Forgalmas városnegyedbe értem, kacagó leánycapat haladt el mellettem, s fordult vissza a kabátom

után. Nyitott teherautó száguldott el. Katonák és kék kezeslábasba öltözött munkások töltötték meg. Puska volt a vállukon, vörös szalag a karjukon. Az Internacionálét énekelték. A tömeg kórusa átvette a dallamot. Csenevész, dagadt képű ember haladt el mellettem. Nem volt sapka a fején. Feldgrau egyenruhát viselt, két vállán a szövet sötétebb színű volt, és én megértettem, hogy rangjelzéseit leszakították. Újabb, munkásokkal teli teherautó viharzott el, valamennyien fegyverüket lóbálták, és hangosan kiáltoztak: „Éljen Liebknecht!” A tömeg kórusa átvette: „Liebknecht! Liebknecht!” Az embergomolyag már olyan sűrű volt, hogy nem tudtam továbbmenni. Valaki meglökött, én majd elestem, megkapaszzkodtam jobb oldali szomszédom karjában, és azt mondtam: „Bocsásson meg, kérem.” Szomszédom, öregedő, jól öltözött férfi, felemelte a fejét, szeme szomorú volt. Azt mondta: „Keine Ursache.” A tömeg előrelódult, én megint szomszédomnak estem, és megkérdeztem: „Kicsoda ez a Liebknecht?” Bizalmatlan pillantást vetett rám, körülnézett, és anélkül, hogy válaszolt volna, lesütötte a szemét. Majd puskalövés hallatszott, minden ablak bezárult, és a tömeg futásnak eredt. Engem a rohanó áradat előresodort, jobboldalt egy mellékutcát vettem észre, kiváltam a tömegeből, elértem az utcát, és ott futni kezdtem. Azután ismeretlen utcák sűrűjébe tévedtem. Találomra elindultam az egyiken. Az eső elállt. Valaki rám kiáltott:

– Ha, te! Te, ott, te kis zsidó!

Hátrafordultam. Tíz méternyire, egy keresztutcában katonai járőrt pillantottam meg, élén egy altiszttel.

– Hé, te ott!

– Én?

– Igen, te!

Dühösen kifakadtam:

– Én nem vagyok zsidó!

– Ach was! – mondta az Unteroffizier. – Csak egy zsidó hordhat ilyen köpenyt!

A katonák rám néztek és felnevettek. Reszkettem a dühtől.

– Megtiltom, hogy zsidónak nevezzen!

– No, no, csendesebben, Kerl! – mondta az altiszt. – Mit gondolsz, kivel pofázol? Gyere csak közelebb. Majd megnézzük a papírjaidat!

Közelebb menteni, szabályszerűen megálltam előtte, vigyázzba vágtam magam, és azt mondtam:

– Unteroffizier Lang, 23-33 B.-i dragonyosezred, Asienkorps.

Az altiszt felrántotta szemöldökét, és kurtán azt mondta:

– A papírjaidat!

Átnyújtottam őket. Egyenként, hosszasan és gyanakodva tanulmányozta, arca felderült, nanyot csapott a hátamra.

– Ne haragudj, dragonyos bajtárs! A kabátod mindennek az oka. Olyan fura vagy benne, úgy nézel ki, mint egy spartakista.

– Nem számít.

– Mi dolgod van errefelé?

– Sétálok.

A katonák felkacagtak, és egyikük elkiáltotta magát:

– Nem alkalmas idő ez sétára!

– Igaza van – mondta az altiszt –, eredj haza. Itt nemsokára nagy grimbusz lesz.

Rátekintettem. Alig két napja még én is egyenruhát viseltem, beosztottjaim voltak, akiket vezényeltem, előljáróim, akiktől parancsokat kaptam.

Eszembe jutott, mi mindent kiabált a tömeg, és megkérdeztem:

– Meg tudnád mondani, ki az a Liebknecht?

A katonák hahotázva kacagni kezdtek, az altiszt pedig elmosolyodott.

– Hogyan – kérdezte –, ezt se tudod? Honnan szalajtottak téged?

– Törökországból.

– Persze, igaz! – mondta az altiszt.

– Liebknecht – mondta egy kis barna katona – az új Kaiser!

Erre mindnyájan felkacagtak. Aztán egy nagy, komoly arcú, szőke ember erős bajoros kiejtéssel azt mondta lassan:

– Liebknecht egy disznó, miatta jutottunk idáig.

Az altiszt mosolyogva rám nézett:

– No – mondta –, eredj haza.

– És ha találkozol Liebknechttel – kiáltotta a kis barna katona –, mondd meg neki, hogy várjuk!

És meglóbálta puskáját. Bajtársai nevettek. Nevetésük őszinte, vidám katonanevetés volt.

Távotomban hallottam, amint nevetésük elcsöndese-dik, és elszorult a szívem. Civil voltam, Schradernál volt egy matracom, nem volt mesterségem, és a zsebemben csupán annyi pénz csörgött, amennyiből nyolc napig kosztolhattam.

Ismét a belvárosban találtam magam, és meglepődtem élénkségén. Az üzletek ugyan zárva voltak, de az utca nyüzsgött, nagy volt a forgalom, senki sem gondolhatta volna, hogy tíz perccel ezelőtt itt puskalövések dördültek el. Egyenesen, gépiesen mentem előre, és egyszer csak újra megleptek a látomások. Közvetlen mellettem egy asszony ment el. Nevetett... Szája roppant szélesre nyílt, láttam rózsaszín ínyét, villogó fogait, úgy rémlett, óriásiak, félelem markolt belém, a járókelők arca egymás után bukkant fel, szünet nélkül nagyobbodott és tűnt el, majd hirtelen valamennyi arc kör alakúvá vált: szem, száj, orr, szín egybemosódott, már minden csak egy-egy fehér kör volt, akár a vakok szeme, a körök megvastagodtak, és remegő kocsonyaként felém tartottak, még mindig nőttek, csaknem az arcom súrolták, én remegtem a rémülettől és az undortól, valami szárazon reccsent, minden eltűnt előlem, majd tőlem tíz méterre lágy, tej szerű kör merült fel, gyarapodott és közeledett. Lehunytam a szemem, megálltam, félelem bénított meg, jeges kéz szorította össze a torkom, mintha meg akarna fojtani.

Ellepett a veríték, mély lélegzetet vettem, lassacskán megnyugodtam. Céltalanul továbbindultam. Az utca bizonytalanul ködlött előttem.

Hirtelen, akaratom ellenére, mintha valaki „állj”-t kiáltott volna, megtorpantam. Szemközt kőből épült kapubejárat tűnt fel, gyönyörű, kovácsolt rácsos kapuja nyitva volt.

Átvágtam az utcán, beléptem a kapun, és elindultam a lépcsőkön felfelé. Durva, ismerős arc tűnt fel előttem, és egy hang megkérdezte:

– Mit kíván?

Megálltam, körülnéztem, körülöttem minden olyan szürke és szétfolyó volt, mintha álmodnék. Szórakozott hangon mondtam:

– Thaler atyával szeretnék beszélni.

– Nincs már itt.

Utánamondtam:

– Nincs itt?

– Nincs.

Folytattam:

– Egy régi tanítványa vagyok.

– Nekem is ismerős – mondta a hang. – Várjon csak, nem maga az a fiú, aki tizenhat éves korában önként jelentkezett?

– De igen.

– Tizenhat éves korában! – mondta a hang.

Rövid csend támadt. Minden szürke volt és alaktalan. Az ember arca úgy lebegett fölöttem, mint egy léggömb. Újra elfogott a félelem, elkaptam a tekintetem, és azt mondtam:

– Bemehetek egy kicsit körülnézni?

– Persze. A diákok az osztályban vannak.

– Köszönöm – mondtam és beléptem. Áthaladtam az elemisták udvarán, aztán az alsósokén, végül megpillantottam az én udvaromat. Átvágtam rajta keresztben. Egy kőpadot láttam magam előtt. Ez volt az a pad, amelyre Wernert fektették. Ívben megkerültem, aztán folytattam utam, elértem a kápolna falát, félfordulatot csináltam, sarkam a fal tövéhez illesztettem, és lépteim számolva elindultam.

Néhány perc telt el, és nekem úgy tetszett, mintha valami gyöngéd, de hatalmas erő a karjába emelne és elringatna.

***

Amikor már alig volt néhány pfennigünk, Schrader mindkettőnk számára munkát talált egy páncélszekrényüzemben. Ő a festőműhelybe került, és így naponta fél liter lefölezött tejhez jutott.

A rám osztott munka könnyű volt. Az egymás után érkező szekrényajtók forgópántjaiba kalapáccsal kis acélhengert vertem be, hogy a sarokvasak méretére formázzam. Egyet a henger fejére ütöttem, hogy beszaladjon, két apró oldalütéssel biztosítottam, hogy játéka legyen, aztán bal kézzel kihúztam. Négy ajtót helyeztem egymásra egy munkapadon. Amikor egy-egy ajtóval elkészültem, leemeltem s egy oszlopnak támasztottam. Mihelyt mind a négy ajtóval végeztem, valamennyit odavittem egy másik oszlophoz, amely a szerelő bal oldalán állt. A szerelő akasztotta be az ajtókat a szekrények vasalásába.

Mivel az ajtók meglehetősen nehezek voltak, eleinte egyenként cipeltem őket. De egy óra elteltével a Meister rám parancsolt, vigyek két ajtót egyszerre, takarékoskodjam az idővel. Engedelmeskedtem, és itt kezdődtek a bajok. A szerelő – bizonyos Karl nevű öregember – sokkal lassabban boldogult a munkájával, mint én, neki ugyanis azután, hogy az ajtókat beszerelte, fel kellett még rakni a kényelmetlen fogású szekrényeket egy targoncára, hogy a festőműhelybe kerüljenek. Az történt tehát, hogy az én munkáütemem meggyorsult, és az ajtók gyűlni kezdtek Karl oszlopánál. A Meister észrevette ezt, és rászólt, dolgozzék gyorsabban. Karl erőlködött, de így sem volt képes idejében felrakni, és valahányszor újabb ajtókat tettem elébe, azt dűnnyögte: „Langsam, Mensch, langsam!” Én azonban nem tudtam, hogyan mozoghatnék lassabban, amikor egyszerre két ajtót kell vinnem. Az öreg Karl melletti ajtóhalom egyre nőtt, és amikor a Meister visszajött, újabb, ezúttal nyersebb megjegyzést tett. Karl gyorsított munkája ritmusán, kipirult és verítékezett, de hasztalan: amikor a sziréna felbúgott, elmaradása semmivel sem csökkent.

Kezet és arcot mostam az öltöző mosdójánál. Az öreg Karl mellettem állt. Nagydarab, sovány, megfontolt mozgású, barna porosz volt. Ötven körül lehetett. Azt mondta:

– Várj meg a kapunál. Beszédem van veled.

Bólintottam, felvettem a kabátom, blokkoltam, és kiléptem a kapun. Az öreg Karl már várt. Intett, hogy kövessem, két-három percig csendben baktattunk, majd Karl felém fordult, és megálltunk.

– Ide hallgass, Junge, semmi bajom veled, de így nem mehet tovább. Ha így hajszolsz, nem győzöm a munkát. – Rám nézett és megismételte: – Ha így hajszolsz, nem győzöm a munkát. És ha nem győzöm a munkát, a szakszervezet nem tud megvédeni.

Nem válaszoltam, mire folytatta:

– Úgy látom, nem értjük egymást. Tudod, mi történik, ha a munkában lemaradok?

– Nem.

– Előbb figyelmeztetnek, aztán megbírságotnak, végül..

Csettintett az ujjával:

– Kirakják a szűröm!

Egy darabig csend volt, majd azt mondtam:

– Én nem tehetek semmiről. Azt csinálom, amit a Meister mondott.

Hosszasan rám nézett.

– Először dolgozol üzemben?

– Igen.

– Ezelőtt hol voltál?

– A hadseregnél.

– Önként jelentkezted?

– Igen.

Csóválta a fejét, majd folytatta:

– Ide figyelj, lassabban kell mozognod.

– De én nem tudok lassabban mozogni. Ön is jól láthatta...

– Először is – vágott a szavamba – ne önözzél engem. Miféle úri módi ez? Folytatta:

– Azzal a szaktárssal, aki előtted itt volt, minden simán ment. Pedig ő is azt az utasítást kapta, hozzon két ajtót egyszerre.

Rágyújtott egy ócska, kicsorbult pipára.

– Hány olyan forgópánt van, amelyből csak nagy nehezen húzod ki a hengert?

Elgondolkodtam.

– Minden tizenötödik vagy huszadik.

– És akkor időt vesztesz, ugye?

– Igen.

– De ide figyelj, vannak olyan forgópántok is, amelyekbe úgy szalad bele a henger, mint a vajba?

– Vannak.

– És akkor időt nyersz.

– Igen.

– Jól van. Most jól figyelj rám, Junge. Holnap minden tizedik forgópánttal meggyűlik a bajod.

Ámultan néztem rá. Azt mondta:

– Nem érted? Bizonytalanul kérdeztem:

– Azt akarja mondani, tegyek úgy, mintha minden tizedikből nehéz volna a hengert kihúzni?

– No végre, hogy megértetted! – mondta elégedetten. – De ez még nem minden. Ha tág forgópántokra bukkannál, azokba is kalapáccsal üsd be, verd ki a hengert. Érted? Még ha úgy szaladna is beléjük a henger, mint a vajba. Meglásd, minden rendben lesz. De már holnap el kell kezdened, ma ugyanis öt szekrényel többet szereltem össze. Ez egyszer még elmegy valahogy. A festőműhelybeli szaktársaknak sikerült a szekrényeket elrejtteniük. De ez így nem mehet tovább, érted? A Meister felfigyel, és ha felfigyel, akkor nekem löttek! Majd mindennap öt szekrényel többet akar! És mivel nem fogom bírni, kiteszi a szűröm. – Újra rágyújtott a pipájára. – Szóval megértettük egymást? Holnap elkezded.

Egy ideig csend volt, majd azt mondtam:

– Nem tehetek ilyet.

Vállat vont.

– Nem kell félned a Meistertől, Junge. Az elődöd öt éven át ugyanezt csinálta, anélkül, hogy valaki is

rájött volna.

– Én nem félek a Meistertől.

Az öreg Karl meghökkenve rám nézett.

– Akkor hát miért nem akarod?

Egyenesen a szemébe néztem, és azt mondtam:

– Mert ez szabotázs.

Az öreg Karl elvörösödött, szeme haragosan megcsillant.

– Ide hallgass, Junge, nem a hadseregnél vagy! Még hogy szabotázs! Szabotázs a nyavalyát! Én becsületes munkásember vagyok, én soha semmit se szabotáltam!

Megállt, képtelen volt tovább beszélni. Jobb keze olyan erősen szorította pipáját, hogy ujjai elfehéredtek. Néhány másodperc múlva rám nézett, és csendesen azt mondta:

– Ez nem szabotázs, Junge; ez szolidaritás. – Semmit sem feleltem, ő folytatta: – Gondolkozz. A hadseregnél felettesek vannak, parancsok vannak, ezenkívül semmi sincs. De itt, itt szaktársak is vannak. És ha nem leszel tekintettel a szaktársakra, sosem lesz belőled munkásember.

Egy pillanatig még rám meredt. Majd megcsóválta a fejét, és azt mondta:

– Gondolkozz, Junge. Holnap meglátom, megértettél-e?

Sarkon fordult és elment. Én visszatértem Prau Lipman lakására. Schradert a szobájában találtam, épp borotválkozott.

Esténként borotválkozott.

Amint beléptem, az asztalon megpillantottam egy félliteres üveget, ebben kapta Schrader az üzemi lefölezött tejet. Még félig volt.

– Idd meg – mondta Schrader hátrafordulva, és borotvájával az üveg felé bökött. – Neked hagytam.

Megnéztem az üveget: kékes tej volt benne, de mégiscsak tej. Elfordítottam a fejem.

– Nem, Schrader, köszönöm.

Ismét hátrafordult.

– Nekem nem kell több.

Kivettem zsebemből egy fél cigarettát, és rágyújtottam.

– Nem, Schrader. Ez a tej a tiéd. Neked ez orvosság.

– Hallottak még egy ilyen hülyét! – kiáltott fel Schrader, és égnek emelte borotváját. – Ha egyszer azt mondom, hogy nem kell több! No, vedd el, Dummkopf!

– Szó se lehet róla.

Azt dünnyögte: „Átkozott keményfejű bajorja!”, majd derékig levetkőzött, és prüszkölve mosakodni kezdett a mosdónál. Leültem, és tovább cigarettáztam. Az üveg tej ott állt az orrom előtt. Néhány másodperc múlva oldalt fordultam, hogy ne lássam.

– Mit mondott az öreg Karl? – kérdezte Schrader, és a törülközővel felsőtestét dörzsölte.

Mindent elmeséltem neki. Amikor befejeztem, hátraszegte fejét, csontos állkapcsa kidudorodott. Felkacagott.

– Ó! – kiáltotta. – Szóval így történt! Az egész festőműhely dühöngött, hogy az öreg Karl elhalmozza őket szekrényekkel! És nem is az öreg Karl tehetett róla, hanem te! A kis Rudolf! – Felvette az ingét, de nem tűrte be a nadrágjába, hanem leült. – Most majd persze úgy teszel, ahogy az öreg Karl mondta.

– Szó sincs róla.

Rám nézett, összevonta fekete szemöldökét.

– És miért nem?

– Azért fizetnek, hogy a munkám elvégezzem, és nekem az a kötelességem, hogy jól végezzem el.

– Ejha! – mondta Schrader. – Te jól végzed el a munkád, de téged rosszul fizetnek! Arra nem

gondolsz, hogy emiatt kidobhatják az öreg Karl?

Ujja hegyével az asztalon dobolt, úgy folytatta:

– Mert természetesen az öreg Karl nem mehet oda a Meisterhez, nem mondhatja neki: „Nézze, azzal a fickóval, aki Rudolf előtt itt volt, öt éven át csaltunk, azért ment minden simán!”

Rám nézett, és mivel semmit sem szóltam, folytatta:

– Cudar helyzetben van az öreg Karl! Ha nem segítesz rajta, kihajítják.

– Nem tehetek róla.

Keze fejével megdörögölte betört orrát.

– És ha kihajítják, magadra haragítod a többi szaktársat.

– Nem tehetek róla.

– De igen, tehetsz!

Egy darabig csend volt, majd azt mondtam:

– A kötelességemet teljesítem.

– A kötelességedet! – kiáltotta Schrader, és olyan hevesen ugrott fel, hogy inge fellibbent. – Akarod tudni, hova vezet a „kötelességed”? Naponta öt szekrénnel többet csinálsz, hogy Säcké papának több pénz dagassza a zsebét, pedig így is úgy teli van, hogy majd kireped! Láttad ma, amikor a Mercedesén bejött? Az átkozott rózsaszín malacpofájával? És a pocakjával?! Mérget vehetsz rá, hogy ő nem matracon alszik, és a reggeli kávéjában nem lefölezött tej van! Megmondom én neked, Rudolf, hova lyukadsz te ki a kötelességeddel! Az öreg Karl az utcára kerül, Säcké papa pedig tovább gyarapodik!

Megvártam, amíg kissé lecsillapodik, és azt mondtam:

– Erre nem lehetek tekintettel. Számomra a kérdés világos. Rám bíztak egy feladatot, és nekem az a kötelességem, hogy jól és alaposan oldjam meg.

Schrader tétován néhány lépést tett a szobában, majd visszatért az asztalhoz.

– Az öreg Karlnak öt gyereke van.

Csend támadt, aztán nagyon gyorsan, szárazon, anélkül, hogy Schraderra néztem volna, azt mondtam:

– Ez nem rám tartozik.

– Donnerwetter! – kiáltott fel Schrader, és öklével az asztalra csapott. – Az idegeimre mégy!

Felkeltem, remegő kezem a zsebembe dugtam, és azt mondtam:

– Ha az idegeidre megyek, elmehetek.

Schrader rám nézett, és haragja azonnal alábbhagyott.

– Szavamra, Rudolf – mondta megszokott hangján –, néha kételkedem, épeszű vagy-e?

Betúrte ingét nadrágjába, a szekrényéhez lépett, kenyérral, zsírral, sörral tért vissza. Mindent az asztalra rakott:

– Zu Tisch! Zu Tisch! – mondta színlelt vidámsággal.

Visszaültem. Megkent egy szelet kenyeret, és átnyújtotta. Aztán kent egyet magának is, és enni kezdett. Amikor végzett, felhajtott egy pohár sört, rágyújtott egy fél cigarettára, bekattintotta kése pengéjét, és a kést visszatette zsebébe. Arca szomorú volt és fáradt.

– Tessék – mondta néhány másodperc múlva –, ilyen a híres civil élet! Nyakig benne ülsz a szarban, és senki sincs, aki parancsot adna! Senki, aki megmondaná, mit kell tenned! Örökké mindenben neked kell döntened!

Ezen egy percig elgondolkoztam, és úgy találtam, hogy Schradernek igaza van.

Másnap munkába menet, amikor az öreg Karl előtt elhaladtam, rám mosolygott, és barátságosan megkérdezte:

– Na, Junge?

Jó napot kívántam, és mentem a munkapadomhoz. Térdeim erőtlének voltak, hátamról csörgött a

veríték. Egymásra raktam négy ajtót. A műhely a darabológépek kattogásától remegni kezdett, én fogtam a kis acélhengert meg a kalapácsot, és munkához láttam.

Nehéz járású forgópántokra bukkantam, időt vesztettem, s amikor az első négy ajtót Karlhoz vittem, az öreg ismét rám mosolygott, és felém súgta:

– Így nagyon jó lesz, Junge!

Elvörösödtem, és semmit sem feleltem.

A következő forgópántok szintén nehéz járásúak voltak, és én már-már reménykedni kezdtem, hogy mind ilyenek lesznek, ma, holnap és holnapután, és a probléma így önmagától megoldódik. De egy óra múlva az akadályok megszűntek, a forgópántok olyan tágak lettek, hogy a hengerek beillesztéséhez nem kellett többé kalapácsot használnom. Ismét éreztem, hogy izzadság folyik végig a hátamon. Igyekeztem semmire sem gondolni. Néhány perc múlva mintha valami megszakadt volna bennem, és én vakon, gépiesen dolgozni kezdtem.

Egy óra elteltével valaki felbukkant a munkapadom előtt, de én nem emeltem rá a tekintetem. Egy kezét láttam. Megérintette az ajtókat. A kézben fekete, kicsorbult pipa volt, a pipa kétszer a fémhez koppant. Hallottam, amint Karl azt mondja:

– Mi lelt?

Odaillesztettem a hengert egy forgópánt nyílásához, benyomtam, simán beleszaladt. Rögtön visszahúztam, és odaillesztettem a második forgópánthoz. Ebbe is könnyen belement. Sietve kiszedtem a hengert, és anélkül, hogy felpillantottam volna, lecsúsztattam az ajtót, és nekitámasztottam az oszlopnak. A pipát tartó kéz még mindig ott volt előttem. Enyhén remegett. Aztán egyszerre eltűnt, és csak távolodó léptek zaját hallottam.

A hatalmas műhely remegett a gépek dübörgésétől, én megállás nélkül, serényen dolgoztam, lélektelenül, vakon, mindenről megfeledkezve. A festőműhely targoncája csikorogva megérkezett, kerekei visítottak a cementen, és hallottam, hogy a targoncás dühösen rászól Karlra: „Téged meg mi lelt? Részt kapsz az öreg Sacke hasznából?” Rövid csend támadt, én lesütöttem a szemem, csak Karl pipáját láttam: a levegőbe emelkedett, és rám mutatott.

Néhány másodperc múlva a targonca ismét megcsikordult, munkapadom felett árnyék suhant el, és a Meister határozott, rekedt hangja túlnőtt a gépek dübörgésén: „Semmit se értek. Mi van magával? Alszik?” „Csak maradjon mellettem tíz percig – mondta Karl hangja –, majd meglátja, alszom-e?” Csend támadt, az árnyék újra elsuhant munkapadom felett, az öreg Karl halkán káromkodott. Fél órával később a Meister visszajött, de ez alkalommal sikerült másra terelnem a figyelmemet. Oda se hallgattam.

Ezután jó darabig az volt az érzésem, hogy az öreg Karl nem veszi le rólam a szemét. Gyors pillantást vetettem rá: tévedtem. Háttal állt nekem, tarkója vörös volt, haja az izzadságtól összetapadt, úgy dolgozott, mint egy örült. Már annyi ajtó gyűlt össze az oszlopa mellett, hogy a mozgásban is akadályozta.

A sziréna delet jelzett, a gépek megálltak, emberi hangok moraja töltötte meg a termet. Kimentem megmosni a kezem, megvártam Schradert, és kettesben elindultunk a kantin felé. Schradernek olyan volt az arca, mintha fából faragták volna. Anélkül, hogy rám nézett volna, azt mondta:

– A festőműhelyben dühöngenek a szaktársak.

Amint a kantin ajtaját kinyitottam, a beszélgetés hirtelen félbeszakadt, és éreztem, hogy minden szem felém fordul. Nem néztem senkire, egyenesen odamentem egy asztalhoz, Schrader követett, és a beszélgetés lassacskán ismét felélénkült.

A kantin tágas, világos és tiszta helyiség volt, pirosra mázolt asztalkákkal, és minden asztalkán egy-egy csokor műszegfüvel. Schrader mellém ült, és néhány másodperc múlva egy sovány, szikár

munkás, akit, mint hallottam, „Cigarettaapapír”-nak neveztek, felállt a szomszéd asztal mellől, és velünk szemben leült. Schrader ráemelte a szemét, és fürkészően végigmérte. Cigarettaapapír rövid kézmozdulattal üdvözölte, és egyetlen szó nélkül, anélkül, hogy ránk nézett volna, enni kezdett. A kiszolgálónő két csészét rakott elénk, és herbateát töltött beléjük. Cigarettaapapír a kiszolgálónő felé fordult, és ekkor megértettem, miért hívják így. Magas volt és széles, de ha valaki profilból nézte, rendkívül vékonynak látszott: feje fölé szegeztem a tekintetem, és ettem. A velem szemben levő rőt színű falon sötétebb, négyzetes folt éktelenkedett, azt néztem. Időnként egy-egy pillantást vettem Schraderre. Lesunyt fejjel evett, szemöldökének fekete vonala eltakarta a szemét.

– Junge – szólalt meg Cigarettaapapír. Ránéztem. Színtelen szeme volt. Mosolygott.

– Most dolgozol először üzemben?

– Igen.

– Ezelőtt mit csináltál?

Hangjából érződött, hogy tisztában van velem.

– Dragonyos altiszt voltam.

– Altiszt? – kérdezte Cigarettaapapír, és fogai között füttyentett.

Schrader felkapta fejét, és szárazon azt mondta:

– Én is altiszt voltam.

Cigarettaapapír tovább mosolygott, és két kezével megmarkolta csészéjét. Én felemeltem a fejem, és a falon levő nagy, négyzetes foltot nézegettem. Hallottam, hogy Schrader bicskája kattan, s könyöke csípőmet súroló mozdulatából megértettem, hogy vissza is tette a zsebébe.

– Junge! – mondta „Cigarettaapapír”. – Az öreg Karl jó szaktárs, senki se szeretné, ha kidobnák.

Ránéztem. Arcán újra megjelent jellegzetes, dühítő mosolya, és engem hirtelen elfogott a vágy, hogy arcába vágjam a teáscsészém.

– És ha kidobnák – mondta Cigarettaapapír tovább mosolyogva –, te lennél az oka.

Néztem a falon levő négyzetes foltot, rájöttem, hogy valaha itt kép függhetett, és azon tűnődtem, vajon miért akasztották le. Schrader megbökött könyökével, és én akaratlanul válaszoltam:

– Akkor hát?

– Egyszerű az egész – mondta Cigarettaapapír –, tégy úgy, ahogy az öreg Karl mondta.

Schrader ujja hegyével az asztalon zongorázott, én meg azt mondtam:

– Nem teszek úgy.

Schrader abbahagyta a zongorázást, és két tenyerét az asztalra helyezte. Nem néztem Cigarettaapapírra, de éreztem, hogy mosolyog.

– Te kis gazember! – mondta csendesen.

És én hirtelen megértettem: a falról nem egyszerűen egy képet akasztottak le, hanem a császár arcképét. Egy másodperccel később valami csattant, majd a teremben halálos csend lett, Schrader felugrott, és megragadta a karom.

– Megörültél? – ordította.

Cigarettaapapír előttem állt, ruhája ujjával arcát törölgette. Képébe vágtam a csészém.

Cigarettaapapír rám nézett, szeme csillogott, félretolt egy széket és hozzám lépett. Meg se moccantam. Schrader karja kétszer gyorsan elcsikázott előttem, két tompa ütést hallottam, és Cigarettaapapír lerogyott a földre. Mindenki felállt, moraj támadt, és nekem úgy rémlett, a terem ránk zárul. Aztán láttam, Schrader keze a széket markolja. Az öreg Karl hangja harsant fel: „Eresszétek ki őket!” És egyszerre út nyílt az ajtóig. Schrader karon fogott és kicipelt.

Schrader kiment a mosdóba kezét mosni. Ujjai véreztek. Én rágyújtottam egy csikkre. Amikor Schrader a mosdással végzett, odanyújtottam neki a csikket, ő szippantott néhányat, és visszaadta.

Megszólalt az üzem szirénája, de mi még vártunk két-három percet, mielőtt a mosdóból kiléptünk volna.

Schrader kerülőt tett, és a műhelyig kísért. Belöktem az ajtót, és döbbsen megtorpantam. A műhely teljesen üres volt. Schrader rám nézett, a fejét csóválta. Én visszamentem a helyemre, és néhány másodperccel később Schrader magamra hagyott.

Négy ajtót tettem a padomra, és tágitani kezdtem a forgópántokat. Majd az ajtókat kettesével az öreg Karl oszlopához vittem. Órára pillantottam. Tíz perce múlt, hogy a sziréna felharsant. A hatalmas csarnok tátongett az ürességtől.

Az üvegezett hátsó ajtó kinyílt, és feltűnt a Meister feje. Felém kiáltott: „Az igazgatóságra!” A kis acélhengert és a kalapácsot a padra raktam, és kimentem.

Az igazgatóság kapuja előtt Schraderral találkoztam. Kissé megtaszított, és én kinyitottam az ajtót. Kis patkányarcú aktatologató állt a pénztár előtt. Ránk nézett, s közben kezét dörzsölte.

– El vannak bocsátva – mondta, és halkán nevetett.

– Miért? – kérdezte Schrader.

– Tettlegesen bántalmazták egy szaktársukat. Schrader szempillái a szemére hulltak.

– Ilyen hirtelen?

– Munkástanács – mondta a patkányarcú, és elfintorodott. – Azonnal elbocsátás vagy sztrájk.

– És Säcké beleegyezett?

– Ja, ja, Säcké beleegyezett. – Két borítékot lökött az asztalra. – Itt a bérük. Másfél nap. – Majd megismételte: – Ja, ja, Säcké úr beleegyezett.

Körülpillantott, és valamivel halkabban hozzáfűzte:

– Azt hiszed, még mindig a régi jó világban élsz?

Majd ugyanabban a hangnemben folytatta:

– Szóval behúztál egyet Cigaretta-papírnak?

– Kettőt – mondta Schrader.

A patkányarcú még egyszer körülpislogott, majd egy szuszra azt mondta:

– Megérdemelte az a bűdös spartakista!

És Schraderra hunyorított.

– Nyakig ülünk a szarban! – mondta. – Idáig jutottunk! Nyakig ülünk a szarban!

– Így van – hagyta rá Schrader.

– De várj csak, várj egy kicsit – mondta a patkányarcú, és újra ránk hunyorított. – Ez se tarthat örökké, hogy ők legyenek felül, mi meg alul!

– Jó napot – mondta Schrader.

Egy hete szakadatlanul zuhogott, az utcára érve apró szemű, ólmos eső hullt a nyakunkba. Egy darabig szótlánul mendegéltünk, majd azt mondtam:

– Nem kellett volna beavatkoznod.

– Hagyd a fenébe – mondta Schrader. Keze fejével megdörzsölte betört orrát. – Azt hiszem, így sokkal jobb.

Visszatértünk a szobájába. Néhány másodperc múlva a folyosón felhangzottak Lipmanné léptei. Schrader kiment, és becsukta maga mögött az ajtót.

Kezdetben nevetgélő, trillázó, turbékoló hangok hallatszottak. Majd hirtelen Lipmanné hangja a magasba csapott. Hangja rikácsoló lett és átható.

– Nein! Nein! Nein! Elegem volt! Ha nyolc napon belül nem találnak munkát, a barátjának mennie kell.

Hallottam, hogy Schrader szitkozódik, majd az ő mély hangja is magasba emelkedett:

– Akkor én is megyek!

Egy darabig csend volt. Lipmanné jó ideig valamit suttogott, aztán hisztérikusan felkacagott, és sivító hangon felkiáltott:

– Jól van! Rendben van, Herr Schrader! Maga is mehet!

Schrader visszatért a szobába, és becsapta az ajtót. Vörös volt, szeme villogott a haragtól. Leült az ágyra, és rám nézett.

– Tudod, mit mondott az imént ez az átkozott boszorkány?

– Hallottam.

Felkelt.

– Tisztára meghibbant! – mondta, és karját az égnek emelte. – Tisztára meghibbant! Még az altest hálája sincs meg benne!

Megütődtem ezen a szellemességen, és éreztem, hogy elvörösödöm. Schrader szeme sarkából rám pillantott, ismét felderült, levette az ingét, előszedte a pamacsát, és füttyörészve szappanozni kezdte a képét. Aztán fogta a borotváját, könyökét lassan felemelte, abbahagyta a füttyülést, s én hallottam, ahogy pengéje csendesen és makacsul a bőrét kaparássza.

Néhány másodperc múlva, pamaccsal a kezében, hátrafordult. Arcát hab borította, csak orra és szeme látszott ki.

– Mondd csak – kérdezte –, téged ugye nem nagyon izgatnak a nők?

Nem számítottam erre a kérdésre, és megfontolatlanul rávágtam:

– Nem.

Rögtön ezután rémülten eszembe villant: „Most biztosan faggatni kezd.”

– Miért? – kérdezte Schrader. Elfordítottam a fejem.

– Nem tudom.

Tovább szappanozta az arcát.

– Ja, ja – mondta. És megtoldotta: – De ugye kipróbáltad már, milyen a szerelem, nicht wahr?

– Igen, egyszer Damaszkuszban.

– No és? – kérdezte Schrader. És amikor nem feleltem, folytatta: – No, ne ülj ilyen bambán ezen a széken! Mint egy döglött hering! Éppen úgy bámulsz a semmibe! Felelj hát! Legalább ez egyszer beszélj! Örömed telt benne, igen vagy nem?

– Igen.

– Akkor hát?

Erőlködve mondtam:

– Nem volt olyan érdekes, hogy újrakezdjem.

Schrader, pamaccsal a kezében, megmerevedett.

– De hát miért? Ellenszenves volt a kisasszony?

– Ó, nem.

– Szaga volt?

– Nem.

– Beszélj hát! Talán nem volt csinos?

– De igen... legalábbis azt hiszem.

– Azt hiszed! – kacagta Schrader.

Majd folytatta: – Akkor hát mi volt a hézag?

Hallgattam, mire Schrader megismételte:

– Beszélj hát! Beszélj!

– Az volt a baj – mondtam zavartan –, hogy örökké beszélgetnem kellett vele. És engem ez fárasztott.

Schrader rám nézett, szava elállt a csodálkozástól. Hirtelen nevetésben tört ki.

– Herrgott! – mondta. – Hogy te micsoda csodabogár vagy, Rudolf!

Bennem egyszerre fellángolt a harag.

– Fogd be a szád! – kiáltottam.

– Ach! Igazán fura vagy, Rudolf! – kiáltotta Schrader, és mind jobban kacagott. – Mondjak valamit?

Néha már-már azt hiszem, jobb lett volna, ha papnak mégy.

Öklömmel az asztalra vágtam, és felordítottam:

– Fogd be a szád!

Egy pillanattal később Schrader megfordult, jobb könyöke lassan felemelkedett. A csendben borotvája úgy sercegett, mintha bogár kapirgálna.

***

Lipmannénak nem kellett bevárnia, amíg az általa kiszabott egyhetes határidő letelik. Két nappal azután, hogy az üzemből elbocsátottak bennünket, Schrader viharsebesen berobbant a szobába, és mint az örült kiabálni kezdett:

– Los, Mensch, los! A szabadcsapatok embereket toboroznak!

Három nappal később ismét felszerelve és felfegyverezve elhagytuk H. városát.

Lipmanné sokat sírt. Kikísért bennünket az állomásra, lengette zsebkendőjét a peronon. Schrader a fülke ablakában állt.

– Bolond volt, de nem volt rossz asszony – dünnyögte.

A padon ültem, a vonat elindult, az egyenruhámra pillantottam, és éreztem, hogy újjáéledek.

A Grenzschutzhoz osztottak be bennünket, a W.-ben állomásozó Rossbach-különítményhez.

Oberleutnant Rossbach megnyerte tetszésünket. Magas volt és sovány, őszes szőke haja elöl kifakult.

Feszesen tartotta magát, tiszthez illően, de volt valami báj is a mozdulataiban.

Őt is, minket is, türelmetlenség emésztett. W.-ben tétlenségre voltunk kárhoztatva: parancsokat vártunk, de parancsok nem érkeztek. Időnként fülünkbe jutott, hogy mi történt Lettorszáiban, és irigyeltük a bolsevikok ellen harcoló német szabadcsapatokat. Május vége felé megtudtuk, hogy bevették Rigát, ekkor hallottunk először Leo Albert Schlageter hadnagyról, aki egy maroknyi ember élén elsőként vonult be a városba.

Riga bevétele volt a Baltikumerek utolsó hőstette. Következtek az első kudarcok, és Rossbach megmagyarázta, milyen ármányos játékot folytat Anglia: mindaddig, amíg a bolsevikok megszállva tartották a balti tartományokat, a szigetország fütyült a fegyverszünetre, elnézte, hogy német szabadcsapatok tartózkodjanak Lettorszáiban. És „a Német Köztársaság szalonkabátos urai” szintén behunyták a szemüket. De alighogy a bolsevikok megverték, Anglia „rádöbent”, hogy a Baltikumerek végeredményben durván megsértették a fegyverszünetet. Brit nyomásra a Német Köztársaság visszarendelte a Baltikumereket. Azok azonban nem voltak hajlandók visszatérni. És ekkor különös dolog történt: a német szabadcsapatok önkéntes fehérorosz csapatokká alakultak át. Állítólag még oroszul is énekeltek. Ezen mindenki kacagott, Schrader egyenesen az oldalát fogta.

Nem sokkal később megdöbbenéssel vettük hírül, hogy a „szalonkabátos urak” aláírták a versailles-i szerződést. De erről Rossbach egyetlen szót sem ejtett. Úgy tett, mintha a hír nem érdekelné. Csak annyit mondott, hogy az igazi Németország nem Weimarban, hanem ott van, ahol a német férfiak tovább vívják a harcot.

Sajnos a Baltikumerekről egyre rosszabb hírek érkeztek. Anglia felfegyverezte ellenük a letteket és a litvánokat. A brit pénz szakadatlanul ömlött, Riga előtt angol hajóhad vetett horgonyt, és lett zászlót

vont fel, hogy tüzet nyithasson csapatainkra.

November közepe táján Rossbach bejelentette: a Baltikumerek abban a megtiszteltetésben részesítenek bennünket, hogy segítségünket kérik. Majd szünetet tartott, és megkérdezte: mindegy-e nekünk, ha a „szalonkabátos urak” lázadóknak tekintenek bennünket. Mosolyogtunk, Rossbach pedig azt mondta, senkit sem akar kényszeríteni, és aki akar, lemaradhat. Még csak meg se mozdult senki. Rossbach ránk nézett, és kék szeme büszkén felcsillant.

Útnak indultunk, és a német kormány egy katonai alakulatot menesztett feltartóztatásunkra. De az alakulatot rosszul választotta meg: az hozzánk csatlakozott. Nem sokkal később megtörtént az első összecsapás. Litván csapatok próbáltak feltartóztatni bennünket. Nem egészen fél óra alatt elsepertük őket. Este litván földön táboroztunk le, és azt énekeltük: „Az utolsó német férfiak vagyunk, akik az ellenséggel szembeszállnak.” Ez volt a Baltikumerek indulója. Már hónapok óta tudtuk a szövegét. De ekkor este éreztük első ízben, hogy jogunk is van elénekelni.

Néhány nappal később a Rossbach-különítmény áttörte a lett csapatok gyűrűjét, és felszabadította Thorensberg körülzárt német helyőrségét. Am rögtön ezután megkezdődött a visszavonulás. A kurlandi sztyeppekre és mocsarakra szakadatlanul hullt a hó, jeges szél fújt, éjjel-nappal harcoltunk, és nem tudom, mit szolt volna von Ritterbach hadnagy, ha látja, hogy mi éppúgy bánunk a lettekkel, mint annak idején a törökök az arabokkal.

Falvakat perzseltünk fel, tanyákat fosztogattunk, fákat döntöttünk ki, nem tettünk különbséget civilek és katonák, férfiak és asszonyok, felnőttek és gyerekek között: aki lett volt, halálra volt ítélve. Amikor egy tanyát elfoglaltunk és a lakosságot lemészároltuk, a hullákat egy-egy kútba rejtettük, és gránátokat dobtunk rájuk, majd este a tanya minden bútorát az udvarra hurcoltuk, örömtüzet gyújtottunk; a lángok magasan lobogtak a hó fölött. Schrader halkán azt mondta:

– Nem szeretem az ilyesmit.

Nem válaszoltam, néztem a lángokban üszkösödő, zsugorodó bútorokat. Éreztem, hogy ezek a tárgyak valódiak, hisz megsemmisíthetem őket.

A megtizedelt Rossbach-különítmény állandó visszavonulásban volt. November végén Mitau közelében egy erdőben véres csatát vívtunk, majd a lettek nyomása csökkent, jó darabig szünetelt a tűz, csak nagy ritkán fütyült egy-egy golyó. Schrader felemelkedett, hátát egy fenyőfának támasztotta. Elcsigázott volt, de mosolygott, hátratolta sisakját, és azt mondta:

– Herrgott! Szeretem ezt a vacak életet!

Ebben a pillanatban kissé előrehajolt, meglepetten rám nézett, lassan térdre ereszkedett, zavartan lesütötte a szemét, és összerogyott. Mellé térdeltem, és hátára fordítottam. Parányi lyuk volt a melle bal oldalán, zubbonyán alig néhány csepp vér.

Ekkor támadási parancs érkezett, nekilódultunk, a csata egész napon át tartott, majd visszahúzódtunk, és este újra az erdőben táboroztunk. Azok a bajtársak, akik a védőállásban hátramaradtak, elmondták, hogy megásták Schrader sírgödrét. Teste úgy megfagyott, hogy képtelenek voltak a lábát kiegyenesíteni, és ülő helyzetben temették el. A dögcéduláját nekem adták; jeges volt, és csillogott a tenyeremen. A következő napokban visszavonulás közben többször gondoltam Schraderra. Láttam, ahogy mozdulatlanul ül a föld alatt. És néha álmomban azt is láttam, hogy kétségbeesetten megpróbál kiemelkedni, próbál szabadulni a feje fölött levő fagyos, kemény göröngyök alól. Mindamellet nem éreztem különösebb fájdalmat, hogy nincs a közelemben.

A Baltikumerek rövid pihenőkkel érkeztek vissza Kelet-Poroszországba. A Német Köztársaság volt oly kegyes és megbocsátotta nekünk, hogy Németországért harcoltunk. Bennünket az S.-i helyőrségbe osztottak be. Itt újra elkezdődött a W.-i játék: nem akadt semmi dolgunk. Vártunk. Végre, mintegy kárpótlásként, felvirradt a csata napja. A Ruhr-vidéki bányászok, zsidó és spartakista felbujtásra,

sztrájkba léptek, a sztrájk már-már lázadás méreteit öltötte, és minket vezényeltek ki, hogy elfojtsuk. A spartakisták elég jól voltak ellátva könnyűfegyverekkel, bátran verekedtek, és az utcai harc mestereivé nőttek ki magukat. Ellenállásuk mégis reménytelennek bizonyult, mert mi ágyúkkal és Minenwerferekkel rendelkezünk. A megtorlás könyörtelen volt, mindenkit, aki vörös karszalagot viselt, azonnal agyonlőttünk.

A spartakista foglyok között nemritkán akadtak olyan régi szabadcsapatbeli bajtársak, akiket a zsidó propaganda félrevezetett. Április végén Düsseldorfban az őrzésemre bízott tucatnyi vörös munkás között felfedeztem egy bizonyos Henckel nevűt, aki Thorensbergnél és Mi-taunál mellettem harcolt. Elvtársaival együtt a falnak támaszkodott, fejét vérfoltos kötés borította, rendkívül sápadt volt. Nem szólítottam meg, és azt se tudtam megállapítani, hogy ő felismert-e engem. Megérkezett motorbiciklin a hadnagy, leszállt, és anélkül, hogy közelebb jött volna, pillantásával felmérte a csoportot. A munkások a fal tövében ültek, csendesen, mozdulatlanul, kezük a térdükön. Csak a szemük élt. Tekintetük a hadnagyra tapadt. Előléptem, parancsra vártam. A hadnagy összeszorította ajkát, és azt mondta:

– Szokás szerint.

Jelentettem, hogy a foglyok között van egy baltikum-beli veterán. Szitkokat szórt a foga között, és megkért, mutassam meg, melyik az. Nem akartam kézzel Henckelre mutatni, és azt mondtam:

– Az, amelyiknek kötés van a fején.

A hadnagy ránézett, és halkán felszisszent:

– De hisz ez Henckel!

Néhány másodperccel később megcsóválta a fejét, és hadarva mondta:

– Kár egy ilyen jó katonáért.

Aztán felült a gépére, túráztatta a motort, és gázt adott. A munkások szemükkel követték. A hadnagy eltűnt az utcasarkon, és a munkások, még mielőtt parancsot kaptak volna, felálltak. Mindent megértettek.

Két embert az élre, kettőt oldalbiztosítónak állítottam, és magam a menet végére álltam. Henckel egyedül, épp előttem ment az utolsó sorban. Parancsot adtam, és az oszlop elindult. A munkások ösztönösen ütemes léptekkel tettek meg néhány métert, majd láttam, hogy ketten-hárman szántszándékkal lépést váltanak. A menet ritmusa megtört. A jobb oldali oldalbiztosító menet közben felém fordult, és tekintetével tanácsot kért. Vállat vontam. Az oldalbiztosító elmosolyodott, szintén vállat vont és visszafordult.

Henckel kissé lemaradt. Most velem egy vonalban, a jobb oldalra ment. Nagyon sápadt volt, és mereven nézett maga elé. Aztán hallottam, hogy valaki egészen halkán dudolni kezd. Oldalt fordítottam a fejem, Henckel ajkai mozogtak, kissé közelebb léptem, Henckel rám pillantott, ajkai megint megmozdultak, és hallottam, hogy azt dúdolja: „Az utolsó német férfiak vagyunk, akik az ellenséggel szembeszállnak.” Éreztem, hogy rám néz, és ismét távolabb húzódtam. Még tettünk néhány métert, és szemem sarkából láttam, hogy Henckel idegesen felkapja a fejét, és állandóan jobbra, kissé elénk tekint. Én is arra néztem, de ott semmi sem volt, csak egy keskeny keresztutca. Henckel még jobban lemaradt, már szinte mögöttem járt, és halkán dúdolta: „Az utolsó német férfiak vagyunk...” Halkán és makacsul énekelt: nem tudtam elszánni magam, hogy rászóljak, menjen gyorsabban és hallgasson. Ebben a pillanatban nagy zörgéssel villamos robogott el, gépiesen balra kaptam a fejem, ugyanebben a pillanatban jobbról futólépések zaját hallottam. Visszafordultam, Henckel futva menekült, már majdnem elérte a keresztutca sarkát. Vállamhoz emeltem a puskám, és tüzeltem: Henckel kettőt perdült a tengelye körül, és a földre rogyott.

„Állj!”-t kiáltottam, az oszlop megtorpant, és Henckelhez futottam, teste rángatózott, szeme rám

meredt. Anélkül, hogy vállamhoz emeltem volna a puskát, alig egy méterről célba vettem a fejét, de a golyó a járdába fúródott. Körülbelül kétméternyire, egy kapualjban egy asszony tűnt fel. Kidülledt szemmel állt meg a küszöbön, földbe gyökerezett a lába. Még kétszer tüzeltem eredménytelenül. Veríték csörgött a nyakamba, kezem remegett; Henckel mereven rám szegezte tekintetét. Végül fegyverem csövét kötéséhez nyomtam, halkán azt mondtam: „Verzeihung, Kamerád”, és meghúztam a ravaszt. Éles sikítást hallottam, hátrafordultam, az asszony két fekete kesztyűs kezével eltakarta a szemét, és eszelősen sikoltozott.

A Ruhr-vidéki csaták után Felső-Sziléziában lengyel felkelők ellen harcoltam, ezek az antant hallgatólagos beleegyezésével megkísérelték Németországtól azokat a területeket elragadni, amelyeket a népszavazás nekik juttatott. A szabadcsapatok dicsőségesen viasszorították a lengyeleket, és a Szövetséges Bizottság új demarkációs vonalat állapított meg csapataink térhódításának figyelembevételével. Az „utolsó német férfiak” nem harcoltak hiába.

Mégis, nem sokkal ezután, megtudtuk, hogy a Német Köztársaság hálaképp, mert a keleti határokat megvédtük, mert a spartakisták lázadását elfojtottuk, és Németországnak Felső- Szilézia kétharmadát megmentettük, az utcára rak bennünket. A szabadcsapatokat feloszlatták; az ellenszegülőket lefogták, börtönnel fenyegették. Visszatértem H.-ba, leszereltem, visszakaptam civil holmimat, köztük Franz bácsi nagykabátját.

Felkerestem Lipmannét, és beszámoltan neki Schrader haláláról. Sokáig zokogott, aztán ott tartott. A következő napokban azt a szokást vette fel, hogy unos-untalan bejött a szobámba, és Schraderről fecsegett. Ha befejezte, letörölte könnyeit, néhány másodpercig hallgatott, majd hirtelen turbékoló kacagásban tört ki, és kötödni kezdett velem. Végül azzal állt elő, hogy erősebb nálam, és birkózásban két vállra tud fektetni. Amikor kihívását nem fogadtam el, két karjával magához rántott, én küzdöttem, hogy megszabaduljak tőle, de ő még szorosabban magához ölelt, mind a ketten a parkettára gurultunk, lélegzete átforrósodott, melle és combja a testemhez pré-selődött, s ez engem viasszataszított, de egyben gyönyörrel is töltött el. Végre sikerült kibontakoznom szorításából, ő szintén feltápászkodott, arca tüzelt és verítékezett, dühösen végigmért, sértegetett; még megütni se átalott.

Én hirtelen dühbe gurultam, visszaütöttem, ő belém csimpaszkodott, lélegzete elfúlt, és kezdődött minden előről.

Egyik este sört és egy üveg snapszot hozott be. Egész nap lóttam-futottam, hogy munkához jussak, csüggedt voltam és fáradt. Lipmanné hússal kínált; minden falat után sört és snapszot töltött poharamba, koccintott velem, s amikor az evéssel végeztem, Schraderről kezdett el beszélni, majd sírt, és újra snapszot ivott. Egy pillanattal később azzal állt elő, birkózzunk, szorosan magához rántott, és mindketten a földre gurultunk. Én felszólítottam, hagyja el a szobát. Nevetett, mint egy tébolyodott, ő odahaza van, és majd megmutatja nekem, kinek van joga itt parancsolni. Erre tovább birkóztunk. Aztán újra pálinkát ivott, sírt, megboldogult férjéről, Schraderről és egy másik lakójáról beszélt, aki Schrader elődje volt. Egyre azt ismételte, hogy Németország kaput, hogy minden, minden kaput, a vallás is kaput, felbomlott az erkölcs, és a márka nem ér egy fityinget sem. Ami őt illeti, ő jó volt hozzám, de nekem egyáltalán nincs szívem, jól mondta Schrader, igaza volt, „döglött hering” vagyok, nem szeretek semmit és senkit, és ő holnap biz' isten kihajít. Ekkor szeme egészen kidülledt, hirtelen kiabálni kezdett: „'Raus, mein Herr, 'raus!’”, majd nekem esett, hogy megverjen, karmok és harapott. Megint a parkettára gurultunk, és ő úgy magához szorított, hogy kis híján megfúltam. Fejem forgott, az volt az érzésem, hogy megszámlálhatatlan órák óta birkózom ezzel a fúriával, lidérces álmod élek át, már azt sem tudtam, hol vagyok, kicsoda vagyok. Végül örült düh fogott el, Lipmannéra vettem magam, ütlegetni kezdtem, és magamévá tettem.

Másnap hajnalban tolvajként hagytam el a házat. Felugrottam az M.-i vonatra.

M.-ben kubikos, gyári segéd munkás, később kifutó, majd rikkancs voltam. E sokfajta foglalkozást azonban mind csak ideig-óráig űztem, s mind gyakrabban visszatértem a német munkanélküliek hatalmas seregébe. Menhelyeken aludtam, zálogba csaptam az óráim, megtanultam, mi az éhség. 1922 tavaszán hallatlan szerencse köszöntött rám: sikerült elszegődnöm segéd munkásnak egy olyan hídépítkezéshez, amelyen a munka előreláthatólag még három hónapig tart. Így majdnem bizonyos lehettem benne, hogy napjában legalább egyszer ehetem – hacsak a márka vásárlóereje nem zuhan tovább.

Eleinte homokszállító vagonokat ürítettem ki, ez a munka meglehetősen nehéz volt, de két lapátolás között legalább kifújhattam magam. Szerencsétlenségemre két nap múlva áthelyeztek az egyik betonkeverő géphez, és itt már az első óra végén éreztem, hogy nem bírom soká. Csille hozta a homokot, öntötte ki a gép mögé: négyünknek szüntelenül lapátolni kellett, etetni egy óriás dobot, amely egy időben homokot és cementet vitt a keverőbe. A betonkeverő gép engesztelhetetlenül forgott, megállás nélkül táplálni kellett, percnyi időt sem vesztegethettünk, mihelyt a dob felülete elővillant, a Meister ordítani kezdett.

Az a szörnyű érzésem támadt, hogy fogaskerekek kaptak el. Fejünk felett villanymotor búgott, az a szaktárs – bizonyos Siebert nevű –, aki a motorra felvigyázott, időnként megragadott egy-egy cementes zsákot, feltépte, és a tartalmát a tölcsérbe öntötte. Bennünket cementporfelhő lepett el, a bőrünkre tapadt, elvakította a szemünket. Én megállás nélkül lapátoltam, derekam szaggatott, lábam állandóan remegett, alig bírtam lélegzetet venni.

A Meister sípjába fűjt, és valaki halkán azt mondta:

– Tizenkettő-öt. Ez a disznó is ellopott tőlünk öt percet.

Ledobtam a lapátot, néhány lépést tántorogtam, és lerogytam egy kavicsshalomra.

– Nem jól vagy, Kerl? – kérdezte Siebert.

– Jól vagyok.

Táskámból kivettem az uzsonnát, egy kevés kenyeret meg zsírt. Majszolni kezdtem. Éhes voltam, és szúrást éreztem a szívem táján. Térdem remegett.

Siebert mellém ült. Nagyon magas és nagyon sovány volt, hosszú, hegyes orrú, keskeny ajkú, elálló fülű.

– Siebert – mondta egy hang –, meg kéne mondani a Meisternek: dél az dél.

– Ja, ja, Citrombőr – mondta Siebert, és köhögött. Közvetlen közelemben beszéltek, de nekem úgy rémlett, hogy hangjuk nagyon messziről érkezik. – Az a disznó majd kihúzza az óráját, és azt mondja: „Pont dél van, mein Herr!”

Felemeltem a fejem. A nap előbújt a felhők mögül, megvilágította a betonkeverő gépet. Néhány lépésnyire volt tőlem. Még vadonatúj volt, élénk vörös színű. Mellette, a síneken, csille pihent. A lapátokat a csille előtt a homokban hagyták. A betonkeverő gép másik oldalán szállítószalag nyújtózott, rajta futott a friss beton a hídig. Fájt a gyomrom, fülem zúgott, homályos szemmel, szórakozottan nézegettem a tájat, és közben majszoltam a kenyeret. Hirtelen félelem fogott el, lesütöttem a szemem, de már késő volt... a csille, a betonkeverő gép, a lapátok játékszerhez hasonlóan nevetségesen aprók lettek, és örült sebességgel távolodni kezdtek az úrben; szédítő mélység nyílt meg; előttem és mögöttem már minden a semmibe veszett, s az úrben úgy feszült a várakozás, mintha valami kegyetlen, még a halálnál is borzasztóbb dolognak kellene történnie...

Hangok ütötték meg a fülem, megláttam a kezemet. Szorosan összekulcsolva tartottam, bal kezem hüvelykujja jobb hüvelykujjamat dörzsölte, én az ujjaimra néztem, és halkán számolni kezdtem: „Egy, kettő, három, négy...”, majd hirtelen valami görcsfélét éreztem, a látomás eltűnt. Jobbra Siebert nagy, elálló fülét pillantottam meg, és hallottam, amint valaki ezt mondja:

– Donnerwetter! Tudod, mit csinál ez a disznó? Tizenkettő előtt öt perccel hátraigazítja az óráját. Miért nem mondd meg neki?

A hang mintha vastag pamutbálákon keresztül hatolt volna el hozzám; de azért mégiscsak emberi hang volt, megértettem, amit mond. Hegyeztem a fülem.

– Ach! Ha nem lógna rajtam az asszony meg a beteg Müdchen.

Mindnyájan ültek, én rájuk néztem, és próbáltam a nevüket felidézni. Siebert, Citrombőr, Hugó, de hogy is hívják ezt a sápadt, barna kicsit itt mellettem? Heves émelygés fogott el, teljes hosszamban végignyúltam a földön. Néhány másodperc múlva hangot hallottam:

– Enni csak kell, nicht wahr?

– Ja, ja.

Hallgattam, megkapaszkodtam a hangokban, féltem, hogy az emberek elhallgatnak.

– Jobban tette volna az Úristen, ha nem minden németnek teremt gyomrot.

– Vagy ha már teremt, olyat teremtett volna, amelyik homokot zabál, mint ez az átkozott masina.

Valaki nevetett, én lecsuktam a szemem, és azt gondoltam: „A kis barnát Edmundnak hívják.” Térdem remegett.

– Nem jól vagy, Karl?

Kinyitottam a szemem. Nagy, hegyes orr hajolt fölém. Siebert volt. Nevetni próbáltam, és éreztem, hogy arcomon megreped a cementporból és verítékből keletkezett réteg.

– Jól vagyok. – Majd hozzátettem: – Danke schön.

– Ezért nem jár köszönet – mondta Siebert.

Citrombőr nevetett. Lehunytam a szemem, a levegőbe éles fütty hasított, eltelt néhány másodperc, minden fehér volt, aztán éreztem, hogy valaki megráz.

– No gyere – mondta Siebert.

Imbolyogva felkeltem, újra kézbe vettem a lapátot, és csendesen azt mondtam:

– Nem értem. Nemrég még olyan erős voltam.

– Ach was! – mondta Citrombőr. – Nem az erő számít, hanem az abrak. Mennyi ideig voltál munka nélkül?

– Egy hónapig.

– No, ugye megmondtam, hogy az abrak számít? Nézd ezt az átkozott masinát. Ha nem adok neki enni, ez se szuperál. De ezt a gépet, Mensch, ezt ápolják! Etetik! Ez pénzt ér!

Siebert leengedte bal karját, a motor felhorkant, a lábunknál levő hatalmas futószalag lassan megindult. Citrombőr rádobott egy lapáttal.

– Nesze! – mondta gyűlölködve. – Zabálj!

– Nesze, te kurva! – mondta Edmund.

– Nesze! – mondta Citrombőr. – Zabálj! Zabálj!

– Zabálj és dögölj meg! – mondta Edmund.

A homok haragosan zuhogott alá a lapátokról. Én azt gondoltam: „Edmund, Edmundnak hívják.” Egy darabig csend volt. Egy pillantást vettem Citrombőrre. Keze fejével letörölte homlokáról az izzadságot.

– Ach was! – jelentette ki keserűen. – Mégiscsak mi döglünk meg!

Karom erőtlen volt. Ahányszor a lapátot felemeltem, megtántorodtam. Hirtelen kihagyott az agyam.

Többé semmit sem hallottam, nem tudtam, beszélnek-e körülöttem.

– Hugó... – mondta Citrombőr.

Újra kapcsoltam – mintha a tűt visszatették volna a gramofonlemezre. Figyeltem, meg akartam fogózni a hangokban.

– Mennyit érhet egy betonkeverő gép?

Hugó kiköpött.

– Nem szoktam vásárolni.

– Kétezer márkát! – kiabálta Siebert, és feltépett egy cementes zsákot.

Cementpor szállt fel, lepett el bennünket, és én köhögni kezdtem.

– És mi – kérdezte Citrombőr –, mennyit érhetünk mi?

– Darabonként?

– Igen.

Egy ideig csend támadt. De vajon igazán csend volt-e? Vajon csakugyan nem beszéltek?

– Húsz pfenniget.

– És akkor még jó áron kelünk el – mondta Edmund. Citrombőr dühösen a dobra vetett egy lapát homokot.

– Azaz...

– Azaz mi?

– Az ember nagyon olcsó.

Halkan utánamondtam: „Az ember nagyon olcsó”, majd egyszerre semmit sem hallottam.

Munkához láttam, a lapát megakadt, nyele kicsúszott kezemből, én teljes hosszamban elvágódtam, fejem hátrahanyatlott, és a nap elhomályosodott szemem előtt.

Valaki azt mondta: – Kelj fel, Herrgott nochmal!

Felnyitottam a szemem, körülöttem minden zavaros volt. Citrombőr sárga, megviselt arca előttem táncolt.

– Itt a Meister, kelj fel!

Egy hang azt mondta:

– Ki fog hajítani.

Valamennyien úgy lapátoltak, mint az örültek. Én néztem őket, és képtelen voltam megmozdulni.

– Na jó! – mondta Siebert, és bal kezét felemelte.

A motor berregése félbemaradt, Citrombőr nyugodtan mellém telepedett.

Megcsikordult alatta a kavics. Majd szemem előtt ködösen a Meister fekete csizmája jelent meg.

– Mi az?

– Bedöglött – mondta Siebert hangja. Edmund leült, és halkán azt mondta: – Fordíts neki hátat.

Egészen fehér vagy.

– Megint?

– Motorhiba.

– Schnell, Mensch, schnell!

– Két perc alatt kész lesz.

Mindenki hallgatott. Csikorgott a kavics, majd Hugó csendesen azt mondta:

– Ég veled, gazember.

– Nesze – hallottam Siebert hangját –, igyál ebből.

Snapsszal itattak.

– Siebert – mondta Hugó –, én is gyöngének érzem magam.

– Zabálj homokot.

Sikerült felkelnem.

– Jobban vagy? – kérdezte Citrombőr. Bólintottam, és azt mondtam:

– Még szerencse, hogy a motor elakadt.

Harsogva nevetni kezdtek, én értetlenül néztem egyikről a másikra.

– Junge! – kiáltott fel Citrombőr. – Te még a Meisternél is ostobább vagy!

Siebertre néztem.

– Te csináltad?

Citrombőr Sieberthez fordult, és mulatságosan megdöbbenést tettetve, ismételte:

– Te csináltad?

Ismét felharsant a nevetés. Siebert keskeny ajka mosolyra nyílt, csóválta a fejét.

Szárason mondtam:

– Rosszul tetted.

A nevetés félbeszakadt. Hugó, Edmund és Citrombőr rám meredt. Citrombőr visszafojtott haraggal mondta:

– És ha a pofádba vágnám a lapátom, azt is rosszul tenném?

– Te kis mocsok – mondta Edmund. A beállott csendben Siebert szólalt meg:

– Jól van, no. Neki van igaza. Ha megfelelő kormányunk volna, nem volna szabad ilyet csinálni.

– A te kormányod – mondta Citrombőr. – Tudod, mit csinálok én a te kormányoddal?

Siebert rám nézett, és elnevette magát.

– Rendben van a motor?

– Siess – mondta dühösen Citrombőr –, siess! Egy percet se vesztegessünk! Még megkárosíthatjuk a főnököt!

– Rendben vagy, Karl? – kérdezte Siebert, és rám nézett.

Biccentettem. Leeresztette bal karját, a motor felbúgott, és lábunk előtt a futószalag engesztelhetetlen lassúsággal ismét megindult.

***

A következő napokban rohamaim egyre gyakrabban ismétlődtek. De valami megváltozott. A tárgyak nem tűntek el. Nem volt többé űr, csak várakozás. Ha zenekar játszik, és megszólal a nagydob, határozott és tompa ütésében valami titokzatosat, fenyegetőt és ünnepélyeset érezni. Nos, nekem ilyen érzésem támadt. Napjaim teli voltak dobütésekkel. Valami kegyetlen dolog előjeleit sejtettem meg, torkomban gombócot éreztem, és én vártam, örült rettegéssel vártam valamire, ami nem következett be. A dobütések elmaradtak, az volt az érzésem, lidérces álomból ébredek, s a világ hirtelen valóságossá vált. Észrevétlenül átalakultak a tárgyak, mind álarcot viselt. Körülnéztem, teli voltam bizalmatlansággal és félelemmel. A lapátomon felcsillanó nap hazudott. A homok hazudott. A vörös betonkeverő gép hazudott. És mind e hazugságban kegyetlen értelem rejtőzött. Minden ellenem szövetekezett. Súlyos csend borult rám. Néztem a szaktársakat, ajkuk mozgott, én egyetlen szavukat sem hallottam, de megértettem, hogy szántszándékkal mozgatják némán az ajkukat, hogy csak azt higgyem, megbolondultam. Kedvem lett volna rájuk kiáltani: „Ismerem kisdob játékaitokat, nyomorultak!” Kinyitottam a szám, és hirtelen tompa és szaggatott hang kiáltott a fülemben, Apa hangja. Napi nyolc órát lapátoltam. Még éjszaka, álomban is lapátoltam. Gyakran azt álmodtam, nem lapátolok elég gyorsan, a keverődob csillogó fehér fémje előbukkan, a Meister ordít, verítékben úszva ébredem, kezem láthatatlan lapátnyelet szorongatott. Néha azt gondoltam magamban: „Lám, mi lett belőled: lapát! Egy lapát vagy.”

Néha arra gondoltam, ha munkanélküli koromban annyit ehettem volna, mint most, beértem volna vele. Szerencsétlenségemre ahhoz, hogy ezt a keveset előteremtsem, napi nyolc órát kellett dolgoznom, és miközben dolgoztam, erőm fogyott, és étvágyam nőtt. Hogy éhségem csillapítsam, egész nap lapátoltam, de ettől csak éhesebb lettem. Így telt el néhány nap, és én elhatároztam, hogy öngyilkos leszek. Úgy döntöttem, bevárom a szombatot, mert kényszerhelyzetemben kölcsönt vettem fel Siebertől, és vissza akartam fizetni az adósságom, mielőtt meghalok.

Eljött a szombat, és megfizettem az adósságom. Mindössze annyim maradt, hogy abból háromnapos élelemre futotta volna. Elhatároztam, hogy aznap elköltöm minden pénzem, és mielőtt meghalok, még egyszer jóllakom. Villamosra ültem, és elindultam bevásárolni: szalonnát, kenyeret és egy doboz cigarettát vettem.

Megmásztam az öt emeletet, kinyitottam szobám ajtaját, és eszembe jutott, hogy tavasz van. A napfény ferdén ömlött be a szélesre tárt kis ablakon, és én, egy hónap óta először, körülnéztem a szobámban: fapriccsra dobott szalmazsák, puhafa asztal, mosdószekrény. A falak feketék voltak a kosztól. Egyszer már lemostam, de ez semmit sem használt. Le kellett volna vakarni. Egy ízben már nekiláttam, de nem volt erőm befejezni.

Az asztalra raktam a csomagot, kisépertem a szobát, majd kimentem vízért az emeleti csaphoz, visszatértem, s arcot és kezet mostam. Újra kimentem, hogy a szennyes vizet kiöntsem, és amikor a szobába visszajöttem, tíz centiméternyi szélességben felhasítottam a szalmazsákot, bedugtam kezem a lyukon, és kivettem a pisztolyom.

Kibontottam a rongyokba göngyölt mausert, ellenőriztem, kibiztosítottam, aztán a pisztolyt az asztalra tettem. Az ablakhoz toltam az asztalt, hogy rám süssön a nap, és leültem.

Levágtam nyolc meglehetősen vékony szelet kenyeret, és mindegyikre egy-egy jóval vastagabb szalonnát raktam. Sietség nélkül, alaposan megrágtam az ételt. Evés közben az asztalra felsorakoztatott kenyér- és szalonnaszeleteket néztem, és valahányszor egyet elvettem, megszámláltam, hány maradt. A napfény a kezemre hullt, éreztem arcomon melegét. Ingujiban voltam, semmire sem gondoltam. Az evés boldoggá tett.

Amikor végeztem, összesepertem asztalomon a morzsát, és bedobtam abba a régi lekvárosbödönbe, amelyet szemétládának használtam. Azután kezet mostam. Mivel szappanom nem volt, sokáig súroltam a kezem, hogy a zsiradékot ledörzsöljem róla. Azt gondoltam: „Jól megszíroztad a lapátot, és most eltöröd.” És nem tudom, miért, nevetnénekem támadt. Megtöröltem a kezem egy kampóra akasztott, törülközőként használt rongyos ingben. Majd visszatértem az asztalhoz, rágyújtottam egy cigarettára, és odaálltam az ablakba.

A palatetőkön csillogott a nap. Mélyet szippantottam, a füst egy részét kifújtam, és mohón beszívtam illatát. Kihúztam magam, szétterpesztettem a lábam, úgy éreztem most, hogy erősen és megingathatatlanul állok... majd hirtelen mintha filmen láttam volna magam: álltam az ablak előtt, cigarettáztam és néztem a háztetőket. Ha a cigaretta végigég, fogom a pisztolyt, halántékomhoz illesztem, mindennek vége.

Kopogtattak, az asztalon levő pisztolyra pillantottam, de mielőtt még elrejthettem volna, az ajtó kitárult: Siebert állt a küszöbön. Köszönésképpen felém intett. Sietve előrejöttem, és az asztal elé léptem.

– Nem zavarlak? – kérdezte.

– Nem.

– Csak éppen látni akartalak.

Nem feleltem, ő várt egy pillanatig, majd becsukta az ajtót, és egy lépéssel közelebb jött.

– A háziasszonyod meglepődött, amikor felőled kérdezősködtem.

– Nem szoktam látogatókat fogadni.

– So – mondta.

Elmosolyodott, hegyes orra megnyúlt, nagy füle, úgy tetszett, még jobban eláll. Még egyet lépett előre, végigsétáltatta tekintetét a szobán, elfintorodott. Majd rám pillantott, és elindult az ablak felé.

Megkerültem az asztalt, s Siebert és az asztal között helyezkedtem el. Zsebre dugta kezét, és kinézett a tetőre.

– Legalább jó itt a levegő.

– Igen.

Jóval magasabb volt nálam, alig értem a válláig.

– Kissé hideg lehet itt télen, nicht wahr?

– Nem tudom. Csak két hónapja lakom itt.

Sarkon fordult, és a szemembe nézett: tekintete elsiklott fejem fölött, már nem mosolygott többé.

– Halló! – kiáltott fel.

Megmozdultam, ő tenyerével könnyedén arrább taszított, és felkapta a pisztolyt.

– Vigyázz! – kiáltottam rá. – Töltve van.

Éles pillantást vetett rám, fogta a pisztolyt, és ellenőrizte a tárát. Mereven rám nézett.

– És a biztosító zár sincs lecsapva – fűztem hozzá. Rövid szünet után megkérdezte:

– Az a szokásod, hogy töltött pisztolyt tartogatsz az asztalodon?

Hallgattam, ő visszatette a fegyvert, és leült az asztalhoz. Én szintén leültem.

– Azért jöttem fel, mert nem értek valamit.

Hosszú másodpercek után ismét ő törte meg a csendet:

– Miért fizetted ki egy összegben az adósságodat?

– Nem szeretem, ha adósságom van.

– Kifizethetted volna csak a felét. A másik felét pedig jövő héten. Megmondtam neked, engem ez egyáltalán nem zavar.

– Nem szeretem húzni-halasztani az adósságaim.

Rám nézett.

– So! – mondta mosolyogva. – Nem szereted húzni-halasztani az adósságaid, és most annyid maradt, amennyiből három napig ehetsz, csak hogy egy hét az hét nap, mein Herr!

Nem feleltem, Siebert tekintete végigsiklott az asztalon, szemöldöke hirtelen magasba rándult, ajka elkeskenyedett.

– Cigarettaival együtt csak két nap.

Felvette a cigaretta, figyelmesen megnézte, és füttyentett:

– Semmit se vonsz meg magadtól.

Nem feleltem, s ő gúnyosan hozzátette:

– Talán a gyámod lepott meg egy csekkkel?

Elfordultam, belebámultam a semmibe, és leintettem:

– Az egészhez semmi közöd.

– Gewiss, mein Herr! Semmi közöm hozzá.

Ránéztem. Elkapta a tekintetem.

– Természetesen semmi közöm hozzá. Mindenáron egyszerre akarod kifizetni, amivel tartozol: semmi közöm hozzá. Mindössze annyid marad, hogy három napig ehetsz: semmi közöm hozzá. Milliomoshoz illő cigaretta vásárolsz: semmi közöm hozzá. Töltött pisztoly van az asztalon: és még ehhez sincs semmi közöm!

Rám szegezte a tekintetét. Elfordítottam a fejem, demagamon éreztem pillantását. Olyan volt, mintha Apa nézne rám. Kezem a szék alá rejtettem, két térdem egymáshoz szorítottam, és attól rettegettem, hogy elfog a remegés.

Jó ideig csend volt, majd Siebert fojtott haraggal kijelentette:

– Meg akarod ölni magad.

Összeszedtem magam, és azt mondtam:

– Ez az én dolgom.

Talpra ugrott, ingemnél fogva megragadott, felrántott a székről, és megrázott.

– Te kis mocsok! – sziszegte. – Meg akarod ölni magad!

Szeme perzselt, elfordítottam a fejem, remegés fogott el, és csendesen megismételtem:

– Ez az én dolgom.

– Nein! – ordított rám Siebert, és megrázott. – Ez nem a te dolgod, te disznó! És Németország?

Lehajtottam a fejem, és azt mondtam:

– Németországnak befellegzett.

Éreztem, hogy Siebert ujjai eleresztik az ingem, és tudtam, minek kell következnie. Jobb karom felemeltem, de már későn. Keze nagyot csattant arcomon. Az ütés olyan erős volt, hogy megtántorodtam, Siebert bal kézzel elkapott, és újra lekent egy pofont. Majd hátralökött, és én a székre rogytam.

Arcom égett, fejem zúgott, legszívesebben felugrottam volna a székről, hogy rávessem magam. De nem mozdultam, néhány másodperc telt el, Siebert előttem állt, és engem boldog bágyadtság öntött el.

Siebert rám nézett, szeme szikrázott, és láttam, hogy állkapocsizmai remegnek.

– Te kis mocsok – morogta.

Kezét a zsebébe süllyesztette, fel-alá kezdett járni a szobában, és az arcomba kiáltotta: „Nein! Nein! Nein!” Majd lángoló szemmel rám nézett:

– Te! – ordította. – Te! A szabadcsapatok veteránja!

Olyan dühösen fordult meg, hogy azt hittem, rám veti magát.

– Hallod? Németországnak nem fellegett be! Csak egy büdös zsidó mondhat olyat, hogy Németországnak befellegzett! A háború folytatódik, érted? Még ez után a disznó versailles-i diktátum után is folytatódik!

Mint egy örült, újra fel-alá kezdett járni a szobában.

– Herrgott! – kiabálta. – Hisz ez világos! – Kereste a szavakat, állkapocsizmai megállás nélkül remegtek, ökölbe szorította a kezét, és hirtelen felordított: – Világos! Világos!

– Nesze! – mondta, és egy újságot vett ki a zsebéből. – Én nem vagyok szónok, de ebben mindent megírtak, schwarz auf weiss!

Orrom alá dugta az újságot.

– „Németország fizetni fog!” Lám, mit ki nem találtak! Minden szenünket el akarják rabolni! Ezt, ezt találtak most ki! Nézd csak meg, itt megírják, schwarz auf weiss, meg akarják semmisíteni Németországot.

Hirtelen üvölteni kezdett:

– És te, te kis mocsok, meg akarod ölni magad!

Jobbjában meglengette az újságot, és arcul csapott vele.

– Nesze! – kiabálta. – Olvasd! Olvasd! Olvasd hangosan!

Reszkető mutatoujjával rábökött egy cikk közepére, és én olvasni kezdtem:

– „Nem, Németországot nem győzték le...”

– Állj fel, disznó! – kiáltott rám Siebert. – Állj fel, ha Németországról beszélsz!

Felálltam.

– „Németországot nem győzték le. Németország győzni fog. A háború nem ért véget. Csak más formát öltött. A hadsereg létszáma a semmivel egyenlő, a szabadcsapatokat feloszlatták. De minden német férfinak, akár egyenruhát visel, akár nem, változatlanul katonának kell tekintenie magát. Ma nagyobb szükség van a bátorságára, hajthatatlan eltökéltségére, mint bármikor. Aki nem viseli a szívén a haza sorsát: áruló. Aki csüggedésnek adja a fejét: megfutamodik az ellenség elől. Minden német férfinak, bárhol él is, az a kötelessége, hogy harcoljon, és életét áldozza a német népért és a német vérért!”

– Donnerwetter! – kiabálta Siebert. – Azt hihetné az ember, ezt egyenesen neked írták!

Néztem megsemmisülten az újságot. Ezt nekem írták.

– Világos! – mondta Siebert. – Katona vagy! Még mindig katona vagy! Mit számít az egyenruha? Katona vagy!

Zakatozni kezdett a szívem, álltam mozdulatlanul, földbe gyökerezett lábbal. Siebert figyelmesen rám nézett, boldog mosoly öntötte el arcát, karjával átfogta vállam, melegség járt át, ő pedig vadul felkiáltott:

– Világos!

Csendesen mondtam:

– Engedj!...

– Úristen! – mondta. – Csak nem fogsz elájulni?

– Eressz el!

Leültem, arcom a tenyerembe rejtettem, és azt mondtam:

– Szégyellem magam, Siebert.

És boldog megkönnyebbülést éreztem.

– Ach was! – mondta zavartan Siebert.

Hátat fordított, elővett egy cigarettát, rágyújtott, és az ablakhoz húzódott; jó darabig hallgattunk, majd felálltam, leültem az asztal mellé, és reszkető kézzel felvettem az újságot. Megkerestem a címét: A Völkischer Beobachter volt.

Az első oldalon karikatúra ötlött a szemembe: „A nemzetközi zsidó, amint Németországot fojtogatja.” Szórakozottan vizsgálgattam a zsidó arcvonásait, és hirtelen elemi erejű megrázkódtatást éreztem: ráismertem. Ráismertem kidülledt szemére, hosszú, kampós orrára, puffadt arcára, gyűlöletes és visszataszító vonásaira. Valaha elégszer elnézegettem azon a metszeten, amelyet Apa a WC ajtajára szegezett. Agyamban vakító világosság gyúlt ki. Mindent megértettem: ő volt az tehát. Gyermekkorom ösztöne nem csalt. Igazam volt, amikor gyűlöltem. Csak abban tévedtem, hogy a papok prédikációinak hatása alatt elhittem, hogy ez a kísértet láthatatlan, és csak imával, vezekléssel és hitbuzgalommal lehet legyőzni. Most megértettem, hogy ez a rémkép létezik, naponta keresztezi utunkat. Hogy az ördög nem ördög. Zsidó.

Felkeltem, tetőtől talpig megborzongtam. A cigaretta kezemre égett. Eldobtam. Majd reszkető kezemet a zsebembe süllyesztettem, az ablakhoz léptem, és mély lélegzetet vettem. Siebert karja az enyémhez ért, és ereje belém szállt. Keze az ablakpárkányon nyugodott. Nem nézett rám, meg sem moccant. Kint vörös vérfürdőben nyugodott le a nap. Visszafordultam, fogtam a mausert, lassan felemeltem, és célba vettem a napot.

– Jó kis fegyver – mondta Siebert. Hangja gyöngéd és higgadt volt.

– Ja, ja – mondtam halkán, és a mausert visszatettem az asztalra. De mindjárt újra felvettem. Agya súlyosan és meghitten simult a kezembe, formája kemény és valóságos volt, súlya a tenyeremre nehezedett, és én azt gondoltam: „Katona vagyok. Mit számít az egyenruha? Katona vagyok.”

Másnap vasárnap volt, és csak hétfőn, munka után mehettem az anyakönyvi hivatalba.

Az íróasztal mögött egy rövid szakállú, fémkeretes szemüvegű hivatalnok ült, és egy ősz emberrel beszélgetett. Megvártam, amíg végeznek.

– Bitte – fordultam hozzá –, szeretnék megváltoztatni valamit a személyi adataimban.

A szemüveges hivatalnok, anélkül, hogy rám nézett volna, megkérdezte:

– Miről van szó?

– Egyházból kilépés.

A két ember egyszerre kapta fel a fejét. A szemüveges hivatalnok összenézett kollégájával. Majd ismét rám pillantott.

– Melyik felekezethez tartozott?

– A katolikushoz.

– És most már nem katolikus?

– Nem.

– Melyik vallást akarja felvenni?

– Semelyiket.

A hivatalnok fejcsóválva ősz kollégájára nézett.

– Miért nem töltött ki ilyen értelmű nyilatkozatot a legutóbbi népszámláláskor?

– Nem vettek lajstromba.

– Miért nem?

– Kurlandban voltam a szabadcsapatokkal.

Az őszhajú idegesen egy vonalzóval ütögette a tenyerét.

– Ez teljesen szabálytalan – mondta a hivatalnok. – Ki kellett volna töltenie egy nyilatkozatot. Hibát követett el.

– A szabadcsapatoknál nem tartottak népszámlálást.

A hivatalnok mérgesen ingatta a fejét.

– Majd jelentem a tényállást. Ez megengedhetetlen. A népszámlálás mindenkire egyaránt kötelező.

Még a szabadcsapatokbeli urak sem kaptak alóla felmentést.

Csend támadt, majd azt mondtam:

– Tizenhatban lajstromba vettek.

A hivatalnok rám nézett, szemüvege villámokat szórt.

– De hát akkor miért vallotta magát katolikusnak?

– Szüleim töltötték ki a népszámlálási íveket.

– Akkor hány éves volt?

– Tizenhat.

Rám nézett.

– Most tehát huszonkettő.

Felsőhajtott, a kollégájához fordult, és mindketten a fejüket csóválták.

– És – folytatta a hivatalnok – már nem katolikus?

– Nem.

Homlokára tolta a szemüvegét.

– És miért nem?

Az volt az érzésem, ezzel a kérdéssel túllépte hatáskörét, és gyorsan, szárazon feleltem:

– Megváltoztak a filozófiai nézeteim.

A hivatalnok a kollégájára pillantott, és a fogai között szűrte: „Megváltoztak a filozófiai nézetei!” Az őszhajú felrántotta szemöldökét, félig kinyitotta a száját, és megcsóválta a fejét. A hivatalnok felém fordult.

– Rendben van, várja meg a következő népszámlálást, akkor majd kiléphet az egyházból.

– Nem akarok két esztendeig várni.

– Miért nem?

Nem feleltem, mire úgy folytatta, mint aki véget vet a tárgyalásnak:

– Senki sem kergeti.

Megértettem, új kibúvót kell találnom, és azt mondtam:

– Semmi értelme, hogy még két éven át egyházi adót fizessek, amikor egyik felekezethez sem tartozom. A hivatalnok kiegyenesedett székében, kollégájára nézett, és szeme felvillant szemüvege mögött.

– Sicher, sicher, mein Herr, két éven át nem fog egyházi adót fizetni, de a rendelkezés formális... – Szünetet tartott, és mutatóujjával felém bökött. – Pótadót vetnek ki magára, s ez összességében magasabb az egyházi adónál.

Hátratámaszkodott székében, és diadalmas tekintetet vetett rám. Az őszhajú elmosolyodott.

Szárazon mondtam:

– Nem bánom.

A hivatalnok szemüvege rám villant, lebiggyesztette ajkát, és kollégájára nézett. Majd lehajolt, kinyitott egy fiókot, kivett három nyomtatványt, és mindhármat kitette, jobban mondva az íróasztalra dobta.

Elvettem és gondosan kitöltöttem a nyomtatványokat. Amikor végeztem, átnyújtottam őket a hivatalnoknak. Rájuk pillantott, hallgatott, majd fintorogva olvasni kezdte:

– Konfessionslos, aber gottgläubig. Ennek vallja magát?

– Igen.

Pillantást vetett a kollégájára.

– Ezek az új... filozófiai nézetei?

– Igen.

– Rendben van – mondta, és összehajtogatta a papírokat.

Megbiccentettem a fejem. Még csak egy pillantásra sem méltatott. A kollégáját nézte. Sarkon fordultam, és elindultam a kijárat felé. Hallottam, amint mögöttem azt mormolja: „Megint egy ilyen újsütetű alak.”

Az utcán kivettem zsebemből a Völkischer Beobachter-t, és ellenőriztem a címet. Elég messzire kellett mennem, de nem telt villamosra.

Körülbelül háromnegyed órát gyalogoltam, és jócskán kifáradtam. Tegnap este kénytelen voltam vacsora nélkül lefeküdni. Délben Siebert nekem adta uzsonnája felét, és kölcsönzött néhány márkát. Amikor az építkezést elhagytam, vásároltam egy darabka kenyeret. De az éhség már újra kínozott, és lábam gyöngye volt.

A párthelyiség az első emeleten volt. Csengettem, az ajtó félig kinyílt, és egy barna fiatalember nézett ki. Fekete, fényes szeme figyelmesen tekintett rám.

– Mit kíván?

– Beiratkozni a pártba.

Az ajtó nem nyílt szélesebbre. A barna fiatalember mögött egy ablaknál álló fiatalember hátát pillantottam meg. A nap vörös glóriát vont feje köré. Néhány másodperc telt el, majd a vörös hajú fiatalember sarkon fordult, intett, és azt mondta:

– Rendben van.

Az ajtó teljes szélességében kitért, és én beléptem. Egy tucat barna inges fiatalember tekintett rám. A barna fiatalember rendkívül kedvesen és udvariasan betessékelt.

– Legyen szíves, fáradjon beljebb – mondta.

Kis asztalkához vezetett, amikor leültem, elébem tett egy kérdőívet, és én kitöltöttem. Miután végeztem, átnyújtottam a nyomtatványt a barna fiatalembernek. Ő elvette, és az asztalok között elindult a helyiség végébe. Mozdulatai élénkek és kecsesek voltak. Egy szürke ajtóhoz ért, és ott eltűnt.

Körülnéztem. A terem nagy volt és napfényes. Iratszekrényeivel, íróasztalaival és két írógéppel első pillantásra kereskedelmi irodára emlékeztetett. Ám légköre nem az irodák légköre volt.

Valamennyi fiatalember barna inget, antantszijat, csizmát viselt. Cigarettaztak, és halkán beszélgettek. Egyikük újságot olvasott. A többiek semmi különöset nem csináltak, de tétlenek sem voltak. Várakoztak.

Felálltam, és mintha a levegő feszültséggel telt volna meg. Néztem a barna inges ifjakat. Úgy látszott, egyik sem figyel rám, de én éreztem, hogy minden mozdulatomat szemmel tartják. Az ablakhoz léptem, homlokom az üveghez nyomtam. Korgott a gyomrom.

– Szép idő van, nicht wahr?

Hátranéztem, a vörös fiatalember állt mellettem, olyan közel, hogy karja a csípőmhöz ért. Széles szájjal, barátságosan mosolygott, de szeme komoly és fürkésző volt. Azt feleltem: „Ja”, és kinéztem az utcára. Lent a járdán vézna, forradásos arcú, barna inges fiatalember járt fel s alá. Bejövet észre sem vettem. A másik járdán két fiatalember ácsorgott egy kirakat előtt. Hol az egyik, hol a másik fordult hátra, nézett össze szemközt álló bajtársával. Összeszorult a gyomrom, fejem kóválygott. Ha leülök, jobban leszek, gondoltam, és sarkon fordultam. A levegő nyomban megtelt a már ismert feszültséggel. Sorra szemügyre vettem a fiatalembereket. Egyik sem nézett rám.

Nem maradt időm leülni. A helyiség végében levő kis szürke ajtó hirtelen kinyílt, megjelent a barna fiatalember, majd gyors és kecses mozdulattal utat engedett egy negyven körüli férfinak: alacsony volt, zömök és arca lilaeres. A fiatalemberek összecsapták bokájukat, és fellendítették jobb karjukat. A zömök férfi szintén felemelte jobbját, majd leengedte, mozdulatlanul megállt a küszöbön, és olyan éles és gyors pillantást vetett rám, mintha emlékezetében azt kutatná, látott-e már. Erős melle kidomborodott a barna ing alatt, egészen rövidre nyírt haja volt, szeme elveszett duzzadt szemhéja mögött.

Közelebb jött. Lépte súlyos volt. Amikor közelebb ért, két fiatalember szó nélkül kivált a csoportból, és közrefogott.

– Freddie! – mondta a zömök férfi.

A barna fiatalember összecsapta bokáját.

– Jawohl, Herr Obersturmführer!

– A kérdőívet.

Freddie átnyújtotta a kérdőívet. Az Obersturmführer megmarkolta a papírt, és mutatóujjával rábökött.

– Lang?

Vigyázzba vágtam magam, és azt mondtam:

– Jawohl, Herr Obersturmführer.

Rövid, hurkás, tömpe ujjá végigfutott a kérdőíven. Majd felemelte a fejét, és végigmért. Duzzadt szemhéja eltakarta szemét, pupillája csak keskeny résen át látszott. Tekintete fáradt volt és álmos.

– Hol dolgozik?

– A lingenfelseri építkezésnél.

– Van ott olyan szaktársa, aki párttag?

– Azt hiszem, egy.

– Nem bizonyos benne?

– Nem. De azt tudom, hogy olvassa a Völkischer Beobachter-t.

– Hogy hívják?

– Siebert.

Az Obersturmführer Freddie-hez fordult, nem a nyakát fordította felé, hanem egész törzsét, mintha a nyakát a vállához forrasztották volna.

– Ellenőrizd.

Freddie leült egy asztalhoz, és böngészni kezdte a kartotékokat. Az Obersturmführer visszahelyezte hurkás mutatóját a kérdőívre.

– Törökország?

– Ja, Herr Obersturmführer.

– Melyik alakulatnál?

– Herr Rittmeister Günther alakulatánál.

Freddie felkelt.

– Siebert párttag.

A hurkás mutatóujj néhány sort átugrott.

– Á! A szabadcsapatok!

És egyszerre nem volt már álmos a tekintete.

– Melyik alakulatnál?

– Oberleutnant Rossbach különítményénél.

Az Obersturmführer elmosolyodott, keskenyre nyitott szeme felcsillant, ínyenc módjára összecücsörítette az ajkát.

– Baltikum? Ruhr? Felső-Szilézia?

– Mindhárom.

– Gut!

Vállon veregetett, a két fiatalember, aki közrefogott, elhúzódott mellőlem, és visszaült a helyére. Az Obersturmführer darabosan Freddie-hez fordult:

– Állítsd ki az ideiglenes igazolványát.

Pupillái összeszűkültek, tekintete ismét álmos lett.

– Előbb SA-jelölt lesz, aztán, ha érdemesnek találjuk, esküt tesz a Führerre, és felvesszük SA-nak.

Van pénze egyenruhára?

– Sajnos nincs.

– Miért nincs?

– Alig egy hete még munkanélküli voltam.

Az Obersturmführer szegletes mozdulattal az ablak felé fordult:

– Ottó!

A vörös fiatalember hátraarcot csinált, bicegve hozzáfutott, és összecsapta bokáját. Sovány, szeplővel telehintett arca mosolyra nyílt.

– Odaadod neki Heinrich egyenruháját.

Ottó felhagyott a nevetéssel, arca komor lett és szomorú. Azt mondta:

– Heinrich egyenruhája túl nagy lesz neki.

Az Obersturmführer vállat vont.

– Majd megigazíttatja.

Csend borult a szobára. Az Obersturmführer végigsétáltatta tekintetét a fiatalembereken, és hangosan azt mondta:

– Egy szabadcsapatos megérdemli, hogy Heinrich egyenruháját viselje.

Freddie átnyújtott az Obersturmführernek egy összehajtott igazolványt. Az kinyitotta, belepillantott, és átadta nekem.

– Amíg újabb parancsot nem kapsz, maradj az építkezésnél.

Boldogan vettem tudomásul, hogy tegezett.

– Add meg a címed Ottónak. Majd ő elviszi neked Heinrich egyenruháját.

Az Obersturmführer sarkon fordult, ismét visszajött, és a szemembe nézett.

– Egy szabadcsapatosnál bizonyára akad valamilyen fegyver?

– Mauser pisztoly.

– Hová rejtetted?

– A szalmazsákomba.

Megvonta erős vállát.

– Gyerekség.

Szegletes mozdulattal az ifjú emberek csoportjához fordult, rájuk hunyorított, és azt mondta:

– A szalmazsákoknak nincsenek titkaik a Schupók előtt.

A fiatal emberek kacagtak, de ő szenvtelen maradt. Amikor a kacagás elült, folytatta:

– Ottó majd megmutatja, hova rejtse el.

Freddie megérintette a karom.

– Ottóban megbízhatok. A saját pisztolyát olyan ügyesen eldugta, hogy maga se találja.

A fiatal emberek újra kacagtak, és ezúttal az Obersturmführer is elnevette magát. Majd erős kezével elkapta Freddie nyakát, néhányszor előrehajlította, és franciául többször megismételte:

– Petite canaille! Petite canaille!

Freddie ide-oda forgolódott, de nem túlságosan igyekezett a fogásból szabadulni.

– Petite canaille! Petite canaille! – mondta az Obersturmführer, és arcát elöntötte a vér.

Végül úgy meglökte Freddie-t, hogy Otto karjába esett, az pedig az ütés erejétől felbukott. A fiatal emberek harsogva kacagtak.

– Achtung! – kiáltotta el magát az Obersturmführer. És mindenki megmerevedett. Az Obersturmführer a vállamra tette kezét.

– SA-jelölt! – szólalt meg ünnepélyesen. Szünetet tartott, és kihúztam magam. – A Führer fenntartás nélküli odaadást vár el tőled!

Azt feleltem:

– Jawohl, Herr Obersturmführer!

Az Obersturmführer eleresztett, egy lépést hátrált, vigyázzba vágta magát, fellendítette jobb karját, és harsányan felkiáltott:

– Heil Hitler!

A fiatal emberek kinyújtott karral, feszesen álltak.

Majd egységesen, rekedten és hangosan szó tagolva kiáltották:

– Heil Hitler!

Hangjuk erőteljesen visszhangzott bennem. Mélységes megbékélést éreztem. Ráleltem utamra. Egyenesen és világosan nyílt meg előttem. Várt rám a síríg tartó kötelesség.

***

Hetek, hónapok teltek el, és bár a betonkeverő gép mellett kemény munkát végeztem, bár a márka vásárlóereje zuhant, és éheztem, boldog voltam. Esténként, mielőtt az építkezést elhagytam, sietve bebújtam egyenruhámba, elmentem a Sturm helyiségébe, és élni kezdtem igazi életem. Szakadatlan harcban álltunk a kommunistákkal. Szétvertük az összejöveteleiket, és ők is szétverték a mieinket. Elfoglaltuk a párthelyiségeiket, és ők is megtámadták a mieinket. Nem múlt el hét verekedés

nélkül. És bár elvben ők is, mi is fegyvertelenek voltunk, az összecsapások idején nem ment ritkaságszámba egy-egy pisztolydörrenés. Heinrichet, akinek egyenruháját viseltem, golyó találta szíven, és barna ingemen két, golyó ütötte lyukat kellett bestoppolnom.

Január 11-e sorsdöntő napja volt a párt harcosainak. Poincaré elnök kormánya elrendelte a Ruhr-vidék megszállását. A Ruhrra csupán „mérnöki küldöttség” érkezett – hatvanezer katona kíséretében –, s a körünkben népszerűvé vált szólásmondás szerint „tisztára békés” célzattal. A felháborodás lángja fáklyaként lobbant fel egész Németországban. A Führer mindig is hangoztatta, hogy a szövetségesek nem érik be a versailles-i békekötéssel, és arra törekszenek, hogy előbb-utóbb megadják Németországnak a kegyelemdőfést. Az események őt igazolták, egyre többen kérték felvételüket a pártba, a beiratkozottak száma egy hónap alatt minden eddigi számot felülmúlt, s később a szegény országunkra zúduló gazdasági válság még csak fokozta mozgalmunk csodálatos fellendülését. Az Obersturmführer gyakran mondogatta nevetve, hogy Poincaré tulajdonképpen szobrot érdemelne a párttól.

Nemsokára megtudtuk, hogy a francia megszállók távolról sem ütköztek olyan passzív ellenállásba a Ruhr-vidéken, mint ahogy azt Cuno kancellár hirdette. Széles körben indult meg a szabotázstevékenység azok ellen a tehervonatok ellen, amelyek a német szén Franciába szállították. Hidak repültek a levegőbe, mozdonyok siklottak ki, kitérővágányok semmisültek meg. E hőstettekhez és a velük járó veszedelmekhez képest a mi, szinte mindennapos csetepatéink a kommunistákkal elvesztették jelentőségüket. Tudtuk, hogy a párt, más hazafias csoportosulásokkal párhuzamosan, részt vesz a Ruhr-vidéki ellenállásban, és mi hárman – Siebert, Ottó és én – az első napokban titkos megbízatást kértünk a francia megszállási övezetben. A válasz parancs formájában érkezett: M.-ben szükség van ránk, ott kell maradnunk. Ismét az az érzésem támadt, mint W.-ben a szabadcsapatoknál, hogy amíg mások harcolnak értem, én egy békés helyőrségen penészedem. Türelmetlenségem még csak fokozódott, amikor megtudtam, hogy az ellenállásban jó néhány szabadcsapatbeli bajtárs és parancsnok tüntette ki magát, nevezetesen Leo Albert Schlageter hadnagy. Schlageter neve bűvös név volt a szabadcsapatok veteránjai előtt. Ő volt Riga hőse. Bátorsága nem ismert határt, mindenütt harcolt, ahol harcolni lehetett. Felső-Sziléziában a lengyel csapatok háromszor zárták körül, s ő háromszor tört ki a gyűrűből. Megtudtuk, hogy a Ruhr-vidéken megvetéssel hátrította el magától egyszerű kitérővágányok megsemmisítését, és a francia hídőrség orra előtt robbantotta fel a hidakat. „Tisztára békés” célzattal cselekedett így, jelentette ki tréfásan.

Május 23-án szörnyű hír háborított fel bennünket. A Duisburg-Düsseldorf útvonalon, az egyik vasúti híd felrobbantása után a franciák elfogták és agyonlőtték Schlagetert. Néhány nappal később az egyik hazafias csoportosulás, amelyik a párttal együttműködve a Rossbach-különítmény veteránjait fogta össze, tudtomra adta, hogy Schlagetert egy Walter Kadow nevű tanító súgta be a franciáknak, és hogy engem, valamint két bajtársamat jelölték ki arra a feladatra, hogy végezzünk vele.

A kivégzés egy P. melletti erdőben zajlott le. Kadow-t fütykösökkel agyonvertük, és hulláját elástuk. De nem sokkal később a rendőrség rábukkant hullájára, minket letartóztattak, bíróság elé állítottak, és engem, valamint két társamat tíz-tíz évi börtönbüntetésre ítélték.

***

Büntetésemet a D.-i börtönben töltöttem. A koszt rossz volt, de munkanélküli koromban ennél sokkal rosszabbat is ettem, és a párt csomagjai révén csaknem mindig jóllaktam. Ami a munkát illeti – időm nagyobb részét azzal töltöttem, hogy katonaholmikot varrtam –, ez összehasonlíthatatlanul könnyebb volt mindannál, amit eddig megismertem. Munkámat egyébként a cellámban végeztem, és

hogy egyedül dolgozhattam, megkönnyebbüléssel töltött el.

Néha, a séták alkalmával hallottam, hogy fogolytársaim suttogva az örökre panaszkodnak, de én azt hiszem, hogy a foglyok voltak a ludasok, mert én mindig kitűnő viszonyt tartottam fenn az őrszemélyzettel. Nem volt ez különösebb érdem, udvarias és előzékeny voltam, nem nyaggattam őket kérdésekkel, semmit sem kifogásoltam, és azonnal eleget tettem parancsaiknak.

A börtönbe vonulásom alkalmával kitöltött kérdőívbe azt írtam: „Konfessionslos, aber gottgläubig.” Épp ezért csodálkozva fogadtam a protestáns börtönlelkész látogatását. Kezdetben azt vetette a szememre, hogy minden hitgyakorlatot megtagadtam. Majd azt tudakolta, milyen hitben nevelkedtem, és láthatóan elégedettnek mutatkozott, amikor közöltem vele, hogy katolikus voltam. Ezek után megkérdezte, nem akarnám-e a Bibliát olvasni. Igenlő válaszomra egy példányt adott nekem, majd távozott. Egy hónappal később kulcs csikordult a zárban, és újból megjelent a lelkipásztor. Mondanom sem kell, rögtön felálltam. Megkérdezte, hogy elkezdtem-e már olvasni a Bibliát, és ha igen, érdekes olvasmánynak találtam-e. Azt feleltem, hogy igen. Erre megkérdezte, megbántam-e a bűnömet? Én azt mondtam, nincs mit megbánnom, mert Kadow áruló volt, és minket hazaszeretet fűtött, amikor végeztünk vele. Ő megjegyezte: egyedül az államnak áll jogában az árulókat kivégezni. Hallgattam, mert abban a helyzetben nem nyilváníthattam véleményt a Weimari Köztársaságról. Ő azonban megértette hallgatásomat, mert szomorúan megcsóválta a fejét, elmormolt néhány bibliai strófát, és távozott.

Nem hazudtam, amikor a lelkésznek azt feleltem, hogy a Biblia érdekelt: olvasása megerősített abban a hitben, amire Apa, Rittmeister Günther és a párt a zsidókat illetően oktatott: ez a nép semmit sem tesz érdek nélkül, rendszeresen alkalmazza a legtisztességtelenebb fortélyokat, és mindennapi életében visszataszító bujaságot tanúsít. Valójában nem minden viszolygás nélkül olvastam a történeteiket, amelyekben gyakran a legnyersebb kifejezésekkel házasságtörésekről és vérfertőzésekről volt szó.

Harmadik évemet töltöttem, amikor börtönéletemben rendkívüli esemény történt: levelet kaptam. Lázas sietséggel bontottam fel a borítékot. Dr. Vogel írta, és ez állt benne:

Kedves Rudolfom!

Jóllehet alávaló magatartásod következtében törvényesen felmentettnek tekinthetném magam minden irántadvaló kötelességem alól, úgy vélem, tartozom atyád emlékének azzal, hogy ne hagyjalak el a gyalázatban, amely részedül jutott, hanem feledve a sértéseket, feléd nyújtsam segítő kezem.

Három esztendő telt el, amióta Isten keze rád nehezedett, hogy ne használhasd tovább szabadságod gonosz tettek elkövetésére. Bizonyos vagyok benne, hogy ez az idő hasznodra vált. Emésztett a lelkiismeret-furdalás. Hordoztad bűneid terhét.

Nem ismerem a bűneidet. Azzal, hogy minden kapcsolatot megszakítottál velem, megkíméltél tőle, hogy tudomást szerezzek róluk. De hogy milyen lehetett az életed, ha végül is gyilkossághoz vezetett, a restségnek és a féktelen érzékiségnek mily szörnyű példáját nyújthatta, azt szomorúság nélkül el sem tudom képzelni. Mindig az élvezetek hajhászása – a legalantasabb élvezetek hajhászása – az, ami az ifjú embereket a kötelesség és az engedelmisség rögzös útjáról letéríti.

De most, kedves Rudolfom, a kérlelhetetlen büntetés lesújtott rád. Így igazságos ez, és ezt te is érzed. De Isten végtelen könyörületességében kész megbocsátani neked.

A megboldogult megszentelt végakarátát természetesen nem lehet már szó szerint végrehajtani, gyalázatod kizárja azt a kegyet, hogy az atyád óhaja szerinti magasztos hivatást betöltsd. De vannak szerényebb hivatások is, amelyekbe bűnödöt eltemetheted, s amelyek csupáncsak bűnbánó szívet és azt a szilárd eltökéltséget kívánják, hogy Istent akard szolgálni. Itt találsz majd meg az üdvözülést, és

atyád, aki a mennyekből tekint le rád, bizonyosan hasonlóképpen döntene.

Ha a büntudat, mint ahogy remélem, felnyitotta a szemed, ha kész vagy rá, hogy megtörd gögöd, lemondj anarchikus és féktelen életedről, bizonyosan sikerül elérnem, hogy büntetésedet leszállítsák. Abban a helyzetben vagyok, hogy rendelkezem némely összeköttetéssel, és nemrégiben tudomásomra jutott, hogy az ifjú W. szüleinek – büntársad szüleinek – sikerült néhány hónapja elérniük, hogy fiuk amnesztiát kapjon. Örvendetes precedens ez számodra, amelyet olyan mértékben tudnék érdekedben felhasználni, amilyen mértékben biztosítottnak látnám, hogy a bűnhődés megtörte megkérgesedett szived, és képes vagy bűnbánóan és engedelmesen hozzánk visszatérni.

Nénéd és húgaid nem bíznak rám semmilyen üzenetet. Bizonyára megérted, hogy ezek a kitűnő, tiszteletre méltó hölgyek nem óhajtanak egyelőre kapcsolatba lépni egy közönséges bűnözővel. De mindhárman tudják, hogy írok neked, és szakadatlanul azért imádkoznak, hogy szived hassa át a bűnbánat. Lelkem legmélyéről én is ugyanezt kívánom.

Doktor Vogel

Három hónappal azután, hogy a levelet kaptam, bejött a cellámba a főfoglár egy örrel, körülnézett, és dörgő hangon rám kiáltott: „Az igazgatóhoz! Schnell!” Kituszkolt, az ör bezárta az ajtót, és a főfoglár ismét rám kiáltott: „Schnell, Mensch, schnell!” Megszaporáztam lépteimet, véget nem érő folyosókon haladtunk keresztül, lábam remegett.

A főfoglár régi, tényleges altiszt volt. Merev léptekkel járt, roppant egyenesen tartotta magát, fehér, pomádézott Vilmos császár-bajuszt viselt. Egy jó fejfel magasabb volt nálam, és nekem kettőt is kellett lépnem, míg neki egyet. Kissé lassított, és csendesen megkérdezte:

– Félsz, dragonyos?

Azt feleltem:

– Nem, főfoglár úr.

Még léptünk néhányat, éreztem, hogy rám néz, és rövidesen csakugyan folytatta:

– Nem kell félned. Semmi rosszat nem követtél el. Ha valami rosszat követtél volna el, tudnék róla.

– Köszönöm, főfoglár úr – mondtam. Ismét lassított, és halkán megtoldotta:

– Ide hallgass, dragonyos. Ügyelj, miket mondasz a Herr Direktornak. Nagyon tudós ember, de... – még csöndesebbre fogta – egy kicsit... – jobb kezét öve vonaláig emelte, és néhányszor kifordította a tenyerét.

– És azonfelül – folytatta – egy kicsit... – mutatóujjával a homlokára bökött, és rám hunyorított.

Egy darabig csend volt, a főfoglár ismét lassított, majd hangosabban azt mondta:

– Tehát jól ügyelj, úgy felelj neki, ahogy kell.

Én ránéztem, ő ismét rám hunyorított, és folytatta:

– ...mert jól figyelj rám, nála sosem lehet tudni, milyen válaszokat vár.

Ránéztem, ő okosan és hozzáértően csóválta fejét, megállt, és kezét a karomra tette:

– Tessék, mondok egy példát. Azt hiszed, ostobaságot mondtál. De nem, egyáltalán nem. Ő elégedett a feleletteddel. – Hozzátette: – És fordítva.

Folytatta útját, megpödörte bajuszát, és azt mondta:

– Tehát jól ügyelj, mit felelsz, dragonyos!

Megveregette a vállam, én pedig azt mondtam:

– Nagyon köszönöm, főfoglár úr.

Még egy hosszú folyosó következett, majd a kőkockákat jól fényezett tölgyfa parketta váltotta fel, áthaladtunk egy dupla ajtón, és én arra lettem figyelmes, hogy írógép kattog. A főfoglár elém kanyarodott, meghúzkodta zubbonyát, bekopogott egy vörös barnára festett ajtón, belépett, vigyázzba

vágta magát, és harsányan felkiáltott:

– Herr Direktor, Lang foglyot elővezettem!

Egy hang azt mondta:

– Küldje be!

A főfoglár betaszígt. A helyiség nagyon világos volt, és a fehér falak erős fényétől káprázott a szemem.

Csak néhány másodperc múlva vettem észre az igazgatót. Széles ablak előtt állt, kezében zöld könyvvel. Alacsony, sovány, magas homlokú és nagyon sápadt volt. Aranykeretes szemüvege mögül átható pillantást vetett rám.

– Lang? – kérdezte. És arcán rángás futott át.

A főfoglár tenyerével kissé megbökte a hátam. Aztán abbahagyta a noszogatót. Körülbelül egyméternyire álltam az íróasztaltól, jobbomon a főfoglárral. Az íróasztal mögötti falat a földtől a mennyezetig könyvek borították.

– Á! Á! – mondta éles, rikácsoló hangon az igazgató.

Majd hirtelen az íróasztalra dobta könyvét. De elvétette.

A könyv csak az asztal sarkát érintette, és a parkettára hullt. A főfoglár megmozdult.

– Állj! – kiáltott rá élesen az igazgató. Szeme, orra, homloka, szája mind egyszerre mozgott. Hirtelen mozdulattal a főfoglár felé intett, és azt mondta:

– Én dobtam le a könyvet. Tehát nekem kell felvennem is. Világos?

– Világos, Herr Direktor – mondta a főfoglár.

Az igazgató szaporán az íróasztalhoz szökdelt, felvette a könyvet, és egy félig szívott cigarettákkal teli hamutartó mellé tette. Majd felrántotta jobb vállát, rám nézett, felvett az asztalról egy vonalzót, hátat fordított, és örült sebességgel körbe kezdett futkosni a szobában.

– Tehát ez Lang! – mondta.

Rövid hallgatás után a túlbuzgó főfoglár elkiáltotta magát:

– Jawohl, Herr Direktor.

– Lang – szólított meg a hátam mögül az igazgató –, Herr doktor Vogel panaszt emelt maga ellen.

Hallottam, hogy a hátam mögött vonalzójával valami puha tárgyat ütöget.

– Azt panasolja, hogy maga nem válaszolt a levelére. Most elküldte nekem a másolatát.

Nagyot nyeltem, és azt mondtam:

– Herr Direktor doktor Vogel nem gyámom többé, nagykorú vagyok.

Elöttem állt, lóbálta a vonalzóját, fintorgott.

– Ez az oka, hogy nem válaszolt a levelére?

– Nein, Herr Direktor. Az az oka, hogy nem akarom azt tenni, amit ő akar.

– Ha jól értem (vonalzóköppintás az asztalra), az a levél, amit doktor Vogel írt (vonalzóköppintás a fotel támlájára), érdekes levél, mondhatnám nagyon érdekes levél (vonalzóköppintás a tenyerébe).

Atyja azt akarta, hogy pap legyen?

– Ja, Herr Direktor.

– Miért?

– Születésemkor fogadalmat tett a Szent Szűznek.

Néhány vonalzóköppintás, majd rendkívül éles, csodálkozó „Á!, Á!” hangok sorozata következett, és az igazgató ismét szökdécselni kezdett.

– És maga ezzel nem értett egyet?

– Nein, Herr Direktor. – A hátam mögül: – Megmondta ezt az apjának?

– Apám nem kérte ki a véleményem.

Vonalzókoppintás az ablakilincsre.

– Á! Á!

Elöttem:

– Ez az oka, hogy konfessionslos lett?

– Nein, Herr Direktor.

– Mi a valódi oka?

– Úgy sejtettem, hogy a gyóntatóm elárulta a gyónási titkot.

Vonalzókoppintás az íróasztalon, fintor, szökdelés.

– Feltételezése szerint... kinek... (vonalzókoppintás a könyvespolcra) fedte fel a titkát?

– Az apámnak. A hátam mögül:

– És valóban így történt?

– Nein, Herr Direktor, nem így történt. De ezt csak később tudtam meg.

Még mindig a hátam mögül:

– De ezután sem nyerte vissza a hitét?

– Nein, Herr Direktor.

Tompa, fán koppanó vonalzóütések. Rendkívül éles „Á! Á!” hangok, majd hirtelen harsány kiáltás:

– Érdekes!

Erős vonalzóütés a hátam mögött valamilyen fatárgyra.

– Főfoglár!

A főfoglár, anélkül, hogy hátrafordult volna, azt mondta:

– Jawohl, Herr Direktor!

– Érdekes!

– Jawohl, Herr Direktor!

Elöttem állva így folytatta:

– olvastam doktor Vogel levelében... – Ujja hegyével felemelt egy papirost, és undorító arckifejezéssel messze maga elé tartotta. – ...módjában állna elintézni, hogy amnesztiát kapjon (vonalzókoppintás a levélre), ha elfogadná a feltételeit. Gondolja, hogy módjában állna?

– Bizonyosan, Herr Direktor Doktor Vogel ismert tudós, sok összeköttetéssel...

Mosoly, vonalzókoppintás a levélre, szökellés.

– So! Herr doktor Vogel ismert tudós. És miben olyan nagy tudós ez a doktor Vogel?

– Az orvostudományban, Herr Direktor.

– So!

A hátam mögül:

– Az meg se fordult a fejében, hogy színleg alávetné magát doktor Vogelnek, és ha egyszer amnesztiát kapott, visszaszerezhetné a szabadságát?

– Nein, Herr Direktor. Ez meg se fordult a fejemben.

– És most mi erről a véleménye?

– Az, hogy ilyet nem teszek.

– Á! Á!

Elöttem a vonalzó egyik vége az asztalra támasztva, a másik végén két ránehezdedő kéz.

– Miért nem?

Jó darabig hallgattam, és a főfoglár szigorúan rám szólt:

– Feleljen hát a Herr Direktornak!

Az igazgató felemelte a vonalzót, és hevesen azt mondta:

– Hagyjon neki időt!

Egy darabig újra csend lett, majd azt mondtam:

– Nem tudom.

Az igazgató elfintorodott, lebiggyesztette ajkát, dühös pillantást vetett a főfoglárra, rákoppintott a vonalzóval az íróasztalon levő kis bronzszobrocskára, majd teljes sebességgel ismét szökdécselni kezdett körülöttem.

– Doktor Vogelen kívül ismer-e másvalakit, aki közbe tudna járni, hogy amnesztiában részesüljön?

– Nein, Herr Direktor.

A hátam mögül:

– Tud-e arról, hogy a maga esetében az amnesztia a büntetés felét eltörölheti? Tehát csak öt évet kellene kitöltenie tíz helyett.

– Erről nem tudtam, Herr Direktor.

– És most, hogy már tud róla, szándékában áll-e válaszolni doktor Vogel levelére?

– Nein, Herr Direktor.

– Tehát inkább öt évvel többet raboskodik, semhogy azt színlelje, hogy aláveti magát doktor Vogel akaratának.

– Ja, Herr Direktor.

– És miért?

– Mert ez csalás volna.

Elöttem komor arc, nekem szegezett vonalzó. Szeme belefúródott szemembe.

– Barátjának tekinti Herr doktor Vogelét?

– Nein, Herr Direktor.

– Fűzi-e hozzá gyöngéd érzelem és tisztelet?

– Természetesen nem, Herr Direktor. – Hozzátettem: – Mindamellet nagy tudósnak tartom.

– Tekintsünk el attól, hogy nagy tudós.

Folytatta:

– Lang, szabad-e megölni a haza ellenségét?

– Természetesen, Herr Direktor.

– Szabad-e hazugsággal élni velük szemben?

– Természetesen, Herr Direktor.

– A leggaládabb cselfogást alkalmazni?

– Természetesen, Herr Direktor.

– Mindamellet maga nem akar cselhez folyamodni doktor Vogelgel szemben?

– Nein, Herr Direktor.

– Miért nem?

– A kettő nem ugyanaz.

– Miért nem ugyanaz?

Gondolkodtam, majd azt mondtam:

– Mert ez esetben csak rólam van szó.

Az igazgató éles és diadalittas hangon néhány „á-á-á”-t kiáltott, szeme megcsillant aranykeretes szemüvege mögött, az asztalra dobta a vonalzót, keresztbe fonta a karját, és roppant elégedettnek látszott.

– Lang – mondta –, maga veszedelmes ember.

A főfoglár felém fordította fejét és szigorú tekintetével végigmért.

– És tudja, miért veszedelmes ember?

– Nein, Herr Direktor.

– Azért, mert tisztességes.

Aranykeretes szemüvege villogott. Folytatta:

– Minden tisztességes ember veszedelmes. Csak a söpredék veszélytelen. Főfoglár, tudja, miért van ez így?

– Nein, Herr Direktor.

– Főfoglár, szeretné tudni az okát?

– Természetesen, Herr Direktor, szeretném tudni.

– Mert a söpredék csupán érdekből cselekszik, egyszóval kicsinyesen.

Leült, fotelje karfájára helyezte két kezét, és ismét roppant elégedettnek látszott.

– Lang – folytatta –, örülök, hogy a tudós Vogel doktor levele (ujja hegyével felemelte) az ügyére terelte a figyelmemet. Ezek után csekély a valószínűsége, hogy a tudós Vogel doktor (mosolygás) valamit is tegyen magáért. Ezzel szemben én...

Felkelt, a szemközi könyvespolcokhoz szökdécselt, találmra kivett egy könyvet, és anélkül, hogy hátrafordult volna, azt mondta:

– Például, tekintetbe véve jó magaviseletét, kérhetem, hogy a büntetését leszállítsák.

Majomszerű gyorsasággal felém fordult, akár egy kardvívó, nekem szegezte vonalzóját, szeme csillogott, s váratlanul éles hangon felkiáltott:

– És meg is fogom tenni!

Helyére rakta a könyvet, az íróasztaláig szökdécselt, leült, rám emelte tekintetét, s hirtelen olyan lett az arckifejezése, mintha csodálkoznék, hogy itt lát bennünket. Türelmetlenül intett a kezével.

– Vezesse el a foglyot!

És minden átmenet nélkül ordítani kezdett:

– Schnell! Schnell! Schnell!

– Los! – rivallt rám a főfoglár.

És szinte futva távoztunk.

Az igazgató betartotta szavát, jóllehet még két esztendeig várnom kellett, amíg közbelépése érezhető eredményt hozott. 1929-ben tudomásomra hozták, hogy büntetésemet a felére csökkentették, és öt év után, szinte ugyanazon a napon, amelyen átléptem cellám küszöbét, elhagytam a börtönt.

Meghíztam, és civil ruháim ismét nagyon szűkek lettek. Mégis elégedett voltam, mert már majdnem bent jártunk a nyárban, és így nem kellett Franz bácsi nagykabátját hordanom.

Megtakarított pénzemen kívül egy menetlevelet kaptam M.-be. A vonatban meglepetten tapasztaltam, hogy a cellámra gondolok, s ami a legfurcsább, sajnálattal gondolok rá vissza. Kint álltam a vagon folyosóján, kinéztem az ablakon, gabonatáblák vonultak el előttem, és én arra gondoltam: „Szabad vagyok.” Különös volt arra gondolnom, hogy végül is doktor Vogel levelének köszönhettem szabadságomat.

Néhány perc múlva visszatértem a fülkébe, és leültem. Karom télenül lógott oldalamon, egyik perc a másik után múlt, senki sem szabta meg, mit kell tennem, és én untam magam. Ismét kimentem a folyosóra, és kinéztem az ablakon. A búzamezők szépek voltak. A szél, mint egy tavat, finoman borzolta őket.

A börtönben öt cigarettát adtak, de a gyufáról elfeledkeztek. Beléptem a fülkébe, az egyik utastól tüzet kértem, és kimentem újra a folyosóra. A cigarettát ízetlennek találtam, alig szippantottam néhányat, lehúztam az ablakot, és amilyen messzire csak tudtam, elhajítottam. A szél visszaverte a kocsihoz, szikrát szórt a levegőben. Aztán felhúztam az ablakot, és tovább nézegettem a földeket. A búzatáblák után elég jó állapotban levő legelőket láttam, de lovat egyet sem.

Néhány pillanat múlva a pártra gondoltam, és boldognak éreztem magam.

A párt úgy határozott, hogy egy időre „talomba tesz”, és báró von Jeseritz ezredesnek Pomerániában, W. közelében levő hatalmas birtokára, a méneshez helyezte.

Új munkámban sok gyönyörűségem telt. A lovak szépek voltak és ápoltak, a felszerelés kifogástalanul korszerű, és von Jeseritz ezredes – noha a szolgálatból régen kilépett, még mindig Herr Oberstnek szólítottatta magát – vasfegyelmet tartott. Magas, sovány férfi volt, cserzett bőrű, redős arcú, alsó állkapcsa olyan aránytalanul hosszú, hogy egyenesen lópfára emlékeztetett. A lovászok a háta mögött „Acélpofá”-nak hívták, és nem tudtam eldönteni, vajon az állkapcsa vagy a szeme miatt nevezik így. Kék szeme első pillantásra mindennapinak látszott. De ha von Jeseritz váratlanul rád szegezte tekintetét, úgy érezted, mintha elviselhetetlen, vakító fény villant volna fel.

Idestova három hónapja álltam a szolgálatában, anélkül, hogy egyetlenegyszer is megszólított volna, és én, mivel bizalmi embere fogadott fel, már-már azt hittem, nem is tud létezéséről, amikor egy délután – épp egyedül voltam a karámban, és azzal foglalatostkodtam, hogy egy zárat megjavítsak – hátam mögött kancája jellegzetes ügetését ismertem fel. Csettintés hallatszott, s hirtelen ott állt előttem magas és kecses kancája, fekete bőre alól finoman kidomborodtak izmai.

– Lang!

Kiegyenesedtem, vigyázzba vágtam magam. Hirtelen mozdulatomra a kanca hegyezni kezdte a fülét. Von Jeseritz megsimogatta, és anélkül, hogy rám pillantott volna, mintha csak magában beszélne, azt mondta:

– Van egy kis farmom Marienthalban... Teljesen elhanyagolt állapotban...

Elhallgatott, én pedig vártam.

– Úgy vélem – folytatta, mintha csakugyan hangosan gondolkodnék –, kicsaphatnánk oda néhány lovat, ha a föld el tudná őket tartani.

Lebocsátotta korbácsát, nyelét a kanca füle közé helyezte, és gyöngéden megsimogatta az állatot.

– Az apám idejében még voltak ott lovak. De soha senki nem akart megmaradni mellettük... Mocskos egy hely. Mindenütt víz. A helyiségek gyatra állapotban vannak. A földek is. Mindent rendbe kellene hozni, a földeket visszahódítani...

Felemelte a korbácsát, elviselhetetlen kék szemét rám függesztette.

– Érted?

– Jawohl, Herr Oberst.

Néhány másodperc múlva elfordította rólam tekintetét, és én megkönnyebbültem.

– Rád gondoltam.

Korbácsa nyelével megvakarta a füle tövét, és szárazon mondta:

– Íme a feltételeim: először is adok melléd két embert, hogy mindent rendbe hozass. Ugyanazt a bért kapod, amit jelenleg kapsz. Ha sikerrel jársz, berendezkedsz, és én kicsapatok néhány lovat. Adok neked egy kocát is, néhány tyúkot és vetőmagot. Van ott szántó is. Amit a szántóföldeken össze tudsz kaparni, a disznó, az aprójószág, a birtokhoz tartozó két kis erdő, a tied. A vadászat joga is a tied. De vésd az eszedbe: attól a pillanattól kezdve, hogy berendezkedsz, egy vasat se kapsz! Megértetted? Egy vasat se!

Meglóbálta korbácsát, átható tekintete rám esett, és hirtelen haragosan felkiáltott:

– Egy vasat se!

Azt mondtam:

– Ja, Herr Oberst.

Egy darabig csend volt, majd nyugodt hangon folytatta:

– Ne mondd azt, hogy „ja”. Kapj lóra, menj ki, nézz körül. Ha körülnéztél, akkor mondd, hogy „ja”.

– Rögtön, Herr Oberst?

– Rögtön. És mondd meg Georgnak, adjon egy pár csizmát. Szükséged lesz rá.

Megrántotta a kantárt, és toványargalt. Visszamentem a barakkba, és megmondtam Georgnak, hogy von Jeseritz Marienthalba küldött. Georg rám nézett, szemöldökét ráncolta, és megcsóválta fejét.

Majd titokzatos arccal megkérdezte:

– Szóval téged szemelt ki?

Elmosolyodott, előtűnt foghíjas ínye, egyszerre sokkal öregebbnek látszott.

– Ach, furfangos az öreg. Megtalálta a jó bolondot.

Előkereste a csizmát, nézte, hogyan próbálom fel, és lassan azt mondta:

– Korán örülsz. Mocskos zug az. És ha úgy találod, hogy nem bírsz vele, ne mondj igent.

Megköszöntem a tanácsát, ő kijelölt egy lovat, és én elindultam. Marienthal tíz kilométerre volt a ménestől. Egyetlen felhő sem úszott az égen, és noha még csak szeptembert írtunk, a levegő rendkívül éles volt.

A faluban megtudakoltam, merre van a tanya, aztán újabb három vagy négy kilométert tettem meg egy csupa sár, hangafű benőtt úton. Nem láttam se házat, se szántót. Minden megműveletlen volt és kopár. Egy teljesen korhadt léckerítés zárta el az utat, leszálltam a lovamról, és egy jegenyéhez kötöttem. Jóllehet már nyolc napja nem esett, a föld lágy és szivacsos volt.

Alig tettem néhány lépést, felfedeztem a házat. Teteje félig besüppedt, nem volt se ajtaja, se ablaktáblája, csorba kőlapjai között magasra nőtt a fű. Megkerültem a házat, és az istálló felé vettem az utam: teteje még tartotta magát, de egyik fala már beomlott.

Georg adott egy térképet a földekről, és én sietség nélkül elindultam, hogy bejárjam őket. Az erdő talaja ingoványos volt. Tüzelőfán és vadászszákmányon kívül egyéb nem kecsegtetett. Jártamban-kltemben felismertem, hol lehetett a szántó: földje szegényes volt és homokos. Majd fenyőfaerdőske következett, és nem kis öröömre, vagy száz elég szép, oltani való vadócot, majd ugyanannyi husángfát számláltam össze. Ezután kezdődtek a rétek. Ötöt számoltam össze, egyiket a másiktól sövény vagy kerítés választotta el. Három rétet felvert a szittyó. A másik kettő egy sáros ösvény aljában teljesen ellaposodott. Szóba se jöhetett, hogy akár csizmában is odáig kalandozzam. Felkaptattam az ösvényen, negyedórai gyalogút után egy tóhoz értem, és akkor megértettem, mi történt: a tavat valaha gátnak kellett elzárnia, s a gátat áradás sodorta el. A víz előntötte a két legalacsonyabban fekvő rétet, de jóval lassabban szivárgott be a másik háromba, mert az áradás szembe találta magát a talaj enyhe emelkedőjével.

Levetkőztem, és begázoltam a tóba. A víz jéghideg volt; mély lélegzetet vettem, és alámerültem. Néhány másodperc múlva rátaláltam a gátra, felhúzózkodtam rá, itt csak térdemig ért a víz. Óvatosan, lábammal tocsogva kitapogattam a gát vonalát, és nagyon lassan előreindultam. A víz fekete volt és sáros, s én minden pillanatban vártam, hogy ott, ahol a gát megszakad, elveszítem a lábam alól a talajt. S csakugyan, alig értem a tó közepéig, úszáshoz kellett folyamodnom, hogy három-négy méterrel odább a gát másik oldalára ráleljek. Végighaladtam rajta, és partot értem. Más repedés nem volt a gáton.

Mihelyt a vízből kiléptem, futva megkerültem a tavat, hogy szemközti partján megkeressem ruháimat. Fogaim vacogtak, és több ízben bokáig merültem az iszapba. De szaladás közben megszáradtam, s mire ruháimat felvettem, már alig voltam nedves.

Leültem egy nagy köre, szemben a tóval, a nap már lenyugvóban volt, vacogtam, és éreztem, hogy

fáradt és éhes vagyok. Kivettem zsebemből az uzsonnát, tempósan majszolni kezdtem, és néztem a tavat. Szittyó vette körül; nyugatra, a szittyó mögött hatalmas fekete felhő bukkant fel, beárnyékolta a napot. Hirtelen elsötétedett az ég, a földből rothadt nedvességzag tört elő, és minden rettenetesen szomorú lett. Majd a fellegeken keresztül vékony napsugár hasított át, végigpásztázott a fekete vizeken, és a rétek mélyedéseiben fehér köd kezdett sűrűsödni. A kő, amelyen ültem, félig az iszapba merült; körülöttem minden hideg és nyálkás volt, és nekem az az érzésem támadt, hogy belevesztem a sáróceánba.

Amikor hazaértem, Georg megfogta lovam kantárját, és azt mondta:

– Az öreg az irodájában vár. Siess.

Majd rám nézett, és halkán megkérdezte:

– No? Mire jutottál? Jó dolog ott a telet kihúzni, mi?

Az irodában hatalmas cserépkályha állt, és a tűz előtt, kezében hosszú szárú pipával von Jeseritz ült, jobban mondva hevert egy kis fotelben. Sovány ülepe előrecsúszott a széken, két hosszú, csizmás lábát maga elé nyújtotta. Felém fordította fejét, kék szeme rám meredt. Rám kiáltott:

– Nos?

Vigyázzba vágtam magam, és azt mondtam:

– Ja!

Felállt, szilárdan megvetette a lábát. Elcsodálkoztam: mindez ideig csak lóháton láttam.

– Jól megfontoltad?

– Jawohl, Herr Oberst.

Fel s alá járt a szobában, s nagyokat pöfékelt.

– Gondolod, hogy sikerülni fog? – kérdezte hamis közömbösséggel.

– Jawohl, Herr Oberst, ha ki tudom javítani a gátat. Négy méter hosszú rés van rajta.

Megtorpant, és a szemembe nézett.

– Honnan tudod, hogy négy méter hosszú?

– Bementem a vízbe.

– És más rés nincs rajta?

– Nein, Herr Oberst.

Ismét járkálni kezdett.

– Nem is olyan rossz, mint amilyennek hittem. – Megállt, pipája szárával megvakarta a füle tövét. – Szóval bementél a vízbe?

– Ja, Herr Oberst.

Elégedetten tekintett rám.

– No, hát te vagy az első, akinek ez eszébe jutott. – Leült, és kinyújtotta a lábát. – És aztán?

– Aztán, Herr Oberst, két rétet le kellene csapolni. A másik három rétet elég megtisztítani, és a mélyedéseket feltölteni.

– Az istállót és a házat magad is ki tudod javítani?

– Jawohl, Herr Oberst.

Egy darabig csend volt. Von Jeseritz felkelt, nekitámaszkodott a kályhának, és azt mondta:

– Figyelj ide.

– Jawohl, Herr Oberst.

– Nem azért a néhány lóért. Az se nem oszt, se nem szoroz. Az a fontos, hogy...

Szünetet tartott, szétterpesztette lábát, és ünnepélyesen kijelentette:

– Hogy egy darab német föld ismét megművelt legyen, s hogy egy német család megélhessen belőle. Érted?

Nem válaszoltam rögtön. Zavarba hozott, hogy azt mondta: család, amikor arról volt szó, hogy a tanyát rám bízta.

Ő türelmetlenül megismételte:

– Érted?

Azt mondtam:

– Jawohl, Herr Oberst.

– Jól van. Holnap nekilátsz. Georg ad majd embereket és azt, amire szükséged van. Tehát megegyeztünk?

– Jawohl, Herr Oberst.

– Jól van. De ne feledd! Attól a perctől kezdve, hogy a lápodban berendezkedtél, egy vasat se kapsz! Még ha éhen döglesz, akkor se! Bármilyen történjék, egy vasat se kapsz!

Egy évre volt szükségem, hogy az elvállalt munkát elvégezzem. Még a hadseregben sem állítottak ilyen nehéz feladat elé. Az életkörülmények hihetetlenül nehezek voltak, és újra megbizonyosodtam arról, amit már Kurlandban is tapasztaltam: el lehet viselni a meleget, el lehet viselni a hideget, de a sarat sohasem lehet megszokni.

A gáttal rengeteg bajunk volt. Alighogy egyik helyen kijavítottuk, a másik helyen szakadt át. Ehhez járult, hogy októbertől kezdve egyik vihar a másikat követte, egész napon át vízben állva dolgoztunk, testünket eső csapkodta. Csak esténként száradtunk meg. Lópokrócokba csavartuk magunkat, és a kunyhó kőlapján aludtunk. Kijavítottuk a tetőt, de a kályhának olyan rossz huzatja volt, hogy választanunk kellett: vagy megfagyunk, vagy megfulladunk. A gátat megerősítettük, de én tisztában voltam vele, hogy szilárdsága csak látszólagos, s az eljövendő időkben folyton örködni kell majd felette.

Néhányszor segítőtársaimmal is meggyűlt a bajom. Panaszkodtak, hogy túlon túl szigorúan bánok velük.

Megkértem von Jeseritzet, hogy elrettentő példaként küldje el az egyiket, és ettől kezdve nem okoztak több kellemetlenséget. Ám az az ember, aki a régi helyébe jött, tüdőgyulladást kapott, s így neki is távoznia kellett. Rajtam is meglehetősen erős maláriaroham tört ki, több napra levert a lábamról, és két ízben ágyhoz szegezett.

Végül elérkezett a nap, amikor bejelenthettem von Jeseritznek, hogy a birtok újra használható állapotban van. Mielőtt irodájába beléptem volna, az öreg Wilhelmmel találkoztam. Kezével barátságosan felém intett, és ezen úgy meglepődtem, hogy nem is viszonztam köszönését. Az öreg Wilhelm von Jeseritz majorosa volt, és a majorosok általában fenn hordták az orrukat, szóba se álltak a lovászokkal.

Von Jeseritzet kis foteljében elnyújtózva találtam, kezében ott lógott hosszú szárú pipája, csizmás lábát szétterpesztette. Keze ügyében, az alacsony fekete asztalkán hat korsó sör és hat pohárka snapsz sorakozott.

– Herr Oberst, a feladatot végrehajtottam.

– Gut! – mondta von Jeseritz, és jobbajával felemelt egy pohárka snapszot.

Felkelt, felém nyújtotta, én azt mondtam: „Danke schön, Herr Oberst”, mire ő is felvett egy pohárkát, egy hajtásra kiürítette, fogott egy korsó sört, és azt is kiitta. Amikor a snapsszal végeztem, visszatettem a pohárkát a kis asztalra, de von Jeseritz nem kínált meg sörrel.

– Tehát – mondta, és ruhaujjával megtörölte a száját – végeztél.

– Ja, Herr Oberst.

Rám nézett, homloka ráncba szökött, tekintetében gúny csillogott.

– Nein, nein – mondta végül, és keze fejével végigsimított hatalmas állkapcsán –, nem végeztél,

valami még hátra van.

– Micsoda, Herr Oberst?

Szeme szikrát hányt.

– Tehát végeztél, nicht wahr? A ház elkészült, beköltözhetsz.

– Ja, Herr Oberst.

– De nincs se bútorod, se ágyneműd, se edényed, és mégis be akarnál költözni. Fogadok, hogy erre még csak nem is gondoltál.

– Nein. Herr Oberst.

– Tehát, amint látod, nem végeztél.

Megsimogatta állkapcsát, és felkacagott.

– Mindezt be kell szerezned. De neked van rá pénzed, nicht wahr?

– Nein, Herr Oberst.

– Was? Was? – kérdezte meglepetten. – Nincs rá pénzed? Nincs pénzed? De hisz ez baj, mein Freund, nagyon nagy baj. Ahhoz pénz kell, hogy bútorokat vásárolj.

– Nincs pénzed – folytatta, és csóválta a fejét. – Schade! Schade! Ha nincs pénzed, nincsenek bútoraid. Világos! És ha nincsenek bútoraid, oda a tanyád!

Rám nézett, tekintete egy pillanatra elkomorult, majd szeme ismét szikrázni kezdett, s engem rosszullet környékezett.

– Herr Oberst, takarózhatnék esetleg lópokrócokkal.

– Micsoda? – kérdezte, és gúnyosan végignézett rajtam. – Hogy én, báró von Jeseritz ezredes, pusztá földön hagyjam aludni a bérlőmet? Nein, nein, mein Freund! Nincs bútor, nincs tanya, világos!

Kárörvendően rám nézett, majd folytatta:

– Tehát, amint látod, nem végeztél. Valami még hátra van.

– Micsoda, Herr Oberst?

Előrehajolt, felkapott egy pohárka snapszot, egy hajtásra kiürítette, visszarakta az asztalra, fogott egy korsó sört, és azt is megitta. Ezután csettintett, és szikrázó szemmel bejelentette:

– Meg kell házasodnod.

Remegő hangon dadogtam:

– De én nem kívánok megházasodni, Herr Oberst.

Arca hirtelen megkeményedett.

– Was? – kiáltotta. – Nem akarsz megházasodni? Miféle átkozott pimaszság ez? Bérlő akarsz lenni, és nem akarsz megházasodni? Minek tartod te magad?

– Verzeihung, Herr Oberst, én nem kívánok megházasodni...

– Was? – kiabálta.

És égnek emelte karját.

– Nemet mersz mondani nekem? Ellentmondani egy tisztnek! Nekem, aki úgyszólván a szarból húztalak ki! – Rám szögezte átható tekintetét. – Csak nem vagy talán beteg?

– Nein, Herr Oberst.

– Herrgott, csak nem vagy véletlenül azok közül való, akik...

Hevesen a szavába vágtam:

– Nein, Herr Oberst.

Erre hirtelen ordítani kezdett:

– Akkor hát miért nem?

Nem feleltem, ő hosszasan a szemembe nézett, majd pipája szárával megvakarta füle tövét.

– Végül is normális vagy, nem?

Csak néztem rá.

– Azt akarom mondani, remélem, nem vagy heréit? Megvan minden tagod?

– Természetesen, Herr Oberst, minden tagom megvan.

– És gyerekeid is lehetnek, nicht wahr?

– Feltételezem, Herr Oberst.

Váratlanul kacagásban tört ki.

– Mi az, hogy feltételezem?

Rettenetesen feszélyezve éreztem magam, és azt mondtam:

– Azt akarom mondani, Herr Oberst, hogy még sohasem kíséreltem meg, lehetnek-e gyermekeim.

Nevetett, felém bökött a pipájával, s én futólag megállapítottam, hogy a kályha elejét lófej díszíti.

– De azért, remélem, a felavatáson túlestél?

– Ja, Herr Oberst.

Ismét harsogva kacagott, majd folytatta:

– Hányszor?

És mivel nem válaszoltam, ordítva megismételte:

– Hányszor?

– Kétszer, Herr Oberst.

– Was? – kiabálta.

És jó darabig hangosan nevetett. Amikor befejezte, egymás után felhajtott egy pohárka snapszot és egy korsó sört, cserzett arcára kivörösödött, szikrázó szeme rám meredt.

– Várj csak! – kiáltott fel. – Ezt tisztázni kell! Hogy mondtad? Hányszor?

– Kétszer, Herr Oberst.

– Ugyanazzal?

– Nein, Herr Oberst.

Színlelt rémülettel égnek emelte a pipáját.

– De hisz te egy igazi... Hogy is mondják csak? Nem számít! Egy igazi... Don Jüan vagy... azt hiszem, így mondják... Szóval mindegyikkel egyszer! Egyetlenegyszer! Haha! Szegények. Mit követtek el ellened?

Szaporán, hadarva mondtam:

– Nohát, az első túlontúl sokat beszélt, a második a szállásadónőm volt.

– Hogyhogy? – kiáltotta von Jeseritz, és gyors mozdulattal egy pohárka snapszot, majd egy korsó sört hajtott fel. – Szállásadónőd? Az igen! Utána se kell járni. Helyben van!

– Nahát – mondtam remegő hangon –, épp emiatt. Félttem... félttem, hogy szokásommá válik.

Úgy elkezdett nevetni, mintha sohasem akarná abbahagyni.

– Herr Oberst – mondtam határozottan –, nem tehetek róla, de nem vagyok érzéki.

Rám nézett. Úgy rémlett, mintha ettől a gondolattól meghökkent volna, még a nevetéssel is felhagyott.

– Ez az! – mondta elégedetten. – Épp ezt akartam mondani. Nem vagy érzéki, ez a magyarázat.

Elrúgod a kancát. Ismertem ilyen lovakat.

Nekitámaszkodott a kályhának, ismét rágyújtott a pipájára, és elégedett arckifejezéssel végigmért.

– De mindez – folytatta kisvártatva – még nem magyarázat arra, miért nem akarsz megházasodni.

Értetlenül bámultam rá.

– De Herr Oberst, azt hiszem...

– Ugyan, ugyan, semmit az égvilágon nem hiszel. Ha megházasodsz, nem fogom számon tartani, hányszor hágtál, nicht wahr? És ha öt éven át, minden évben csak egyszer öleled meg az asszonyt, akkor is simán öt gyereked lehet, és a haza mindössze ennyit kíván tőled! Nein, nein, ez még nem

magyarázat arra, miért nem akarsz megházasodni.

Rám meredt, én elfordítottam a fejem, és azt mondtam: – Elvből nem házasodom meg, Herr Oberst.

– Was! – kiabálta, és égnek emelte pipáját. – Elvből! No, most meg már elveid is vannak!

– Ide figyelj – folytatta –, ha úgy szereted az elveket, én majd beleverek két elvet abba az átkozottul makacs bajor kobakodba. Először: jó németnek legyenek ivadékai. Másodszor: egy tanyára asszony kell! Stimmt's?

És mivel nem feleltem, felüvöltött:

– Stimmt's?

– Jawohl, Herr Oberst.

Valóban, általánosságban bizonyára igaza volt.

– Na, jól van – mondta, mintha a vitát lezárta volna. – Tehát megértettük egymást.

Egy darabig csend volt, majd azt mondtam:

– De hisz, Herr Oberst is jól tudja, még ha meg akarnék is házasodni, nem ismerek senkit a környéken.

Belevetette magát kis foteljébe, és kinyújtotta hosszú, csizmás lábát.

– Emiatt ne fájjon a fejed. Én már mindent elrendeztem.

Tátott szájjal bámultam rá.

– Csak nem gondolod – folytatta, és átható tekintetét rám szögezte –, hogy a birtokomra akármilyen lotyót engedek telepíteni? Még csak az hiányoznék, hogy az asszonyod felszarvazzon, ivásra add a fejed, s közben a lovaím megdögöljenek. Nem, azt már nem!

Pipájából a hamut a tűzbe rázta, felemelte a fejét, és azt mondta:

– Elsie-t választottam ki számodra.

Dadogva kérdeztem:

– Elsie-t? Az öreg Wilhelm lányát?

– Miért, talán ismersz más Elsie-t is a környéken?

– De én nem kellek majd neki, Herr Oberst!

– Biztosan kellesz neki.

Rám nézett és hunyorított.

– Nos igaz, hogy kissé alacsony vagy, de azért nem vagy túlon túl hitvány. Meg aztán erős vagy. No persze, ő kissé magas lesz hozzád. De annál jobb, majd kiegészítitek egymást. A te szügyeddel és az ő hosszú lábszárával biztosan megfelelő utódokat nemzettek. Ámbár...

Végigsimított hatalmas állkapcsán.

– ...a keresztezésekkel sohasem lehet tudni. Talán a gyerekek mind rád fognak ütni, eredmény: erős szügy és kurta lábszárak.

– De nem ez a kérdés – folytatta és felkelt –, különben is a földmunkához a kurta lábak alkalmasabbak. Lényeg: a tiszta faj. Mindketten jó németek vagytok, jó német ivadékokat nemzettek, és csak ez számít! Épp elég büdös szláv van úgylis Pomerániában!

Egy darabig csend volt, én megmerevedtem vigyázállásomban, nagyot nyeltem, és azt mondtam:

– Wirklich, Herr Oberst, nem kívánok megházasodni.

Nyitott szájjal rám nézett, majd homlokán kidagadtak az erek, néhány másodpercig szóhoz sem tudott jutni, csak bámult rám kérlelhetetlen kék szemével.

– Du gottverdammtes arschloch!- ordított rám.

Elém toppant, megragadta kabátom hajtókáját, és vadul megrázott.

– A bútorok! – ordította. – A bútorok! Az öreg Wilhelm bútorokat ad!

Eleresztett, pipáját az íróasztalra dobta, s kezét a háta mögött összekulcsolva, elindult az ajtó felé.

– Du Lump! – kiáltotta, s felém fordult. – Egy prima birtokot adok neked! Egy lányt adok neked! És

te!...

Elém toppant, már-már azt hittem, megüt.

– Du Schwein! – kiabálta. – Nem akarsz megházasodni! Mindazok után, amit érted tettem!

– Természetesen, Herr Oberst, nagyon hálás vagyok...

– Fogd be a szád! – ordította.

Majd újabb dühroham rázta meg, fel-alá rohangált, mellét verte és dadogott.

– Ezt... me-me-részel-ted... e-egy... tiszt... jelenlétében!...

A szoba végébe ért, hátraarcot csinált, és felbődült:

– A BÚTOROKAT!

Elém toppant, s öklével az orrom előtt hadonászott:

– Egy komplett tölgyfa hálószoba, egy konyhaasztal, egy puhafa pohárszék, hat fonott szék, négy rend ágynemű, hallod, ágynemű! És mindez a tiéd, a tiéd, akinek a бүdös életben soha még csak tiszta zsebkendője se volt! Összesen hatszáz... legalább hatszáz márka értékben! És ráadásul egy csinos lány! És te... De hisz én kihajítalak innen, igenis, kihajítalak, akár SA vagy, akár nem! Éjjeli menedékhelyeken fogsz elrohadni! Mozgókonyhákön fogsz zabálni, mint egy csavargó! Hallod? Kirúglak!

Rettenetes pillantást lövellt rám, bennem megvillant, hogy bizonyosan megteszi, amit ígért, s ettől lábam remegni kezdett.

– Der Schlag soll...! – folytatta, és szinte átdöfött a szemével. – Az uracskának nem kell Elsie! Egy ilyen kifogástalan, kezes, betöretlen kis kanca, aki két ember helyett dolgozna rád! Ráadásul még bútorokat is adok! Vagyis nem én, az apja, de ez egyre megy, ha számításba veszem, hogy addig kellett rugdálnom az öreg ülepét, amíg szikrát nem vetett, s akkor is csak nehezen szánta rá magát! Herrgott! Rád bízom, hozz rendbe egy kitűnő tanyát, ha az anyagot leszámítom, akkor is három lovász egyévi bérét fizettem ki, de ne beszéljünk arról, hogy én milyen áldozatokat hoztam, Schweinehund! Adok neked egy tanyát! Bútorokat adok! És te visszautasítasz!

Váratlanul lecsillapodott.

– De egyébként – mondta szárazon – nem is tudom, mit vitatkozom veled!

Két lépést hátrált, kihúzta magát, szava ostorként cserdült.

– Unteroffizier!

Megmerevedtem.

– Jawohl, Herr Oberst.

– Bizonyára tudomása van róla, hogy a katonának parancsnokától kell házassági engedélyt kérnie.

– Ja, Herr Oberst.

A szavakat skandálva folytatta:

– Unteroffizier, engedélyt adok magának, hogy Elsie Brückert elvegye. Mennydörgő hangon tette hozzá:

– Ez pedig parancs!

Ezután hátat fordított, a kályha jobb oldala mellett kinyitott egy kis ajtót, és kikiáltott:

– Elsie! Elsie!

Én azt mondtam:

– De Herr Oberst...

Rám nézett: szeme éppolyan volt, mint Apáé. Torkom elszorult, képtelen voltam folytatni.

Belépett Elsie. Von Jeseritz sarkon fordult, megpaskolta a lány fenekét, és anélkül, hogy hátrafordult volna, kiment.

Elsie köszönésképpen biccentett, de nem nyújtotta felém a kezét. Megállt a kályha mellett, egyenesen,

mozdulatlanul, lesütött szemmel. Néhány másodperc múlva rám emelte tekintetét, és én kicsinek és nevetségesnek éreztem magam. Jó darabig csend volt, majd azt mondtam:

– Elsie...

Lopva rápillantottam.

– Megengedi, hogy Elsie-nek szólítsam?

– Természetesen.

Láttam, hogy melle enyhén emelkedik, ez feszélyezett, és ezért a tűzbe bámultam.

– Elsie... Azt akarom magának mondani... Ha másvalakit szeret, jobb, ha nemet mond. Azt felelte:

– Nincs senkim.

Majd amikor hallgattam, hozzátette:

– Csak kissé zavarban vagyok.

Megmozdult, s én folytattam:

– Azt akarom még mondani... ha ellenére vagyok, akkor is mondjon nemet.

– Nincs ellenemre.

Ráemeltem a szemem. Arcáról semmit sem lehetett leolvasni. Újra a tűzbe bámultam, és szégyenkezve mondtam:

– Kissé alacsony vagyok.

Hevesen rávágta:

– Az nálam nem számít.

Folytatta:

– Azt hiszem, hogy amit ott lent, a tanyán végzett, nagyon szép.

Büszkeség hullám öntött el. Éreztem, hogy Elsie német lány, igazi német lány.

Egyenesen állt, mozdulatlanul, szolgálatkészen. Várta, hogy ismét megszólaljak, és tovább beszélgethessünk.

– Bizonyos benne, hogy nem vagyok ellenére?

– Nem – mondta nyugodtan –, igazán nincs ellenemre. Egyáltalán nincs.

Bámultam a tüzet, nem tudtam újabbat mondani. És hirtelen csodálkozva azt gondoltam: „Ha akarom, az enyém lesz.” Azt már nem tudtam eldönteni, vajon ez örömet szerez-e, vagy sem.

Ráemeltem a szemem. Pislogás nélkül, nyugodtan nézett vissza. Zsibbadás lepett meg, képtelen voltam gondolkodni. Néhány pillanattal később gépiesen felemeltem a kezem, helyére igazítottam egy szőke fűrtjét, amely a füle mellől elszabadult, mire ő elmosolyodott, arcát a kezemre hajtotta, és én megértettem, hogy minden elvégeztetett.

***

Az első év súlyos megpróbáltatások közepette telt el a tanyán. Elsie kisebb összeget örökölt a nagynénjétől, ha ez nincs, berendezkedni sem tudunk volna. Mindamellet alig múlt el hat hónap, fel kellett áldoznom a fenyőerdőt. Az, hogy a fákat ilyen hamar ki kellett vágnunk, mindkettőnknek nagy fájdalmat okozott, hiszen ezzel utolsó tartalékunk fogyott el.

Ám legnagyobb gondunk mégsem a pénztelenség, hanem a gát volt. Ettől függött a tanya, mindkettőnk élete, s szakadatlan harcot kellett vívni, hogy az árral szemben megvédjük. Mihelyt kissé bőségesebben esett, ijedten pillantottunk egymásra, ha az éjszaka kellős közepén heves vihar támadt, máris felrántottam a csizmám, vettem a lámpásom, és indultam megnézni, mi történt. Előfordult, hogy utolsó pillanatban érkeztem, két-három órán át tapicskoltam a sárban, és azon igyekeztem, hogy a kezem ügyében levő alkalmatossággal a rést betömjem. Egy vagy két ízben, mivel képtelen voltam

egyedül eltönni az egyre szélesedő repedést, vissza kellett térnem Elsie-ért, aki, noha áldott állapotban volt, egyetlen zokszó nélkül felkelt ágyából, és reggelig velem dolgozott. Végül megvirradt, az eső elállt, s nekünk alig maradt erőnk, hogy a sárban hazavánszorogjunk, tüzet gyújtsunk és megszáritkozzunk.

Tavasszal látogatóba jött hozzánk von Jeseritz, semmi kifogásolnivalót nem talált a lovak állapotát és a tanyát illetően, és miután beleegyezett, hogy iszik velünk egy pohár sört, megkérdezte, hajlandó volnék-e a Bund der Artamanenhez csatlakozni.

Elmagyarázta, hogy ez egy politikai mozgalom, s ő is tevékenyen részt vesz benne. Célkitűzése, hogy elősegítse a német parasztság megújulását. Valójában én is hallottam már harangozni a Bundról, és jelszava – Blut, Boden und Schwert – megragadott, mert én is ebben láttam Németország szebb jövőjének zálogát. Mindamellet az válaszoltam von Jeseritznek, hogy mint a nemzetiszocialista párt tagja, nem tudom, beiratkozhatom-e egyidejűleg a Bundba is. Erre nevetni kezdett. Jól ismert minden SA-vezetőt a vidéken, s így biztosíthatott róla, hogy a párt engedélyezi a kettős tagságot. Egyébként ő maga – s ez előttem sem volt ismeretlen – szintén tagja volt a pártnak, de úgy találta, hogy előnyösebb a Bund leple alatt dolgozni, mint nyílt nemzetiszocialista jelszavakkal, mert a parasztok húzódoztak a pártoktól, ám szívesen fogadtak olyan hagyományos szövetségeket, amilyen a Bund is volt.

Ezek után én is beléptem a mozgalomba, és von Jeseritz rögtön felkért, vállaljam el a falusi gazdaegylet titkári tisztét, mert fontos, hogy ezt az állást Bund-tag töltsse be. Nem utasíthatam vissza, mert von Jeseritz biztosított róla, hogy politikai befolyásra tehetek szert a fiatalok között; a szabadcsapatok kiszolgált altisztjének személyi hatása – mondotta – többet jelenthet bármilyen beszédnél.

Eljött a nyár, a barométer állandóan szép időt mutatott, a gát nem nyugtalanított többé, és új feladataimnak szentelhettem magam. A faluban akadt egy kisebb csoport, amelyik szembehelyezkedett velünk, eleinte sok borsot törve az orrom alá, de később, amikor magam köré gyűjtöttem néhány elszánt fiatalembert, és a pártnak a szabadcsapatoktól átvett rajtaütési taktikáját alkalmaztam – néhány hepciáskodót elpáholtunk –, az ellenzék megszűnt. Ezek után kedvem szerint irányíthattam a rám bízott ifjak politikai és katonai kiképzését. Az eredmények kiválóak voltak, és én rövidesen a legjobbakból lovasmilícia jellegű alakulatot szerveztem. Ezzel az alakulattal gyors rajtaütéseket hajthattam végre, ha a szomszéd falvakban a Bund vagy a párt szorult helyzetbe került. És a szakasz nemsokára olyan harcedzetté vált, mint egy valódi katonai alakulat – csak a fegyver hiányzott. De én biztos voltam benne: ezek a fegyverek megvannak valahol...

A terhesség nagyon kimerítette Elsie-t. Munka közben csak vonszolta magát, vonásai megnyúltak, kapkodva szedte a levegőt. Egyik este, vacsora után, amikor éppen a konyha tűzhelye előtt ültem, és azzal foglalatoskodtam, hogy megtömjem a pipám (egy idő óta rászoktam), s Elsie mellettem ült egy hokedlin és kötött, hirtelen tenyerébe rejtette az arcát, és zokogásban tört ki.

Szelíden megkérdeztem:

– Mi az, Elsie?

Még hangosabban zokogott. Felkeltem, fogtam a piszkavasat, kikotortam a kályhából egy darabka paraszt, és a dohányra tettem. Amikor meggyulladt, könnyedén megráztam a pipát a tűz fölött, hogy a parázs lehulljon róla.

A zokogás félbeszakadt, visszaültem, és Elsie-re pillantottam. Zsebkendőjével arcát törölgette. Amikor befejezte, összegöngyölte zsebkendőjét, köténye zsebébe dugta, és tovább kötött.

Csendesen megszólítottam:

– Elsie.

Rám emelte a szemét, s én folytattam:

– Meg tudnád magyarázni, mi bajod?

Azt mondta:

– Ó, semmi.

Ránéztem, de nem szóltam semmit, mire ő megismételte:

– Semmi.

És én azt hittem, rögtön újra sírásban tör ki. Ránéztem. Megérthette, hogy csakugyan magyarázatot kívánok tőle, mert néhány másodperc múlva, anélkül, hogy a tekintetét felemelte és a kötést abbahagyta volna, azt mondta:

– Csak az az érzésem, hogy nem vagy velem megelégedve.

Sietve feleltem:

– Honnan veszed ezt, Elsie? Te is jól tudod, nincs okom, hogy bármit is a szemedre hányjak.

Elpityeredett, mint egy kislány, ismét kivette köténye zsebéből a zsebkendőjét, és kifújta az orrát.

– Ó! Azzal tisztában vagyok, hogy dolgozni úgy dolgozom, ahogy csak kitelik tőlem. De nem ezt akartam mondani.

Vártam, és néhány másodperc múlva, anélkül, hogy a szemét rám emelte volna, azt mondta:

– Olyan távol vagy.

Ránéztem, mire ő felemelte a fejét, és tekintetünk találkozott.

– Mit akarsz ezzel mondani, Elsie?

– Olyan szótlan vagy, Rudolf.

Ezen eltűnődtem, majd azt mondtam:

– Te se vagy bőbeszédű, Elsie.

Kötését a térdére fektette, hátát a szék támlájához támasztotta, és úgy előrecsúszott, mintha a hasa feszélyezné.

– Az én esetem más. Én azért hallgatok, mert arra várok, hogy te beszélj.

Csendesen feleltem:

– Nem vagyok bőbeszédű, ennyi az egész.

Egy darabig csend volt, majd folytatta:

– Ach, Rudolf! Ne hidd, hogy szemrehányásokkal akarlak illetni, csak próbálok magyarázatot találni.

– Nahát, csak magyarázd meg, Elsie.

Folytatta:

– Nem annyira az fáj, hogy nem beszélsz, Rudolf... – Elhallgatott, hallottam ziháló lélegzetét, majd szenvedélyesen azt mondta: – Olyan távol vagy, Rudolf! Időnként, ha asztalnál ülsz, és hideg szemeddel magad elé nézel, az az érzésem, hogy én semmit se számítok.

A „hideg szemem”. Schrader is arról beszélt, hogy hideg szemem van.

Erőlködve mondtam:

– Ilyen a természetem.

– Ach – folytatta, mintha nem is hallotta volna. – Ha tudnád, milyen borzasztó nekem azt érezni, hogy másodrendű vagyok. Neked ott vannak a lovaid, a gát, a Bund. És amikor néha kint maradsz az istállóban, és a lovakat ápolod, olyan gyöngéden nézel rájuk, hogy nekem az az érzésem, azokat szereted...

Erőltetetten felnevettem:

– Nocsak, miféle butaság ez, Elsie! Természetes, hogy szeretlek. A feleségem vagy.

Rám nézett, és szeme megtelt könnyel.

– Igazán szeretsz?

– Persze, Elsie, természetesen.

Hosszasan rám tekintett, majd hirtelen a nyakamba borult, és csókokkal borította el az arcom. Türelmesen hagytam, hogy összecsókoljon, majd fejét két kezembe fogtam, magamhoz vontam, és megsimogattam a haját. Mozdulatlanul hozzám simult, és néhány másodperccel később azon kaptam magam, hogy már nem is gondolok rá.

Nem sokkal fiam születése után von Jeseritz egyik lovásza értem nyargalt azzal, hogy gazdája sürgősen hívat. Felkantároztam a kancát, és útnak indultam. A kanca jó iramban ügetett, s az uradalomba vezető tíz kilométeres utat gyorsan megtettem. Kopogtattam az iroda ajtaján, von Jeseritz kikiáltott: „Tessék!”, és én beléptem a szobába.

Fanyar cigarettafüst marta a torkom, csak homályosan tudtam kivenni, hogy von Jeseritz íróasztala előtt öt-hat úr egy SS-egyenruhás férfit vesz körül.

Behúztam az ajtót, vigyázzba vágtam magam, és köszöntem.

– Ülj ide – mondta von Jeseritz.

És egy székre mutatott a háta mögött. Leültem, az urak folytatták a beszélgetést, és én megállapítottam, hogy mindannyiukat ismerem. Környékbeli nagybirtokosok voltak, valamennyien Bund-tagok, Az SS-t von Jeseritz háta eltakarta előlem, és én nem mertem oldalt hajolni, hogy az arcába nézzek. Csak a kezét láttam; kis párnás kezét szakadatlanul és gépiesen hol összekulcsolta, hol szétnyitotta az asztal fölött.

Az egyik birtokos a Bund környékbeli fejlődéséről tett jelentést, és beszámolt a taglétszámról. Amikor befejezte, néhány meglehetősen élénk hozzászólás hangzott el, majd a kis párnás kéz az asztalra ütött, csend támadt, s tudtam, hogy most az SS beszél. Hangja fakó volt és színtelen, mintha könyvből olvasna. Felvázolta az ország politikai helyzetképét, elemezte a párt hatalmi esélyeit, szintén beszámolt a taglétszámról, és felszólította a Bund híveit, feledjék a helyi ellentéteket és személyi torzsalkodásokat, s dolgozzanak minél szorosabb együttműködésben a vidék nemzetiszocialista vezetőivel. Ezután rövid vita következett, majd az urak megbeszélése véget ért, s egyszerre úgy rémlett, mintha a szobában rengetegen tartózkodnának és zajonganának.

– Maradj itt. Szükségem van rád – szólt von Jeseritz.

Tekintetemmel az SS-t kerestem. Néhány birtokos kíséretében az ajtó felé tartott. Aztán megfordult, s láttam, hogy cvikkert visel.

Von Jeseritz azt mondta, hogy vessek egy hasáb fát a tűzre, s én engedelmeskedtem. Az ajtó csattanva bezárult, a szobára csend borult, s amikor a fejem felemeltem, láttam, hogy az SS-egyenruhás férfi felénk indul. Gallérján megpillantottam a tölgyfaleveleket, és vonásait is felismertem: Himmler volt.

Összecsaptam a bokám, és jobb karom fellendítettem. Szívem hevesen vert.

– Ez itt Lang – mutatott be von Jeseritz.

Himmler fogadta tisztelegésemet. Majd egy szék támlájáról fekete bőrkabátot emelt le, belebújt, módszeresen minden gombját begombolta, megigazította derékszíját, és fekete bőrkesztyűt húzott. Amikor befejezte, hozzám fordult és végigmért. Arca kifejezéstelen volt.

– Maga, ugye, részt vett Kadow kivégzésében?

– Jawohl, Herr....

Sietve közbeszólt:

– Ne szólítson a rangomon. – Majd folytatta:

– Ugye, öt évet töltött a dachauai börtönben?

– Ja.

– És azelőtt Törökországban volt?

– Ja.

– Dragonyos altisztként.

– Ja.
– Szülei, ugye, meghaltak?

– Ja.
– És két asszonyhúga van?

Egy pillanatig tétováztam, majd azt mondtam:

– Nem tudtam, hogy a húgaim férjhez mentek.

– Haa! – kacagott fel von Jeseritz. – A pártnak jó értesülései vannak!

Anélkül, hogy arcán mosoly suhant volna át, anélkül, hogy akár csak egy milliméterrel is arrább fordította volna fejét, Himmler folytatta:

– Örülök, hogy két húga férjhezmeneteléről értesíthetem.

Majd azt mondta:

– Ugye, maga szervezte meg körzetében a Bund milicista szakaszát?

– Jawohl.

– Ez...

Minden látható ok nélkül szünetet tartott.

– Ez pompás gondolat. Ajánlom, hogy ez irányú tevékenységét fejlessze tovább, és felhatalmazom, hogy a mai naptól kezdve a Bund és a párt vezetőivel karöltve lovasszázadot szervezzen.

Beszéd közben állandóan egy bizonyos pontra meredt a fejem fölött, s nekem az a különös érzésem támadt, hogy onnan olvassa, amit mond.

Szünetet tartott, csak annyit feleltem: „Jawohl!”, s máris folytatta:

– Jó volna, ha a milicistáit felkészítené rá, hogy adott esetben lovas SS-ekké váljanak. Mindamellet tartózkodjék attól, hogy látogatásomról említést tegyen. Erről csak maga és a Bund vezetői tudhatnak.

Tenyerét bőrkabátjára helyezte, és két hüvelykujját beakasztotta derékszíjába.

– Fontosnak tartom, hogy lovasait megrostálja. Jelentést kell hozzám eljuttatnia fizikumukról, fajtisztaságukról és vallásos meggyőződésükről. Ajánlatos, hogy már eleve kizárjuk azokat, akik a vallást túlságosan komolyan veszik. Nincs szükségünk lelki válságokkal nyavalygó SS-ekre.

Von Jeseritz harsogva felkacagott. Himmler szenttelen maradt. Feje kissé jobb oldalra billent, szeme még egyre ugyanarra a levegőben levő pontra meredt. Türelmesen megvárta, amíg von Jeseritz nevetése elcsitul, és pontosan ott folytatta, ahol abbahagyta:

– Nein! Nein! – harsogta kacagva von Jeseritz. – Nincs szükségünk lelki válságokkal nyavalygó SS-ekre! – Majd elhallgatott.

– Fontosnak tartom – folytatta rögtön Himmler –, hogy a lehető legnagyobb gondot fordítsa emberei erkölcsi nevelésére. Meg kell érteniük, hogy egy SS-nek készen kell állnia arra, hogy tulajdon anyját is megölje, ha ilyen parancsot kap.

Szünetet tartott, és begombolta fekete kesztyűjét. Kesztyűjén három-három gomb volt, s mind a hatot begombolta. Majd felemelte fejét, és cvikkere rám villant.

– Figyelmeztetem, hogy mindaz, amiről beszéltünk, titok. – Újabb szünetet tartott, aztán kijelentette: – Végeztem.

Tisztelegtem, ő kifogástalanul fogadta, aztán elhagytam a szobát.

Fiam után két leányom született, és éreztem, hogy felelősségem megnőtt. Elsie is, én is rendkívül keményen dolgoztunk, de végül be kellett látnom, hogy a lóp, ha szűkös megélhetésünket biztosítja is, nem ígér nagy jövőt se nekünk, se gyerekeinknek. Ha a lovak a mieink lettek volna, vagy ha von Jeseritz bármilyen csekély mértékben részeltetett volna bennünket az állattenyésztés hasznából, talán zöld ágra vergődünk. De sem a disznóhizlalás, sem az aprójószágartás, sem a mezei munka nem tudta

volna a későbbiek folyamán cseperedő gyermekeink tisztességes neveltetését biztosítani. Mindebből azonban nem azt a következtetést vontam le, hogy a földtől meg kell válnom. Ellenkezőleg, abban a tényben, hogy bérlő vagyok, valami csodálatos megnyugvást leltem: biztos voltam, hogy bármikor jóllakhatom.

Olyan érzés volt ez, amelyet Elsie, aki örök életében tanyán élt, nem érthetett meg. De én egy másik életet is megismertem, és éjszakánként nemegyszer szorongva azt álmodtam, hogy von Jeseritz elbocsátott (mint ahogy egy ízben már ezzel fenyegetett, amikor házassági ajánlatát visszautasítottam), és hogy ismét munka nélkül, fedél nélkül, remegő lábbal és korgó gyomorral M. utcáin kószálok. Reszketve, verítékben úszva ébredtem, és még jó néhány perc telt el, amíg megértettem: a lápon vagyok, saját házamban, és mellettem Elsie fekszik. Felkelt a nap, gondoztam a jószágokat, de álmaim kínos emlékei csak nem hagytak nyugton. Azon töprengtem, hogy von Jeseritz nem volt hajlandó bérleti szerződést kötni, következésképpen egyik napról a másikra kiteheti a szűrőmet. Erről gyakran beszéltem Elsie-nek, és ő eleinte azzal nyugtatott, nem valószínű, hogy von Jeseritz elbocsásson, mert még egy olyanra nem lel, aki úgy ápolj a a lovait, mint én, és azt is vállalja, hogy ilyen nehéz körülmények között dolgozzék. De végül úgy telebeszéltem a fejét, hogy félelmem őt is megbabonázta, s így elhatároztuk, pénzt rakunk félre, hogy egyszer majd egy kis tanyát vásárolhassunk, és teljes biztonsággal nézhessünk a jövő elé.

Abból a kevésből, amit kerestünk, „félretenni” azt jelentette, hogy fogunkhoz kellett verni minden garast, és megvonni magunktól a legszükségesebbet. Mindamellet ezt a megoldást választottuk, és ettől a naptól kezdve magunk és gyermekeink számára rendkívül szigorú, szűkre szabott életrendet vezettünk be. Három esztendőn keresztül elhatározásunkat egyetlenegyszer sem szegtük meg.

Kétségtelenül roppant rideg volt az életünk, de nekem igaz gyönyörűséget okozott minden újabb nélkülözés (még az is, amikor például a dohányzásról lemondtam), mert arra gondoltam, hogy lépésről lépésre közeledünk célunkhoz, és eljön a nap, amikor meglesz saját kis földem, és végre teljes biztonsággal tudhatom, hogy soha többé nem kell éhezniem.

Elsie úgy találta, hogy a gazdaegylet és a Bund túlságosan sok időmet rabolja el, és végül, mivel a tanyát sem akartam elhanyagolni, arról kezdett panaszkodni, hogy évről évre jobban túlterhelem magam. Egyébként nemegyszer magam is éreztem, hogy nagy teher nehezedik rám, és furdalt a lelkiismeret, hogy már nem találok annyi örömet a harcos tevékenységben, mint azelőtt. Nem mintha hazafias buzgalmam vagy a Führer iránti odaadásom akár valamelyest is csökkent volna. De az a vágy, hogy egy kis tanyát vásároljak, ott gyökeret eresszek, és családomat biztonságba helyezzem, oly erőssé vált bennem, hogy néha szinte már kárhoztattam azokat a körülményeket, amelyek politikai múltamnál fogva életemet irányították. Például nyilvánvalónak látszott előttem, hogy ha nem vettem részt a szabadcsapatok és az SA harcaiban, ha nem végeztem volna ki Kadow-t, soha von Jeseritznek vagy Himmlernek eszébe nem jutott volna, hogy a Bund számára megnyerjen, vagy egy SS-lovasszázad szervezésével bízson meg. Néha az is megfordult a fejemben, hogy a múltbeli áldozataim elköteleztek, egyre többet kell vállalnom, nincs többé kiút, kockára tettem a magam és az enyéim nyugodt életét.

Küzdöttem az effajta gondolatok ellen, világosan megértettem, hogy önzésem sugallta őket, és az a törekvésem, hogy helyzetemen javítsak, Németország felvirágoztatásához képest nem egyéb kicsinyes becsvágynál. Ekkor, bármilyen furcsa, Apa példájából merítettem erőt, hogy gyöngeségemen úrrá legyek. Azt mondtam magamban, ha Apának elég ereje volt hozzá, hogy naponta hihetetlen áldozatokat hozzon egy nem létező istennek, akkor nekem, aki egy látható emberben megtestesült, hús-vér eszményben hiszek, minden okom megvan rá, hogy tekintet nélkül érdekeimre, s ha kell, életemet sem kímélve, testestül-lelkestül meggyőződésemet szolgáljam.

Mégis, valami rossz érzés maradt bennem, és ez még csak tápot kapott egy ostoba, 1932 áprilisában közbejött véletlen révén.

Egy idő óta a szomszéd falubeli Bund fejlődését egy Herzfeld nevű patkolókovács ellenpropagandája akadályozta. Ez a Herzfeld erejével, tréfáival és jó beszélőképességével nagy tekintélyre tett szert a parasztok körében. Most a Bundot választotta céltáblául, nyíltan gúnyolta vezetőit, és általában felforgató és nemzetellenes tevékenységet fejtett ki. A helyi Bund képtelen volt rá, hogy elhallgattassa, és engem hívott segítségül. Jelentést tettem feletteseimnek, és szabad kezet kaptam. Ezek után csapdát állítottam Herzfeldnek, ő beleesett, s ekkor egy tucatnyi, füttykössel felszerelt emberem rávetette magát. Oroszlán módjára küzdött, két emberemet harcképtelenné tette, de a többi, látván, hogy két társa elesett, örült módjára ütni-verní kezdte. Mire közbeléptem, már késő volt: Herzfeld betört koponyával, holtan hevert a földön.

Ilyen körülmények között lehetetlen volt elkerülni a vizsgálatot. De a párt és a Bund vezetői erélyesen közbeléptek, a rendőrség csak szőrmentén foglalkozott az ügygyei; akadt néhány tanú, aki azt bizonyította, hogy néhány részeg ember verekedett csupán össze egy lány miatt – és ezzel az ügyet elsüllyesztették.

Két hónappal korábban a rendőrség igen szigorú magatartást tanúsított egy hasonló körülmények között megvádolt SA-bajtárssal szemben, és az, hogy velünk enyhén járt el, kétségtelenül kapcsolatban állt azzal a diadallal, amit a Führer tizenöt nappal azelőtt az elnökválasztáson aratott, amikor is tizennégy milliós nagyszerű szavazatszámmal közvetlenül Hindenburg marsall mögött futott be. Én eltűnődtem, hogy ha Herzfeld halála a választások előtt következett volna be, a rendőrség nyilván nem zárta volna le az ügyet, bizonyára tárgyalásra is sor került volna, és én már rég börtönben ülnék. Ami engem illet, kész voltam az igaz ügyért bármilyen újabb megpróbáltatást vállalni, de aggodalommal gondoltam arra, hogy vajon mihez kezdene a feleségem egymaga három apró gyerekkel a tanyán. Bizonyos, hogy az öreg Wilhelmtől semmit sem várhatott, ami pedig von Jeseritzet illeti, őt nagyon is jól ismertem, hogy tudjam, nem másítja meg elhatározását: egy vasat sem adna, nem segítene egy fillérrel sem, „történjék bármi”.

Elsie megérezte, hogy valami forrong bennem, és örökösen kérdésekkel ostromolt, de én óvakodtam kérdéseire felelni.

Valójában azonban mindez erősen nyugtalanított. Néha már-már annyira elfogott a gyengeség, hogy elképzeltem, milyen megkönnyebbülést jelentene számomra, ha olyan vidéken találnék állást, ahol senki sem ismeri múltbeli politikai tevékenységemet, és ahol következésképpen a párt vezetői is békén hagynának. Ám gyorsan beláttam, hogy ilyesmin töprengeni merő gyerekség. Az akkori Németországban szinte lehetetlen volt munkát találni, és én világosan megértettem, hogy ha nem álltam volna hűséges pártmunkás hírében, soha a párt nem ajánlott volna von Jeseritznek, soha von Jeseritz nem alkalmazott volna, s később nem bízta volna rám a tanyát.

Nem kis nehézség árán végre sikerült felállítanom azt a milicista lovasszázadot, amelyet Himmler parancsa értelmében meg kellett alakítanom. Embereim beleegyezésével dossziékat állítottam össze SS-jelölti kérelmeikről, és az iratokat elküldtem Himmlernek. Ezek az iratok sok időmet vették igénybe, különösen a jelöltek származásának megállapítása került sok fáradságomba, ugyanis az anyakönyvi hivatalban személyesen, aprólékosan, a lehető legtávolabbi ősig felmenően tanulmányoztam az adatokat, tudva, hogy az SS-ek kiválogatásában a párt milyen nagy jelentőséget tulajdonít a faji tisztaságnak. Jelentésem függelékében pedig megjegyeztem, hogy nem tartottam helyénvalónak saját dossziémat embereim irataihoz csatolni, mivel tudtam, hogy testi adottságaim, sajnos, nem ütik meg a kívánt mértéket: az SS ugyanis megkövetelte, hogy jelöltjei legkevesebb 1,80 méter magasak legyenek, és én, legalábbis ebből a szempontból, távolról sem feleltem meg a

követelményeknek.

Himmler válaszát pontosan december 12-én kaptam meg. Elfogadta javasolt jelöltjeimet, megdicsérte gondosságomat, amelyet a dossziék összeállítására fordítottam – és bejelentette, hogy szolgálataimra való tekintettel úgy határozott, hogy rám kivételesen nem alkalmazza a testmérték kötelező szabályait, és Oberscharführeri rangban felvesz a Führer elitcsapatába.

A konyhaasztal előtt álltam, Himmler levelének betűi táncoltak szemem előtt, egész életem új értelmet kapott.

Sok nehézségembe került, amíg Elsie-vel megértettem, milyen nem remélt boldogság ért, amikor az SS-be felvettek.

Ebből kifolyólag, első ízben házasesetünkben, néhány elég éles összetűzésünk támadt, különösen akkor, amikor hozzá kellett nyúlnom a tanyára oly keservesen összekuporgatott pénzhez, hogy egyenruhát csináltassak. Türelmesen megmagyaráztam Elsie-nek, hogy a földvásárlás gondolata most már túlhaladott, hogy őszintén szólva engem a fegyverforgatáson kívül soha más pálya nem vonzott, és meg kell ragadnom az alkalmat, hogy folytassam, amit abbahagytam. Ő azt vetette ellenem, hogy az SS és a hadsereg nem ugyanaz, hogy például zsoldot sem fogok kapni, és legfőképpen, senki sem kezeskedhet róla, hogy a párt győzelme bizonyos, hisz én magam is beismertem, hogy az elnökválasztást követő választásokon a párt sok szavazatot veszített. De erre már szigorúan letorkoltam, mert nem tűrhettem, hogy akár egy pillanatra is kétségbe vonja a mozgalom győzelmét.

A győzelem, amelyről ekkor inkább hűségből, mint meggyőződésből nyilatkoztam, hamarabb következett be, semmint remélni mertem volna. Alig egy hónappal e vita után a Führer a Reich kancellárja lett, majd néhány héttel később a párt megtörte és szétzúzta az ellenzékét, és magához ragadta a hatalmat.

1934

Júniusban parancsot kaptam, hogy menjek lovasszázadommal S.-be, és vegyek részt egy SS-lovasparádén. A horogkeresztes zászlódíszbe öltözött utcákon pompás rendben, lelkes hangulatban zajlott le a felvonulás. Himmler, miután megszemlélte bennünket, beszédet intézett hozzánk, s szavai mély hatást gyakoroltak rám. Őszintén szólva, gondolataiban semmi újat nem találtam, de az a tény, hogy ezen a fényes ünnepségen közvetlenül a Reichsführer szájából hallottam őket, kétségbevonhatatlanul bizonyította igazukat.

Előljáróban a Reichsführer a hatalomra jutást megelőző súlyos hónapokról emlékezett meg. Az emberek hátat fordítottak nekünk, mondta, s jó néhányan börtönben sínylődtünk. De hála istennek, a mozgalom és az SS kiállta a próbát. És most Németország megajándékozott bennünket a győzelemmel. Ez a győzelem, jelentette ki ünnepélyesen a Reichsführer, nem változtat, nem változtathat semmit a Halálfejes Hadtest szellemén. Az SS-eknek a verőfényes napokban éppúgy, mint a vihar idején, rettenthetetlen katonáknak kell maradniuk, akiket a becsület hevít. Minden időben – folytatta –, a régi teuton lovagok kora óta, a becsületet tekintették a katona legmagasztosabb eszményének. De akkoriban még nem voltak tisztában vele, mi is a becsület. S így nemegyszer az a nehézség állt elő, hogy a katonáknak több út közül saját belátásuk szerint kellett választaniuk. Ezek a nehézségek, állapította meg örömmel a Reichsführer, megszűntek az SS-ek számára. A Führer, Adolf Hitler, egyszer s mindenkorra meghatározta, mi az SS becsülete, s meghatározását elitcsapatái jelmondatává tette. „Becsületed – mondta – a hűség.” Azóta minden tökéletesen egyszerű és világos. A katonának nem kell többé lelkiismereti kérdésekkel bajlódnia. Elég, hogy hűséges, egyszóval engedelmeskedik a

parancsnak. A mi kötelességünk, egyetlen kötelességünk az, hogy engedelmessé váljunk. S hála e feltétlen engedelmességnek, a Halálfejes Hadtest valódi szellemének megfelelően, bizonyosak lehetünk benne, hogy sohasem tévedünk, mindig az igazi utat járjuk, s a jó és rossz napokban egyaránt ren-díthetetlenül szolgáljuk az örök elvet: „Deutschland, Deutschland über alles!”

Beszéde végeztével Himmler fogadta a párt és az SS vezetőit. Szerény rangom tudatában meglepődtem, amikor azzal tüntetett ki, hogy magához hívatott.

A városháza egyik termében várt rám. Egy nagy, üres asztal mögött állt.

– Oberscharführer Lang, ugye maga részt vett Kadow kivégzésében?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– Ugye, öt évet ült a dachau-i börtönben?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– És azelőtt Törökországban volt?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– Altisztként?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– Szülei meghaltak?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

Csalódást és megdöbbenést éreztem. Himmler pontosan emlékezett személyi adataimra, de azt elfelejtette, hogy ugyanezeket a kérdéseket egyszer már feltette.

Egy darabig csend volt, szemügyre vett, majd folytatta:

– Ugye, két éve találkoztunk von Jeseritz ezredesnél?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– Ugye, maga von Jeseritz ezredes bérlője?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

Cvikkere hirtelen megvillant. Hidegen megkérdezte:

– Ugye, egyszer már feltettem magának ezeket a kérdéseket?

Dadogva feleltem:

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– És ugye maga azt hitte, hogy erről megfeledkeztem?

– Jawohl, Herr Reichsführer.

– Tévedett.

Szívem hangosan vert, olyan szigorú vigyázzállásba merevedtem, hogy lábamba beleállt a görcs.

Minden szótagot hangsúlyozva, hangosan mondtam:

– Tévedtem, Herr Reichsführer.

Jóindulattal jegyezte meg:

– Egy katonának sohasem szabad kételkednie a parancsnokában.

Ezután hosszú szünet következett. Úgy éreztem, elsüllyedek a szégyentől. Igaz, hogy jelentéktelen dologban kételkedtem, de kételkedtem. A kritizáló és rágalmozó zsidó szellem megfertőzött: odáig merészkedtem, hogy bíráltam a parancsnokomat.

A Reichsführer figyelmesen rám nézett, majd folytatta:

– Ennek többé nem szabad előfordulnia.

– Nein, Herr Reichsführer.

Újra csend támadt, majd nyájasan és egyszerűen mondta:

– Erről tehát nem beszélünk többé.

És én megrendültén értettem meg, hogy ismét a bizalmába fogadott. A Reichsführerre néztem. Néztem

szigorú, merev arcvonásait, és a biztonság érzése töltött el.

A Reichsführer merev tekintetét fejem fölé szegezte, s úgy folytatta, mintha könyvből olvasná:

– Oberscharführer, figyelemmel kísértem SS-tevékenységét, és alkalmam nyílt véleményt alkotnom magáról. Örömmel közölhetem, hogy véleményem kedvező. Maga higgadt, szerény, magabiztos. Nem tolja magát előtérbe, hagyja, hogy eredményei beszéljenek maga helyett. Pontosan teljesíti a parancsot, és a kijelölt területen kezdeményező és szervezői tehetségről tesz tanúságot. E tekintetben különösen nagyra becsülöm azokat az iratokat, amelyeket embereiről küldött. Ezek igazi német alaposságra vallanak.

Nyomatékkal jelentette ki:

– Ihre besondere Stärke ist die Praxis. – Rám vetette tekintetét, és így folytatta: – Örömmel közölhetem, hogy a börtönéletben szerzett tapasztalatait az SS hasznosíthatja.

Szemét ismét a fejem fölé szegezte, és habozás vagy megtorpanás nélkül, zavartalanul folytatta:

– A párt úgy határozott, hogy Németország különböző részein koncentrációs táborokat állít fel azzal a céllal, hogy a bűnözőket munkára fogjuk, s ezáltal megjavítsuk. A nemzetiszocialista állam ellenségeit is kénytelenek leszünk ezekbe a táborokba bezárni, hogy megvédjük őket polgártársaik felháborodásától. Célunk ez esetben is mindenekelőtt nevelő lesz. Arról van szó, hogy egyszerű, dolgos és fegyelmezett életmód révén újjáteremtsük a lelkeket.

– Az az elgondolásom – folytatta – , hogy magát kezdetben a dachaui Konzentrationslager parancsnokságához osztom be. Rangjának megfelelő zsoldot és illetményeket fog kapni. Ezenfelül szállást, fűtést és élelmezést. A családját magával viheti. – Szünetet tartott.

– Azt hiszem, mindazoknak az SS-eknek, akik KL-ben teljesítenek szolgálatot, példás német családi életet kell élniük. Enélkül elveszítik erkölcsi szilárdságukat.

Rám nézett:

– Amit mondtam, nem kell parancsnak tekintenie, csupán javaslatnak. Magán áll, hogy elfogadja-e vagy sem. Én, személy szerint, azt hiszem, hogy a börtönben szerzett tapasztalatai és sajátos képességei ilyenfajta munkakörben lehetnek leghasznosabbak a pártnak. Mégis, szolgálataira való tekintettel, módot adok, hogy egyéb kívánságait is előterjessze.

Rövid ideig tétováztam, majd azt mondtam:

– Herr Reichsführer, szeretném bejelenteni, hogy szerződést írtam alá von Jeseritz ezredesnek: tíz évig nála maradok.

– Kétoldalú a szerződés?

– Nein, Herr Reichsführer.

– Tehát semmilyen biztosítéka nincs, hogy a bérletében megmarad?

– Nincs, Herr Reichsführer.

– Ez esetben, azt hiszem, nincs mit vesztenie, ha a birtokot otthagyja.

– Nincs, Herr Reichsführer... feltéve ha Herr von Jeseritz elenged.

Lebiggyesztette szája szélét.

– Legyen nyugodt, el fogja engedni. – Folytatta: – Gondolkozzék, és nyolc napon belül írja meg, mit határozott. – Ujja hegyével az asztalra koppintott. – Végeztem.

Tisztelegtem, fogadta tisztelgésemet, s ezután távoztam.

Csak másnap este tértem vissza a lápra. A gyerekek már lefeküdtek. Kettesben vacsoráztam Elsie-vel. Vacsora után megtömtem a pipámat, rágyújtottam, kimentem és leültem a kerti padra.

Enyhe idő volt, különlegesen világos éjszaka.

Elsie nemsokára utánam jött, s én közöltem vele Himmler ajánlatát. Amikor befejeztem, ránéztem. Két tenyere a térdén pihent, feje mozdulatlan volt. Néhány másodperc múlva folytattam:

– Kezdetben nem élnénk sokkal jobb anyagi körülmények között, de neked nem kellene ennyit gürcölnöd.

– Nem rólam van szó – mondta mereven. Folytattam:

– Ha tiszt leszek, a helyzet megjavul.

– Van rá kilátás, hogy kinevezzenek?

– Igen. Régi párttag vagyok, és a háborúban eltöltött szolgálati időmet is beszámítják.

Elsie csodálkozva fordult felém.

– Ugye, mindig arra vágytál, hogy tiszt légy?

– Igen.

– Akkor mit tétovázol?

Újra meggyújtottam a pipám.

– Nincs ínyemre – dünnyögtem.

– Micsoda nincs ínyedre?

– A börtön mindig csak börtön marad. Még az őrszemélyzet számára is.

Egymásra rakta a kezét.

– Akkor hát világos a dolog: vissza kell utasítani.

Nem feleltem.

– Ha nemet mondanál – kérdezte néhány másodperc múlva Elsie –, megharagudna rád a Reichsführer?

– Nem hiszem. Ha egy parancsnok megengedi az alárendeltjének, hogy válasszon, nem haragudhat meg.

Magamon éreztem Elsie pillantását, és megkérdeztem:

– És neked hogy tetszene?

Habozás nélkül rávágta:

– Sehogy. Nekem nem tetszene. Egyáltalán nem tetszene. – Rögtön hozzátette: – De az, hogy én mit gondolok, ne befolyásoljon.

Pöfékeltem néhányat, majd előrehajoltam, felvettem egy marék kavicsot, és táncoltatni kezdtem a tenyeremen.

– A Reichsführer azt hiszi, hogy egy KL-ben volnék a leghasznosabb a párt számára.

– Egy KL-ben?

– Konzentrationslagerben.

– Miért hiszi ezt?

– Mert öt évig raboskodtam.

Elsie a pad támlájára dőlt, és maga elé meredt.

– Itt is hasznos vagy.

Lassan feleltem:

– Persze. Itt is hasznos vagyok.

– És ezt a munkát szereted.

Ezen egy pillanatig elgondolkoztam, majd azt mondtam:

– Az nem számít. Ha a KL-ben vagyok leghasznosabb a pártnak, KL-be kell mennem.

– De hátha itt hasznosabb vagy?

Felkeltem.

– A Reichsführernek más a véleménye erről.

Egyenként a kútkávéhoz dobáltam a kavicsokat, majd, hogy a hamut kirázzam, csizmámhoz vertem a pipám, és visszamentem a házba. Vetkőzni kezdtem. Rövidesen Elsie is utánam jött. Későre járt. Fáradt voltam, de nem tudtam elaludni.

Másnap ebéd után, mielőtt Elsie mosogatáshoz látott volna, lefektette a gyerekeket. Én leültem egy székre a félig nyitott ablakkal szemben, és pipára gyújtottam. Elsie háttal állt, és hallottam, hogy a mosogatódézsában a tányérok halkán egymáshoz koccannak. Szemközt egy-egy nyárfa ragyogott a sorompó mindkét oldalán.

Hallottam Elsie hangját:

– Mit határoztál?

Felé fordultam. Csak a hátát láttam, a lefolyó fölé hajolt.

– Nem tudom.

Észrevettem, hogy háta enyhén meggörnyedt. A tányérok halkán összekoccantak, és azt gondoltam: „Túlságosan töri magát. Kifáradt.” Elfordítottam a fejem, és néztem tovább a nyárfákat.

Elsie folytatta:

– Miért nem lépsz be a hadseregbe?

– Az SS-ek nem lépnek be a hadseregbe.

– Nem kaphatsz más beosztást az SS-ben?

– Nem tudom. Erről nem beszélt a Reichsführer.

Ezután egy darabig csend volt, majd azt mondtam:

– A hadseregben sokat számít a tanultság az előléptetésnél.

– És az SS-ben?

– Ott főként a csapatszellem számít. És a gyakorlatiasság. – Félig feléje fordultam és hozzátettem: – Meine besondere Stärke ist die Praxis.

Elsie leakasztott egy törlerongyot, és törölgetni kezdte az edényeket. Mindig a tányérokkal kezdte, aztán szép sorjában egymás mellé rakosgatta az edényeket a kredencben.

– Miért nincs ínyedre a KL-be menni?

Levetette a cipőjét. Hallottam, amint puha léptekkel jön-megy a hátam mögött. Anélkül, hogy hátrafordultam volna, azt mondtam:

– Az amolyan zsaru-beosztás.

Néhány másodperc múlva hozzátettem:

– Aztán ott lovak se lesznek...

– Ach! – sóhajtott Elsie. – A lovak!

Tányér került a helyére, a polchoz koccant, a padlón halkán siklott Elsie papucsá. Lába hirtelen megtorpant.

– Lakást is adnak?

– Igen. Meg fűtést. Meg kosztot. Legalábbis nekem. Ezenfelül ott vannak még az illetmények. És neked se kellene dolgoznod.

– Ó, az nem érdekes! – mondta Elsie. Megfordultam. A kredenc előtt állt, csak a hátát láttam.

– Mintha fáradt volnál, Elsie.

Szembefordult, és kihúzta a derekát.

– Nagyon jól érzem magam.

Újra kinéztem az ablakon. A keret félig eltakarta előlem a jobb oldali nyárfát. Úgy találtam, ideje volna a kerítést újrafesteni.

– Verik a KL-ben a foglyokat? – kérdezte kisvártatva Elsie.

Szárazon feleltem:

– Dehogyan, a nemzetiszocialista államban ez nem lehetséges. – Hozzátettem: – A KL-eknek az a céljuk, hogy munkára neveljék a foglyokat.

Szarka telepedett a jobb oldali nyárfa csúcsára. Kinyitottam az ablakot, hogy jobban szemügyre

vegyem, s eközben kezem nyomot hagyott az üvegen. Rossz érzésem támadt. Hangosan mondtam:

– Apa is tiszt akart lenni, de nem vették be. Valami baja volt a tüdejével.

...És egyszerre mintha újra tizenkét éves lettem volna: a szalon nagy ablakait tisztítottam, és időnként pillantást vetettem a tisztok arcképeire. Egy sem hiányzott. Rangfokozatok szerint, balról jobbra sorakoztak. Franz bácsi nem volt köztük. Franz bácsi is tiszt akart lenni, de nem volt eléggé tanult...

– Rudolf Stárke szólalt meg Elsie.

Hallottam, hogy a kredenc két ajtószárnya egymás után becsapódik.

– Mindig arról álmodtál, hogy tiszt légy, nicht wahr?

– De nem így – válaszoltam ingerülten. – Nem koncentrációs táborban.

– Akkor hát ne fogadd el!

Székem támlájára tette a törlőrongyot. Félig hátrafordultam. Rám nézett, és amikor nem feleltem, megismételte:

– Akkor hát ne fogadd el.

Felkeltem.

– A Reichsführernek az a véleménye, hogy egy KL-ben lehetek a leghasznosabb.

Elsie kihúzta az asztalfiókot, és rendezgetni kezdte a villákat. Gondosan egymásra rakta őket. Egy pillanatig csendben nézegettem, mit csinál, majd felvettem székem támlájáról a törlőrongyot, és letöröltem kezem nyomát az ablakról.

Három nap telt el így, s egyik nap ebéd után megírtam a Reichsführernek, hogy ajánlatát elfogadom. Mielőtt levelem leragasztottam volna, odaadtam Elsie-nek, olvassa el. Lassan betűzte, majd visszatette a borítékba, és a borítékot az asztalra tette.

Aztán figyelmeztetett, hogy Marienthalba kell mennem a kancát megpatkoltatni.

***

Dachauban gyorsan és nyugalmasan telt az idő. A tábort példásan szervezték meg, a foglyokat szigorúan kordában tartották, s engem mélységes elégedettség és megbékélés töltött el, hogy a kaszárnyaélet rendszerességére ismét rátaláltam. Alig két évre rá, hogy a KL-be megérkeztem, 1936. szeptember 13-án, nagy öröm ért: kineveztek Untersturmführernek. E naptól kezdve gyorsan haladtam fölfelé a ranglétrán. 1938 októberében Obersturmführerré, 1939 januárjában Hauptsturmführerré léptettek elő.

Ettől fogva bizalommal tekinthettem mind a magam, mind a családom jövője elé. 1937-ben Elsie fiúgyermekkel ajándékozott meg; négyre szaporodott gyermekeim száma: a legidősebb, Karl, hétéves volt, Katherina öt, Hertha négy. Amikor kineveztek tisztnek, a rendkívülien szűk fél villarész helyett egy sokkal kényelmesebb, jobb fekvésű egész villát kaptam. Ezenfelül a tisztí zsold bőségesebb életmódot is biztosított, s a nélkülözésekben bővelkedő évek után könnyebbséget jelentett az is, hogy nem kellett többé minden fillért beosztani.

Néhány hónappal Hauptsturmführerré történt előléptetésem után csapataink behatoltak Lengyelországba. Még ugyanaznap kérvényeztem, hogy küldjenek ki a frontra.

Válaszképpen nyolc nappal később a Reichsführer körlevelet intézett hozzánk. Köszönetet mondott a KL tisztjeinek, hogy a Halálfejes Hadtest szelleméhez méltóan, önként jelentkeztek a lengyel hadjáratra. De az SS-tiszteknek meg kell érteniük, hogy nem tehet eleget valamennyiük kívánságának – ezzel csak rontana a tábor rendjén. Azt kéri tehát, hogy a jövőben ne újítsák meg kéréseiket, és bízzák rá, hogy ő jelölje ki a Waffen-SS számára azokat, akiket a táborok nélkülözni tudnak.

Ez a parancs azt jelentette, hogy nem sokat remélhetek a jövőtől: öt éve dolgoztam a tábor irodájában,

megmászta az egész ranglétrát, ismertem az egész gépezetet, s ennek következtében kevés kilátásom nyílt rá, hogy a Reichsführer választása rám essék. Minél többet gondoltam azonban a fronton harcoló bajtársakra, annál kevésbé tudtam beletörődni, hogy örökké hivatalnokoskodjam. Lengyelországot, mint ahogyan várható volt, gyorsan lerohantuk. A háború elcsendesedett, érkezett 1940 tavasza, egyre gyakrabban esett szó egy mindent elsöprő támadásról, és május elején a Reichstagban a Führer fontos beszédet tartott. Bejelentette, hogy most, mivel Lengyelország megszűnt, és Danzig az anyaországhoz visszatért, itt az ideje végre, hogy a demokráciák keressék a békés megegyezést a Reichhal az európai problémákat illetően. Ha nem így cselekszenek, az azt bizonyítja, hogy zsidó gazdáik ellenzik a békés rendezést. A végkövetkeztetés világos volt: a nemzetközi zsidóság azt hiszi, elérkezett a pillanat, hogy a Reich ellen koalíciót tákoljon össze, és megkísérelje a végső leszámolást a nemzetiszocializmussal. Ebben a harcban Németország, mint már annyiszor, ismét arra kényszerül, hogy vállalja sors szabta szerepét. Ám a demokráciák és a nemzetközi zsidóság keserűen csalódnak, ha azt gondolják, hogy 1918 szégyene megisméltódhat. A III. Reich rendíthetetlen erővel folytatja a harcot, jelentette ki ünnepélyesen a Führer, s a nemzetiszocialista állam gyorsan és keményen le fog sújtani az ellenségeire. Ami a zsidókat illeti, bárhol, bármerre, ahol utunkba kerülnek, kiirtjuk őket. Három nappal e beszéd elhangzása után parancsot kaptam a Reichsführertől, hogy menjek Lengyelországba, és alakítsak át egy régi lengyel tüzérségi kaszárnyatelepet koncentrációs táborrá. Az új KL-t, a közelében fekvő városka után, Auschwitznak nevezték el.

***

Úgy határoztam, hogy Elsie és a gyerekek ideiglenesen Dachauban maradnak, s én Obersturmführer Setzlerrel, Hauptscharführer Benzcel és egy sofőrrel útnak indultam. Az éjszaka kellős közepén érkeztem Auschwitzba, egy rekvirált házban aludtam, és másnap felkerestem a régi tábort. Körülbelül három kilométernyire volt a várostól. A KL-nek azonban a lengyel tüzérek kaszárnyáinál jóval messzebbre kellett elnyúlnia, s egyúttal egy másik, zárt övezetben levő, különálló Lágert is fel kellett ölelnie Birkenau közelében. A két tábor között hatalmas, nyolcezer hektár területű földet sajátítottak ki azzal a céllal, hogy ott belterjes gazdálkodást vezetnek be, vagy ipartelepeket létesítenek.

Keresztül-kasul bejártam a területet. A teljesen sík vidéket csak itt-ott tarkították mocsarak és erdők. Az elhanyagolt utak alig látszottak, belevesztek az ugarba. A végtelen mezőn csak nagy ritkán lehetett egy-egy kis elhagyott házat felfedezni. Egész utam alatt egyetlen élő lélekkel sem találkoztam. Megállítottam a kocsit, és hogy kiálljon lábamból a zsibbadás, néhány száz métert egyedül, gyalog tettem meg. A levegő nehéz volt, poshadt, mocsárszagú. Tökéletes csend uralkodott. Az ég alja, mondhatni, a föld pereméhez simult. Fekete vonalát csak itt-ott szakította meg egy-egy facsoport. A tavaszi évszak ellenére a párás ég leereszkedett, a láthatár fölött szürke szalagként felhők feszültek. Ameddig a szem ellátott, sehol még csak egy halom sem emelkedett. A táj pusztaság, lapos volt és határtalan. Visszatértem az autóhoz, és örültem, hogy újra beszállhatok.

A lengyel kaszárnyákat ellepték a férgek, s én első intézkedésként nagytakarítást rendeltem el. Hamburgból a Weerle & Frischler fégeregirtó üzemtől meglehetősen nagy mennyiségű, kristályos halmazállapotú Giftgast kaptam. Mivel a kristály kezelése igen veszélyes volt, a cég két szakembert is küldött. Ezek, miután az összes elővigyázatossági rendszabályokat megtették, maguk végezték el a fertőtlenítést. Egy Kommando lengyel hadifoglyot is rendelkezésemre bocsátottak, hogy a két tábor szögesdrót kerítéseit és őrtornyait felállíttassam. A két tábornak ugyanis, mint már említettem,

egymástól függetlenül kellett kiépülnie; Auschwitznak a zsidó foglyok, Birkenaunak a hadifoglyok számára. Nem sokkal később megérkeztek az SS-csapatok is, beköltöztek a kaszárnyákba, és megkezdődött az első tiszti villák építése. Azon a napon, amikor a dicsőséges franciaországi hadjárat véget ért, megérkezett a zsidó foglyok első transzportja. Azonnal intézkedtem: lassanak munkához, építsék fel saját táborukat.

Augusztusban végre lehozattam Elsie-t és a gyerekeket. A tiszti villák a tábor mögött épültek, és az auschwitz-i templom kecsesen kimagasló tornyára néztek. Ezen az oly sík vidéken öröm volt látni a két tornyot, ezért is for-dítottam a házakat feléjük. A villák kőalapzatra épültek, tágas és kényelmes, fából készült nyaralók voltak, déli fekvésű verandákkal és kertekkel. Elsie elragadtatással beszélt új lakásáról, különösen a teljesen modern központi fűtésről és melegvíz-szolgáltatásról. Kevés utánjárással Auschwitzban nevelőnőt is talált, s a durva munkák elvégzésére két foglyot bocsátottam rendelkezésére.

A Reichsführer parancsa értelmében a tábor felállításán kívül az a feladat is rám hárult, hogy a mocsarak és a Weichsel partján az árterületek kiszárítását biztosítsam, és földművelésre alkalmassá tegyem. Hamarosan rájöttem, hogy ugyanazt kell cselekednem, csak nagyban, amit von Jeseritz földjein tettem, és hogy haszontalan volna akármilyen alagcsövezés, ha a Weichsel vizét nem fékeznék gát. Terveket készítettem, és miután pontosan számba vettem, hogyan állok munkaerő dolgában, jelentettem a Reichsführernek, hogy a munka befejezéséhez három évre van szükségem. Négy nappal később megérkezett a Reichsführer válasza: mindössze egy évet adott.

A Reichsführer olyan kis hibákért büntetett, sőt végeztetett ki SS-eket, hogy nem ringattam magam ábrándokba, milyen sors várna rám, ha a gát határidőre nem készülne el. Ez a gondolat emberfeletti erőt adott. Táborot ütöttem az építkezésnél, egyetlen pillanatra sem hagytam nyugton a vezérkarom, éjjel-nappal dolgoztattam a foglyokat. Ez utóbbiak halálozási arányszáma ijesztően megnőtt, de ebből szerencsére semmilyen hátrány nem származott, mert a réseket gépiesen újabb transzportok tömték be. A vállalkozás még SS-eim köréből is áldozatokat követelt: néhányukat más körülmények között megbocsátható hibákért megfosztottak rangjuktól, és két, súlyosabb vétséget elkövető Scharführert kivégeztek.

Az építkezést végül is huszonnégy órával a határidő előtt fejeztük be. A felavatásra a Reichsführer személyesen jött el, s a vezető szakemberek és tisztek jelenlétében beszédet tartott. Közölte, hogy az „Ostraum úttörői”-nek kell tekinteni magunkat. Köszönetet mondott, amiért ezt a „nagyszerű létesítményt” ilyen példás gyorsasággal befejeztük, és kijelentette, hogy a nemzetiszocialista állam azért nyeri meg a háborút, mert mind a hadműveletek, mind a gazdasági erőfeszítések terén felismerte az „időtényező” elsődleges fontosságát. Tíz nappal a Reichsführer látogatása után értesítést kaptam, hogy Sturmbannführerré léptettek elő.

Sajnos, nem sokkal később megmutatkoztak az elsietett építkezés következményei. Két héttel az avatási beszéd után az egész vidéken bőséges eső hullt, a Weichsel hirtelen megáradt, és a pompás mű egyik szakaszát úgyszólván teljesen elseperte. Újabb hiteleket kellett igényelni, újabb munkákat kezdeményezni azon a címen, hogy a gát „megerősítésre szorul”; valójában azonban a létesítmény egy részét újjá kellett építeni. Ráadásul az eredmény nem volt teljesen kielégítő. Ahhoz, hogy a gát szilárdan tartsa magát, az egész munkát újra kellett volna kezdeni.

Tevékenységem nyomán a birkenau-auschwitz-i KL hatalmas várossá nőtt. De bármilyen gyorsan növekedett is a város, még mindig kicsi volt ahhoz, hogy az egyre sűrűbben áradó foglyok özönét befogadja. Kérésekkel halmoztam el az SS-parancsnokságot, hogy mérsékeljék a transzportok ütemét. Jelenttem, nincs se elég barakkom, se elég élelmiszerem, hogy ennyi népet elhelyezzek és tápláljak. Minden levelém válasz nélkül maradt, és a transzportok egyre csak özönlöttek. Ennek következtében a

lagerbeli állapotok borzalmassá váltak. Járványok ütötték fel a fejüket; hiányoztak a gyógyszereim, hogy leküzdjem őket; a halálozási arányszám emelkedett. Tehetetlen voltam, egyre kevésbé tudtam azokat a nehézségeket leküzdeni, amelyeket a naponként érkező transzportok teremtettek. Már csak arra szorítkoztam, hogy a táborot ellepő különböző nemzetiségű foglyok tömegében rendet tartsak fenn. De ez is nehéz volt, mert a háború elhúzódásával a fiatal és kitűnő Halálfejes-egység önkénteseit a frontra vezényelték, s helyükre idősebb Allgemeine SS-ek jöttek. Ezek között, sajnos, nem egy gyanús elem is akadt. Visszaéléseik és megvesztegethetőségük felettébb bonyolultta tette feladatomat. Így telt el néhány hónap, majd június 22-én a Führer elindította a Wehrmachtot Oroszország ellen. 24-én kézhez kaptam a Reichsführer körlevelét, s ebből értesültem: mától kezdve engedélyezi, hogy a KL-ek tisztjei a frontra kérjék magukat. Még aznap este kérvényt adtam be, és hat nappal később Himmler Berlinbe rendelt.

A legújabb utasítások elrendelték, hogy a benzinnel szigorúan takarékoskodni kell, s ezért vonaton utaztam. A fővárost lázas izgalomban találtam. Az utcán egyenruhás férfiak hemzsegték, a vonatokon fürtökben lógtak a katonák. A hangszórók a bolsevikok feletti első német győzelmet jelentették. A Reichsführer estefelé fogadott. Segéd tisztje bevezetett az irodájába, és amikor kiment, óvatosan becsukta maga mögött a dupla ajtót.

Tisztelegtem, és miután a Reichsführer tisztelgésemet fogadta, közelebb léptem.

Csak egy bronztalpazaton álló íróasztali lámpa világította meg a szobát. A Reichsführer mozdulatlanul állt, arca árnyékban volt. Jobbjával felém intett.

– Foglaljon helyet, kérem – mondta udvariasan.

Leültem. A lámpa fényköre rám esett, és az az érzésem támadt, hogy arcom mezítelen.

Ugyanebben a pillanatban megcsörrent a telefon. Himmler felvette a kagylót, és szabadon maradt kezével intett, maradjak ülve. Hallottam, hogy a Reichsführer bizonyos Wulfslangról és az auschwitzi KL-ről beszél, zavarba jöttem, hogy a beszélgetést kihallgatom, s többé nem figyeltem oda. Lesütöttem a szemem, és igyekeztem az asztalt díszítő, híres, zöld márványból faragott írókészetet szemügyre venni. A buchenwaldi KL ajándéka volt a Julfest alkalmából. Buchenwaldnak valóban bámulatos művészei voltak. Elhatároztam, hogy utánanézek, hátha az én zsidaim között is akadnak művészek.

A telefonkagyló kattánása a beszélgetés végét jelezte. Felkaptam a fejem.

– Sturmbannführer – mondta nyomban Himmler –, örömmel közölhetem, hogy Gruppenführer Goertz táborfelügyelő kiválóan minősítette az auschwitzi KL-ben kifejtett Lagerkommandanti tevékenységét.

– Másrészt – folytatta – tudomást szereztem róla, hogy kérvénnyel fordult hozzám, és a frontra kérte magát.

– Így van, Herr Reichsführer.

– Úgy kell ezt értenem, hogy hazafias érzéseinek engedelmeskedik, vagy hogy nincs kedvére a munkaköre?

– Hazafias érzéseimnek engedelmeskedem, Herr Reichsführer.

– Ennek örülök. De arról szó sem lehet, hogy beosztása megváltozzék. Tekintettel bizonyos tervekre, nélkülözhetetlennek tartom Auschwitzban.

Egy darabig csend volt.

– Amit most mondani fogok – folytatta Himmler –, titok. Kérem, adja becsületszavát, hogy a legmélyebben hallgat róla.

Ránéztem. Az SS-ben olyan sok minden volt bizalmas jellegű, a titok annyira hozzátartozott gyakorlati tevékenységünkhöz, hogy nem lett volna értelme minden alkalommal esküt tenni.

– Meg kell értenie – folytatta Himmler –, nem egyszerű szolgálati titokról van szó, hanem –

megnyomta a szót – államtitokról.

Hátrább húzódott, eltűnt az árnyékban, és szigorú hangon kérdezte:

– Sturmbannführer, hajlandó megesküdni SS-tiszti becsületszavára, hogy senkinek sem árulja el ezt a titkot?

Habozás nélkül feleltem:

– Esküszöm SS-tiszti becsületszavamra.

– Figyelmeztetem – folytatta kisvártatva Himmler –, hogy a titkot még felettesének, Gruppenführer Goertz-nek sem szabad felfednie.

Rosszul éreztem magam. Minthogy a táborok közvetlenül a Reichsführertől függték, nem esett sérelem a szolgálati szabályzaton, ha Goertz megkerülésével egyenesen Himmlertől kapok parancsot. De az már meglepő volt, hogy a Reichsführer intézkedéséről Goertz ne szerezhesen tudomást.

– Nem szabad csodálkoznia ezen az intézkedésen – mondta Himmler, mintha csak gondolataimban olvasott volna. – Senki sem táplál bizalmatlanságot Gruppenführer Goertz táborfelügyelővel szemben. Később, mielőtt jónak látom, őt is tájékoztatni fogom.

A Reichsführer megmozdult, szájára és állára fény esett. Keskeny száját összeprézelte.

– A Führer – jelentette ki élesen – elrendelte az európai zsidókérdés végleges megoldását.

Szünetet tartott, majd hozzáfűzte:

– Magát szemeltük ki a feladat végrehajtására.

Ránéztem. Szárazon mondta:

– Úgy néz rám, mint aki nem ért valamit. Pedig a zsidóság felszámolása nem új gondolat.

– Nein, Herr Reichsführer. Csak az lepett meg, hogy épp rám esett a választás...

Szavamba vágott:

– Azt is rögtön megtudja, milyen meggondolások vezettek bennünket. Megtisztelve érezheti magát. A Führer úgy véli – folytatta –, vagy mi irtjuk ki most a zsidókat, vagy ők végeznek előbb-utóbb a német néppel. A kérdés tehát: vagy mi, vagy ők.

Szavait erősen megnyomta:

– Sturmbannführer, azokban a percekben, amikor a német fiatalság a bolsevizmus ellen harcol, van-e jogunk ilyen kockázatot vállalni?

Habozás nélkül feleltem:

– Nein, Herr Reichsführer.

Két tenyerét derékszíjára tette, és rendkívül elégedetten mondta:

– Egyetlen német sem felelhetett volna másképp.

Csend támadt, Himmler szenttelenül egy pontra szegezte tekintetét a fejem fölé. Aztán mintha csak olvasná, folytatta:

– Úgy találtam, hogy kivégzési helyül az auschwitzi KL a legmegfelelőbb. A kivégzés végrehajtó közegéül magát szemeltem ki. Választásom azért esett az auschwitzi KL-re, mert négy vasútvonal csomópontjánál fekszik, és így a szállítások szempontjából könnyen megközelíthető. Ezenkívül a vidék kellően elszigetelt, gyéren lakott, és ennek következtében alkalmas rá, hogy kedvező körülmények között bonyolítsunk le titkos akciókat.

Rám tekintett.

– Magára azért esett a választásom, mert van szervezőtehetsége... – Egy kicsit megmozdult az árnyékban, és szótagolva tette hozzá: – ..és mert ritka lelkiismeretességgel végzi munkáját.

– Tudnia kell – toldotta meg –, hogy Lengyelországban már van három haláltábor: Belzek, Wolzek és Treblinka. Ezek a táborok nem működnek kielégítően. Először: túlságosan kicsik, és bővítésükre nincs hely. Másodszor: nehéz a megközelítésük. Harmadszor: módszereik bizonyára hibásak. A

treblinkai Lagerkommandant jelentéséből az derül ki, hogy hat hónap alatt mindössze nyolcvanezer főt volt képes megsemmisíteni.

A Reichsführer szünetet tartott, és szigorúan kijelentette:

– Ez nevetséges eredmény.

– Két nap múlva – folytatta – látogatást fog tenni Auschwitzban Obersturmbannführer Wulfslang, és tájékoztatni fogja az elkövetkezendő hónapok transzportjainak üteméről és nagyságáról. Látogatása után maga elmegy a treblinkai Lágerbe, és az ottani közepes eredmények alapján ésszerű következtetést von le a táborban alkalmazott módszerekről. Négy héten belül... legfeljebb négy héten belül... történelmi megbízatásához méltó pontos tervet juttat el hozzám. – Jobbjával jelt adott, mire felálltam. – Van valamilyen ellenvetése?

– Nein, Herr Reichsführer.

– Van valamilyen megjegyzése?

– Nein, Herr Reichsführer.

– Jól van.

Élesen, de anélkül, hogy hangját felemelte volna, bejelentette:

– Das ist ein Befehl des Führers!

Megtoldotta:

– Az a feladat vár magára, hogy a parancsot végrehajtsa.

Vigyázzba vágtam magam, és azt feleltem:

– Jawohl, Herr Reichsführer!

A csendes szobában hangom erőtlennek és rekedtnek hatott.

Tisztelegtem, fogadta tisztelgésemet, hátraarcot csináltam, és az ajtó felé indultam. Mihelyt kikerültem a lámpa fényköréből, rám nehezedett a félhomály, és hideg borzongást éreztem.

Az éjszakai vonattal indultam haza. A kocsikat a keleti frontra irányított csapatok lepték el. A zsúfolt első osztályú fülkében egy Obersturmführer azonnal átadta a helyét. Mivel a vonatokat gyakran érték légitámadások, légólámpa világított, és a függönyöket gondosan lehúzták. Leültem, a vonat hirtelen elindult, majd kétségbeejtő lassúsággal cammogni kezdett. Fáradt voltam, de nem jött álom a szememre.

Végre megvirradt, és elbóbiskoltam. A szerelvény alig vánszorgott, és számtalanszor kényszerűen megállt. Időnként két-három óra hosszát vesztegelt egy helyen, majd rendkívül lassan nekilódult, ismét elakadt, megint nekidurálta magát. Délfelé élelmet és kávéot osztottak ki az utasok között.

Kimentem a folyosóra, hogy elszívjak egy cigarettát, és megláttam azt az Obersturmführert, aki a helyét átengedte. Hátizsákján ült és aludt. Felébresztettem, és szóltam neki, hogy most már foglalja el a helyét. Felkelt, bemutatkozott, és néhány percig elbeszélgettünk. A buchenwaldi KL Lagerführerje volt, és saját kérelmére a Waffen SS-hez helyezték át. Most alakulatához indult Oroszországba. Megkérdeztem tőle, elégedett-e? Mosolyogva felelte: „Ja, sehr.” Magas volt, szőke hajú, fürgé mozgású, karcsú. Húsz év körül lehetett. Részt vett a lengyel hadjáratban, megsebesült, s amikor a kórházat elhagyta, a buchenwaldi KL-be helyezték át, ahol „rettenetesen unatkozott”. De most majd minden jóra fordul, nem lesz tétlenségre kárhozható, harcolni fog. Cigarettával kínáltam, és rábeszéltem, menjen be a fülkébe, pihenjen le néhány percre.

A mozdony rákapcsolt, és berobogott Sziléziába. Szívem elszorult az oly meghitt vidék láttára. Eszembe jutott, hogyan harcoltak a szabadcsapatok Rossbach parancsnoksága alatt a lengyel felkelők ellen. Hogy verekedtünk akkoriban! És milyen pompás csapat voltunk! Én se kívántam egyebet, csak azt, hogy „ne legyek tétlenségre kárhozható, és harcolhassak”. Akkoriban én is húszéves voltam. Borongón eltűnődtem, mennyi idő telt el azóta, sohasem tér vissza az elmúlt idő.

Az auschwitzi állomásról kitelefonáltam a táborba, küldjenek értem kocsit. Kilenc óra körül járt. Dél óta nem ettem, és korgott a gyomrom.

Öt perccel később megérkezett az autó, és hazavitt. A fiúk szobájában légólámpa égett, nem csengettem, kulcsommal kinyitottam az ajtót. Sapkám az előszoba tükrös asztalára tettem, és bementem az ebédlőbe. Becsengettem a szobalányt, hozzon valami harapnivalót.

Észrevettem, hogy a kesztyűm a kezemen felejtettem, lehúztam, és visszatértem az előszobába, hogy elrakjam.

A tükrös asztal elé érve léptek neszét hallottam, felemeltem a fejem, Elsie jött a lépcsőn lefelé. Amikor meglátott, megtorpant, rám nézett, elsápadt, és tántorogva a falnak dőlt.

– Mégy? – kérdezte elfűltan. Csodálkozva ránéztem.

– Hogyan megyek?

– A frontra.

Elfordítottam a fejem.

– Nem.

– Igazán? Igazán? – dadogta. – Tehát nem mégy?

– Nem.

Öröm ragyogta be arcát, hármásával ugrált le a lépcsőkön, és karjaimba vetette magát.

– No, nyughass! – mondtam.

Összevissza csókolta az arcom, mosolygott, s szemében könnyek csillogtak.

– Tehát nem mégy? – kérdezte újra.

– Nem.

Rám nézett, és csendes, mélyről fakadó örömmel azt mondta:

– Gott sei Dank!

Kimondhatatlan düh öntött el.

– Hallgass! – rivalltam rá.

Gyorsan sarkon fordultam, faképnél hagytam, és besiettem az ebédlőbe.

A szobalány épp végzett a terítéssel. Leültem.

Néhány másodperc múlva belépett Elsie. Mellém telepedett, és nézte, hogyan eszem. Amikor a szobalány kiment, halkán azt mondta:

– Persze megértem, hogy egy tisztnek fáj, ha nem mehet ki a frontra.

Ránéztem.

– Semmi az egész, Elsie. Sajnálom, hogy az imént úgy viselkedtem. Kissé fáradt vagyok.

Egy darabig mindketten hallgattunk. Ettem, anélkül, hogy a fejem felemeltem volna. Láttam, hogy Elsie idegesen az abroszt gyűrögeti.

– Ach, Rudolf! – mondta tétován. – Ez a két nap!...

Mivel nem feleltem, folytatta:

– Azért rendelt a Reichsführer Berlinbe, hogy közölje veled, hogy nem mégy a frontra?

– Nem.

– Mit akart?

– Szolgálati ügyekről tárgyaltunk.

– Fontos ügyekről?

– Meglehetősen.

Újra gyűrögetni kezdte az abroszt, és megnyugodva azt mondta:

– Az a fontos, hogy maradsz.

Nem feleltem, mire néhány másodperc múlva megkérdezte:

- De te, ugye te szívesebben mentél volna a frontra, nicht wahr?
- Azt hittem, ez a kötelességem. A Reichsführer azonban úgy gondolja, hogy itt hasznosabb vagyok.
- Miért gondolja így?
- Azt mondta, hogy szervezőtehetségem van, és ritka lelkiismeretességgel végzem a munkám.
- Ezt mondta? – kérdezte örvendezve Elsie. – Azt mondta: „Ritka lelkiismeretességgel végzed a munkád?”

Bólintottam.

Majd felkeltem, gondosan összehajtottam asztalkendőmet, és visszatettem gyűrűjébe.

***

Amint azt a Reichsführer bejelentette, két nappal később meglátogatott Obersturmbannführer Wulfslang. Kövér, vörös, kerek képű, jókedvű ember volt, jóízűen fogyasztotta el mindazt, amit Elsie feltálalt neki.

Étkezés után szivarral kínáltam meg, majd átvezettem a parancsnokságra. Bezárkóztunk az irodámba. Wulfslang az asztalra tette sapkáját, leült, kinyújtotta lábát, és kerek, nevető arca elkomolyodott.

– Sturmbannführer – mondta hivatalos hangon –, vegye tudomásul: szerepem csupán arra korlátozódik, hogy maga és a Reichsführer között a szóbeli összeköttetést biztosítsam.

Szünetet tartott.

– Jelenleg nincs sok mondanivalóm. A Reichsführer különösképpen két dolgot tart fontosnak. Először: úgy kell elkészítenie a terveit, hogy az első hat hónapban körülbelül ötszázezer fő érkezésére számíthat.

Szólásra nyitottam a szám, de ő szivarjával hallgatásra intett, és elvágta a szavam:

– Einen Moment, bitte. Az érkezők közül minden egyes transzportból kiválogatja a munkaképeseket, s azokat a birkenau-auschwitzi ipari és mezőgazdasági munkálatok szolgálatába állítja.

Jeleztem, hogy beszélni szeretnék, de szivarjával ismét parancsolóan hallgatásra intett.

– Másodszor: minden egyes transzportról statisztikai kimutatást juttat el hozzám – folytatta –, s abban feltüntetni, hány munkaképtelent részesített különleges kezelésben. Ezekből a kimutatásokból azonban nem szabad másodpéldányt megőriznie. Más szóval: nem szabad tudnia, hogy parancsnoksága alatt hány embert részesít különleges kezelésben.

– Nem látom – szólaltam meg –, hogyan volna ez lehetséges. Hisz épp az imént említette, hogy az első hat hónapban ötszázezer fő érkezik.

Türelmetlenül felém bökött szivarjával.

– Bitte, bitte! Az általam említett ötszázezres szám mind a munkaképeseket, mind a munkaképteleneket magában foglalja. Magának minden szerelvényt két részre kell osztania. Tehát, amint látja, nem tudhatja előre a különleges kezelésben részesített munkaképtelenek teljes számát. És most róluk beszélünk.

– Ha jól értem – mondtam rövid gondolkodás után –, minden egyes transzport után tudomására kell hoznom, hány munkaképtelent részesítettem különleges kezelésben, de a számokról nem szabad semmilyen nyomot megőriznem, tehát nem szabad tudnom a kezelésben részesített munkaképtelenek összlétszámát.

Szivarjával mintegy rábólintott.

– Tökéletesen megértett. A Reichsführer parancsa értelmében a teljes számot egyedül nekem szabad ismernem. Más szóval: rám, egyedül rám tartozik, hogy jelentései alapján a részsámokat összeadjam, és a Reichsführernek összesítő statisztikát készítek.

Megtoldotta:

– Pillanatnyilag mindössze ennyi a közölnivalóm.

Rövid szünet után megkérdeztem:

– Szabad megjegyeznem valamit az első pontot illetően?

Szájába dugta szivarját, és kurtán azt mondta:

– Bitte.

– Ha az első hat hónapban kerek ötszázezres számot veszek alapul, oda lyukadok ki, hogy havonta körülbelül nyolcvannégyezer főt, illetőleg huszonnégy óra alatt kétezernyolcszáz főt kell különleges kezelésben részesítenem. Ez óriási szám!

Kivette szájából a szivart, és felemelte kezét.

– Tévedés. Elfelejtí, hogy az ötszázezer főből valószínűleg elég nagy lesz a munkaképesek száma, s azokat nem kell különleges kezelésben részesítenie.

Ezen eltűnődtem, majd azt mondtam:

– Véleményem szerint ez csak elodázza a probléma megoldását. Lagerkommandanti tapasztalatomból tudom, hogy egy foglyot átlagosan három hónapig lehet dolgoztatni. Ezután munkaképtelenné válik. Ha tehát azt tételezzük fel, hogy egy ötezres transzportból kétezret munkába állítunk, az is nyilvánvaló, hogy három hónap után visszakerülnek, s ekkor kell kezelésben részesíteni őket.

– Gewiss. Közben azonban időt nyer. És addig, amíg a berendezés tökéletesen nem működik, ez is értékes haladék.

Szájába dugta a szivart, és keresztbe rakta a lábát.

– Számítani kell rá, hogy az első hat hónap után jelentősen meggyorsul a transzportok üteme.

Hitetlenül bámultam rá. Elmosolyodott, arca ismét vidáman kigömbölyödött.

– De hisz ez tisztára lehetetlen! – kiáltottam fel. Még szélesebben elhúzta a száját. Majd felkelt, és vette kesztyűjét.

– Mein Lieber – közölte derűs, fontoskodó arccal –, Napóleon azt mondta: „A lehetetlen nem francia szó.” 34 óta azt igyekszünk bebizonyítani a világnak, hogy nem német szó.

Órájára pillantott.

– Azt hiszem, itt az ideje, hogy kikísérjen az állomásra.

Felvette a sapkáját. Én is felálltam.

– Herr-Obersturmbannführer, bitte.

Rám nézett.

– Ja?

– Csak azt akartam mondani, hogy ez technikailag keresztülvihetetlen.

Arca megdermedt.

– Bocsásson meg – mondta fagyosan –, magára, kizárólag magára hárul a feladat technikai megoldása. A kérdésnek ez az oldala nem érdekel.

Felemelte a fejét, összecsapentette a szemét, végigmért, és zárkózottan azt mondta:

– Vegye tudomásul, semmi közöm a dolog gyakorlati részéhez. Kérem tehát, hogy a jövőben erre még csak célzást se tegyen előttem. Az én hatáskörömbé csupán a számok tartoznak.

Sarkon fordult, kezét a kilincsre tette, félig visszafordult, és fölényesen megtoldotta:

– Kizárólag a statisztikus szerepét töltöm be.

Másnap elindultam Obersturmführer Setzlerrel a treblinkai táborba. A tábor északkeletre volt Varsótól, nem messze a Búg folyótól, s Hauptsturmführer Schmolde századparancsnoksága alatt állt. Mivel Schmolde-nak nem volt szabad az Auschwitzra vonatkozó tervekről tudnia, Wulfslang azt közölte velem, hogy küldetésem célja tájékozódni, és vizsgálatot tartani a táborban. Autóval jött értem

az állomásra. Javakorabeli, őszes, sovány férfi volt. Különös, üres nézéssel bámult maga elé. Az ebédet az SS-tiszti kázinó egyik különtermében szolgáltatta fel, s mentegetőzött, hogy nem láthat bennünket vendégül odahaza, de sajnos felesége beteg. Kitűnő ételeket tálaltak fel, Schmolde azonban alig nyúlt hozzájuk, s nekem úgy tetszett, hogy csak udvariasságból eszik. Hangja bágyadtan és színtelenül kongott, mint akinek minden alkalommal megerőltetésbe kerül megszólalnia. Beszéd közben egyre az ajkát nyaldosta.

Ebéd után feketét hoztak be. Néhány másodperc múlva Schmolde az órájára nézett, üres tekintettel rám bámult, és azt mondta:

– Hosszadalmas magyarázatra volna szükség, hogy a különleges műveletet körülírjam. Épp ezért inkább megmutatom, milyen eljárással dolgozunk. Azt hiszem, így szemléltetőbb lesz.

Setzler megmerevedett, és hevesen felém fordította fejét.

– Helyes – feleltem –, kitűnő ötlet!

Schmolde megnyalta a szája szélét, és folytatta:

– Két órákor kezdődik.

Néhány percig még beszélgettünk, aztán Schmolde az órájára nézett, s én is az órára pillantottam. Öt perc híján két óra volt. Felkeltem. Schmolde is felállt, lassan, mintha valamiért sajnálkoznék. Setzler csak félig emelkedett fel, és azt mondta:

– Elnézést kérek, még nem ittam meg a kávémat.

A csészéjére néztem. Még hozzá sem nyúlt a kávéhoz. Szárazon közöltem vele:

– Ha befejezte, utánunk jön.

Setzler bólintott és leült. Kopasz feje lassan elvörösödött, kerülte a tekintetemet.

Schmolde félrehúzódott, hogy utat engedjen.

– Nem volna kedve gyalog nekivágni? Nincs messze.

– Mehetünk.

Szép, napos idő volt. Elindultunk egy sétányon, közepén cementezett szalag kígyózott. Két ember kényelmesen elfért rajta.

A tábort üresen találtuk, de ahogy a barakkok előtt elhaladtunk, belülről emberi hangokat hallottam. Az ablakokon keresztül néhány arcot is kivettem, s ebből megértettem, hogy a foglyokat lakat alatt tartják.

Azt is megállapítottam, hogy a táborban, noha jóval kisebb, mint Auschwitz, kétszer annyi az őrtorony, és megjegyeztem magamnak, hogy a szögesdrót sövényben villanyáram kering. A drótokat súlyos betonoszlopok tartották, végük befelé görbült, így a felső drótok legalább hatvan centiméterrel beljebb estek a kerítés függőleges részénél. Ilyen akadályt szemmel láthatóan még egy akrobata sem ugorhatott át érintés nélkül.

Schmoldéhoz fordultam:

– Állandóan kering áram a vezetékben?

– Csak éjszaka. De ha a foglyok nyugtalankodnak, néha napközben is.

– Akadnak kellemetlenségeik?

– Gyakran.

Schmolde megnyalta a szája szélét, és színtelen hangján lassan hozzátette:

– Meg kell értenie: tudják, mi vár rájuk.

Ezen elgondolkodtam, majd azt mondtam:

– Nem értem, hogyan tudhatják meg.

Schmolde elfintorodott.

– Elvben ez a legszigorúbb titok. De a táborban levő foglyok mindent pontosan tudnak. És néha azok

is tájékozottak, akik épp csak megérkeznek.

– Honnan érkeznek?

– A varsói gettóból.

– Mind?

Schmolde bólintott:

– Mind. Véleményem szerint egyesek már a gettóban is tudják. Túlságosan közel van a tábor Varsóhoz.

Az utolsó barakk mögött nagy üres térség nyílt, majd egy fegyveres Posten fásorompót húzott fel előttünk.

Kavicsozott, jobbról-balról kétsoros drótsövénnyel biztosított úton haladtunk tovább. Ezután újabb, tucatnyi SS-től őrzött kapu következett. Ezt sűrű élősövény fogta körül. Megkerültük, és valamivel lejjebb egy igen hosszú barakk ötlött a szemünkbe. Ablakai légmentesen be voltak zárva. Vagy harminc géppisztolyos, kutyás SS vette körül.

Valaki elkiáltotta magát: „Achtung!” Az SS-ek vigyázzba vágták magukat; egy Untersturmführer clébünk jött és jelentkezett. Szőke volt, szögletes arcú, szeme mámorosan csillogott.

Körülnéztem. A barakkot árammal telített, kettős szögesdrót kerítés fogta körül, s a Läger zárt övezetén belül második övezetet létesített. A szögesdrót túlsó oldalán bokrok és fenyőfák fedték el a kilátást.

– Kívánja megtekinteni? – kérdezte Schmolde.

Az SS-ek félrehúzódtak, és mi elindultunk a barakk felé. Tömör, vasalt tölgyfából készült ajtaját súlyos fémrúd zárta. Felső részét rendkívül vastag üvegű kémlelőlyukkal látták el. Schmolde megcsavart egy falba ágyazott kapcsolórudat, és azon iparkodott, hogy a rudat kiemelje. Mivel kísérlete hiábavalónak bizonyult, az Untersturmführer sietett segítségére.

Az ajtó kinyílt. Amikor beléptem, az az érzésem támadt, hogy fejemre zuhan a mennyezet: tenyeremmel érinthettem volna. Három erős fényű, rácsos lámpa világította meg az üres helyiséget. A padlót cement borította. A másik oldalon újabb ajtó nyílt, de ezt nem látták el kémlelőlyukkal.

– Az ablakokba – mondta Schmolde – természetesen nem táblaüveget vágattunk. Amint láthatja, kívülről... – Megnyalta a szája szélét. – ..légmentesen záródnak.

Az egyik rácsos lámpa mellett mintegy öt centiméter átmérőjű, kis kerek nyílást fedeztem fel.

Lábdobogás, éles kiáltások, rekedt parancsszavak ütötték meg a fülem. Kutyák kezdtek el ugatni.

– Ők azok – mondta Schmolde. Elöttem ment. Jóllehet sapkáját még néhány centiméter választotta el a mennyezettől, úgy haladt át a helyiségen, hogy behúzta a nyakát.

Kiléptünk a foglyok csapata futólépésben épp feltűnt az élősövény mögül. SS-ek és kutyák kísérték. Ugatással vegyes ordítás hasított a levegőbe.. Porfelhő kavargott, és az SS-ek működésbe léptek.

Amikor a rend helyreállt, és a por leszállt, jobban szemügyre vehettem a foglyokat. Néhány felnőtt férfitől eltekintve a csapat többsége asszonyokból és gyerekekből tevődött össze. Több zsidó nő csecsemőt tartott a karján. Valamennyi fogoly saját ruhájában volt, s egyet sem kopaszítottak meg.

– Elvben – mondta halkán Schmolde – ezekkel mindennek simán kellene mennie. Percekkel ezelőtt érkeztek.

Az SS-ek ötös sorokba sorakoztatták a foglyokat. Schmolde kezével felém intett:

– Bitte, Herr Sturmbannführer...

Elértük a sövényt. Innen, kissé oldalról, egy enyhe hajlatról áttekinthettük az egész oszlopot.

Két Hauptscharführer és egy Scharführer számolni kezdte a foglyokat. A szőke Untersturmführer mozdulatlanul állt előttünk. Jobbján, kissé hátrább, egy csíkos rabruhas, beretvált koponyájú zsidó

fogoly tartózkodott. Bal karján vörös karszalagot viselt.

Az egyik Hauptscharführer felénk szaladt, vigyázzba vágta magát az Untersturmführer előtt, és felkiáltott:

– Kettőszáznégy!

Az Untersturmführer azt mondta:

– Az utolsó sorból négyet leléptet, és visszakísérteti a barakkokba.

– Miért rendelkezik így? – fordultam Schmoldéhoz. Megnyalta a szája szélét.

– Hogy eloszlassam a többiek bizalmatlanságát.

– Dolmetscher – szólt az Untersturmführer.

A vörös karszalagos fogoly előlépett, vigyázzba vágta magát, majd szembefordult az oszloppal, és lengyelül odakiáltott valamit.

Az utolsó három fogoly (két asszony és egy fekete keménykalapos férfi) levált az oszlopról. A negyedik egy tíz év körüli kislány volt. Valamelyik Scharführer megragadta a karját. Erre egy női fogoly nyomban kiugrott a sorból, kitépte kezéből a kislányt, vadul magához szorította, és sikoltozni kezdett. Két SS lépett előre, mire az egész oszlop felmordult.

Az Untersturmführer tétovázott.

– Hagyja nála a gyereket! – kiáltotta oda neki Schmolde.

A két SS visszalépett a sorba. A zsidó nő értetlenül nézte, hogyan távolodnak. Még egyre magához szorította a kislányt.

– Dolmetscher – mondta Schmolde –, adja tudtára, a Kommandant megengedi, hogy a lánya vele maradjon.

A vörös karszalagos fogoly egy hosszú lengyel körmondatot kiabált. A zsidó nő földre tette a lányát, rám nézett, majd Schmoldéra emelte szemét. Aztán komor arca felragyogott, és valamit felénk kiáltott.

– Mit fecseg? – kérdezte türelmetlenül Schmolde. A tolmács szabályszerűen hátraarcot csinált, szembefordult velünk, és tökéletes németséggel közölte:

– Azt mondja, hogy ön jó, és köszöni szépen.

Schmolde vállat vont. A három fogoly egy Scharführer kíséretében elhaladt előttünk. A két asszony még csak egy pillantást se vetett ránk. A férfi ránk nézett, tétovázott, majd nagy, széles mozdulattal lekapta fekete keménykalapját. Két-három fogoly elnevette magát, s az SS-ek harsányan felkacagtak.

– Azt hiszem, minden simán fog menni – hajolt hozzám Schmolde. Az Untersturmführer a Dolmetscherhez fordult.

– Szokás szerint – mondta unottan. A Dolmetscher egy lépést előrelépett, vigyázzba vágta magát, és hosszú lengyel beszédet tartott. Schmolde még közelebb hajolt hozzám.

– Azt mondja nekik, vetkőzzenek le, és csomagolják össze holmijukat. A csomagokat fertőtlenítőbe küldik. Amíg visszaérnek, várniuk kell, s addig rájuk zárják a barakkot.

Alighogy a Dolmetscher beszédét befejezte, az oszlop minden pontján kiáltozás és zajongás tört ki.

Schmoldéra néztem. Csóválta a fejét.

– Természetes reakció. Akkor kell tartani tőlük, ha semmit se szólnak.

Az Untersturmführer intett a Dolmetschernek. Az újabb beszédet intézett a foglyokhoz. Nemsokára egy-két asszony vetkezni kezdett. Majd lassanként a többiek is követték példájukat. Eltelt néhány perc, és a férfiak vontatottan és szégyenkezve szintén levetették ruhájukat. Három-négy SS kivált a sorból, és segített a gyerekeknek.

Az órára néztem. Fél három volt. Schmoldéhoz fordultam.

– Volna szíves elküldeni valakit megkerestetni Obersturmführer Setzlert? – s hozzátettem: – Bizonyára eltévedt.

Schmolde magához intett egy Scharführert, és leírta Setzler külsejét. A Scharführer futva távozott. Nehéz és kellemetlen izzadságszag áradt szét az udvaron. A felszeg és feszélyezett foglyok mozdulatlanul álltak a napon. Egy-két lány, fajtájához képest, elég szép volt.

Az Untersturmführer parancsot adott a foglyoknak, menjenek be a barakkba, és megígérte, hogy ha valamennyien bent lesznek, kinyitatta az ablakokat. A foglyok lassan, rendben vonultak be. Amikor az utolsó is belépett, az Untersturmführer saját kezűleg csukta be a tölgyfa ajtót, és tette helyére a keresztrudat. Egy pillanattal később néhány fej jelent meg a kémlelőlyuk üvege mögött.

Setzler kivörösödve és izzadtan érkezett meg. Vigyázzba vágta magát:

– Herr Sturmbannführer, parancsára megjelentem!

– Miért jött ilyen későn? – kérdeztem tőle szárazon. Majd Schmoldéra való tekintettel hozzátettem: – Eltévedt?

– Eltévedtem, Herr Sturmbannführer.

Intettem neki, és Setzler a bal oldalamra állt. Az Untersturmführer sípot vett elő a zsebéből, és kétszer belefújta. Csend támadt, majd valahol felberregett egy autómotor. Az SS-ek hanyag mozdulattal vállukra vetették géppisztolyukat.

– Bitte, Herr Sturmbannführer – mondta Schmolde.

Előrelépett, az SS-ek félrehúzódtak, és megkerültük az épületet. Setzler mögöttem jött.

Hátul, közvetlen a barakk közelében, hatalmas teherautó állt. Kipufogójához csövet illesztettek, a cső függőlegesen felemelkedett, majd meggörbült, és a mennyezet magasságában a barakkba torkollott. A motor simán járt.

– A kipufogógáz – mondta Schmolde – a középső lámpa mellett vágott nyíláson szivárog a terembe.

Egy darabig figyelte a motort, ráncolta a szemöldökét, majd a gépkocsivezető fülkéje felé indult. Követtem.

A kormány mellett, ajkához tapadó cigarettával, egy SS ült. Amikor Schmoldét megpillantotta, kivette szájából a cigarettát, és kihajolt a kocsiajtón.

– Ne tapossa úgy a gázpedált! – kiáltott rá Schmolde. A motor járása lassúbbodott. Schmolde felém fordult.

– Alaposan rátaposnak, hogy mielőbb végezzenek. Az eredmény pedig; ahelyett, hogy elaltatnák a pácienseket, megfojtják őket.

Súlyos és orrfacsaró szag terjengett a levegőben. Körülnéztem. Nem láttam egyebet, csak vagy hús, csíkos ruhás foglyot. Néhány méterre a teherautótól, kettős sorokban álltak. Fiatalok és jól beretváltak voltak, s úgy tetszett, jó erőben vannak.

– A Sonderkommando – világosított fel Schmolde. – Az a feladata, hogy a halottakat eltemesse.

Néhányan közülük szőkék, atlétatermetűek voltak. Kifogástalanul álltak vigyázzban.

– Ezek is zsidók?

– Természetesen.

Setzler előrehajolt.

– És ezek segítenek, hogy... Szinte hihetetlen!

– Itt minden lehetséges – felelte hanyagul Schmolde. Közelebb hajolt.

– Bitte, Herr Sturmbannführer... – mondta.

Követtem. Távolabb kerültünk az épülettől. Minél messzebb mentünk, annál áthatóbb lett a bűz. Körülbelül száz métert tehettünk meg, amikor széles, nagyon mély gödör bukkant fel előttünk. Hármas, párhuzamos sorokban hullák töltötték meg. Setzler megtántorodott, és elfordult a hullágödörtől.

– A legnagyobb problémánk – mondta szenttelen hangján Schmolde – a hullák problémája. Rövidesen nem lesz hová elkaparni őket. Épp ezért kénytelenek vagyunk nagyon mély gödröket ásni,

és csak akkor betemetni, amikor megtelnek. De nemsokára így is szűkiben leszek a helynek.

Üres tekintetét körül járatta, elfintorodott, és csüggedten folytatta:

– A hullák sok bajt okoznak.

Egy darabig mindhárman hallgattunk.

– Bitte, Herr Sturmbannführer... – szólalt meg végül Schmolde.

Megfordultam, hagytam, hogy Schmolde kissé előremenjen, és Setzler mellé léptem. Arca fakó volt.

Szárason, halkán rászóltam:

– Kérem, uralkodjék magán.

Utolértem Schmoldét. A teherautó motorja csendesen berregett. Amikor a barakk közelébe értünk,

Schmolde a vezető fülkéje mellé lépett, s az SS kihajolt a kocsiajtón.

– Most taposson bele – adta ki az utasítást Schmolde.

A motor berregése megélénkült, és az autó fedele megremegett.

Megkerültük az épületet. Az udvaron mindössze vagy tíz SS tartózkodott. Schmolde megkérdezte:

– Kívánja megtekinteni?

– Természetesen.

Az ajtóhoz mentünk, és benéztem a kémlelőlyukon.

A foglyok fűrtökben heverték a cementen. Arcuk nyugodt volt. Ha a szemük nincs tágra nyitva, úgy

látszott volna, mintha aludnának. Megnéztem az órám. Három óra tíz percet mutatott. Visszafordultam

Schmoldéhoz.

– Mikor nyitják ki az ajtókat?

– Az változik. Minden a hőmérséklettől függ. Ha olyan az időjárás, mint ma, az akció elég gyorsan lebonyolódik.

Schmolde is benézett az ablakon.

– Végük van.

– Miből látja?

– A bőrük elszíneződéséből: arcuk fakó, a pofacsontoknál rózsaszín.

– Előfordult már, hogy tévedett?

– Első időkben igen. Amikor az ablakokat kinyitották, néhányan eszméletre tértek. Előlről kellett kezdeni.

– Miért nyitják ki az ablakokat?

– Hogy szellőztessünk, és hogy a Sonderkommando bemehessen.

Cigarettára gyújtottam és megkérdeztem:

– És mi történik azután?

– A Sonderkommando az épület mögé szállítja a hullákat. Egy csapat teherautóra rakja őket. A

teherautó elviszi és bedönti őket a gödörbe. Egy másik csapat a holttesteket a gödör mélyén sorba

rakja. Rendkívüli gondossággal kell őket sorba rakni, hogy minél kevesebb helyet foglaljanak el. –

Fáradtan megtoldotta: – Rövidesen nem lesz elég helyem.

Setzlerhez fordult:

– Kívánja megtekinteni?

Setzler habozott, pillantása rám tévedt.

– Természetesen – mondta elhaló hangon. Benézett a kémlelőlyukon, és felkiáltott:

– De hisz ezek mind meztelenek!

– Parancs szerint a ruhákat vissza kell tartani – felelte Schmolde szenvtelenül. Hozzátette: – Ha

felöltözve ölnénk meg őket, sok idő kárba veszne a vetköztetésükkel.

Setzler benézett a kémlelőlyukon. Jobb kezét szemellenzőként felemelte, hogy jobban lásson.

– Egyébként – folytatta Schmolde – ha a gépkocsivezetők túlságosan erősen taposnak a gázpedálra, a foglyok sokat szenvednek, megfűlnak és összerondítják magukat. Tehát bepiszkítanak a ruhájukat.

– Olyan békés arcuk van – mondta Setzler, és homlokát a kémlelőlyuk ablakához nyomta.

– Kívánja megtekinteni, mi következik ezután? – fordult felém Schmolde.

– Felesleges, úgyis leírta.

Sarkon fordultam, és Schmolde utánam jött. Néhány lépés után visszafordultam.

– Jön, Setzler?

Setzler otthagya a kémlelőlyukat, és nyomunkba szegődött. Schmolde az órájára pillantott.

– Egy óra múlva indul a vonatjuk. Addig megihatnánk valami frissítőt.

Bólintottam. Az út hátralevő részét szótlanul tettük meg. Egy üveg rajnai bor és egy tál száraz sütemény várt ránk a kantine kis szobájában. Nem volt étvágyam, de a bor jólesett.

Néhány másodperc múlva megkérdeztem:

– Miért nem lehet agyonlőni őket?

– Az költséges – felelte Schmolde –, aztán meg ahhoz sok idő és sok ember kell. – Hozzátette: – Mindamellert, ha a gépkocsik bedöglenek, ezt tesszük.

– Előfordul ilyesmi?

– Gyakran. Oroszoktól zsákmányolt ócska teherautóink vannak. Le vannak strapálva, és nincsenek pótalkatrészeink. Aztán időnként nincs benzin, vagy rossz, és a gáz nem elég mérgező.

Eljátszadoztam a poharammal.

– Véleménye szerint tehát az eljárás nem biztonságos? – kérdeztem.

– Nem – mondta Schmolde –, nem biztonságos.

Csend volt, majd Setzler azt mondta:

– Mindenesetre emberséges. Az emberek elalszanak, ennyi az egész. Szépen beleringanak a halálba. Láttá? Olyan békés az arcuk.

Schmolde vállat vont.

– Amikor ott vagyok.

Setzler zavartan rám nézett, Schmolde pedig folytatta:

– Ha ott vagyok, a gépkocsivezető nem tapos bele a gázpedálba.

Megkérdeztem:

– Nem lehetne egy autó helyett kettőt gázosításra beállítani? Így gyorsabban haladna a dolog.

– Nem – mondta Schmolde. – Tíz kétszáz személyes gázkamrám van, de soha négy használható autónál nem áll több rendelkezésemre. Ha termenként egy-egy teherautót állítok be, félóra alatt nyolcszáz személyt gázosítok el. Ha termenként két teherautót, talán negyedóra alatt négyszáz embert. De időt tulajdonképpen ezzel sem nyerek. Mert négyszáz személyt még mindig el kell gázosítanom.

Megtoldotta:

– Mondanom sem kell, hogy új kocsikat sose fogok kapni.

Néhány másodpercig ismét hallgattunk.

– Biztosabb és egyszerűbb módszerre volna szükség – mondtam aztán. – Olyasmire, mint a tizenhétben használt fojtógázok.

– Nem tudom, hogy gyártanak-e még ilyet – felelte Schmolde. – A mostani háborúban ilyen gázt nem használtak.

Egy hajtásra kiürítette poharát, az asztalhoz ment, és újra megtöltötte.

– Valójában a legnagyobb probléma nem a gázosítás, hanem az elföldelés. Nem tudok gyorsabb ütemben gázosítani, mint amilyen gyorsan földelek. És az elföldelés időbe kerül.

Ivott egy keveset, és folytatta:

– Még sohasem értem el huszonnégy óra alatt ötszáz főt.

Megcsóválta a fejét.

– Természetesen a Reichsführer ezt az eredményt közepesnek tartja. Másrészt azonban, és ez tény, sohasem sikerült még új teherautókat kapnom.

Üres tekintetét körül sétáltatta a szobában, és szenttelen hangján hozzáfűzte:

– Lázadások is voltak. Kérem, értse meg: tudják, hogy mi vár rájuk. Néha egyszerűen nem hajlandók a barakkba bemenni. Néha az embereinkre vetik magukat. Persze, az ilyesmivel meg tudunk birkózni. De ezzel is időt veszünk.

Egy darabig csend volt, majd azt mondtam:

– Véleményem szerint azért láznak fel, mert a lélektani előkészítés nem jó. Maga azt mondja nekik: „Most fertőtleníteni fogják a ruháikat, s addig ebben a teremben várnak.” De ők nagyon jól tudják, hogy a valóságban sehol sem történnek így a dolgok. Általában amíg a fertőtlenítést elvégzik, zuhanyozni szokás. Képzelve magát a helyükbe. Nagyon is tisztában vannak vele, hogy a fertőtlenített ruhákat addig nem vehetik fel, amíg tele vannak tetűvel. Ennek így semmi értelme. Még egy tízéves gyerek is rájönne, hogy valami itt nincs rendjén.

– Természetesen, Herr Sturmbannführer – mondta Schmolde –, ez figyelemre méltó észrevétel... de a legnagyobb problémát...

Egy hajtásra kiürítette poharát, az asztalra tette és hozzáfűzte:

– ... a legnagyobb problémát a hullák okozzák.- Sokatmondó pillantást vetett rám, és megtoldotta: – Majd meglátja.

– Nem értem, mire céloz a megjegyzésével – feleltem szárazon. – Csupán tájékozódás céljából vagyok itt.

Schmolde elfordította fejét.

– Természetesen, Herr Sturmbannführer – mondta semleges hangon. – Így értettem én is. Bizonyára rosszul fejeztem ki magam.

Ezután hosszú csend következett, majd Setzler hirtelen megkérdezte:

– Nem lehetne legalább az asszonyokat megkímélni?

Schmolde a fejét ingatta.

– Nyilvánvaló, hogy őket kell elsősorban megsemmisíteni. Hogyan lehetne egy fajt kiirtani, ha a nőstényeket életben hagynék?

– Richtig, richtig – mondta Setzler. Majd bizonytalan, halk hangon hozzáfűzte: – Mindamellet elég borzasztó...

Ránéztem. Nagy, hajlott teste kétrét görnyedt. Cigaretája jobb kezében parázslott. Nem emelte a szájához.

Schmolde merev léptekkel az asztalhoz ment, és töltött magának egy pohárral.

Az ezt követő hetet borzasztó szorongásban töltöttem: Treblinka teljesítménye alig érte el huszonnégy óra alatt az ötszáz főt. Auschwitznak pedig az előirányzat szerint háromezret kellett teljesítenie; alig négy héten belül átfogó tervet kellett a kérdésről a Reichsführernek benyújtanom, és nekem semmilyen elképzelésem nem volt.

Már megkíséreltem a problémát minden oldalról megközelíteni, de a megoldás még csak nem is sejlett előttem. Úgy féltem a biztos kudarctól, hogy naponta számtalanszor elszorult a torkom, s rettegve egyre azt ismétелgettem: kudarcot vallók már az elején. Azzal tisztában voltam, hogy a treblinkainál hatszorta magasabb teljesítményt kell elérnem, de a célhoz vezető utat képtelen voltam felfedezni. Mert könnyű lett volna hatszorta annyi barakkot építtetni, mint Treblinkában, de ez mit sem használt volna ehhez hatszorta annyi teherautóra lett volna szükség, s e tekintetben nem ringattam

magam ábrándokba. Ha Schmolde hiába kért, nem kapott pótellátmányt, nyilvánvaló, hogy én is visszautasításra találok.

Bezárkóztam irodámba, hosszú délutánokon át azon igyekeztem, hogy összpontosítsam figyelmemet, de erőlködésem hiábavalónak bizonyult, ellenállhatatlan vágy fogott el, hogy felkeljek és távozzam ebből a fojtogató szobából; kényszerítettem magam, hogy ismét leüljek. Agyam teljesen üres volt. Mélységes szégyen és tehetetlenségérzés töltött el arra a gondolatra, hogy alatta maradok a feladatnak, amelyet a Reichsführer rám bízott.

Végül egy délelőtt ráeszméltem, hogy soha semmire sem juthatok, ha továbbra is légüres térben mozgok, és nem jegecesítem ki gondolataimat valamilyen szilárd pont köré. Ekkor elhatároztam, hogy a táborban, mintegy kísérleti állomásként, létrehozom a treblinkai berendezés mását; itt majd lehetőségem nyílik, hogy új módszereket fedezzek fel. Attól kezdve, hogy a „kísérleti állomás” gondolatát megfogalmaztam, mintha fátyol szakadt volna szét előttem, nem féltem többé a kudarctól. Szívemet sebes nyílként tetterő, a magam hasznosságának tudata járta át.

Felkeltem, vettem a sapkám, kiléptem az irodámból, viharsebesen berontottam Setzlerhez, és rákiáltottam:

– Jöjjön, Setzler, szükségem van magára!

Válaszát be se várva, kisettem, lerohantam a feljáró lépcsőjén, és bevágtam magam az autóba. A gépkocsivezető gyorsan elhelyezkedett a kormány mögött, de én várakozásra intettem. Feltűnt Setzler, mellém ült, kiadtam a parancsot:

– Birkenau, kisajátított birtokok.

– Herr Sturmbannführer – mondta a gépkocsivezető –, az ott valóságos sártenger.

– Tegye, amit parancsoltam – feleltem szárazon. A gépkocsivezető elindította az autót, én előrehajoltam és rákiáltottam:

– Gyorsabban!

Az autó megugrott. Az az érzésem támadt, hogy olyan gyorsan és eredményesen intézkedem, mint egy gép.

Az erdő közepén, kétszáz méternyire a tanyáktól, elakadtunk a sárban. Cédulát írtam a szolgálatos Lagerführernek, és parancsot adtam a gépkocsivezetőnek, vigye el a táborba. Futva távozott. Megpróbáltam a tanyáig eljutni. Palatetőket láttam homályosan a fák mögött. Néhány méter után meg kellett álmodnom. Csizmám bokán felül merült a sárba.

Húsz perccel később két, foglyokkal és SS-ekkel megrakott teherautó érkezett, parancsszavak röpködtek, a foglyok földre ugrottak, s elkezdtek ágakat vágdosni: rőzseutat építettek a tanyáig. Kocsimat kiszabadították, és a sofőr visszament a táborba, hogy másik két teherautót kerítsen. Parancsot adtam Setzlernek, hogy siettesse a munkát. Az SS-ek működésbe léptek, tompa ütések puffantak, s a foglyok egyszeribe eszeveszetten nekidurálták magukat.

A rőzseút éjszakára elérte a tanyákat. Setzler azzal foglalatostkodott, hogy fényszórókat állítson fel, s a vezetéket a legközelebbi villanyoszlophoz kellett bekötni. Tüzetesen szemügyre vettem a két tanyát. Amikor az épületből kiléptem, hívtam Setzlert; egy Scharführer futva távozott, s Setzler két perc múlva megjelent. Végigjártam vele a tanyákat, és elmagyaráztam, mi a teendő. Amikor befejeztem, ránéztem és azt mondtam:

– Három nap.

Rám meredt, kitátotta a száját, mire nyomatékkal megismételtem:

– Három nap!

Csak annyi időre távoztam a munkahelyről, hogy épp egyem és aludjam; ilyenkor Setzler váltott fel. Hihetetlen iramban dolgoztattunk, és a harmadik nap estéjén készen állt két kis, kétszáz személyes

terem.

Az igazat megvallva még semmit sem határoztam. De már nekiláttam, hogy a feladatot végrehajtsam, felépítettem egy kísérleti állomást, s naponta a gyakorlatban ellenőrizhettem, beválnak-e elképzeléseim.

Már kezdetben jelentős újíítást vezettem be a treblinkai rendszerhez képest. A két épületen feliratot helyeztem el: „Fertőtlenítő”, és belül szemfényvesztésül vízcsaprázsákat és csőrendszert szereltem fel; így azt hitték, hogy fürödni viszik őket. Ugyanez a meggondolás vezetett, amikor utasítást adtam a szolgálattelvő Untersturmführernek: közölje a foglyokkal, hogy zuhanyozás után forró feketekávé kapnak. Ezenkívül menjen be ő is a „fertőtlenítő”-be, járjon egyik csoporttól a másikig, tréfálkozzék (s közben kérje elnézésüket, hogy nem oszthat ki szappant közöttük) mindaddig, amíg valamennyien be nem jönnek a terembe.

Mihelyt a berendezés elkészült, azonnal kipróbáltam, és a gyakorlat azt bizonyította, hogy elgondolásaim helyesek. A foglyok nem tanúsítottak ellenállást, gyanútlanul léptek a terembe. A lázongások okozta időkiesést és kellemetlenségeket kiküszöböltem.

Az elgázosítás kérdése azonban még mindig megoldatlan maradt. A teherautók alkalmazását kezdettől fogva kényszermegoldásnak találtam, és a következő héten lázas sietséggel gyorsabb és biztosabb eljárás után kutattam. Visszatérve arra a javaslatra, amelyet Schmoldénak tettem, Wulfslang közvetítésével megkérdeztem a Reichsführert, nem bocsáthatna-e rendelkezésemre bizonyos mennyiségű fojtógázt. Azt a választ kaptam, hogy bár a Wehrmacht tárol raktáraiban gázkészleteket (hogy megtorló intézkedéseket foganatosíthasson, ha az ellenség elsőnek gázt használna), az SS nem kérhet ilyen ellátmányt, mert felkeltené a Wehrmacht többé-kevésbé rosszindulatú kíváncsiságát az SS tevékenységét illetően.

Már-már feladtam a reményt, hogy a fogas kérdésre megoldást találjak, amikor a gondviselésszerű véletlen segítségemre sietett. Egy héttel a határidő lejárta előtt hivatalos értesítést kaptam, hogy Gruppenführer Goertz táborfelügyelő meglátogat. Alapos takarítást rendeltem el a KL valamennyi helyiségében, és a látogatás előestéjén mindent tüzetesen felülvizsgáltam. Ez alkalommal egy kis helyiségre bukkantam, ahol egy halom kis, henger alakú doboz zsúfoltak össze. A dobozokon felirat: „Giftgas” és alatta Cyclon B. Annak az anyagnak maradványa volt, amelyet egy évvel azelőtt a Weerle & Frischler cég hozott Hamburgból, hogy a lengyel tüzéségi laktanyákat féregtelenítse. A légmentesen elzárt dobozok egy-egy kilót nyomtak. Emlékeztem még rá, hogy zöld kristályokat tartalmaztak, s oxigénnel való érintkezés esetén azonnal gázt fejlesztettek. Az is eszembe jutott, hogy Weerle & Frischler két műszaki segéderőt küldött, s azok gázálcban, alapos óvintézkedések után nyitották ki a dobozokat. Mindebből azt a következtetést vontam le, hogy a gáz emberre, állatra egyaránt halálos lehet.

Nyomban elhatároztam, hogy a gáz tulajdonságait kipróbálom. A két birkenauai ideiglenes berendezés falába megfelelő átmérőjű, külső szeleppel ellátott lyukakat fúrattam. Kétszáz munkaképtelent tereittem a terembe, és a nyíláson beszórattam egy doboz Cyclon B.-t. Egy pillanattal később állati üvöltés csapott a magasba, s az ajtókat és a falakat vad dörömbölés remegtette meg. Majd az ordítás elcsitult, az ökölcsapások vesztettek erejükből, s öt perc múlva teljes csend honolt. Felvételtem az SS-ekkel a gázálcokat, és parancsot adtam, nyissanak ki minden szellőzőnyílást. Még néhány percet vártam, azután elsőként mentem be a helyiségbe. A halál dúsan aratott.

A kísérlet eredménye minden reményemet felülmúlta: egy doboz egykilós Cyclon B. elegendő volt, hogy tíz perc alatt kétszáz munkaképtelennel végezzen. Figyelemre méltó időnyereségnek számított ez, hiszen a treblinkai módszerrel ugyanehhez az eredményhez fél óra vagy még több kellett. Ezenfelül így nem korlátozta tevékenységünket a tehergépkocsik száma, motorhiba vagy benzinhiány. S legvégül: az

eljárás olcsó volt, mivel egy kiló Giftgas – ahogy rögtön ellenőriztem – mindössze három és fél márkába került.

Igen, megtaláltam a megoldást. Megértettem, hogy felfedezésem beláthatatlan következményeket von maga után. Bebizonyosodott, hogy a Treblinkából átvett kis, kétszáz személyes termék rendszerével fel kell hagyni. A közepes nagyságú gázkamrák jobb híján csak azért működhettek idáig, mert egy teherautómotor csupán csekély mennyiségű gázt volt képes fejleszteni; hisz egy kétezres munkaképtelen transzportot kétszáz csoportba osztani és különböző termekbe irányítani sok nehézséget okozott. Ez az eljárás hosszú ideig tartott, bonyolult felügyeleti rendszert kívánt, és egyidejű lázongások esetén súlyos gondokat is okozhatott.

Ezzel szemben a Cyclon B., minden jel szerint, az összes nehézségeket kiküszöbölte. Nem kellett többé a tehergépkocsik alacsony gáztermelékenységével számolni, hiszen egyetlen teremben a Cyclon B. kellő felhasználásával egy egész transzportot el lehet gázosítani.

Mialatt egy ilyen hatalmas méretű terem felépítését elterveltem, ráeszméltem, hogy először fogant meg agyamban olyan gondolat, amely méltó a rám bízott történelmi szerephez.

Nemcsak gyorsan, de kezdettől fogva nagyvonalúan is kellett cselekedni. Hosszú töprengés után arra a belátásra jutottam, hogy a teremnek a föld alatt, betonból kell megépülnie: egyrészt hogy ellenálljon a sok száz áldozat rohamának, másrészt hogy kiáltásait elfojtsa. Ebből újabb következmények származtak. Ha a teremnek nem lesz ablaka, tehát gázosítás után nem lehet szellőztetni, szellőzőberendezést kell felszereltetni. Rövid latolgatás után azt is elhatároztam, hogy a terem elé vetkőzőhelyiséget építtetek padokkal, fogasokkal vagy ruhaakasztókkal, s így kiegészítem az áldozatok megnyugtatóására szánt díszletet.

Ezután figyelmemet a személyzet kérdésére fordítottam, s rájöttem, hogy Schmolde súlyosan hibázott, amikor nem kellő gonddal különítette el az SS-Kommandót és a foglyok alkotta Sonderkommandót a tábor többi részétől. Pedig csak így nyerhetünk időt, és biztosíthatjuk, hogy az egész kényes eljárás titokban maradjon.

Arra is rájöttem, hogy a gázkamrákat össze kell kötni a vasútállomással, s egy sínpár segítségével a transzportokat „háztól házig” kell szállítani; így egyrészt kiküszöböljük az idővesztést, másrészt nem az auschwitzi lakosság szeme előtt bonyolítjuk le a szállításokat.

Ekképpen fokról fokra, mámorító pontossággal testet öltött bennem egy olyan óriási, föld alatt épülő ipartelep gondolata, amelyet egyenesen a vasútvonal szolgálna ki, s ahol személyzeti kávéházak, konyhák, hálótermek, Beutekammerok, valamint a nemzetiszocialista tudósok számára berendezett boncteremek és kísérleti helyiségek foglalnának helyet.

Negyvennyolc órával a Himmler megszabta határidő előtt telefonon közöltem Obersturmbannführer Wulfslanggaí, hogy a Reichsführernek szánt terv adott napra elkészül, s elejétől végig magam gépelem le. A gépelés sok időmbe került. Este nyolc órakor telefonáltam Elsie-nek, ne várjon rám, azután a kávéházba szoltam át, hozzanak fel hideg ételmezt, sietve bekaptam, és tovább dolgoztam. Tizenegy órakor gondosan átolvastam a legépelt oldalakat, aláírtam, beraktam egy borítékba, és öt viaszpecséttel lezártam. A borítékot zubbonyom belső zsebébe tettem, majd a kocsit kérétem.

A hátsó ülésen foglaltam helyet, a gépkocsivezető begyújtotta a motort. Fejem az ülés támlájára hajtottam, és behunytam a szemem.

A kocsi zökkenve lefékezett. Felriadtam, arcomra villanylámpa fénye hullt. Az autót SS-ek vették körül. A Läger bejárati tornya előtt álltunk.

– Elnézést kérek, Herr Sturmbannführer – mondta egy hang –, de máskor rendszerint felgyújtja a mennyezetvilágítást.

– Macht nichts, Hauptscharführer.

– Az autó belseje sötét volt, és meg akartam nézni, ki ül bent. Még egyszer elnézést kérek, Herr Sturmbannführer.

– Schön gut... Mindig jobb bizalmatlannak lenni.

Intettem, a Hauptscharführer összecsapta bokáját, a dupla szögesdrót kapu csikorogva kinyílt, és az autó továbbgördült. Tudtam, hogy az úton valahol még egy SS-járőr cirkál, és ezért meggyújtottam a mennyezetvilágítást.

Ötszáz méternyire a villától megállítottam a kocsit, és visszaküldtem a sofőrt a táborba. Féltem, hogy a motor-berregés felébreszti a gyerekeket.

Menet közben észrevettem, hogy az út gidres-gödrös, s előjegyzésbe vettem, hogy megjavítására másnap kiküldetek egy csapat foglyot. Alig álltam a lábamon, de ez a néhány lépés jólesett. Szép, langyos, világos augusztusi éjszaka volt.

Kinyitottam kulcsommal a kaput, halkán becsuktam, sapkám és kesztyűm az előszoba tükrös asztalára helyeztem, és bementem irodámba. Így hívtam az ebédlővel szemközti kis szobát; ebben aludtam, ha a táborból későn érkeztem haza. A helyiségbe mindössze egy asztal, egy fonott szék, egy apró mosdó és egy tábori ágy fért be; az ágy fölötti puhafa polcon néhány kötött könyv sorakozott. Elsie azt mondta, olyan ez a szoba, mint egy szerzetesi cella, de nekem éppen ezért tetszett.

Leültem, gépies mozdulattal megtapogattam zubbonyom bal oldalát. Miután meggyőződtem róla, hogy a jelentésem megvan, levettem a csizmám, és nesztelenül, zokniban fel-alá kezdtem járni. Noha nagyon kimerült voltam, már nem éreztem álmodást.

Valaki kopogtatott.

– Tessék – mondtam.

Elsie jelent meg. Két pongyolája közül a szebbiket vette fel. Csodálkozva vettem észre, hogy még be is szagosította magát.

– Nem zavarlak?

– Dehogy, csak gyere be.

Becsukta az ajtót maga mögött, és én megcsókoltam az arcát. Feszélyezve éreztem magam, mivel csizma nélkül alacsonyabb voltam, mint ő.

Hűvösen hellyel kínáltam:

– Ül le, Elsie.

Leült a tábori ágyra, és zavartan mondta:

– Hallottam, amikor megjöttél.

– Pedig halkán jöttem.

– Igen, igen – mondta –, te mindig nagyon halkán jössz.

Egy darabig csend volt, aztán folytatta:

– Beszélni szeretnék veled.

– Most?

– Ha nem volna ellenedre – felelte bizonytalanul. Megtoldotta: – Hisz úgylis olyan ritkán látlak az utóbbi időben.

– Nem azt teszem, amit akarok.

Rám emelte a szemét, majd folytatta:

– Nagyon fáradtnak látszol. Túlságosan sokat dolgozol.

– Ja, ja.

Ezután megkérdeztem:

– Mondani akartál valamit, Elsie?

Kissé elpirult, és fátyolos hangon felelte:

– A gyerekekről van szó.

– Ja?

– A tanulásukról. Mire Németországba hazamegyünk, visszamaradnak.

Bólintottam, ő pedig folytatta:

– Beszéltem Frau Bethmannal és Frau Pickkel. Az ő gyerekeik is hasonló helyzetben vannak, és ez nekik is gondot okoz...

– Ja?

– Tehát arra gondoltam...

– Ja?

– ...hogy hozathatnánk egy német tanítónőt a tiszték gyermekeinek.

Ránéztem.

– De hisz ez pompás ötlet, Elsie! Azonnal hozass. Már hamarabb kellett volna erre gondolnom.

– Csakhogy – mondta tétován Elsie – nem tudom, hol szállásoljuk el.

– De hát természetesen nálunk. – Gépiesen megtapogattam a zubbonyom bal oldalát, és azt mondtam:

– No, akkor ezt az ügyet lezártuk.

Elsie ülve maradt. Szemét lesütötte, tenyerét szétterpesztette térdén. Egy darabig csend volt, majd felemelte a fejét, és dadogva megkérdezte:

– Nem akarsz mellém ülni, Rudolf? Ránéztem.

– De, természetesen.

Melléltem, és ismét éreztem parfümjé illatát. Olyan kevésbé illett Elsie-hez, hogy illatosítsa magát.

– Akarsz még mondani valamit, Elsie?

– Nem – mondta tétován. – Csak beszélgetni szerettem volna.

Megfogta a kezem, én kissé oldalt fordultam.

– Ritkán látlak az utóbbi időben, Rudolf.

– Sok a dolgom.

– Igen – mondta szomorúan –, de a lápon te is sokat dolgoztál, én se ültem ölbe tett kézzel, mégis más volt.

Csend támadt, majd folytatta:

– A lápon nem volt se pénzünk, se kényelmes otthonunk, se szobalányunk, se autónk, és mégis...

– Ne emlegesd ezt, Elsie!

Hirtelen felugrottam, és hevesen kifakadtam:

– Azt hiszed, hogy én magam is nem... – Elhallgattam, néhány lépést tettem a szobában, és nyugodtabb hangon folytattam: – Azért vagyok itt, mert itt vagyok a leghasznosabb.

Néhány másodperc telt el, majd Elsie megkérdezte:

– Nem akarsz újra leülni, Rudolf?

Helyet foglaltam a tábori ágyon, ő kissé közelebb húzódott, és ismét megfogta a kezem.

– Rudolf – kérdezte anélkül, hogy rám nézett volna –, okvetlenül szükséges, hogy minden este itt feküdj le?

Elfordítottam a fejem.

– Hisz jól tudod, lehetetlen időnkben járok haza. Nem akarom a gyerekeket felébreszteni.

Halkan felelte:

– Olyan zajtalanul jársz. És a mamuszodat is kikészíthetném az előszobába.

Nem néztem rá.

– Nemcsak erről van szó – mondtam. – Mostanában nagyon nyugtalanul alszom, ide-oda forgolódom. És időnként felkelek, hogy elszívjak egy cigarettát, vagy igyam egy pohár vizet. Nem akarlak zavarni.

Erősebben éreztem parfümjét, és megéreztem, hogy hozzám hajolt.

– Engem nem zavarnál.

Vállamra tette a kezét.

– Rudolf – mondta halkán –, soha ennyi ideig nem maradtál el tőlem...

Hevesen a szavába vágtam:

– Ne beszélj ezekről a dolgokról, Elsie. Tudod, hogy zavarba jövök.

Hosszú csend támadt, a semmibe bámultam.

– Jól tudod, nem vagyok érzéki természetű.

Megszorította a kezem.

– Nem erről beszélek. Csak azt látom, hogy egy idő óta megváltoztál. Amióta Berlinbe utaztál, azóta változtál meg.

Élesen rákiáltottam:

– Bolond vagy, Elsie!

Felkeltem, az asztalhoz léptem, és rágyújtottam egy cigarettára. Hallottam, amint a hátam mögött félénken megszólal:

– Sokat dohányzol.

– Ja, ja...

Számhoz emeltem a cigarettát, és végigsimítottam a könyvek gerincén.

– De hát mi bajod van, Rudolf?

– Semmi! Igazán semmi! – Feléje fordultam: – Mi szükség van rá, hogy még te is gyötörj?

Felkelt, szeme teli volt könnyel, karomba vetette magát.

– Nem akarlak gyötörni, Rudolf. Ez mind csak azért van, mert az az érzésem, hogy már nem szeretsz.

Megsimogattam a haját, és erőlködve mondtam:

– Persze hogy szeretlek.

Eltelt néhány másodperc.

– A lápon igazán boldogok voltunk – szólalt meg. – Emlékszel, Rudolf, pénzt raktunk félre, hogy tanyát vásároljunk, az volt a szép idő...

Még jobban hozzám simult. Elhúzódtam, és megcsókoltam az arcát.

– Most aztán eredj lefeküdni, Elsie.

Kisvártatva megkérdezte:

– Nem akarsz ma éjszaka fent aludni?

– Ma éjszaka nem – válaszoltam ingerülten. – Most nem lehet.

Hosszasan rám nézett, elvörösödött, ajka szólásra nyílt, de egyetlen szót sem szólt. Arcon csókolt és kiment.

Becsuktam utána az ajtót, és figyeltem, hogyan recscsennek meg lépteit alatt a lépcsőfokok. Amikor már semmit sem hallottam, lassan beretesztem az ajtót.

Levettem a zubbonyom, egy szék támlájára helyeztem, és kezem a belső zsebbe csúsztattam, hogy ellenőrizsem, vajon a boríték megvan-e. Majd felemeltem a csizmám, gondosan megvizsgáltam, és megállapítottam, hogy jobb sarokvasa kopott. Előjegyzésbe vettem, hogy még a holnapi nap folyamán kicseréltetem. Végighúztam kezem a csizmaszáron. Bőre finom és puha volt. Soha senkinek sem engedtem meg, hogy helyettem tisztítsa a csizmám.

Előszedtem az asztalfiókból a tisztítókészletet, egy kevés pasztát kentem a csizmámra, gondosan szétmázoltam rajta, majd dörzsölni kezdtem. Sokáig gyöngéden dörzsöltem, a csizma ragyogni kezdett, kezem lassan és gépiesen fel-alá járt. Így telt el néhány másodperc. A megelégedettség meleg hulláma öntött el.

Harmadnap – egy csütörtökön – autóval megérkezett Obersturmbannführer Wulflang. Áadtam neki a jelentésem, ő meglehetősen nyersen visszautasította, hogy velem ebédeljen, és nyomban távozott.

Kevéssel ebéd után Setzler kért kihallgatást. Parancsot adtam a szolgálatosnak, vezesse be. Setzler belépett, összecsapta bokáját, és tisztelgett. Feszesen fogadtam tisztelgését, majd megkértem, üljön le. Levette sapkáját, a közelében álló székre tette, és hosszú, sovány kezével végigsimított kopasz feje búbján. Gondterheltnak és fáradtnak látszott.

– Herr Sturmbannführer, a kísérleti állomás miatt jöttem. Van néhány dolog, ami nem hagy nyugton...

Különösen egy.

– Ja?

– Szabad átfogó jelentést adnom az állomás működéséről?

– Természetesen.

Hosszú kezével ismét végigsimított a fején.

– A lélektani előkészítést illetően alig van jelentenivalóm. Csupán annyi: mivel a „zuhanyozás” után feketekávé ígérünk, intézkedtem, vigyenek a helyszínre egy kiöregedett tábori konyhát... – Elmosolyodott. – ...hogy úgy mondjam, a díszlet kiegészítése céljából.

Bólintottam, mire folytatta:

– Ami az elgázosítást illeti, bátorkodom tudomására hozni, hogy az néha tíz percnél is több időt vesz igénybe. Két okból: a levegő nedvessége és a terem nedvessége miatt.

– A terem nedvessége miatt?

– Parancsot adtam a Sonderkommandónak, hogy elgázosítás után locsolja le a holttesteket. Minden fogoly összerondítja magát. Magától értetődően a vizet később kiengedjük, de egy kevés így is mindig bent marad.

Papírlapot húztam magam elé, kicsavartam a töltőtollam, és megkérdeztem: – Mit javasol?

– A cementet lejtősen kiképezni, és több levezetőcsatornát készíttetni.

Ezen egy pillanatig elgondolkodtam, majd azt mondtam:

– Ja, de ez még nem elég. Fűtőtesteket s ezenkívül egy nagy teljesítményű ventilátort kell felszereltetni. A ventilátor egyúttal a gázt is kihajtaná. Mennyi ideig szellőzteti a termet elgázosítás után?

– Ez az, épp erről szerettem volna beszélni, Herr Sturmbannführer. Ön tízpercnyi szellőztetést irányzott elő. De ez nem elég. A Sonderkommando beosztottjai, akik azért járnak be a terembe, hogy a hullákat kivigyék, fejfőrcsökről és rosszullétről panaszkodnak, s ezáltal a teljesítmény csökken.

– Egyelőre annyi időt adjon nekik, amennyi szükséges. A szellőzőberendezés majd lehetővé teszi, hogy szűkebbre szabja az időt.

Setzler köhentett.

– Még egy kérdés, Herr Sturmbannführer. A kristályokat egyenesen a terem padlójára hajtják, az áldozatok persze rájuk rognak, s mivel igen sokan vannak, akadályozzák, hogy a gáz egy része kifejlődjék.

Felkeltem, levertem cigarettámról a hamut, és kinéztem az ablakon.

– Mit javasol?

– Egyelőre semmit, Herr Sturmbannführer.

Anélkül, hogy újra leültem volna, jegyzeteket készítettem, és intettem Setzlernek, hogy folytassa.

– A Sonderkommando beosztottjainak a holttestek kirakodásánál is sok nehézséggel kell megbirkózniuk. A locsolás következtében a holttestek síkosak, és nincs jó fogásuk.

Ezt is feljegyeztem, aztán Setzlerre néztem. Az volt az érzésem, hogy valami sokkal fontosabb mondanivalója is van, és húzza-halasztja az időt. Türelmetlenül rászóltam:

– Folytassa.

Setzler köhentett és félrenézett.

– Még... egy apró részletkérdés... Herr Sturmbannführer. Egyik bajtársunk feljelentése alapján megmotoztattam egy Sonderkommandóbeli embert. Vagy húsz jegygyűrűt találtak nála, a hullákról lopta.

– Mit akart csinálni velük?

– Azt mondta, hogy ital nélkül képtelen volt ilyen munkát végezni. El akarta cserélni az ékszereket snapszéért.

– Kivel?

– Az SS-ekkel. Megmotoztattam az SS-eket is, de semmit sem találtam náluk. Ami a zsidót illeti, természetesen föbe lőtték.

Ezen eltűnődtem, majd azt mondtam:

– Mától fogva elgázosítás után minden jegygyűrűt összegyűjtet. Magától értetődik, hogy az áldozatok vagyontárgyai a Reich tulajdonát képezik.

Egy darabig hallgattunk, Setzler néztem. Kopasz feje lassan elvörösödött, elfordította tekintetét. Fel s alá kezdtem járkálni, és megkérdeztem: – Ennyi az egész?

– Nein, Herr Sturmbannführer – mondta Setzler.

Köhentett. Rá sem nézve, tovább sétáltam. Eltelt néhány másodperc, Setzler alatt megreccsent a szék, ismét köhentett, s ekkor megkérdeztem:

– Nos?

És hirtelen nyugtalanság fogott el. Sohasem bántam gorombán Setzlerrel: tehát nem tőlem félt.

Szemem sarkából rápillantottam. Előrenyújtotta a nyakát, és egy szuszra ledarálta:

– Ami az összteljesítményt illeti, Herr Sturmbannführer, sajnós, meg kell mondanom, az nem magasabb, mint Treblinkában.

Megtorpantam és rámeredtem. Hosszú, sovány kezével végigsimított feje búbján.

– Magától értetődik – folytatta –, sok tekintetben túlhaladtuk Treblinkát. Úgyszólván teljesen kiküszöböltük a lázadásokat, az elgázosítás gyors és biztos. Már most ötezer főt tudunk elgázosítani huszonnégy óra alatt a két kis teremben.

– Akkor hát? – kérdeztem szárazon.

– De ötszáznál többet nem tudunk elföldelni.

– Tulajdonképpen – folytatta – ölni az semmi. Az elföldelés, az vesz sok időt igénybe.

Azon kaptam magam, hogy remeg a kezem. Hátam mögé rejtettem, és azt mondtam:

– Emelje kétszeresére a Sonderkommando létszámát.

– Elnézését kérem, Herr Sturmbannführer, ez semmit sem használna. Az ajtókon nem lehet két-három hullánál többet egyszerre kivinni. És ami a gödrökben levő hullaátvevőket illeti; az ő létszámukat sem lehet bizonyos fokon túl emelni. Ezzel csak akadályoznánk mozgásukat.

– Miért rendelt ki embereket a gödrökbe?

– A holttesteket rendkívül gondosan kell sorba rakni, hogy ezzel is teret nyerjünk. Pick Untersturmführer szavaival, úgy kell egymás mellé préselni őket, „mint a szardíniákat a szardíniásdobozba”.

– Ásasson mélyebb gödröket.

– Ezt is megpróbáltam, Herr Sturmbannführer, de akkor az ásás sokkal több időt vesz igénybe, és a térnyeség nincs arányban az idővesztéssel. Véleményem szerint a legmegfelelőbb mélység három méter.

Setzler kissé oldalt fordította fejét, úgy folytatta:

– Másik probléma: a gödrök rengeteg helyet rabolnak el.

Szárason feleltem:

– Nem vagyunk Treblinkában, itt elég nagy a terület.

– Nein, Herr Sturmbannführer, én főként egy másik veszélyt látok: abban a mértékben, ahogy új gödröket ásunk, szükségképpen eltávolodunk a gázkamráktól; így végül nehéz lesz a holttesteket a gázkamráktól a gödrökig szállítani, s a teljesítmény még inkább csökken.

Jó darabig csend volt. Feszesen kihúztam magam, majd minden szavamra ügyelve, nyomatékkal megkérdeztem:

– Van valamilyen javaslata?

– Sajnos nincs, Herr Sturmbannführer.

Szaporán, anélkül, hogy ránéztem volna, azt mondtam:

– Jól van, Setzler, távozzat.

Hangom akaratom ellenére remegett. Setzler vette a sapkáját, felkelt, és tétován azt mondta:

– Természetesen törni fogom még a fejem, Herr Sturmbannführer. Valójában három nap óta egyre ezekkel az átkozott gödrökkel gyötöröm magam. Azért tettem most jelentést, mert nem látok más megoldást.

– Majd találunk, Setzler. Nem a maga hibája, hogy eddig nem jött rá. – Erőlködve összeszedtem magam, és megtoldottam: – Örömmel közölhetem: egészben véve nagyra értékelem buzgalmát.

Tisztelgett, fogadtam tisztelgését, aztán kiment. Leültem, néztem a jegyzeteimmel teleírt papirost, két tenyerem közé fogtam a fejem, és próbáltam feljegyzéseimet újra elolvasni. Néhány másodperc múlva torkom elszorult. Felkeltem, és az ablakhoz léptem. A Reichsführernek küldött nagyszerű terv egy fabatkát sem ért. A probléma változatlanul fennállt. Semmit sem oldottam meg. Minden igyekezetem csődöt mondott, egy lépéssel sem jutottam előbbre.

Keserves két nap következett. Majd érkezett a vasárnap, és Hauptsturmführer Hageman meghívott egy zenés teadélutánra. Udvariasságból el kellett mennem. A tábor tisztjeinek jó része feleségével együtt jelent meg, de szerencsére csak keveset kellett beszélnem. Frau Hageman rögtön zongorához ült, és leszámítva a rövid szünetet, amikor frissítőket szolgáltak fel, a muzsikások egyfolytában játszottak. Eltelt egy kevés idő, és azt tapasztaltam, hogy valóban figyelek a zenére, sőt még élvezem is. Setzler hegedűszólót adott elő. Széles, hajlott háta a vonóra görnyedt, összes halántéka csillogott a lámpafényben, és én tudtam előre, melyik részeket érzi át a legjobban, mert kopasz feje búbja már néhány pillanattal előbb kivörösödött.

A szóló után Hageman behozott, és az asztalra terített egy hatalmas, a keleti frontot ábrázoló térképet. Mindnyájan köré gyűltünk, és bekapcsoltuk a rádiót. A hírek pompásak voltak, a Panzerek mindenütt előrenyomultak. Hageman szünet nélkül tűzdelte előbbre kis horogkeresztes zászlait, s amikor a hadijelentés véget ért, a szobában boldog, megnyugtató csend támadt.

Visszaküldtem a kocsit, és Elsie-vel együtt gyalog tettem meg az utat hazáig. A városra sötétség borult, az auschwitzi templom két sudár tornya feketén meredt elő, és én lesújtva éreztem, hogy vereségem tudata ismét erőt vesz rajtam.

Másnap telefonértesítést kaptam Berlinből, hogy Obersturmbannführer Wulfslang meglátogat. Délfelé érkezett, újra visszautasította, hogy velem ebédeljen, és mindössze néhány percig maradt. Látható volt, hogy szerepkörét szigorúan futárszolgálatra kívánja korlátozni.

Wulfslang távoztával kétszer ráfordítottam a kulcsot irodám ajtajára, leültem, és reszkető kézzel felbontottam a Reichsführer levelét.

Fogalmazása olyan elővigyázatos volt, hogy rajtam és Setzleren kívül senki sem érthette volna meg, miről van szó benne. A Reichsführer lelkesen helyeselte azt az elképzelésemet, hogy hatalmas

létesítményt kell tető alá hozni, „ahol a különleges akció minden szolgáltatási ágát egyesítjük”, és forrón üdvözölte „néhány részletkérdés” megoldása közben kifejtett leleményességemet. Ám ugyanakkor azt is közölte, hogy még mindig nem voltam elég nagyvonalú, és legalább négy hasonló épülettel kell számolni, „mivel a csúcsteljesítménynek 1942-ben el kell érnie a napi tízezer főt”. „Ami jelentésem V. pontját illeti”, megoldási javaslatomat teljes egészében elvetette, és parancsot adott, hogy késedelem nélkül induljak el a kulmhofti kísérleti központba, ahol is Standartenführer Kellner majd megadja a szükséges eligazítást.

Amikor ezt az utolsó mondatot elolvastam, örömben majd kiugrottam a bőrömből: „jelentésem V. pontja” a hullák elföldelését tárgyalta. Világos volt, hogy a Reichsführer zseniális éleslátásával azonnal felismerte, mi foglalkoztat a legjobban, s azért irányított Kulmhofba, hogy egy szolgálatában álló másik kutató felfedezését hasznosíttassa velem.

A parancs értelmében elégettem a Reichsführer levelét, majd telefonáltam Kulmhofba, hogy másnap odamegyek.

Setzlerrel együtt autóba vágtam magam. Nem akartam, hogy sofőr is jöjjön velünk, s így Setzler maga vezette a kocsit. Nagyon szép reggel volt, és néhány perc múlva úgy határoztunk, hogy megállunk, és leeresztjük a tetőt. Gyönyörűség volt érezni, hogyan csapkodja arcunkat a sebesség támasztotta szél a meleg nyári napfényben. Ennyi átkínlódott, agyondolgozott hét után boldog voltam, hogy egy kevés időre megszabadulhattam a tábortól, szívhatom a szabad, friss levegőt, s ráadásul szinte bizonyos lehetek benne, hogy megpróbáltatásaim végéhez közeledtem. Tájékoztattam Setzlert a Reichsführer közleményéről, és elmagyaráztam neki utunk célját. Arca felragyogott, egyszerre olyan gyorsan kezdett hajtani, hogy mértékletességre kellett intenem, amikor a városokon haladtunk át.

Egy nagyobbacska községben megálltunk reggelizni, s itt meglehetősen mulatságos eset történt: alighogy az autóból kiszálltunk, és a lengyel parasztok megpillantották egyenruhánkat, elszaladtak és bezárták ablakaikat. Mindössze ketten voltunk, de a falusiak, úgy látszik, előzőleg már megismerkedtek az SS-ekkel.

A kísérleti központba érkezőn, kellemetlenül lepett meg az ott terjengő undorító szag: még az őrtoronyig sem értünk, s a bűdösség máris megcsapta az orrunkat, s ahogy a táborban előrehaladtunk, egyre áthatóbb lett, sőt még akkor sem szűnt meg, amikor a Kommandatur ajtaja becsukódott mögöttünk. Az embernek az az érzése támadt, hogy a szag beivódott a falakba, a bútorokba, a ruhájába. Kesernyész, zsíros szag volt ez, soha sehol hasonlót nem éreztem, nem hasonlított sem a döglött lovak nehéz bűzéhez, sem az emberi hullagödrök szagához.

Néhány perc múlva egy Hauptscharführer bevezetett bennünket a Kommandant irodájába. Az ablak tárva-nyitva volt, beléptünkör a már ismert zsíros bűzhullámtól felkavarodott a gyomrom. Vigyázzba vágtam magam, és tisztelegtem.

A Standartenführer íróasztala mögött ült. Hanyagul viszonzta tisztelgésemet, és intett, foglaljak helyet egy fotelben. Bemutatkoztam, bemutatam Setzlert, majd leültem. Setzler kissé hátrább, jobb oldalamon egy székre telepedett le.

– Sturmbannführer – mondta udvariasan Kellner –, örülök, hogy fogadhatom.

Az ablak felé fordította fejét, és egy pillanatig mozdulatlanul maradt.

Szőke volt, markáns arcélű, monoklis. Ahhoz képest, hogy Standartenführeri rangban volt, rendkívül fiatalnak látszott.

– Néhány szóval vázolnom kell feladatkörömet – mondta, arccal az ablak felé fordulva.

Ránéztem, felemelt íróasztaláról egy arany cigarettatárcát, kinyitotta, és felém nyújtotta. Kivettem egy cigarettát, ő öngyújtóval tüzet adott. Előrehajoltam. Kellner keze fehér és ápolt volt.

– Azt a parancsot kaptam a Reichsführertől – folytatta udvariasan –, kutassam fel az Ostraumban levő

összes hullagödröt. Magától értetődik, civil hullagödrökről van szó...

Elhallgatott.

– Bocsásson meg – mondta, és Setzlerhez fordult –, elfelejtettem cigarettával kínálni.

Újra kinyitotta cigarettatárcáját, az íróasztal fölé hajolt, és a tárcát Setzler felé nyújtotta, Setzler megköszönte, Kellner pedig tüzet adott neki.

– Tehát az a feladatom – folytatta Kellner, és újra az ablakra nézett –, hogy kutassam fel az Ostraumban levő valamennyi hullagödröt, egyszerűen nemcsak azokat, amelyek a lengyel hadjáratban...

Legyintett.

– ...és annak következtében keletkeztek... hanem azokat is, amelyek csapataink oroszországi előrenyomulása során maradtak hátra. Érti? Zsidók, civilek, partizánok, különleges akciók...

– Ismét hanyagul legyintett:

– ...és hasonló ügyek.

Szünetet tartott, még egyre az ablakot nézte.

– Tehát fel kell lelnem ezeket a hullagödröket, fel kell bontanom őket... és el kell tüntetnem a holttesteket...

Rám tekintett, és jobbját könnyedén felemelte.

– ...és el kell tüntetnem őket – a Reichsführer kifejezésével élve – olyan totális módon, hogy a későbbiek folyamán soha senki ne jöhessen rá, hány embert semmisítettünk meg.

Barátságosan elmosolyodott.

– Ez a parancs... hogy is mondjam?... meglehetősen nehéz feladat elé állított. Szerencsére haladékat kaptam a Reichsführertől... hogy tanulmányozzam a kérdést. Így született meg...

Keze megmozdult:

– ...a kísérleti központ.

Az ablakra nézett, és tökéletes profilja újra kirajzolódott.

– Érti? Itt semmi sem hasonlít Treblinkához... vagy a hasonló szörnyű kis táborokhoz... Természetesen én is gázosítok el embereket, de csak azért, hogy a holttestükhöz jussak.

Szünetet tartott.

– Különböző kísérleteket végeztem. Például próbálkoztam robbanóanyagokkal.

Kinézett az ablakon, és összeráncolta szemöldökét.

– Du lieber Himmel! – mondta halkán. – Micsoda szag!

Felkelt, szaporán egy-két lépést tett, és bezárta az ablakot.

– Megbocsátanak – mondta udvariasan. Visszaült. A kesernyés, zsíros, émelyítő szag ott terjengett körülöttünk. Folytatta:

– A robbanóanyagok hatása kiábrándító volt, Sturmbannführer. A robbanás szétmárcangolta a holttesteket, ennyi volt az egész. De hogyan tüntethetők el a maradványok? Nem, ez nem totális eltüntetés volt, amelyet a Reichsführer kívánt.

Könnyedén felemelte jobbját.

– Egyszerűen egyetlen megoldás maradt: elégetni a holttesteket...

A kemencék. Hogyan is nem jutottak eszembe a kemencék? Fennhangon kérdeztem:

– A kemencék, Herr Standartenführer?

– Természetesen. De jól jegyezze meg, Sturmbannführer, ez a módszer nem mindig alkalmazható. Ha innen ötven kilométerre egy erdőben felfedezek egy hullagödröt, magától értetődően nem szállíthatom oda a kemencéket. Más megoldást kellett tehát találnom.

Felkelt, és barátságosan rám mosolygott.

– És találtam.

Zsebre tette arany cigarettatárcáját, vette sapkáját, és azt mondta:

– Bitte.

Felkeltem, s nyomban Setzler is felemelkedett. Kellner kinyitotta az ajtót, előrebocsátott bennünket, majd becsukta az ajtót. Aztán újra azt mondta: „Bitte”, elibénk lépett, és intett egy Hauptscharführernek, jöjjön velünk. Amikor szabad levegőre értünk, Kellner elfmtorodott, körülszimatolt, és rám pillantott.

– Az bizonyos – mondta, és kissé elmosolyodott –, hogy ez nem gyógykúrára alkalmas levegő.

Megvonta vállát, és franciául kérdezte:

– Que voulez-vous?

Jobb oldalán mentem. A nap megvilágította arcát. Csupa ránc volt. Kellner legalább ötvenéves lehetett.

Megállt egy garázs előtt, és kinyitatta a Hauptscharführerrel.

– Az elgázosító teherautó – mondta, és kesztyűs kezét a hátsó sárhányóra helyezte.

– Amint látja – folytatta –, a kipufogógázt cső fogja fel és vezeti a kocsi belsejébe. Tétélezzük most fel, hogy a Gestapo elfog harminc partizánt, és szívélyesen rendelkezésemre bocsátja őket. A teherautó értük megy, és mire ideér velük, mind a harminc halott.

Elmosolyodott.

– Érti? Ezzel, hogy úgy mondjam, egy csapásra két legyet ütünk agyon: a benzint egyszerre szállítási és elgázosítási célokra használjuk fel, és ez... – intett a kezével – ...megtakarítás.

Jelt adott a Hauptscharführernek, az bezárta a garázst, és továbbindultunk.

– Jól jegyezze meg – folytatta Kellner –, ezt a módszert senkinek sem ajánlom. Nem biztos. Eleinte, amikor kinyitottuk a teherautók ajtaját, azt hittük, hullákat találunk, de az emberek csak elájultak, és amikor tűzbe vetettük őket, jajgatni kezdtek.

Setzler megmozdult mellettem, én pedig azt mondtam:

– Herr Standartenführer, a bőr elszíneződéséről megismerni, mikor van végük, arcuk fakó, a pofácpntoknál rózsaszínű.

– Az elgázosítás – folytatta Kellner, és tekintetében alig észrevehető megvetés bujkált – nem érdekel. Ahogy már mondtam, én csak azért gázosítom el az embereket, hogy a holttestükhöz jussak. Egyedül a holttestek érdekelnek.

Hosszú műkö épület bukkant fel, mellette magas, vörös téglából épült gyárkémény emelkedett.

– Ez az – mondta Kellner.

Az ajtó előtt udvariasan félrehúzódott. Az épület üres volt. – A kemencék – folytatta – párosak.

Saját kezüleg felnyitotta az egyik kemence súlyos fémajtóját, és megmutatta belsejét.

– A belső térfogat három holttestre méretezett, a tüzelés pedig kokszra jár. Óriás ventilátorok rövid idő alatt a szükséges hőmérsékletre szítják a tüzet.

Becsukta az ajtót, és én megkérdeztem:

– Bitte, Herr Standartenführer, hány kemencére volna szükség ahhoz, hogy huszonnégy óra alatt kétezer holttestet lehessen elégetni?

– Kétezeret! Mein lieber Mann, micsoda nagyvonalúság!

Zsebéből noteszt és egy arany csavarirónt vett elő, s szaporán néhány számot vetett a papírra.

– Nyolc páros kemence kellene.

Setzlerre pillantottam. Kellner folytatta:

– Jómagannak mindössze két páros kemencém van.

Magasba ránjotta jobb szemöldökét, monoklija aláhullt. Mintha csak bűvész volna, gyorsan elkapta, majd hozzátette:

– De én a kemencéket csak segédeszközöknek tekintem.

– Bitte – mondotta aztán.

Visszaillesztette monokliját, és elindult előttünk. Hagytam, hogy Setzler elébem kerüljön, és meglegyintettem a vállát.

A Standartenführer kocsija a kapu előtt várt ránk. Setzler beült a sofőr mellé, én Kellner bal oldalán, a hátsó ülésen foglaltam helyet.

A zsíros, kesernyés szag egyre áthatóbb lett. Autónk egy liget felé gördült; mögötte fekete füstgomolyagok emelkedtek a magasba.

Kellner megállította a kocsit. Kedves tisztás tárult elénk. Mélyen, körülbelül ötvenméternyire, sűrű füst szállt fel. A füstben SS-ek és foglyok bizonytalan árnyai mozogtak. Néha lángnyelvek csaptak fel a földből, és vörös fényt vetettek az árnyakra. A bűz elviselhetetlen volt.

Közelebb mentünk. A füst és a lángnyelvek széles gödörből lövelltek elő, ahol is mindkét nemhez tartozó hullákat halmoztak egymásra. A lángok hatása alatt a holttestek, mintha csak élnének, hirtelen felpattantak, s hol összecsavarodtak, hol szétváltak. A levegő tele volt a sercegve pörkölődő hús szakadatlan harsány pattogásával. A magas fekete lángok időnként, mint valami bengálitűz, vörös, vakító, éles és földöntúli világosságot sugároztak. A gödör partján szabályos távközökben meztelen hullahalmok emelkedtek, a Sonderhez tartozó foglyok ezek körül sürgölődtek. A füst részben eltakarta mozdulataikat, de időnként mindkét parton, a gödör teljes hosszában, meztelen hullák repültek a levegőbe, villantak meg, hulltak vissza a tűzbe.

Láttam, hogy tőlem tíz méternyire egy Kapo hátrafordul, nagyra tatja a száját; bizonyára valamilyen parancsot ordíthatott, de semmit sem hallottam, a pörkölt hús sercegése minden zajt elnyomott.

Kellner arcát vörösre festette a fény. Zsebkendőt szorított az orra elé.

– Jöjjön! – ordította, és száját szinte a fülemhez tapasztotta.

Követtem. A gödör szélére vezetett. Alattam, körülbelül háromméternyi mélységben, a gödör falai közé illesztett tartályban, bűzös massa fortyogott. Teteje egyfolytában bugyborékol, és bűzös füstöt árasztott. Egy fogoly kötélén vedret eresztett le, megmerítette a masszában, majd felhúzta.

– Zsír! – ordította a fülembé Kellner.

Onnan, ahol álltunk, teljes hosszában áttekinthettem a gödröt. Körülöttünk tébolyodottak módjára rohangáltak a foglyok. Szemük alá zsebkendőt kötöttek, a zsebkendő elfedte orrukat és szájukat – úgy rémlett, hiányzik az arcuk. Valamivel odább eltűntek a vastag füstgomolyagok mögött, és a gödörbe hajított meztelen holttestek mintha a semmiből bukkantak volna fel. A hullák szünet nélkül, hol jobbról, hol balról repültek a magasba, mint a paprikajancsik, megperdültek a levegőben, alulról egy-egy pillanatra erős fény világította meg őket, majd visszahulltak, s a lángok elnyelték őket.

Vödörrel a kezében fogoly közeledett felénk, letekerte a kötelet, s a vödör újból megmerült a masszában. A sercegés siketítő volt.

– Jöjjön! – ordította a fülembé Kellner.

Visszatértünk az autóhoz. Setzler a kocsinak támaszkodva várt bennünket. Mihelyt meglátott, kihúzta magát.

– Elnézést kérek – mondta –, de a füstben nyomukat vesztettem.

Helyet foglaltunk a kocsiban. Egyetlen szót sem váltottunk. Kellner mozdulatlanul ült. Roppant egyenesen tartotta magát, markáns arcéle visszatükröződött az autó ablaküvegén.

– Amint látják – mondta, amikor ismét íróasztala mögé ült-, az eljárás egyszerű... de amíg tökéletesítettük, sokat kellett bajlódni... Elsősorban a gödörnek... hogy is mondjam... el kell találni a méretét.

Felvonta jobb szemöldökét, monoklija aláhullt, röptében elkapta, játszadozni kezdett vele.

– Rájöttem, hogy egy jó gödörnek ötven méter hosszúnak, hat méter szélesnek és három méter mélynek kell lennie.

Felemelte monoklit tartó kezét.

– Másodsorban, és ez sok fejtörésembe került: a rőzsecsomók és a holttestek elosztása. Ugye megérti, ezt nem szabad a véletlenre bízni. Nos, én a következőképpen járok el: először egy réteg rőzsét rakok a földre. Erre a rétegre vagy száz holttestet helyezek, és ez rendkívül fontos, Sturmbannführer! A holttestek közé újabb rőzsecsomókat teszek. Aztán a máglyát petróleumos rongyokkal meggyújtom, és amikor a tűz már lángra kapott, de csak akkor, újabb rőzsét és újabb holttesteket vetek rá...

Intett:

– És így tovább...

Felemelte monokliját:

– Harmadsorban: a zsír.

Rám nézett.

– Tudnia kell – folytatta –, hogy kezdetben a hullákból kiolvadó nagy mennyiségű zsír akadályozta az égést. Kerestem a megoldást...

Barátságosan elmosolyodott:

– ...és megtaláltam. A gödröt lejtősen képezem ki, levezető csatornákat ások, és a zsírt egy tartályban fogom fel.

Közbeszóltam:

– Herr Standartenführer, azok a foglyok, akik vedrekkal merítettek ebből a zsírból...

– Pontosan.

Két tenyerét az asztalra helyezte, és ravaszul rám nézett:

– Locsolják a holttesteket. Ennyiből áll az egész fortély. Annak a zsírnak egy részével locsoltatom a holttesteket, ami belőlük olvad ki. Hogy miért?

Jobb kezét felemelte:

– Sok zsír akadályozza az égést, de egy kevés zsír élénkíti. Példának okáért esős időben a locsolás hasznos.

Kinyitotta arany cigarettatárcáját, megkínált, majd Setzlert is megkínálta, és mindkettőnknek tüzet adott. Aztán maga is kivett egy cigarettát, eloltotta öngyújtóját, ismét tüzet csiholt, s szintén rágyújtott.

Megkérdeztem:

– Herr Standartenführer, mekkora huszonnégy óra alatt egy ilyen gödör teljesítménye?

Halkan elnevette magát.

– Huszonnégy óra alatt! Maga csakugyan nagyvonalú!

Szeme sarkából egy pillantást vetett rám, arca ismét elkomolyodott. Folytatta:

– Értse meg, nem számolok huszonnégy órás teljesítménnyel. Ilyen nagy mennyiségekkel soha sincs dolgom. De azt megmondhatom, mennyi az óránkénti teljesítmény. Körülbelül háromszáz-háromszáznegyven fő; háromszáznegyven száraz időben, háromszáz esős időben.

Gyors számítást végeztem, és azt mondtam:

– Huszonnégy óra alatt nyolcezer holttest!

– Azt hiszem.

– Természetesen – kérdeztem kisvártatva – egy gödör korlátlan ideig használható?

– Természetesen.

Hallgattunk. Összenéztem Setzlerrel.

A bizonytalanság és a félelem időszaka lezárult. Bizalommal tekinthettem a jövőbe. Most már bizonyos voltam benne, hogy elérem, sőt túlszárnyalom a terv előírta teljesítményt. Úgy véltem, elég, ha a kemencékre szorítkozom. A felépítendő négy létesítményhez összesen harminckét kemencével elérhetem, hogy huszonnégy óra alatt nyolcezer holttestet égessek el, s ez a szám mindössze kétezerrel volt kisebb a Reichsführer által tervbe vett „csúcsteljesítménynél”. Így legfeljebb egyetlen kiegészítő gödrre lett volna szükségem, hogy adott esetben a fennmaradó kétezret elégessem.

Az igazat megvallva, nem nagyon lelkesedtem a gödrökért. Az eljárást durvának és kezdetlegesnek találtam, méltatlannak egy nagy ipari nemzethez. Amikor a kemencék mellett döntöttem, tudatosan a korszerűbb megoldást választottam. Ezenfelül a kemencéknek még az az előnyük is volt, hogy a titkot jobban őrzik; a halotthamvasztás itt nem szabadban történt, mint a gödrökben, hanem a kíváncsi tekintetektől távol. Már első pillanattól fogva azt is kívánatosnak tartottam, hogy a különleges akció valamennyi szolgáltatási ágát egyazon épületben helyezzem el. Ehhez az elgondolásomhoz makacsul ragaszkodtam, és a Reichsführer válaszából megállapíthattam, hogy elképzelésem őt is magával ragadta. Valójában megelégedéssel töltötte el a lelket az a gondolat, hogy attól a pillanattól, hogy a vetkőzőhelyiség ajtaja egy kétezres zsidó transzportra rázárul, addig, amíg a zsidók hamuvá nem porladnak, az egész akció fennakadás nélkül, egy helyben játszódik le.

Ahogy elképzelésemet elmélyítettem, rájöttem, hogy olyan, üzemhez hasonló futószalagot kell bevezetnem, amely a megsemmisítendő személyeket a vetkőzőhelyiségből a gázkamrába, a gázkamrából a kemencékbe a lehető legrövidebb idő alatt szállítsa. Mivel a gázkamra a föld alatt volt, a kemencehelyiségnek pedig a felső emeleten kellett megépülnie, úgy döntöttem, hogy a holttestek innen-oda szállítása csak gépi eszközökkel oldható meg. Csakugyan, még elképzelni is nehéz volt, hogy a Sonderkommando beosztottjai több száz holttestet lépcsőn vagy akár lejtős feljárón vonszoljanak fel. Az időveszteség így óriási lett volna.

Kezdetleges tervemet tehát átdolgoztam, és úgy határoztam, hogy a megfelelő helyekre négy nagy teljesítményű, körülbelül huszonöt holttestet befogadó felvonót állítok be. Kiszámítottam. Így mindössze húsz fordulóra lesz szükség, hogy a gázkamra kétezer hulláját elszállítsam. Ezt az intézkedést még azzal kellett kiegészítenem, hogy a felső emeletre kézikocsikat állítok be, amelyek a hullaszállítmányokat a felvonóból átveszik, és a kemencékhez viszik.

Miután tervemet így módosítottam, újabb jelentést szerkesztettem a Reichsführer számára. Mint annyiszor, ezúttal is Obersturmbannführer Wulfslang vállalta az összekötő szerepét, s hozta meg negyvennyolc óra alatt Himmler választát: tervemet teljes egészében elfogadta, s jelentős hitelt nyitott számomra. Úgy tekinthettem magam, mint akinek elsőbbségi joga van mindenfajta építőanyagra.

A Reichsführer jegyzéke még hozzátette, hogy a négy létesítmény közül kettőnek „legkésőbb 1942. július 15-re” használható állapotban kell lennie, s a másik kettőnek ugyanez év december 31-re el kell készülnie. Alig egy esztendőm volt tehát, hogy munkám első szakaszát befejezzem.

Azonnal megkezdtem az építkezést. A két ideiglenes birkenauai berendezés, Setzler parancsnoksága alatt, továbbra is működésben maradt. Egyidejűleg Setzlert azzal is megbíztam, hogy tárassa fel a régi gödröket, és tartalmukat égesse el.

Egyszerre ugyanaz az émelyítő szag lepte el az egész tábor, mint Kulmhofban, és megfigyeltem, hogy akkor is érezhető volt, ha nyugati szél fúj. Ha azonban keleti szél fúj, a szag még messzebbre, egészen Auschwitz városáig, sőt gyakran egészen Bobitzig is eljutott. Azt a hírt terjesztettem el, hogy a vidéken cserzőüzemet létesítettek, és a terjengő búz onnan ered. De még csak nem is áltattam magam

vele, hogy elhiszik ezt a mesét. A bomló bőr szaga semmiben sem hasonlított a gödrökből felszálló kozmás, égett hús és pörkölt haj bűzéhez. Nyugtalanul gondoltam rá, mi lesz akkor, ha négy óriás krematórium magas kemencéje fogja ontani dögvészes füstjét a vidékre.

De nem vesztegethettem az időt efféle töprengésekkel. Állandóan a munkahelyeket jártam, és Elsie ismét panaszkodni kezdett, hogy sohasem tartózkodom odahaza. Valóban, reggel hét órakor mentem el, és csak este tíz-tizenegy óra tájban tértem haza; ilyenkor rögtön irodai ágyamba zuhantam, és nyomban elaludtam.

Erőfeszítésem meghozta gyümölcsét. Negyvenegy karácsonya felé az építkezési munkák annyira előrehaladtak, hogy azzal kecsegtettek, idejére elkészülnek. Én azonban továbbra sem lankadtam. Bár az egyre terjeszkedő két Läger, a szinte naponként érkező újabb transzportok, az Allgemeine SS fegyelmezése rengeteg gondot okozott (egyre inkább visszakívántam régi, pompás, Halálfejes legényeimet), nem volt olyan nap, amikor ne szakítottam volna időt rá, hogy a munkahelyeket többször meglátogassam.

December elején Birkenau egyik Lagerführerje, Hauptsturmführer Hageman kihallgatást kért. Azonnal magamhoz kérettem. Tisztelgett, és én hellyel kínáltam. Vörös holdvilágképe zavart árult el.

– Herr Sturmbannführer – mondta szuszogó hangján –, szeretnék mondani valamit... Setzlerre vonatkozóan...

Megismételtem:

– Setzlerre vonatkozóan?

Meglepetést mutattam, és ettől Hageman még kellemetlenebbül érezte magát.

– Igenis, Herr Sturmbannführer... Adva lévén... hogy Obersturmführer Setzler nem az én parancsnokságom alá tartozik, hanem egyenesen ön alá van rendelve... talán tulajdonképpen... helyesebb volna...

Olyan arcot vágott, mint aki felállni készül.

– Szolgálati ügyről van szó?

– Természetesen, Herr Sturmbannführer.

– Akkor ne legyen semmilyen aggálya.

– Ez az, Herr Sturmbannführer, végső soron ezt mondtam én is magamnak... Másrészt az ügy meglehetősen kényes... Setzler – még jobban szuszogott – személyes jó barátom... nagyra becsülöm művészi képességeit...

Szárason a szavába vágtam:

– Ez nem tartozik ide. Ha Setzler valamilyen hibát követett el, magának az a kötelessége, hogy jelentse.

– Ezt mondtam én is magamnak, Herr Sturmbannführer – sóhajtott fel Hageman. És mintha kissé megkönnyebbült volna.

– Természetesen – folytatta – személy szerint nem rovom meg Setzlert... Nehéz a szolgálata, és elképzelem, hogy szüksége van valamire, amitől felvidul... De hát ez mégis hiba... Az emberek szemében mindenesetre... hogy is mondjam... csorba esik a méltóságon... Természetesen, ha ezt egy egyszerű Scharführer követné el, nem volna ekkora jelentősége... de egy tiszt, egy tiszt részéről...

Felemelte a kezét, holdvilágképe fontoskodást és felháborodást tükrözött. Egy szuszra mondta:

– Ezért gondoltam arra, hogy végül is helyes volna, ha...

– Nos hát? – kérdeztem türelmetlenül. Hageman vastag, hurkás ujját gallérja mögé dugta, és az ablak felé nézett:

– A fülembe jutott... Természetesen a Herr Sturmbannführer engedélye nélkül... nem is gondolhattam rá, hogy vizsgálatot indítsak... lévén, hogy Setzler nem az én parancsnokságom alá tartozik...

Mindamellet szeretném, ha megértene... részemről semmilyen kétséget nem táplálok... Egyszóval – szuszogta – a tények a következők: amikor egy transzport az ideiglenes állomás előtt levetkőzik... Setzler... természetesen szolgálati beosztásánál fogva jelen van... Ebben semmi rendellenes nincs... Egyszóval félreállítat... egy zsidó lányt... rendszerint a legcsinosabbat... és amikor az egész transzport bemegy a gázkamrába, magával vonszolja a lányt... tessék elgondolni, a lány meztelen... ami a dolgot csak súlyosbítja... Magával vonszolja egy félreeső szobába... és ott...

Ujját ismét a gallérja mögé dugta.

– ...ott a csuklójánál fogva... két, a mennyezetre erősített kötélre akasztja... Láttam a köteleket, Herr Sturmbannführer... Egyszóval a lány meztelen, csuklójánál fogva a köteleken lóg... és Setzler pisztollyal lövöldöz rá... Persze ezt minden SS tudja...

Szuszogott, arca sértődött és felháborodott volt.

– ...hallják a lány sikoltását, a pisztolylövéseket... És hogy úgy mondjam, Setzler egész idejét azzal tölti...

Szuszogott.

– Ha csak egy egyszerű Scharführerről volna szó... ugye megért engem... akkor... szigorúan véve...

Megnyomtam a közvetlen telefonkészülékem gombját, felvettem a kagylót, és megkérdeztem:

– Maga az, Setzler? Beszédem volna magával.

Hageman talpra ugrott, holdvilágképe elsápadt.

– Herr Sturmbannführer, csakugyan szükséges... hogy előtte...

– Távozhat, Hageman – mondtam nyugodtan.

Ijedten tisztelgett, majd kiment. Eltelt egy perc, kopogtattak az ajtón. Kikiáltottam: „Tessék!”, megjelent Setzler, becsukta az ajtót, és tisztelgett. Átható pillantást vetettem rá, mire kopasz feje búbja elvörösödött.

Szárason mondtam:

– Ide hallgasson, Setzler, nem teszek magának szemrehányást, és nem várok magától magyarázatot. De ha az ideiglenes állomáson szolgálatban van, hacsak lázadás nem tör ki, ne használja, kérem, a pisztolyát.

Minden vér kiszaladt az arcából.

– Herr Sturmbannführer...

– Nem várok magától magyarázatot, Setzler. Egyszerűen az a véleményem, hogy az effajta viselkedés összeférhetetlen a tiszti méltósággal, és épp ezért megparancsolom, vessen véget neki. Ennyi az egész. Setzler hosszú, sovány kezével végigsimított fején, és halk, színtelen hangon azt mondta:

– Azért csinálom, hogy ne halljam a többiek ordítását.

Fejét előrehajtotta, és szégyenkezve megtoldotta:

– Nem bírom tovább.

Felkeltem. Nem tudtam mire vélni a dolgot.

Setzler folytatta:

– De főképp ez az undorító égetthús-szag. Szakadatlanul üldöz. Még éjszaka is. Ha felébredek, az az érzésem, a párnám is büzt áraszt. Persze ez csak rémkép.

Felszegte a fejét, és hirtelen kiabálni kezdett:

– És az ordítás! Attól a pillanattól kezdve, hogy a kristályokat bedobják... És a faldöngetés!... Képtelen voltam elviselni... Valamit tennem kellett.

Setzlerre néztem. Nem értettem. Véleményem szerint viselkedése nem volt egyéb ellentmondások sorozatánál.

– Ide hallgasson, Setzler – közöltem türelmesen –, ha maga csak Scharführer volna... De hát értse

meg, maga tiszt, ez megengedhetetlen, az emberek bizonyosan megtárgyalják egymás között...

Elfordultam, és zavartan hozzátettem:

– ...ha legalább az a lány fel volna öltözve...

– Úgy látszik, nem ért meg engem, Herr Sturmbannführer... Képtelen vagyok ölbe tett kézzel köztük maradni, hallgatni, hogyan ordítanak...

Szárazon mondtam:

– Ezen nincs mit megérteni. Ilyesminek nem szabad többé előfordulnia.

Setzler igazított tartásán, kihúzta magát, és valamivel határozottabban megkérdezte:

– Tekintsem ezt parancsnak, Herr Sturmbannführer?

– Természetesen.

Egy darabig csend volt. Setzler merev arccal, mozdulatlanul állt vigyázzban.

– Herr Sturmbannführer – mondta közömbös, hivatalos hangon –, meg fogom kérni, legyen olyan szíves, továbbítsa kérelmemet a Reichsführernek. Kérem, helyezzenek át egy fronton harcoló alakulathoz.

Elhűlt bennem a vér. Hevesen elkaptam tekintetem Setzlerről, és leültem. Fogtam a töltőtollam, és jegyzetömbömbbe néhány keresztet firkantottam. Kisvártatva felemeltem a fejem, és pillantásom Setzlerre szegeztem.

– Van valami összefüggés az előbbi parancs és aközött, hogy az áthelyezését kéri?

Tekintete rám siklott, majd íróasztalom lámpájára meredt. Halkan felelte:

– Ja.

Letettem a töltőtollam.

– Magától értetődik, hogy parancsom továbbra is érvényben marad.

Rászegeztem tekintetem.

– Ami az áthelyezési kérelmét illeti, kötelességem azt továbbítani, de egy pillanatig sem titkolom, hogy kedvezőtlenül fogom véleményezni.

Setzler megmozdult, mire felemeltem a kezem:

– Setzler, maga kezdettől fogva részt vett velem ebben az egész történetben. Rajtam kívül egyedül magának van kellő hozzáértése, hogy a kísérleti állomást vezesse. Ha elmenne, nekem személyesen kellene egy másik tisztet betanítanom, oktatnom...

Hevesen folytattam:

– Erre nincs időm. Júliusig az építkezéseknek kell szentelnem minden percemet.

Felkeltem:

– Épp ezért nem nélkülözhetem magát.

Egy darabig csend volt, majd megtoldottam:

– Júliusban, ha a háború addig eltart – amit egyébként nem tartok valószínűnek –, beadhatja a kérelmét. Akkor támogatni fogom.

Elhallgattam. Setzler merev, fagyos arccal, mozdulatlanul állt. Röviddel később ismét megszólaltam:

– Végeztem.

Feszesen tisztelgett, szabályszerűen hátraarcot csinált és kiment.

Néhány másodperc múlva vörösen, holdvilágképűen, szuszogva megjelent Hageman. Iratokat adott át aláírásra. Semmi sürgős nem volt bennük. Fogtam a töltőtollam, és azt mondtam:

– Nem tagadta.

Hageman rám nézett, és arca felderült.

– Természetesen... nagyon őszinte... becsületes ember.

– De nagyon a szívére vette a dolgot.

– Ach? Igazán? – kérdezte meglepetten.

– Igazán? No persze, művészember, nicht wahr? És az, hogy művész, természetesen mindent megmagyaráz...

Szuszogva nézett rám.

– Ha szabad egy feltevést megkockáztatnom... Herr Sturmbannführer... Persze, Setzler művészember, ez mindent megmagyaráz...

Arca ájtatos és meghatott volt.

– Ha az ember elgondolja!... Egy tiszt, Herr Sturmbannführer! Micsoda hihetetlen fantázia! Az az oka mindennek, hogy művész...

– És tessék megfigyelni, Herr Sturmbannführer – folytatta, s kövér kezét diadalmasan felemelte –, nagyon a szívére vette a dolgot... ahogy nagyon helyesen meg tetszett állapítani... er ist eben Künstler...

Visszacsavartam töltőtollam kupakját.

– Hageman, bízom benne, hogy a hír nem fog elterjedni.

– Természetesen.

Felkeltem, vettem a sapkám, és elindultam, hogy az építkezést ellenőrizzem.

Obersturmführer Pick jött elém. Barna, józan és hideg emberke volt.

Fogadtam tisztelgését.

– Próbálta kiszedni a foglyokból, mi a véleményük?

– Jawohl, Herr Sturmbannführer. Úgy van, ahogy gondolta. Fogalmuk sincs az építkezés rendeltetéséről.

– És az SS-ek?

– Azt gondolják, légvédelmi óvóhelyek lesznek. A két építményt bunkernek nevezik, és mivel mindkettő egyforma, ikerbunkereknek hívják őket.

– Pompás ötlet! Ezentúl mi is ezt az elnevezést fogjuk használni.

Néhány másodperc múlva Pick folytatta:

– Egy apró kellemetlenség, Herr Sturmbannführer. A tervben szereplő négy nagy felvonó, amely a holttesteket a „zuhanyozó”-ból felhozza, tágas terembe fut be, az eljövendő kemencék termébe. Ennek a teremnek persze nincs kijárata. Ezen az egyik építész elcsodálkozott. Persze nem tudja, hogy ebbe a terembe kerülnek a kemencék, és hogy...

Pick elhúzta szája szélét.

– ...hogyan az emberek ezeken keresztül távoznak.

Néhány másodperc múlva megkérdeztem:

– És maga mit felelt neki?

– Hogy én sem értem, hogy van ez, de a parancs így írja elő.

Bólintottam, helyeslő pillantást vettem Pickre, és azt mondtam:

– Ha ez az építész újabb kérdéseket tenne fel, okvetlenül jelentse.

Pick cinkosan nézett rám. Aztán elindultam az építkezés felé. Épp azokat a betonkéményeket öntötték, amelyek a föld alatti gázkamrák szellőzését biztosították.

Ezeknek a kéményeknek a létesítmény belső udvaráig kellett érniük, ahol is légmentes kupakkal látták el őket. Elgondolásom szerint a folyamatnak a következőképp kellett lejátszódnia: mihelyt a foglyokra a gázkamra ajtaja rázárul, a kirendelt SS-ek Giftgases dobozaikkal az udvarba mennek, felveszik gázálcukat, kinyitják a dobozokat, lecsavarják a kémények kupakját, beszórják a kristályokat, és visszacsavarják a kupakokat. Ezután nem kell mást tenniük, mint levenni gázálcukat, és ha kedvük úgy hozza, elszívniuk egy cigarettát.

– Az, hogy a kristályokat a földre dobják – mondta Pick –, gyakran kellemetlenségeket okoz. Bizonyára emlékszik még rá, Herr Sturmbannführer, hogy Obersturmführer Setzler néhányszor panaszkodott emiatt az ideiglenes állomásra.

– Emlékszem.

– Ennek következtében azok, akiket a pára megmérgez, a kristályokra rognak, s ezáltal a gáz jóval lassabban szabadul fel.

– Pontosan így van.

Egy darabig csend volt, Pick kissé kihúzta magát, és megkérdezte:

– Herr Sturmbannführer, előterjeszthetek egy javaslatot?

– Természetesen.

– A kéményeket kilyuggatott bádogcsövekkel lehetne meghosszabbítani, és ezek a gázkamrák talajára támaszkodnának. Így a kéményeken át bedobott kristályok a bádogcsövekbe hullanának, és a gázfelhők a csövek lyukain keresztül szabadulnának fel. Tehát az egymásra zsúfolódó holttestek nem akadályoznák a gáz felszabadulását. Ebben a berendezésben két előnyt látok. Először: a gázosítás meggyorsul. Másodszor: kristályt takarítunk meg.

Elgondolkoztam, és azt mondtam:

– Kitűnőnek tartom az ötletét. Szóljon Setzlernek, hogy kísérletezze ki a berendezést az ideiglenes állomás egyik termében. A másik terem változatlan marad. Összehasonlítás útján így majd megtudhatjuk, mennyi kristályt takaríthatunk meg, és mennyi időt nyerhetünk.

– Jawohl, Herr Sturmbannführer.

– Magától értetődik, ha a megtakarítás jelentős, a bunkernél is alkalmazni fogjuk a berendezést.

Pickre néztem. Valamivel alacsonyabb volt nálam. Csak akkor beszélt, ha szóltak hozzá. Magatartása nyugodt, kifogástalan, határozott. Mind ez ideig talán nem értékeltem kellőképpen.

Néhány másodperc múlva megkérdeztem:

– Pick, mit csinál karácsonykor?

– Semmi különösét, Herr Sturmbannführer.

– Mi a feleséggel kisebb estélyt adunk. Nagyon örülnénk, ha Frau Pickkel együtt vendégül láthatnánk.

Ez volt az első eset, hogy meghívtam. Sápadt arca kissé kipirult, majd azt mondta:

– Herr Sturmbannführer, igazán nagyon...

Láttam, nem tudja, hogyan fejezze be a mondatot, és jóindulatúan kisegítettem:

– Tehát számítunk magukra.

Egy nappal karácsony előtt, kora délután Setzler engedélyt kért, hogy beszélhessen velem. Utolsó találkozásunk óta kapcsolatunk látszólag változatlan maradt. Valójában azonban csak nagy ritkán és csupán szolgálati ügyekben érintkeztünk.

Tisztelgett, fogadtam tisztelgését, és hellyel kínáltam. Egy kézmozdulattal visszautasított.

– Ha megengedi, Herr Sturmbannführer, csak kevés közlendőm lesz.

– Ahogy akarja, Setzler.

Ránéztem. Nagyot változott. Háta még jobban meggörnyedt, arca beesett. Tekintetétől meghökkentem.

Csendesen megkérdeztem:

– Nos, Setzler?

Láttam, hogy melle felemelkedik, kinyitotta a száját, mintha levegőért kapkodna, de nem szólt semmit.

Borzasztó sápadt volt.

Megkérdeztem:

– Nem akar leülni, Setzler? Ingatta a fejét, és halkán azt mondta:

– Köszönöm, Herr Sturmbannführer.

Néhány másodperc telt el. Magas volt, görnyedt, rezzenés nélkül állt előttem, lázasan csillogó szemét rám szegezte. Olyan volt, mint egy kísértet.

Megkérdeztem:

– Nos?

Mellkasa felemelkedett, fogát összeszorította. Színtelen hangon mondta:

– Herr Sturmbannführer, tisztelettel kérem, továbbítsa a Reichsführernek azon kérelmemet, hogy harcoló alakulathoz helyezzenek át.

Zsebéből papírlapot húzott elő, széthajtogatta, gépiesen két lépést előrejött, letette a papírt íróasztalomra, két lépést hátrált, és vigyázzba vágta magát.

Hozzá se nyúltam a papírhoz. Néhány másodperc telt el, majd azt mondtam:

– Továbbítani fogom kérelmét, de nem fogom javasolni.

Szaporán hunyorgott, ádámcsutkája felszaladt sovány nyakán, ennyi volt az egész.

Összezsapta a bokáját, tisztelgett, szabályszerűen hátraarcot csinált, és elindult az ajtó felé.

– Setzler!

Visszafordult.

– Este találkozunk, Setzler.

Kidülledt szemmel bámult rám.

– Este?

– A feleségem meghívta, nicht wahr? Magát is, Frau Setzlert is. Hisz tudja jól, a karácsonyfához.

Megismételte:

– A karácsonyfához? – Elmosolyodott. – Természetesen, Herr Sturmbannführer, emlékszem rá.

– Mihelyt az éjszakai szolgálata lejár, számítunk magára.

Bólintott, ismét tisztelgett és kiment.

Elindultam, hogy az építkezést ellenőrizsem. Keleti szél fújt, a birkenai gödrök füstje ellepte a tábort. Félrevontam Picket.

– Mit tartanak az emberek a szagról?

Pick elfintorodott.

– Panaszkodnak rá, Herr Sturmbannführer.

– Nem ezt kérdezem.

– Nos – mondta zavartan Pick –, az SS-eink egyre azt szajkózzák, hogy egy cserzőüzem terjeszti a bűzt, de nem tudom, hogy hisznek-e benne.

– És a foglyok?

– Herr Sturmbannführer, nem merem faggatni a Dolmetschereket. Felkelhetném a gyanújukat.

– Gewiss, de azért elbeszélgethet velük.

– Igen, Herr Sturmbannführer. Csakhogy mihelyt célzást teszek a szagra, olyan némák lesznek, mint a csuka.

– Rossz jel.

– Voltam bátor én is ugyanezt gondolni, Herr Sturm-bannführer – mondta Pick.

Otthagytam. Nyugtalanság és elégedetlenség fogott el. Nyilvánvaló volt, hogy a különleges akciót, legalábbis a táboron belül, nem lehet sokáig titokban tartani.

Elindultam az Appellplatzra. Reggel parancsot adtam, hogy a karácsonyi ünnepekre fenyőfát állítsanak fel. Hageman sietett elém. Kövér volt, magas és fontoskodó. Dupla tokája a gallérijára lógott.

– A legnagyobb fenyőfát vágattam ki valamennyi közül... Adva lévén az Appellplatz mérete... –

Szuszogott. – ...egy kis fenyőfa neveléses lett volna, nicht wahr?

Bólintottam, és közelebb léptem. A fa a földön hevert. Egy Kapo vezetésével két fogoly gödröt ásott. A Rapportführer és két Scharführer nézte őket. Amikor a Rapportführer vigyázzba vágta magát, a Kapó és a foglyok lekapták sikkájukat, és megmerevedtek.

– Tovább!

A Rapportführer felordított: „Los, Los!”, és a foglyok eszeveszetten dolgozni kezdtek. Nem találtam, hogy vonásaik sajátosan szemita jellegűek lettek volna. Meglehet azonban, hogy azért támadt ez a benyomásom, mert rendkívül soványak voltak.

Megnéztem a fát, hozzávetőlegesen kiszámítottam a hosszát és a súlyát, majd Hagemanhoz fordultam:

– Milyen mély lesz a gödör?

– Egy méter, Herr Sturmbannführer.

– A biztonság kedvéért ássák egy méter harmincra. Estére szél kerekedik.

– Jawohl, Herr Sturmbannführer.

Egy-két percig elnéztem, hogyan dolgoznak a foglyok, majd visszafordultam. Hageman továbbadta parancsom a Rapportführernek, és mellém szegődött. Szuszogott, hogy egy vonalban haladhasson velem.

– Azt hiszem... havazni fog...

– Ja?

– Érzem... az ízületeimben... – és szerényen elmosolyodott.

Majd köhintett. Néhány másodpercig szótlánul lépdeltünk, akkor újra megszólalt:

– Ha szabad egy feltevést... megkockáztatnom, Herr Sturmbannführer...

– Ja?

– A foglyok talán szívesebben vették volna... ha ma este dupla adag levest kapnak. Szárazon kérdeztem:

– Minél vették volna szívesebben?

Hageman elvörösödött és szuszogott. Folytattam:

– Meg tudná mondani, honnan vesz dupla adagot?

– Herr Sturmbannführer – mondta szaporán Hageman –, én semmit sem ajánlottam... Bizonyára rosszul fejeztem ki magam... Voltaképp nem javasoltam semmit... Mindössze egy feltevést kockáztattam meg... Hogy úgy mondjam, egy lélektani feltevést... A fenyőfa okvetlenül nagyon szép gesztus, még ha a foglyok nem is méltányolják...

Türelmetlenül a szavába vágtam:

– Nem érdekel a véleményük. Azt tesszük, ami helyénvaló, és ez a fő.

– Természetesen, Herr Sturmbannführer – mondta Hageman –, azt tesszük, ami helyénvaló.

Az irodámban kissé fülledt volt a levegő. Levettem a kabátom, sapkámmal együtt a ruhafogasra akasztottam, és szélesre tártam az ablakot. Az ég szürke volt és vattás. Rágyújtottam egy cigarettára, és leültem. Setzler kérvénye ugyanott volt, ahová letette. Közelebb húztam, átolvastam, lecsavartam töltőtollam kupakját, és jobboldalt, alul odaírtam: Nem javasolom.

Hullani kezdett a hó. Néhány pehely berepült a szobába, könnyedén a parkettára szállt, és nyomban elolvadt. Eltelt egy-két perc, és éreztem, hogy átjár a hideg. Újra elolvastam Setzler kérvényét, vastagon aláhúztam: Nem javasolom, mellékanyarítottam: Nélkülözhetetlen szakember. (Ideiglenes állomás), és aláírtam.

A szélroham egészen íróasztalomig sodort néhány hópelyhet, felemeltem a fejem, és láttam, hogy az ablak előtt kis tócsa gyűlt. Borítékba tettem Setzler kérvényét, és a borítékot zsebembe csúsztattam. Majd magam elé húztam egy halom papirost. Kezem kék volt a hidegtől. Elnyomtam cigarettám a

hamutartóban, és munkához láttam.

Néhány másodperc múlva feltekintettem. Mintegy adott jelre, a hóesés elállt. Felkeltem, az ablakhoz léptem, megragadtam a kilincset, egymáshoz illesztettem a két ablakszárnyat, és betámasztottam. Abban a pillanatban feketén és szikáran feltűnt előttem Apa, szeme csillogott: az eső elállt, most már bezárhattam az ablakot.

Jobb kezembe fájdalom hasított. Azon kaptam magam, hogy teljes erőmből ellenkező irányba csavarom a kilincset. Könnyedén a helyes irányba fordítottam, s ekkor valami tompa, csusszanó zaj hallatszott. Megkerültem az íróasztalom, haragosan bekapcsoltam a villanyradiátort, és fel-alá kezdtem járni a szobában.

Néhány másodperc múlva ismét leültem, magam elé húztam egy papírlapot, és ráírtam: „Kedves Setzler, volna olyan szíves kölcsönadni a pisztolyát?” Becsengettem a küldöncöt, átadtam neki a levelet, két perc múlva visszatért a pisztollyal és egy cédulával: „Üdvözlöm, Obersturmführer Setzler.” Setzler pisztolya jól hordott, és a KL tisztjei gyakran kölcsönkérték, hogy a lövészetben gyakorolják magukat.

Intézkedtem, hogy értem jöjjön a kocsim, és a lőtérre vitettem magam. Körülbelül negyedórán át váltakozó távolságból álló és mozgó célpontokra lövöldöztem. Visszadugtam tokjába a pisztolyt, odahozattam a dobozt, amelyben céllapjaimat őrizték, és összehasonlítottam mostani és régi sorozataim eredményét: találataim pontszáma csökkent.

Elhagytam a löteret, kapujában megálltam. Újra hullani kezdett a hó, és eltűnődtem, ne menjek-e vissza az irodámba. Órára pillantottam. Fél nyolc volt. Kocsiba szálltam, és megmondtam Dietznek, hajtson haza.

A lakás fényárban úszott. Beléptem az irodámba, derékszíjam az asztalra tettem, köpenyem és sapkám a fogasra akasztottam. Majd kezet mostam, és elindultam az ebédlőbe.

Elsie, Frau Müller és a gyerekek asztalnál ültek. Csak a gyerekek ettek. Frau Müller az a középkorú, ősz hajú, választékos modorú nevelőnő volt, akit Németországból hozattunk.

Megálltam a küszöbön, és azt mondtam:

– Meghoztam a havat.

A kis Franz kezemre nézett, és csengő, kedves hangján megkérdezte:

– Hol van?

Karl és a két kislány kacagásban tört ki.

– Apa az ajtó előtt hagyta – mondta Elsie. – Túl hideg volt, hogy behozza.

Karl újra kacagott. Franz mellé ültem, és néztem, hogyan eszik.

– Ach! – sóhajtott fel Frau Müller. – A karácsony hó nélkül...

Elhallgatott, zavartan körülpillantott, mintha kiesett volna szerepéből.

– Miért, van karácsony hó nélkül is? – kérdezte Hertha.

– Sicher – felelte Karl. – Afrikában sosincs hó.

Frau Müller köhécselt.

– Persze, a hegyeket kivéve.

Karl meggyőződéssel mondta utána:

– Persze.

– Én nem szeretem a havat – mondta Katherina.

A kis Franz felemelte kanalát, felém fordította a fejét, és csodálkozva mondta:

– Katherina nem szereti a havat.

Amikor Franz befejezte az étkezést, kézen fogott, és megmutatta a szalonban felállított szép karácsonyfát. Elsie eloltotta a csillárt, bekapcsolt egy konnektort, és a karácsonyfa csillagocskái

kigyúltak. A gyerekek jó darabig bámulták őket.

Azután Franznak eszébe jutott a hó, és megkért, hadd nézhesse meg. Pillantást váltottam Elsie-vel, s ő meghatottan mondta:

– Ez életében az első hó, Rudolf...

Villanyt gyújtottam a verandán, és kinyitottam az üvegezett szárnyas ajtót. A hópelyhek fehérek voltak, s csillogtak a lámpa fénykörében.

Ezután Franz látni akarta az estély előkészületeit, és egy pillanatra mindannyiukat beeresztettem a konyhába. A nagy asztalt teljesen ellepték a szendvics-, krém- és cukrászsütemény-halmok.

Adtunk nekik egy-egy süteményt, aztán felmentek szobájukba lefeküdni. Abban állapotunk meg, hogy éjfélkor felkeltjük őket, kapnak egy adag krémet, és eléneklik a felnőttekkel az O, Tannenbaum-ot.

Én is felmentem az emeletre, és egyenruhát váltottam. Majd lejöttem, betértem irodámba, magamra zártam az ajtót, és lapozni kezdtem abban a lótenyésztésről szóló könyvben, amelyet Hagemantól kaptam kölcsön. Néhány másodperc múlva gondolataim a lép felé szálltak, és éreztem, hogy szomorúság fog el. Becsuktam a könyvet, és fel-alá kezdtem járni a szobában.

Nem sokkal később Elsie értem jött, és az ebédlőasztal egyik sarkán ettünk néhány falatot. Elsie mélyen kivágott estélyi ruhát viselt. Amikor az étkezést befejeztük és átmentünk a szalonba, itt-ott néhány gyertyát gyújtott, eloltotta a csillárt, és zongorához ült. Hallgattam játékát. Akkor kezdett el zongoraleckéket venni, amikor Dachauban tisztnek neveztek ki.

Tíz óra előtt tíz perccel Hagemanékért küldtem a kocsit, és pontban tíz órakor megérkeztek Hagemanék és Pickék. Majd a kocsit újra útnak indult, hogy elhozza Bethmanékat, Schmidtéket és Frau Setzlert. Amikor az egész vendégsereg megérkezett, üzentem a szobalánnyal Dietznek, jöjjön be a konyhába melegedni.

Elsie bevitte az asszonyokat a szobájába, s az urak irodámban tették le kabátjukat. Majd bevezettem őket a szalonba, hogy amíg az asszonyok visszatérnek, igranak valamit. Az oroszországi események kerültek szóba, és Hageman azt mondta:

– Nem érdekes?... Oroszországban nagyon korán kezdődött a tél.. minálunk meg késett...

Erre rövid vita támadt az orosz télről és a hadműveletekről, s végül abban egyeztünk meg, hogy a hadműveletek jövő év tavaszára befejeződnek.

– Ha megengedik – mondta Hageman – . Íme, én a következőképpen látom a dolgokat: Lengyelországhoz egy tavasz kellett, Franciaországhoz egy tavasz... Oroszországhoz, mivelhogy jóval nagyobb, két tavasz.

Ezután mindenki egyszerre beszélt.

– Richtig! – mondta éles hangján Schmidt. – A távolság! Az igazi ellenség a távolság!

Pick azt mondta:

– Az orosz nagyon primitív.

Bethman megigazította cvikkerét sovány orrán.

– Épp ezért nem kétséges a háború kimenetele. Fajilag tekintve egy német felér tíz oroszral. Nem beszélve a kultúráról.

– Sicherlich – szuszogta Hageman –, mégis... ha megengedik, hogy valamit megjegyezzek.

Elmosolyodott, felemelte két kövér kezét, és megvárta, amíg a szobalány kimegy:

– ...azt hallom, hogy az elfoglalt területeken... nagy nehézségekbe ütközik... hogy katonáink szexuális kapcsolatba kerüljenek az orosz nőkkel. Egyáltalán semmiről sem akarnak tudni... Értik ezt, kérem?...

Vagy jó esetben hosszasan barátkozni kell velük... De...

Legyintett, és halkán folytatta:

– Futólag... értik?... semmit sem lehet velük csinálni...

– Furcsa – mondta Bethman, és torokhangon felnevetett. – Ahelyett, hogy megtisztelve éreznék magukat...

Beléptek az asszonyok, felkeltünk, aztán mindenki helyet foglalt. Hageman Frau Setzler mellé ült.

– Ha megengedi... kihasználom az alkalmat, hogy ma este szalma... és hogy úgy mondjam, egy kicsit udvarolni fogok...

– A Kommandant tehet róla, hogy szalma vagyok – felelte Frau Setzler. És ujjával kedvesen megfenyegetett.

– Egyáltalán semmiről se tehetek, gnädige Frau – mondtam. – Mindössze annyi történt, hogy rákerült a sor a szolgálatban.

– Biztosan itt lesz éjfél előtt – mondta Hageman.

Elsie és Frau Müller körbehordták a szendvicseket és a húsítóket, majd amikor a beszélgetés lankadni kezdett, Frau Hageman zongorához ült, az urak kimentek, és megkeresték az előszobában lerakott hangszereiket, és muzsikálni kezdtek.

Egy óra elteltével szünet következett, felszolgálták a cukrászsüteményeket, zenéről beszélgettünk, és Hageman anekdotákat mesélt nagy muzsikusról. Fél tizenkettőkor kiküldtem Frau Müllert, keltse fel a gyerekeket. Néhány másodperc múlva feltűntek a szalont az ebédlőtől elválasztó nagy üvegezett ajtó mögött. Letelepedtek az asztal köré. Tekintetük ünnepélyes volt és álmos. Egy pillanatig az ajtó függönyén keresztül figyeltük őket, és Frau Setzler, akinek nem volt gyereke, meghatottan felkiáltott: „Ach! Milyen kedvesek!”

Éjfél előtt tíz perccel értük mentem. Körüljárták a szalont, és kifogástalanul köszöntek a vendégeknek. Majd egy nagy tálcával, két üveg pezsgővel és talpas poharakkal feltűnt a szobalány és Frau Müller. Azt mondtam: „A pezsgőt Hagemannak köszönhetjük”; jókedvű, zajos tetszésnyilvánítás hallatszott, és Hageman derűsen mosolygott.

Amikor a talpas poharakat mindenkinek kiosztották, felkeltünk, Elsie eloltotta a csillárt, kivilágította a karácsonyfát, félkörben a fa köré gyűltünk, és vártuk, hogy éjfél legyen. Csend támadt, minden tekintet a karácsonyfa kis csillagain függött, s én éreztem, hogy aprócska kéz ragadja meg a bal kezem. Franz volt. Hozzáhajoltam és figyelmeztettem, hogy mindjárt nagy lárma lesz, mert mindenki egyszerre énekelni fog.

Valaki óvatosan megérintette a karom. Hátrafordultam. Frau Müller volt. Suttogva közölte: „A telefonhoz hívják, Herr Kommandant.” Franzot Elsie-hez küldtem, és elhúzódtam a csoporttól.

Frau Müller kinyitotta előttem a szalon ajtaját, és eltűnt a konyhában. Bezárkóztam irodámba, az asztalra tettem talpas poharam, és felvettem a telefonkagylót.

– Herr Sturmbannführer – mondta egy hang –, itt Untersturmführer Lueck.

A hang távoli és nagyon határozott.

– Nos?

– Herr Sturmbannführer, nem bátorokodnám zavarni, ha súlyos ok nem készítené rá.

Türelmetlenül megismételtem:

– Nos?

Egy darabig csend volt, majd a távoli hang bejelentette:

– Obersturmführer Setzler meghalt.

– Micsoda?

A hang megismételte:

– Obersturmführer Setzler meghalt.

– Jól értem? Meghalt?

– Ja, Herr Sturmbannführer.

– Értésítette a Lagerarztot?
– Épp ez a kérdés, Herr Sturmbannführer, a dolog meglehetősen különös... Nem tudom, lehet-e...
– Tüstént indulok, Lueck. Várjon a bejárati őrtoronynál.
Visszaakasztottam a kagylót, kimentem a haliba, és belöktem a konyhaajtót. Dietz felkelt. A szobalány és Frau Müller elképedten nézett rám.
– Indulunk, Dietz.
Dietz belebújt köpenyébe. Azt mondtam:
– Frau Müller!
Intettem, hogy kövessen. Velem jött az irodámba.
– Frau Müller, el kell mennem a táborba. Ha már elindultam, szóljon a feleségemnek.
– Ja, Herr Kommandant.
Hallottam Dietz lépteit a hallban. Felcsatoltam derékszíjam, belebújtam a kabátomba, és vettem a sapkám. Frau Müller rám nézett.
– Rossz hírek, Herr Kommandant?
– Ja.
Kinyitottam az ajtót, aztán visszafordultam:
– Feltűnés nélkül szóljon a feleségemnek.
– Ja, Herr Kommandant.
Hegyeztem a fülem: a szalonban teljes csend volt.
– Miért nem énekelnek?
– Bizonyára önre várnak, Herr Kommandant.
– Mondja meg a feleségemnek, hogy ne várjanak rám.
Áthaladtam a halion, lesiettem a feljáró lépcsőin, és bevágtam magam az autóba. A havazás elállt, a levegő fagyos volt.
– Birkenau.
Dietz gázt adott. Mielőtt a bejárati őrtoronyhoz értünk, bekapcsoltam a mennyezetvilágítást. Az őrszem kinyitotta a szögesdrót kaput, és fejét idegesen az őrség felé forgatta. Fületem hangos röhögés és énekfoszlányok ütötték meg.
Lueck atlétaalakja lépett ki az árnyékból. Szóltam, hogy szálljon be a kocsiba.
– A Kommandanturon van, Herr Sturmbannführer, én...
Karjára tettem a kezem, erre elhallgatott.
– A Kommandanturra, Dietz.
– Az őrséget illetően – mondta Lueck – elnézést kérek, de azt hittem, nem kell... Természetesen hibát követtek el...
– Ja, ja.
A Kommandanturon kiszálltam, és meghagytam Dietznek, várjon meg a bejárati őrtoronynál. Amikor elhajtott, Lueckhöz fordultam.
– Merre van?
– Beszállítottam az irodájába.
Felmentem a lépcsőn, és sietve áthaladtam a folyosón. Setzler ajtaja zárva volt.
– Megbocsát, Herr Sturmbannführer – mondta Lueck –, de jónak láttam kulcsra zárni az ajtót.
Kinyitotta, és én villanyt gyújtottam. Setzler a földön feküdt. Szemhéja félig a szemére borult, arca békés volt, úgy látszott, mintha aludna. Nem kellett kétszer ránézniem, hogy megállapítsam, hogyan halt meg. Bezártam az ajtót, leeresztettem az ablakfüggönyöket, és azt mondtam:
– Tessék, hallgatom.

Lueck igazított tartásán.

– Egy pillanat, Lueck.

Leültem Setzler íróasztalához, vettem egy ív papírost, és betettem az írógépbe. Lueck azt mondta:

– Tizenegy órakor, amikor a Kommandanturról távoztam, hallottam, hogy a kettes számú garázsban egy autómotor jár...

– Ne olyan gyorsan...

Várt néhány másodpercig, majd folytatta:

– A vasredőnyt valaki lehúzta... Ez nem keltette fel a figyelmemet... A kantinba mentem, és ittam egy pohárral...

Intettem Luecknek, hogy hagyja abba, kiradíroztam a „pohárral” szót, és helyébe odaírtam: „frissítőt”.

– Folytassa!

– ... és hallgattam a lemezeket... Amikor a Kommandanturra visszatértem, a motor még mindig járt...

Fél tizenkettő volt... Különösnek találtam a dolgot...

Felemeltem a kezem, legépeltem: „Fél tizenkettő volt”, majd megkérdeztem:

– Miért?

– Különösnek találtam, hogy a sofőr ilyen hosszú ideig járhatja a motort.

Legépeltem: „Különösnek találtam, hogy a sofőr ilyen hosszú ideig járhatja a motort.” Intettem, és Lueck folytatta:

– Megpróbáltam felhúzni a vasredőnyt. Belülről valaki bezárta... Körülmentem a Kommandantur folyosóján, és kinyitottam az ajtót, amely a garázsba vezet... Obersturmführer Setzler a kormányra roskadva ült... Kikapcsoltam a motort... majd kiemeltem a kocsiból... és idehoztam.

Felkaptam a fejem.

– Egyedül?

Lueck kihúzta széles vállát:

– Egyedül, Herr Sturmbannführer.

– Folytassa.

– Aztán mesterséges légzést alkalmaztam...

– Miért?

– Nyilvánvaló volt, hogy Obersturmführer Setzlert a kipufogógáz mérgezte meg...

Legépeltem a mondatot, felkeltem, néhány lépést tettem a szobában, majd Setzlerre néztem. Teljes hosszában kinyúlva feküdt a hátán, kissé szétvetett lábbal. Felpillantottam:

– Mi erről a véleménye, Lueck?

– Ahogy már mondtam, mérgezésre gondolok, Herr...

Szárason félbeszakítottam:

– Nem erről kérdeztem.

Ránéztem, tiszta kék szeme zavaros lett. Azt mondta:

– Nem tudom, Herr Sturmbannführer.

– De bizonyára van valamilyen elképzelése?

Egy darabig csend volt, majd Lueck lassan azt mondta:

– Nos, két feltevés lehetséges: vagy öngyilkosság, vagy baleset történt.

Még lassabban folytatta:

– Ami engem illet, azt hiszem...

Hirtelen elhallgatott, én pedig azt mondtam:

– ...hogy baleset történt.

Szaporán visszhangozta:

– Persze, Herr Sturmbannführer, pontosan ez a véleményem.

Ismét leültem és legépeltem: „Nézetem szerint baleset történt”, majd azt mondtam:

– Lesz szíves aláírni a jelentést?

Lueck megkerülte az asztalt, odanyújtottam neki a töltőtollam, s ő, anélkül, hogy annyi időt szakított volna magának, hogy a jelentését elolvassa, aláírta. Felemeltem a telefonkagylót.

– Itt a Kommandant. Szóljon a sofőröknek, hogy jöjjen ide.

Visszatettem a kagylót, s Lueck visszaadta töltőtollam.

– Beül az autóba, és elmegy, megkeresi Hauptsturmführer Hagemant és a Lagerarztot. Hauptsturmführer Hageman nálam van. Az autóban ne beszéljen az esetről.

– Jawohl, Herr Sturmbannführer.

Már az ajtóban állt. Visszahívtam.

– Átkutatta a halottat?

– Hogy merészelt volna, Herr Sturmbannführer?

Intettem, s Lueck távozott. Felkeltem, hogy bezárjam mögötte az ajtót. Majd lehajoltam, és megmotoztam Setzler. Zubbonya bal zsebében egy nekem címzett borítékot találtam. Felbontottam.

A levelet írógépen írták, és a szabályzati külalaknak megfelelően állították ki.

SS-Obersturmführer Setzler, KL Auschwitz,
SS-Sturmbannführer Langnak, az auschwitz KL Kommandantjának

Megölöm magam, mert nem tudom tovább elviselni ezt az undorító égetthús-szagot.

R. Setzler SS-Ostuf.

Kiürítettem a hamutartót a papírkosárba, a levelet és a borítékot a hamutartóba tettem, és egy szál gyufával meggyújtottam. Amikor a láng az egészet elhamvasztotta, felhúztam a függönyt, kinyitottam az ablakot, és kiszórtam a pernyét.

Visszaültem az íróasztal mögé, eltelt néhány másodperc, majd eszembe jutott Setzler pisztolya, erre kivettem a revolvertokomból, és bedugtam az egyik fiókba. Ezután egymás után átkutattam a fiókokat, s végre megtaláltam, amit kerestem: egy üveg snapszot. Még alig ittak belőle.

Felkeltem, kiöntöttem kétharmadát a mosdókagylóba, majd meglocsoltam Setzler zubbonjának elülső részét és nyakát. Egy kis vizet eresztettem a kagylóba, majd bedugaszoltam az üveget, és az íróasztalra helyeztem. Még kétujjnyi snapsz maradt benne.

Kinyitottam az ajtót, cigarettára gyújtottam, leültem az íróasztal mögé, és vártam. Onnan, ahol ültem, nem láthattam Setzler holttestét. Tekintetem a köpenyére tévedt. Ruhaakasztón lógott, s a ruhaakasztó az ajtótól jobbra, fogason függött. A két váll között, ott, ahol Setzler háta görnyedt volt, a szövet kipúposodott.

Lépteiket hallottam a folyosón. Hageman jött be, sápadtan, feldúlt arccal, Lagerarzt Hauptsturmführer Benz követte. Lueck az orvos mögött állt, egy fejjel magasabb volt nála.

Hageman dadogva kérdezte:

– De hát hogyan... Hogyan?... Képtelen vagyok megérteni...

Benz lehajolt, felhúzta a halott szemhéját, és megcsóválta a fejét. Aztán kiegyenesedett, levette szemüvegét, megtörölte, újból feltette, tenyerével végigsimított ősz haján, és szó nélkül leült.

Azt mondtam:

– Leléphet, Lueck. Szükség esetén hívni fogom.

Lueck kiment. Hageman mozdulatlanul állt. Nézte a holttestet. Azt mondtam:

– Természetesen ez szörnyű szerencsétlenség. – Folytattam: – Felolvasom maguknak Lueck jelentését. Észrevettem, hogy kezemben felejtettem a cigarettámat, ez feszélyezett, megfordultam, és gyorsan elnyomtam a hamutartóban.

Felolvastam Lueck jelentését, majd Benzhez fordultam:

– Hogyan látja a dolgokat, Benz?

Benz rám nézett. Világos volt, hogy mindent megértett.

– Véleményem szerint – mondta vontatottan – baleset történt.

– De hogyan?... Hogyan? – kérdezte riadtan Hageman. Benz ujjával a snapszos üvegre mutatott.

– Korán kezdett el ünnepelni. Kiment, hogy begyűjtsa a motort. Megcsapta a hideg, elájult, és többé nem ébredt fel.

– De hát nem értem – mondta Hageman –, rendes körülmények között alig ivott...

Benz vállat vont.

– Szagolja csak meg.

– De ha szabad megjegyeznem – mondta szuszogva Hageman –, mégiscsak van a dologban... valami furcsa... Miért nem hívott Setzler sofőrt, mint ahogy az általában szokás? Semmi oka nem volt, hogy ő maga járassa be a motort...

Gyorsan közbeszóltam:

– Jól tudja, Setzler soha semmit se csinált úgy, mint más.

– Ja, ja – mondta Hageman –, hogy úgy mondjam, művészlélek volt...

Rám nézett, és szaporán hozzáfűzte:

– Természetesen én is azt hiszem, hogy baleset történt.

Felkeltem.

– Megkérem, hogy kísérje haza és tájékoztassa Frau Setzlert. Vigye el az autót. Benz, szeretném, ha holnap reggelre kézhez kapnám a jelentését, hogy az enyémhez csatolhassam.

Benz felkelt és bólintott. Amikor mind a ketten kimentek, telefonáltam a mentőállomásra, hogy küldjenek egy betegszállító kocsit. Majd az íróasztalhoz ültem, és gépelni kezdtem a jelentésem.

Miután a betegszállítók elvitték a holttestet, cigarettára gyújtottam, szélesre tártam az ablakot, és tovább gépeltem.

Valamivel később leakasztottam a telefonkagylót, és felhívtam a lakásán Obersturmführer Picket. Asszonyhang felelt. Azt mondtam: – Sturmbannführer Lang. Idehívhatná a férjét, Frau Pick?

Hallottam, hogy a telefonkagyló az asztalon koppan, majd léptek neszezték, egyre távolodtak, valahol ajtó csapódott be, egy darabig csend volt, majd hirtelen közvetlen közelemben hideg és nyugodt hang szólalt meg:

– Obersturmführer Pick.

– Felébresztetem, Pick?

– Szó sincs róla, Herr Sturmbannführer. Épp most értünk haza.

– Tudomása van a történetekről?

– Tudomásom van, Herr Sturmbannführer.

Folytattam:

– Pick, holnap reggel hét órakor várom az irodámban.

– Ott leszek, Herr Sturmbannführer.

Megtoldottam:

– Úgy tervezem, változtatok a beosztásán.

Rövid csend után a hang ismét megszólalt:

– Parancsára, Herr Sturmbannführer.

A két nagy páros kemence néhány nappal határidő előtt elkészült, és 1942. július 18-án a Reichsführer személyesen jött a felavatására.

A hivatalos kocsiknak délután két órakor kellett volna Birkenauba érkezniük, de még fél háromkor sem jöttek meg, és ez a késedelem kis híján komoly zavart okozott.

Természetesen azt szerettem volna, hogy a különleges akció fennakadás nélkül folyjék le a Reichsführer jelenlétében. Éppen ezért nem akartam régi munkaképteleneket kezelésnek alávetni. A tábor foglyaival nehezebb volt boldogulni, mint kívülről érkező személyekkel, mivel amazok a Kremák rendeltetését már jól ismerték. Elintéztem tehát, hogy egy kétezres zsidó szállítmány érkezzék valamelyik lengyel gettóból. A transzport tizenkettő előtt elég jó állapotban futott be; SS-ek, kutyák őrizete mellett, az 1-es Krema nagy belső udvarába terelték őket. Két óra előtt tíz perccel bejelentették a zsidóknak, hogy fürödni fognak. A Reichsführer azonban még késett, és a várakozás egyre hosszabbra nyúlt. A zsidók mind nehezebben tűrték az udvar rekkenő melegét, idegesek és nyugtalanok lettek, vizet és élelmet követeltek, sőt nemsokára mozgolódni és kiabálni is kezdtek.

Pick nem vesztette el hidegvérét. Telefonon értesített, majd a Krema egyik ablakából tolmács útján beszédet intézett a tömeghez, és megmagyarázta, hogy a kazán elromlott, de már javítják. Eközben érkeztem meg. Azonnal néhány vödör vizet hozattam, kiosztottam a zsidók között. Ígéretet tettem, hogy tusolás után kenyeret kapnak, majd telefonáltam Hagemannak, küldesse ide a fogolyzenekart. Néhány perccel később megérkezett a zenekar, elhelyezkedett az udvar egyik sarkában, s bécsi és lengyel dalokat kezdett játszani. Nem tudom, hogy a zene hatására hallgattak-e el, vagy megnyugodtak-e szándékainkat illetően, de lassan-lassan elült a zűrzavar, a mozgolódás megszűnt, és tudtam, hogy Himmler érkeztek huzavona nélkül vonulnak majd le a föld alatti vetkőzőbe.

Kevésbé voltam nyugodt a tekintetben, hogyan mennek át a vetkőzőből a zuhanyozóba. Amióta a páros kemencék elkészültek, többször kipróbáltam a különleges akciót, és három vagy négy alkalommal is észrevettem, hogy a tömeg, mielőtt a zuhanyozóba bemenne, hevesen meghátrál. Ilyenkor persze rájuk szabadítottuk a kutyákat, és puskatussal teremtettünk rendet. A tömeg végén állók ekkor előrerontottak, asszonyokat és gyerekeket tiportak le, pánik tört ki.

Kétségtelenül bosszantó lett volna, ha a Reichsführer látogatását hasonló incidens zavarja meg. Ám jó darabig mégsem tudtam, milyen biztonsági intézkedéseket foganatosítsak, minek tulajdonítsam a meghátrálást; valamilyen homályos ösztönben kerestem a magyarázatot, hiszen a „zuhanyozó” szemfényvesztő, vastag csővezetékével, lefolyóival, vízrózsáival nem ébreszthetett gyanút.

Végül is úgy határoztam, hogy Himmler látogatása napján néhány Scharführer a zsidókkal együtt bemegy a „zuhanyozó”-ba, s szappandarabkákat oszt ki közöttük. Megparancsoltam, hogy a Dolmetscherek adják a hírt a vetkőző foglyok tudtára. Tisztában voltam vele, hogy a foglyoknak a legkisebb szappandarabka is felbecsülhetetlen kincset jelent, s arra számítottam, hogy így becsalogatom őket. Csselfogásomnak teljes sikere volt: amikor Himmler megérkezett, és a Scharführerek nagy kartondobozokkal áthaladtak a tömegen, s a Dolmetscherek a mikrofonokon keresztül bejelentették a hírt, elégedett moraj támadt, a zsidók szaporán levetkőztek, és buzgón siettek a gázkamrába.

A Scharführerek egymás után kijöttek, megállapították, hogy egyikük sem hiányzik, majd Pick rázárta a transzportra a súlyos tölgyfa ajtót.

Megkérdeztem a Reichsführert, kíván-e betekinteni a kémlelőlyukon. Bólintott, mire arrább húzódtam. Ugyanebben a pillanatban bent kiabálni és tompán dörömbölni kezdtek. Himmler az órájára pillantott,

kezével beárnyékolta az üveget, és jó darabig figyelte a látványt. Arca szenttelen volt. Amikor végzett, intett a kíséretében levő tiszteteknek, hogy benézhetnek.

Ezután elvezettem a Crema udvarába, és megmutattam azokat a betonkéményeket, amelyeken keresztül a kristályokat bedobták. Himmler kísérete hozzánk csatlakozott. Elvezettem a csoportot a kazánházba, és tovább magyaráztam. Néhány másodperc múlva éles csengetés hallatszott, és azt mondtam:

– Ez Pick, Herr Reichsführer. Kéri, hogy kapcsolják be a szellőzőberendezést. Az elgázosítás befejeződött.

A kazánház kezelője meghúzott egy fogantyút, furcsa, tompa moraj remegtette meg a levegőt, és Himmler ismét órájára pillantott.

Visszatértünk a gázkamrához. Megmutattam a csoportnak az átluggatott bádogoszlopokat, s nem felejtettem el megemlíteni, hogy a találmány Pick érdeme. A Sonderkommando magas szárú gumicsizmás foglyai hatalmas vízsugarakkal locsolták a fűrtökbe gyült hullákat. Megmagyaráztam Himmlernek az eljárás okát. Mögöttem egy, a kíséretéhez tartozó tiszt gúnyosan jegyezte meg:

– Nos, végül mégiscsak zuhanyoznak!

Ketten vagy hárman halkán elnevelték magukat. Himmler még csak hátra sem fordult, arca szenttelen maradt.

Felmentünk a földszintre, és beléptünk a kemencékhez. A kettes számú felvonó épp akkor érkezett, a rács önműködően szétnyílt, és a Sonder foglyai kézikocsikra rakták a holttesteket. Ezután a holttestek négy Kommandó előtt haladtak el. Az első összegyűjtötte a gyűrűket, a borbély-Kommandó lenyírta az áldozatok haját, a fogász-Kommandó kihúzta aranyfogaikat. A negyedik Kommandó a kemencébe dobálta a holttesteket. Himmler végignézte a művelet minden mozzanatát, és egyetlen szót sem szólt. Hosszasabban csak a fogászok előtt időzött: figyelemre méltóan ügyesek voltak.

Ezután elvezettem Himmlert a bonctermekbe és az egyes Crema tudományos részlegébe. Tudtam, hogy a Reichsführer élénken érdeklődik a tudományok iránt, s ezért minden tőlem telhetőt elkövettem: a termék és a laboratóriumok csakugyan a legkorszerűbb egyetemnek is dicsőségére válhattak volna. A Reichsführer mindent nagyon gondosan megszemlélt, végighallgatta magyarázataimat, de megjegyezni valója még ekkor sem akadt, s arca is kifejezéstelen maradt.

Amikor a Kremából kijöttünk, a Reichsführer megszorította lépteit, s megértettem, hogy nem szándékozik meglátogatni a tábor. Olyan gyorsan járt, hogy vezérkara elmaradt mögötte – jómagámnak is nem kevés fáradságomba került, hogy nyomában maradjak.

Kocsijához érve megállt, szembefordult velem, egy fejem fölött levő pontra meredt, majd lassan és gépiesen azt mondta:

– Nehéz a feladat, de nem hátrálhatunk meg.

Kihúztam magam, és azt feleltem:

– Jawohl, Herr Reichsführer.

Tisztelegtem, fogadta tisztelgésemet, aztán beszállt az autóba.

Tizenkét nappal később, dátum szerint július 30-án, a következő levelet kaptam Berlinből:

Amtsgruppe D. parancsnokságának utasítása értelmében a Reichsführer SS 1942. július 18-i KL Auschwitzban tett látogatása nyomán Sturmbannführer Rudolf Langot július 18-i hatállyal SS Obersturmbannführerré léptette elő.

Azonnal hozzáálltam a másik két Crema építkezéséhez. Hála az előző munkálatok során szerzett tapasztalataimnak, bizonyos voltam benne, hogy jóval határidő előtt elkészülnek. Az idő különben is sürgetett: nem sokkal a Reichsführer látogatása után olyan gyorsított ütemben kezdtek küldeni a

transzportokat, hogy a páros kemence alig győzte. Mivel csak a munkaképtelenek kerültek gázkamrába, a többiek egyre duzzasztották a tábor amúgy is nagy létszámát, a foglyok összezsúfolódtak a túlságosan alacsony barakkokban, az egészségügyi helyzet és az élelmezés mindennap nyomorúságosabb lett, és a járványok – nevezetesen a vörheny, a diftéria és a tífusz – szakadatlanul követték egymást. A helyzet reménytelenné vált. A vidéken gomba módjára nőttek ki az üzemek – a vállalkozókat a sok fogoly olcsó munkaereje vonzotta –, de ekkoriban még csak kis töredékét szippantották fel a táborok rengeteg népének.

Ismét több ízben kértem, hogy küldjenek kevesebb transzportot, de minden fellépésem hatástalan maradt, s egy elszólás folytán valamelyik irodában megtudtam, hogy a Reichsführer határozott parancsa értelmében minden SS-parancsnokot kivégeznek, aki szándékosan vagy szándéktalanul, bármilyen csekély mértékben lassítja a megsemmisítési programot. A zsidó szerelvényeket mindenütt elsőbbségben kellett részesítem, s még a keleti frontra irányított csapatszállítmányokat is meg kellett előzniük.

Nem maradt más hátra, meg kellett hajolnom. Ám nem minden rossz érzés nélkül észleltem, hogy a kezdetben oly példásan szervezett táborban mindinkább káosz lesz úrrá. A foglyok úgy hulltak, mint ősszel a legyek, a járványok csaknem ugyanannyi embert vittek el, mint a gázkamrák, s a holttestek úgy felhalmozódtak a barakkok előtt, hogy a különleges hullaszállító csapatok már alig győzték.

Augusztus 16-án telefonon értesítettek Berlinből, hogy Standartenführer Kellnert megbízták, látogassa meg tájékozódás céljából a birkenau KL berendezéseit.

Kellner autója másnap kora hajnalban valóban megérkezett. Végigvezettem a táborban, rendkívül alaposan tanulmányozta a különleges akciót és a Kremák szervezését, majd délben eljött hozzánk ebédre.

Helyet foglaltunk a szalonban, és vártuk, hogy a szobalány jelentse: tálalva van. Nemsokára bejött Elsie. Kellner fűgén felugrott, összecsapta bokáját, lekapta monokliját, udvariasan meghajolt, és kezét csókolta. Majd éppolyan gyorsan, ahogy felkelt, leült. Fejét az ablak felé fordította, kirajzolódott markáns arcéle.

– Milyennek találja Auschwitzot, gnädige Frau? – kérdezte. Elsie szólásra nyitotta a száját, de Kellner folytatta:

– Ja, ja, természetesen kellemetlen ez a szag...

Legyintett.

– ...és az egész. Biztosíthatom, nekünk ugyanilyen apró kellemetlenségeink vannak Kulmhofban...

Visszaillesztette monokliját, élénken és kedvesen körülnézett.

– Szépen be vannak rendezkedve... kitűnően be vannak rendezkedve, gnädige Frau...

Az üvegezett ajtón keresztül az ebédlőbe pillantott.

– ...látom, van egy faragott pohárszékük is.

– Kívánja megtekinteni, Standartenführer? – kérdezte Elsie.

Bementünk az ebédlőbe, Kellner megállt a pohárszék előtt, és hosszasan nézegette a faragásokat.

– Vallásos téma... – mondta és hunyorgott. – Csupa rettegés... a halál biblikus értelmezése...

Legyintett.

– ...és mindenféle elcsépeelt dolog... Persze a halál csak azoknak ilyen nagy dolog, akik, mint ők, hisznek a túlvilágban... De micsoda tökéletes munka, mein Lieber! Micsoda kidolgozás!...

– Egy lengyel zsidó készítette, Herr Standartenführer – jegyezte meg.

– Ja, ja – mondta Kellner. – Bizonyára egy kevés északi vér is csörgedezik az ereiben. Különben sohasem készíthette volna el ezt a remekművet. Régóta tudjuk, hogy a százszázalékos zsidók képtelenek bármit is alkotni.

Ápolt kezét könnyedén és gyengéden végigvonta a faragványokon.

– Ach! – folytatta. – Jellegzetes fogolymunka... A művész nem tudja, vajon egy nappal is túléli-e a művét... És természetesen számukra a halál nagy dolog... Amíg élnek, az a bárgyú reménység élteti őket...

Lebiggyesztette az ajkát, mire zavartan megkérdeztem:

– Úgy véli, Herr Standartenführer, meg kellett volna tiltanom, hogy ez a zsidó vallásos témát dolgozzon fel?

Felém fordult, és elnevette magát.

– Haha! Lang! – kacagta, és évődve megtoldotta: – Ugye, nem is gondolt rá, hogy a pohárszéke ellentétben áll az eszmével?

Oldalt hajtotta a fejét, és egy darabig még elnézegette a bútordarabot. Majd felsóhajtott:

– Szerencséje van ezzel a táborral, Lang! A sok fogoly között szükségképpen akad néhány igazi művész.

Amikor asztalhoz ültünk, Elsie megjegyezte:

– De hisz azt hittem, hogy ön is táborparancsnok, Standartenführer.

– Az más – felelte Kellner, és szétbontotta asztalkendőjét. – Nálam nem maradnak meg sokáig a foglyok, nem úgy, mint a férjénél. Az én foglyaim...

Röviden felnevetett:

– ...mind átmeneti vendégek.

Amikor Elsie elképedten ránézett, gyorsan hozzátette:

– Remélem, nem nagyon hiányzik az anyaország, gnädige Frau? Lengyelország szomorú hely, nicht wahr? De azt hiszem, nem tart már sokáig. Ha a csapataink ilyen iramban nyomulnak előre, rövidesen elfoglalják a Kaukázust, és akkor a háború sem húzódhatik tovább.

– Ez alkalommal tél előtt befejezzük – mondtam. – Nálunk mindenki így véli, Herr Standartenführer.

– Két hónap alatt – jelentette ki határozottan Kellner.

– Még egy kevés húst, Standartenführer – kínálta Elsie.

– Nem, köszönöm, gnädige Frau. Az én koromban... – Elnevette magát: – ...már vigyáznom kell a vonalaimra.

– Ó! De hisz maga még fiatal – mondta kedvesen Elsie. Kellner az ablakra nézett, kirajzolódott markáns arcéle.

– Persze – felelte ellágyulva –, még fiatal vagyok...

Egy darabig hallgattunk, aztán Kellner megkérdezte:

– És maga, Lang, mit csinál majd a háború után? Reméljük, nem lesznek mindig táborok.

– Úgy gondoltam, hogy földet igényelek a Reichtól az Ostraumban, Herr Standartenführer.

– A férjem – mondta Elsie – báró von Jeseritz bérlője volt Pomerániában. Néhány hold földet műveltünk, és lovakat tenyésztettünk.

– Á, valóban? – kérdezte Kellner. Lekapta a monokliját, és helyeslően bólintott. – A földművelés! A lótenyésztés! Maga több hangszeren játszik, Lang!

Az ablak felé fordult, arca előkelő és szigorú kifejezést öltött.

– Nagyon helyes – mondta komolyan –, nagyon helyes, Lang. A Reichnak szüksége lesz gyarmatosokra, ha majd a szlávok...

Szája nevetésre nyílt:

– ...eltűntek. Maga az Ostraum... Hogy is szokta mondani a Reichsführer?... az Ostraum példamutató német úttörője lesz. Egyébként – tette hozzá –, azt hiszem, a Reichsführer ezt épp magáról mondta.

– Igazán? – kérdezte felcsillanó szemmel Elsie. – Az én uramról mondta?

– Igen, igen, gnädige Frau – felelte udvariasan Kellner –, azt hiszem, hogy az uráról volt szó. Most, hogy jobban utánagondolok, egészen bizonyos vagyok benne, hogy róla volt szó. A Reichsführernek kitűnő ítélőképessége van.

– Ó! – mondta Elsie. – Úgy örülök, hogy elégedett Rudolffal! Olyan sokat dolgozik! Mindenben olyan lelkiismeretes!

– No de Elsie – szóltam rá.

Kellner felkacagott, érzékenyülten egyikünkéről a másikunkra tekintett, s felemelte ápolts kezét:

– Micsoda öröm, gnädige Frau, egy igazi német család körében lenni! Én agglegény vagyok – folytatta mélabúsan. – Valahogy nem fült a fogam a házassághoz, de Berlinben van néhány igen kedves családos barátom...

A mondat befejező részét lenyelte. Felkeltünk és átmentünk feketézni a szalonba. A kávé valódi volt, Hageman Franciaországból kapta, és egy csomagot átadott Elsie-nek.

– Pompás! – mondta Kellner. – Csakugyan úgy élnek itt Auschwitzban, mint hal a vízben! A tábori életnek megvannak a kellemes oldalai... Csak ez a sok...

Undorodva elfintorodott:

– ...ez a sok rútság ne volna.

Elmerülten kavargatta kávéját.

– Igen, a tábori élet óriási hátránya: a rútság! Ma reggel, miközben megmutatta, hogyan zajlik le a különleges akció, ezen tűnődtem, Lang. Ezek a zsidók...

Élénken a szavába vágtam:

– Bocsásson meg, Herr Standartenführer. Elsie, kérlek, volnál szíves behozni egy kis likórt?

Elsie meglepetten rám nézett, felállt és átment az ebédlőbe. Kellner nem emelte fel a fejét. Még mindig a kávéját kavargatta. Elsie félig nyitva hagyta az üvegezett ajtót maga mögött.

– Milyen rútak! – folytatta Kellner, és mereven bámulta a csészéjét. – Jól megnéztem őket, amikor bementek a gázkamrába. Micsoda látvány! Micsoda meztelen testek! Különösen a nők...

Kétségbeesetten néztem rá. Nem pillantott fel.

– És ezek a gyerekek... olyan soványak... a kis majomfájukkal... alig nagyobb az arcuk, mint az öklöm... Ezek a csontvázak! Valóban borzasztóak voltak... És amikor az elgázosítás megkezdődött...

Rémülten hol Kellnerre, hol az ajtóra pillantottam. Halántékomról folyt a veríték. Nem tudtam megszólalni.

– Micsoda gyalázatos testtartás! – folytatta, és lassan, gépiesen kavargatta kávéját. – Akár egy Breughel-kép! Ha másért nem, a rútságukért halált érdemelnek. És ha elgondolom, hogy... – halkán felnevetett-...ha elgondolom, hogy haláluk után még büdösebbek, mint életükben!...

Hallatlanul merész mozdulatot tettem: megérintettem a térdét. Felugrott, mire gyorsan hozzáhajoltam, a félig nyitott ajtó felé biccentettem, és hadarva suttoztam:

– Elsie semmiről sem tud.

Eltátotta a száját, de nem jutott szóhoz. Egy pillanatig így állt, döbbsen, kezében a kanállal. Csend szorult a szobába, és a csend most mindennél elviselhetetlenebb volt.

– Breughel... – szólalt meg végül is hamis hangon – ismeri Breughelt, Lang? Nem az idősebb Breughelt, nem, nem is a másikat... hanem a Pokol-Breughelt? Így hívták, mert a poklot festette...

Néztem a csészémet. Léptek kopogtak, az üveges ajtó becsapódott. Heves erőfeszítést tettem, hogy ne nézzek fel.

– Képzeld, a poklot szerette festeni – folytatta hangosan Kellner. – Különös tehetsége volt, hogy hátborzongató jeleneteket fessen.

Elsie egy alacsony asztalkára tette a likőrös tálcát.

– Köszönöm, Elsie – mondtam túlzott udvariassággal. Hallgattunk. Kellner rám pillantott.

– Ó! Ó! – mondta erőltetett vidámsággal. – Újabb ínycsenések! Eredeti francia likőrök!

Kínlódva szólaltam meg:

– Hauptsturmführer Hageman kapja a franciaországi barátaitól, Herr Standartenführer.

Bárhogy erőlködtem, a hangom hamisan csengett. Lopva Elsie-re pillantottam. Lesütötte a szemét, arcáról semmit sem lehetett leolvasni. A beszélgetés ismét elakadt. Kellner Elsie-re nézett, és azt mondta:

– Franciaország csodálatos, gnädige Frau.

– Konyakot, Standartenführer? – kérdezte nyugodtan Elsie.

– Csak egy keveset, gnädige Frau. A konyakot ízlelgetni kell...

Felemelte a kezét.

– ...ahogy a franciák isszák. Egyszerre nem sokat és lassan. A mi golyhóink biztosan színing töltött poharakat öntenek le...

Halkan, erőszakoltan nevetgélt, majd rám pillantott, és megértettem, hogy mehetnéke van.

Elsie előbb őt szolgálta ki, majd félig megtöltötte az én poharamat is.

– Köszönöm, Elsie – mondtam.

Nem emelte fel a fejét. Egy darabig újra csend volt.

– Maxim's-nál – kezdte újra Kellner – nagy, kerek, öblös poharakból isznak... ilyenekből...

Kezével a levegőbe rajzolta a pohár formáját. Egy ideig megint hallgattunk, majd Kellner feszélyezetten folytatta:

– Párizs csodálatos, gnädige Frau. Be kell vallanom... – Halkan nevetgélt. – ...néha nagyon irigyeltem Herr Abetz! – Még beszélt néhány másodpercig a Maxim's-ról és Párizsról, majd felkelt és elbúcsúzott. Észrevettem, hogy ki sem itta a poharát. Ott hagytuk Elsie-t a szalonban, és Kellnerrel együtt lementünk a feljárón. Kocsiba ültettem.

Az autó elindult. Sajnáltam, hogy sapkámat a tükrös asztalon hagytam: én is azonnal távoztam volna.

Lassan baktattam fel a lépcsőn, benyitottam az előszobába, és halkan áthaladtam a hallon. Megütődve állapítottam meg, hogy a sapkám már nincs a tükrös asztalon.

Beléptem az irodámba, és döbbenetesen megtorpantam. Elsie sápadtan, kiegyenesedve ott állt, bal kezét egy székre támasztotta. Gépiesen becsuktam az ajtót magam mögött, és elfordítottam a fejem. Sapkám az asztalon hevert.

Néhány hosszú másodperc telt el. Aztán felkaptam a sapkám, és sarkon fordultam.

– Rudolf – szólt utánam Elsie. Visszafordultam. Vértárgasztóan nézett rám.

– Szóval ez a munkád – mondta. Kerültem a tekintetét.

– Nem tudom, miről beszélsz.

Ott akartam hagyni, hogy véget vessek a beszélgetésnek. De csak álltam, mereven, bénán. Még ránézni sem mertem.

– Szóval – mondta halkan – elgázosítod őket... És ezt a borzasztó szagot ők árasztják!

Kinyitottam a szám, de képtelen voltam megszólalni.

– A kémények! – folytatta. – Most már mindent értek.

Földre sütöttem a szemem, úgy mondtam:

– Természetesen elégetjük a halottakat. Jól tudod, Németországban mindig is hamvasztottak. Ez amolyan egészségügyi intézkedés, mi kivetnivalót találsz rajta? Nem beszélve a járványokról...

Felkiáltott:

– Hazudsz! Elgázosítod őket!

Megdöbbenéssel kaptam fel a fejem.

– Hogy én hazudok? Elsie! Hogy merészelsz!...

Úgy folytatta, mint aki nem is hallotta, mit mondtam.

– Férfiakat, nőket és gyerekeket... egyre-másra... meztelenül... és a gyerekek kis majmokhoz hasonlítanak...

Elhült bennem a vér.

– Nem értem, miről beszélsz.

Heves erőfeszítéssel végre sikerült megmozdulnom.

Megfordultam, és egy lépést tettem az ajtó felé. Elsie hihetetlenül fürgén elém vágott, az ajtóhoz ugrott, és nekivetette a hátát.

– Te! – kiáltotta. – Te!

Egész testében remegett. Csillogó szemét rám szegezte.

Felordítottam:

– Azt hiszed, hogy nekem kedvem telik benne?!

S nyomban előtött a szégyen: elárultam a Reichsführert.

Felfedtem a feleségem előtt egy államtitkot.

– Tehát igaz – kiáltotta Elsie –, megölnöd őket!

Sikoltva ismételte:

– Megölnöd őket!

Villámgyorsan vállon ragadtam, tenyerem a szájára tapasztottam.

– Csendesebben, Elsie – kérleltem –, csendesebben!

Hunyorgott, majd kibontakozott karomból. Visszavontam a kezem. Elsie hallgatózott. Néhány percig mozdulatlanul, némán és cinkosan álltunk, figyeltünk a zajokra.

Aztán Elsie halkán, megszokott hangján azt mondta:

– Úgy tudom, Frau Müller elment hazulról.

– És a szobalány?

– A mosókonyhában van. A gyerekek pedig lefeküdtek.

Néhány másodpercig még füleltünk, majd Elsie felém fordult, rám nézett, és mintha hirtelen eszébe jutott volna, kicsoda vagyok, arca ismét elborzadt. Hátát az ajtónak vetette.

Iszonyú erőfeszítés árán szólaltam meg:

– Hallgass meg, Elsie. Meg kell értened. Csak a munkaképteleneket gázosítjuk el. Nincs elég élelmiszerünk, hogy mindenkit elláthassunk.

Rideg, engesztelhetetlen tekintetét rám szegezte.

– Számukra is jobb... – folytattam – ...ha így bánunk velük, mintha hagynánk, hogy éhen pusztuljanak.

– Tehát ezt tervelted ki! – mondta halkán.

– Dehogyan én! Én itt nem számítok! Ezt a parancsot kaptam...

– Ki volt képes ilyen parancsot adni? – kérdezte megvetéssel.

– A Reichsführer.

Elszorult a szívem: újabb árulást követtem el.

– A Reichsführer! – mondta Elsie. Szája megvonaglott, hangja elfulladt. – Egy ember... akihez olyan bizalommal közeledtek a gyerekek!... De miért? Miért? – kérdezte dadogva.

Vállat vontam:

– Ehhez te nem értesz. Ezek a dolgok távol esnek tőled. De azzal te is tisztában vagy, hogy a zsidók a leggonoszabb ellenségeink. Ők robbantották ki a háborút. Ha nem végeznénk most velük, később ők irtanák ki a német népet.

– De hisz ez ostobaság! – kiáltott fel hihetetlenül indulatosan Elsie. – Hogyan irthatnának ki

bennünket, amikor megnyerjük a háborút?

Szajátva bámultam rá. Ez még sohasem fordult meg a fejemben. Képtelen voltam gondolkodni. Elfordítottam a fejem, és néhány perc múlva azt mondtam:

– Ez a parancs.

– De te kérhettél volna más beosztást.

– Meg is tettem – feleltem élénken –, emlékezz vissza, önként jelentkeztem a frontra, de a Reichsführer nem eresztett.

– Akkor hát – mondta halkán, de elképesztően hevesen Elsie – meg kellett volna tagadnod az engedelmességet.

– Elsie! – rivalltam rá.

És egy pillanatig képtelen voltam szavakat találni.

– De... de Elsie! – mondtam elszorult torokkal. – Amit mondasz, az... az ellenkezik a becsülettel!

– És amit teszel?

– Hogy egy katona megtagadja a parancsot! És különben is, ez semmin sem változtatott volna! Lefokoztak, megkínóztak, agyonlőttek volna... És belőled... mi lett volna belőled? És a gyerekekből?

– Ach! – kiáltotta Elsie. – Az egész! Az egész!... Az egész!...

– És mindez semmit sem használt volna – vágtam a szavába. – Ha megtagadtam volna a parancsot, akadt volna más, aki végrehajtsa.

Szeme szikrát vetett.

– Igen, de nem te, nem te hajtottad volna végre – mondta.

Elképedve, bambán meredtem rá. Agyam teljesen üres volt.

– De Elsie... – dadogtam.

Képtelen voltam tovább gondolkodni. Úgy megmerevedtem, hogy belém sajdult. Magam elé bámultam. Nem láttam Elsie-t, semmit se láttam.

– Ezt a parancsot kaptam – mondtam erőlködve.

– Ezt a parancsot – felelte gúnyosan Elsie.

És hirtelen tenyerébe temette az arcát. Néhány másodperc múlva hozzáléptem, és vállára tettem a kezem. Vadul összerázkódott, és teljes erejéből visszalökött.

– Ne nyúlj hozzám! – suttogta rekedten. Lábam remegni kezdett.

– Nincs jogod, hogy így bánj velem! – kiáltottam rá. – Mindazt, amit a táborban teszek, parancsra teszem! Engem nem terhel felelősség!

– Te teszed!

Kétségbeesetten néztem rá.

– Nem akarod megérteni, Elsie? Én csak egy csavar vagyok, semmivel se több. Ha a hadseregben egy parancsnok valamilyen parancsot ad ki, egyedül őt terheli a felelősség. Ha a parancs rossz, a parancsnokot büntetik meg, sohasem azt, aki végrehajtja.

– Szóval – mondta lassan, megsemmisítően – ez készlet engedelmességre. Tudtad, ha a dolgok rosszra fordulnak, úgysem büntetnek meg.

– Nem! – kiáltottam. – Erre sose gondoltam! Egyszerűen nem tagadhatom meg a parancsot. Értsd hát meg! Ez fizikai képtelenség!

– Ezek szerint – mondta ijesztő nyugalommal – ha azt a parancsot kapnád, hogy lödd agyon a kis Franzot, megtennéd.

Döbbenten meredtem rá.

– De hisz ez örültség! Sose kaphatnék ilyen parancsot!

– Miért ne? – kérdezte, és vadul felkacagott. – Azt is megparancsolták, hogy öld meg a zsidó

gyerekeket! Miért ne ölhetnéd meg a saját gyerekedet is? Miért ne gyilkolhatnád meg Franzot?

– De hát értsd meg, a Reichsführer soha nem adna nekem ilyen parancsot! Soha! Ez...

Azt akartam mondani: „Ez képtelenség”, de a szavak hirtelen torkomon akadtak. Rémülten jutott eszembe, hogy a Reichsführer megparancsolta, lőjék agyon saját unokaöccsét.

Lesütöttem a szemem, de már késő volt.

– Nem vagy biztos benne! – mondta végtelen megvetéssel Elsie. – Látod, nem vagy biztos benne! És ha a Reichsführer azt parancsolná, öld meg Franzot, megtennéd!

Megvillantak a fogai, magába roskadt, szeme vadul, állati fényben ragyogott. Az oly szelíd, oly higgadt Elsie... Bénultan néztem rá. Ekkora gyűlölet láttán földbe gyökerezett a lábam.

– Megtennéd! – kiáltotta hevesen. – Megtennéd!

Nem tudom, hogy ekkor mi történt velem. Esküszöm, azt akartam felelni: „Természetesen nem”, esküszöm, a legtisztább és a leghatározottabb szándék vezetett, de a szavak a torkomra forrtak. És váratlanul azt mondtam:

– Természetesen.

Azt hittem, rám veti magát. Véget nem érő csend következett. Nézett. Többé egy szót sem tudtam szólni. Kétségbeesetten azt kívántam, hogy újból nekikezdhessenek, hogy kimagyarázkodhassam... Nyelvem a szájpapdomhoz tapadt.

Elsie megfordult, kinyitotta az ajtót, kiment, s hallottam, hogy felsiet a lépcsőn.

Néhány másodperc múlva lassan magamhoz húztam a telefont, feltárcsáztam a tábor számát, kocsit rendeltem, és elhagytam a szobát. Lábam rogyadozott az erőtlenségtől. Elindultam, és mielőtt az autó utolért volna, néhány száz métert gyalog tettem meg.

Alig egy-két perce tartózkodtam az irodámban, amikor megcsörrent a telefon. Felvettem a kagylót.

– Herr Obersturmbannführer – mondta egy rideg hang.

– Ja?

– Itt Pick, kettes számú Krema. Herr Obersturmbannführer, tisztelettel jelentem, a 26-os zsidó transzport fellázadt.

– Micsoda?

– A 26-os zsidó transzport fellázadt. Rávetették magukat a Scharführerekre, akik a vetkezésre felügyeltek, elvették a fegyvereiket, és elvágták a villanyvezetéket. A külső őrség tüzet nyitott rájuk, és a zsidók viszonozták a tüzelést...

– Aztán?

– Nehéz elintézni őket. A vetkőzőhelyiségben vannak, és azonnal tűz alá veszik a vetkőzőbe vezető lépcsőt, mielőtt egy lábat észrevesznek.

– Jól van, Pick, azonnal ott leszek.

Visszaakasztottam a kagylót, gyorsan kimentem, és autóba vágtam magam.

– Kettes Krema. – Előrehajoltam: – Gyorsabban, Dietz.

Dietz bólintott, és az autó nekilódult. Kétségbeesés fogott el: ezelőtt sohasem volt lázadás.

Megcsikordult a fék a Krema kavicsos udvarán. Kiugrottam az autóból. Pick már várt, bal oldalamba lépett, és vele együtt gyorsan elindultam a vetkőző felé.

– Hány Scharführert fegyvereztek le?

– Ötöt.

– Milyen fegyverzetük volt?

– Géppisztoly.

– Sok lövést adtak le a zsidók?

– Eleget, de bizonyára maradt még töltényük. Sikerült bezáratnom a vetkőzőhelyiség ajtaját. –

Megtoldotta: – Két halottam és négy sebesültem van. Természetesen leszámítva az öt Scharführert. Azok...

Szavába vágtam:

– Milyen intézkedéseket javasol?

Egy darabig csend volt, majd Pick azt mondta:

– Kíéheztetéssel talán sikerülne térdre kényszeríteni őket.

Szárazon feleltem:

– Szó sem lehet róla. Annyi ideig nem kárhoztathatjuk tétlenségre a Kremát. Dolgoznia kell. –

Végignéztem a vetkőzöt körülfogó sűrű SS-kordonon. – És a kutyák?

– Megpróbáltam... De a zsidók elvágta a kábeleket, a vetkezőben sötétség van, és a kutyák nem akarnak bemenni.

Elgondolkodtam, majd azt mondtam:

– Hozasson egy fényszórót.

Pick valami parancsot kiáltott. Két SS futva távozott.

– A támadó Kommandó hét emberből fog állni – folytattam. – Két ember gyorsan kinyitja az ajtót, majd rájuk csukja. Ezeket semmilyen veszély nem fenyegeti. Középen egy ember a fényszórót fogja tartani. Jobb oldalán két másik lövész vaktában lead néhány sorozatot. A cél: a fegyveres zsidókat megsemmisíteni, és a többit megakadályozni, hogy felszedje a fegyvereket. A maga feladata, hogy máris készenlétbe állítson egy második Kommandót, az első helyettesítésére.

Egy darabig csend volt, majd Pick hidegen megjegyezte:

– Nem adnék egy lyukas garast annak az életéért, aki a fényszórót fogja tartani.

– Válassza ki az embereit – adtam ki a parancsot.

A két SS futva érkezett vissza a fényszóróval. Maga Pick kapcsolta be a külső konnektorba s göngyölítette le a kábelt.

– Azt hiszem – mondtam –, elég hosszú lesz. Ha a támadás sikerül, azon kell lenni, hogy be tudjunk nyomulni a vetkőzőbe.

Pick bólintott. Két ember már elfoglalta helyét az ajtónál. Öt másik a lépcső tetején sorakozott fel. Középen egy Scharführer mellének szorítva tartotta a fényszórót. Mind az öt ember mozdulatlanul, merev arccal állt.

Pick parancsot adott ki, mire valamennyien pompásan összehangolt mozdulatokkal lementek a lépcsőn. A villanyvezeték kígyóként csavarodott utánuk. Körülbelül másfél méterrel az ajtó előtt megálltak. Azonnal öt másik SS foglalta el helyüket a lépcső tetején. Az udvarban csend lett.

Pick a lépcső felé hajolt, halkán mondott valamit a fényszórót tartó Scharführernek, majd felemelte a kezét.

– Egy pillanat, Pick – szólaltam meg.

Rám nézett, és leeresztette a kezét. A lépcső felé indultam, a kettes számú Kommandó emberei utat nyitottak, és lementem a lépcsőn.

– Adja ide.

A Scharführer elképedten nézett rám. Veríték csörgött az arcáról. Egy másodperc múlva magához tért, és azt mondta:

– Jawohl, Herr Obersturmbannführer.

Ideadta a fényszórót, és én azt mondtam:

– Leléphet.

A Scharführer megint rám nézett, összezsápta a bokáját, hátraarcot csinált, és elindult a lépcsőn felfelé.

Megvártam, amíg felért, és egyenként végignéztem a Kommando emberein.

– Ha „ja”-t kiáltok, kinyitják az ajtókat, két lépést előremegyünk, hasra vágódnak, és tüzet nyitnak. A mesterlövészek várják meg, amíg sor kerül rájuk.

– Herr Obersturmbannführer! – kiáltotta egy hang. Hátrafordultam, felkaptam a fejem. Pick feldúlt arca nézett le rám fentről:

– De Herr Obersturmbannführer, ez... ez képtelenség!

Mereven rátekintettem, mire elhallgatott. Visszafordultam, egyenesen magam elé néztem, és felkiáltottam:

– Ja!

Az ajtó két szárnya hátracsapódott. Mellelemhez szorítottam a fényszórót, két lépést tettem előre, a katonák a földre vetették magukat. Golyók kezdtek fütyülni körülöttem, kis betondarabkák hulltak a lábam elé, és a katonák géppisztolyai működésbe léptek. Lassan, balról jobbra pásztáztam a fényszórómmal, s a lábamnál heverő mesterlövészek két lövést adtak le. Óvatosan visszairányítottam balra a fénynyalábot, a golyók vadul fütyültek, s azt gondoltam: „Ütött az órák.” Újra jobb felé irányítottam a fénynyalábot, és a géppisztolyok szakadatlan kerepelése közben a mesterlövészek két tompa lövését hallottam. Már nem fütyültek a golyók. Felkiáltottam:

– Előre!

Benyomultunk a vetkőzöbe, s néhány lépés után parancsot adtam, hogy a tüzet szüntessék be. A félig levetkőzött zsidók a helyiség egyik sarkába zsúfolódtak. Hatalmas, zavaros masszába tapadtak össze. A fényszóró riadt szemükbe világított.

Pick bukkant fel mellettem. Egyszerre nagyon fáradtnak éreztem magam, átadtam a fényszórót az egyik géppisztolyos katonának, és Pickhez fordultam:

– Vegye át a parancsnokságot.

– Zu Befehl, Herr Obersturmbannführer. – Majd megkérdezte: – Folytassuk az elgázosítást?

– Nehezen menne. Vigyék ki őket egyenként a kiskapun, s a boncteremben eresszenek beléjük egy-egy golyót. Ismétlem: egyenként.

Lassan felmentem az udvarba vezető lépcsőn. Amikor a legfelső fokra értem, halálos csend fogadott, és valamennyi SS kihúzta magát. „Pihenj”-t intettem. Merevségük felengedett, de továbbra is hallgattak, s nem vették le rólam szemüket. Megértettem, hogy bámulattal töltötte el őket, amit tettem. Beültem az autóba, és dühösen becsaptam ajtaját. Igaza volt Picknek: nem lett volna szabad ilyen kockázatot vállalnom. A négy Crema már elkészült, de folyamatos működésük bizonyos ideig még jelenlétemtől függött. Megszegtem a kötelességemet.

Visszatértem irodámba, és megpróbáltam dolgozni. Agyam üres volt, képtelen voltam figyelmemet összpontosítani. Egyik cigarettáról a másikra gyújtottam. Fél nyolckor hazavittem magam a kocsival. Elsie és Frau Müller a gyerekeket etették. Megcsókoltam őket, és köszöntem.

– Jó estét, Elsie.

Rövid szünet után Elsie természetes hangon fogadta köszönésem:

– Jó estét, Rudolf.

Egy pillanatig hallgattam a gyerekek fecsegését, majd felkeltem és bementem az irodámba.

Nem sokkal később kopogtattak az ajtómon, és Elsie beszólt:

– Vacsorázunk, Rudolf.

Hallottam távolodó lépteit, kijöttem és bementem az ebédlőbe. Leültem, s Elsie és Frau Müller követték példámat. Nagyon fáradtnak éreztem magam. Szokás szerint én töltöttem meg a poharakat, és Elsie megszólalt:

– Köszönöm, Rudolf.

Frau Müller a gyerekekről kezdett beszélni, és Elsie megvitatta vele képességeiket. Néhány másodperc múlva Elsie megkérdezte:

– Igazam van, Rudolf?

Felkaptam a fejem. Nem figyeltem rájuk, és most találomra azt mondtam:

– Ja, ja.

Elsie-re néztem. Semmit sem lehetett a szeméből kiolvasni.

Természetes mozdulattal fordította el a fejét.

– Megbocsát, Herr Kommandant – mondta Frau Müller –, Karl is értelmes. Csupán arról van szó, hogy jobban érdeklik a tárgyak, mint az emberek.

Bólintottam, de már nem is figyeltem oda.

Vacsora után felkeltem, elköszöntem Elsie-től és Frau Müllertől, s bezárkóztam irodámba. A lótenyésztésről szóló könyv ott hevert íróasztalomon, felcsaptam és beleolvastam. Kisvártatva visszatettem a könyvet a polcra, lehúztam a csizmám, és fel-alá kezdtem járkálni.

Tíz órakor hallottam, hogy Frau Müller elköszön Elsie-től, és felmegy az emeletre. Néhány perccel később felismertem a lépcsőn Elsie lépteit. Később a villanykapcsoló szárazon kattant, és minden újra elcsendesedett.

Cigaretára gyújtottam, és szélesre tártam az ablakot. A hold elbújt, de az éjszaka így is világos volt. Egy pillanatig még az ablaknak támaszkodtam, majd elhatároztam, felmegyek és beszélek Elsie-vel. Elnyomtam a cigarettám, kimentem a hallba, és óvatosan elindultam a lépcsőn felfelé.

Kezem a kilincsre tettem, lenyomtam és enyhén megtaszítottam az ajtót. Zárva volt. Előbb halkán, majd néhány másodperc múlva kétszer erősebben kopogtattam. Nem érkezett válasz. Fülemben a deszkához tapasztottam, hallgatóztam. Bent olyan csend volt, mint egy halottas szobában.

1945

A hármás és négyes számú Krema határidőre elkészült, és 1943 januárjától év végéig mind a négy kemence teljes gőzzel dolgozott.

1943 decemberében a koncentrációs táborok felügyelőjévé neveztek ki, elhagytam Auschwitzot, és családomat Berlinbe költöztettem. 1944-ben azonban ismét visszatértem Auschwitzba, és a nyár egy részét azzal töltöttem, hogy utódomnak segítettem. A táborba ugyanis négyszázezer magyarországi zsidó érkezett, és különleges kezelésük temérdek gondot okozott.

1945 márciusában voltam utoljára hivatalos kiszálláson: Neuengammében, Bergen-Belsenben, Buchenwaldban, Dachauban és Flossenburghban tartottam felülvizsgálatot. Ez alkalommal személyesen adtam át a Reichsführer üzenetét a táborparancsnokoknak. Himmler utasításba adta, hogy nem szabad többé kivégezni a zsidókat, s mindent el kell követni, hogy halálozási arányszámuk csökkenjen.

Különösen Bergen-Belsenben dúltak szörnyű állapotok. Elapadt a víz, kifogyott az élelem, a latrinák színig teltek, s a tábor területén tízezer hulla oszladozott szabad ég alatt. A foglyokat még élelmezni sem lehetett, mert a körzeti élelmiszer-hivatal minden kiutalást megtagadott. Parancsot adtam a Kommandantnak, hogy teremtsen rendet, és kioktattam, hogyan kell a hullákat gödrökben elégetni. Röviddel ezután az egészségügyi helyzet valamelyest javult. Élelmet azonban még mindig nem sikerült szerezni. S ennek folytán a foglyok úgy hulltak, mint ősszel a legyek.

1945 április végére olyan válságos lett a helyzet, hogy parancsot kaptam, költözzem az Amtsgruppéval együtt a ravensbrücki KL-be. Az utakon hosszú karavánban vonultak az SS-

parancsnokok és tisztii családok autói, valamint az iratokkal és egyéb anyagokkal megrakott tehergépkocsik. A kocsikat ellepték a bombázás elöl menekülő civilek. Ravensbrückből Reusburgba mentünk, és itt hosszú keresgélés után az egész társaságnak be kellett érnie egy istállóval. Másnap éjszakára azonban sikerült az asszonyok és a gyermekek számára az iskolában helyet biztosítani.

Ettől a perctől kezdve vándorlásaink egyre inkább lidérces álomra emlékeztettek. Egyik oldalról az oroszok, másik oldalról az angolszászok nyomultak előre, s szorongatott helyzetünkben kénytelen voltunk szakadatlanul hátrálni. Fleusburgban hirtelen eszembe jutott, hogy volt auschwitzii tanítónőnk, Frau Müller, azelőtt Apenradében lakott. Elvittem hozzá Elsie-t és a gyerekeket, s ő jó szívvvel elszállásolta őket.

Dietzcel kettesben folytattam utam Murwickig. Az Amtsgruppe főparancsnokai kíséretében itt láttam utoljára Himmlert. Kijelentette, hogy nincs több parancsa a számunkra.

Nem sokkal később egy álnévre kiállított tengerész katonakönyvet és egy szállásmesteri egyenruhát nyomtak a kezembe. A parancs értelmében átöltöztem, de saját felelősségemre megőriztem csomagomban SS-tisztii egyenruhámat is.

Május 5-én parancsot kaptam, jelentkezzem Rantumban. Hetedike volt, mire odáig vergődtem, s alig néhány órával később megtudtam, hogy Keitel marsall Reims-ben aláírta a fegyverszüneti szerződést: a Wehrmacht feltétel nélkül megadta magát.

Rantumból Brunsbüttelbe irányítottak. Néhány hétig ott maradtam, majd mivel a személyii lapomon az volt, hogy civilben földműves vagyok, július 5-én leszereltek, és egy gottrupelii tanyára küldtek, bizonyos Georg Pützlerhez.

Nyolc hónapig dolgoztam a tanyán. Elég szép gazdaság volt, s néhány meglehetősen jól ápoltt lova is akadt. Amikor Georgnak tudomására jutott, hogy valaha ménesmester voltam, rám bízta lovait. Nagy gyönyörűséggel vettem magam új munkámba, és Georg, aki megosztotta velem lakását, nevetve ugratott, hogy csak azért nem alszom az istállóban, mert nem akarom megbántani.

Georg alacsony, koros, de jó erőben levő, inas ember volt, hegyes állú, szúrós szemű. Hamarosan megtudtam, hogy azelőtt meglehetősen fontos tisztséget töltött be az SA-nál. Én is felfedtem neki kilétem. Ettől kezdve barátságos viszony alakult ki közöttünk, s ha a felesége nem tartózkodott odahaza, hosszasan elbeszélgettünk.

Egy napon, amikor a lovakat a réten legeltettem, hirtelen felbukkant mellettem. Széttérpesztette kurta lábát, rám nézett, és fontoskodó ábrázattal bejelentette:

– Letartóztatták Himmlert.

– Elfogták? – dadogtam.

– Az ám – mondta Georg –, ő fogott ki rajtuk. Abban a pillanatban, amikor vallasni kezdték, öngyilkos lett.

Lesújtva meredtem rá.

– Ehhez mit szólsz? – folytatta Georg. Elfintorodott, és összecsapta a kezét. – Agyafűrt fickó ez a Himmler! Egy ciánkális fiolát tartogatott a szájában, ráharapott, és kész! Ó! – kiáltott fel elégedetten.

– Jól kifogott rajtuk!

– Szóval öngyilkos lett! – mondtam döbbenetn.

– De hát mi lelt? – kérdezte Georg. – Miért vágsz ilyen pofát? Jól falhoz állította őket, ennyi az egész! Csak nem akard azt mondani, hogy rosszul tette?

Rábámultam, de képtelen voltam felelni. Georg az állat babrálta, és zavartan rám sandított.

– Nem értelek. Ha egy főparancsnok fogságba esik, legjobban teszi, ha végez magával, nicht wahr? Nálunk mindenki így vélekedett ezelőtt is. Emlékszel, hányszor hányták Paulus szemére, hogy Sztálingrád után nem lett öngyilkos?

Néhány másodpercig hallgatott.

– No de mi van veled? – kérdezte ezután nyugtalanul. – Szólalj hát meg! Olyan vagy, mintha megkukultál volna. Csak nem gondolod, hogy rosszul tette?

Fájdalom és eszeveszett düh vakított el. Éreztem, hogy Georg erősen megmarkolja a karom, de csak annyit tudtam kinyögni:

– Elárult.

– A Reichsführer? – kiáltotta Georg. Láttam, hogy szeme vádlón rám mered, és most már ordítottam:

– Te ezt nem érted! Szörnyűbbnél szörnyűbb parancsokat adott, és most bent hagy bennünket a pácban!

– A Reichsführer! – kiabált Georg. – Hogy beszélsz a Reichsführerről!

– Ahelyett, hogy kiállt volna... Ahelyett, hogy azt mondta volna: „Mindenért vállalom a felelősséget!”... Ehelyett ezt csinálta! Persze így könnyű! Lenyelni egy fiola ciánkálit, és csávéban hagyni az embert!

– Csak nem akarod azt mondani...

Nevetésben törtem ki:

– Meine Ehre heisst Treue! Ja, ja, de ez csak ránk vonatkozott, rá nem! Nekünk a börtön jár, a szégyen, a kötél...

– Azt hiszed, fel fognak akasztani? – kérdezte döbbenetben Georg.

– Mit fecsegsz itt összevissza? Egyébként nekem mindegy! Hallod? Mindegy! Füttyülök a halálra! De meg kell örülnöm, ha arra gondolok... – Megragadtam Georg karját. – Hát nem érted? Megszökött! Ő, akit jobban tiszteltem Apámnál!

– No és? – mondta bizalmatlanul Georg. – Megszökött. És aztán? Azzal, hogy életben maradt volna, még nem ment meg téged.

Tébolyult dühvel megráztam.

– Ki beszél neked életről? Érdekel is engem, hogy felakasztanak! De vele együtt haltam volna meg! A parancsnokkal! És ő azt mondta volna: „Én adtam parancsot Langnak, hogy irtsa ki a zsidókat!” S ez ellen senkinek nem lehetett volna szava.

Képtelen voltam folytatni. Fájdalom és szégyen fojtogatta torkomat. Sem a kiürítés, sem az összeomlás nem tett rám ilyen szörnyű hatást.

A következő napokban Georg arról kezdett el panaszkodni, hogy még szófukarabb lettem. Csakugyan valami erősen nyugtalanított: újra erőt vettek rajtam a rohamok, amelyek Apa halála után kínoztak, s egyre sűrűbben és hevesebben követték egymást. Már akkor is valami szorongó rémület nehezedett rám, amikor teljesen magamnál voltam. Azt is észrevettem, hogy akkor is felcserélem a szavakat, ha nincs rohamom; néha az is előfordult, hogy dadogni kezdtem; máskor hirtelen egy egész mondat a torkomra forrt. Az effajta lelki zavarok szinte mélyebb szorongással töltöttek el, mint rohamaim, hisz eddig – legalábbis ilyen hevesen – még sohasem jelentkeztek, s egyre jobban rettegetem, hogy ha állapotom tovább súlyosbodik, környezetem is észreveszi.

1946. március 14-én Georggal és feleségével reggeliztem. Egyszer csak hallottuk, hogy autó gördül be az udvarra. Georg felnézett a tányérjáról, és odaszólt nekem:

– Eredj már, nézd meg, ki az.

Felkeltem, sietve megkerültem az épületet, és majdnem beleütköztem két amerikai katonába. Az egyik barna és alacsony, a másik szőke és szemüveges volt.

Az alacsony barna elmosolyodott, és németül azt mondta:

– Ne olyan gyorsan, mein Herr!

S lóbálta pisztolyát. Ránéztem, majd a szőkére pillantottam, és rangjelzésükből megállapítottam, hogy tiszték.

– Mit parancsolnak? – kérdeztem, és vigyázzba vágtam magam.

A szemüveges szőke hanyag mozdulattal féloldalasan megállt, kivett zsebéből egy fényképet, megnézte, majd átnyújtotta a kis barnának. Az szintén rátekintett, a szőkére nézett, azután azt mondta: Yep, majd elkomorodott, s újra lóbálni kezdte pisztolyát.

– Rudolf Lang? – kérdezte azután. Mindennek vége volt. Bólintottam, és valami különös megkönnyebbülést éreztem.

– Ezennel letartóztatom – mondta a kis barna. Rövid hallgatás után megkérdeztem:

– Összeszedhetem a holmimat? A kis barna elmosolyodott. Külseje után olasz is lehetett volna.

– Indulás!

A konyha küszöbére érve egyikük durván meglökött. Támolyogva előrebuktam, már-már elestem, de végül sikerült az asztalban megkapaszkodnom. Amikor felnéztem, láttam, hogy a szemüveges tiszt pisztollyal a kezében Georg mögött áll. Éreztem, hogy valaki revolvvert nyom a hátamhoz, és tudtam, hogy ez csak a kis barna lehet.

– Georg Pützler? – kérdezte a szemüveges tiszt.

– Ja – felelte Georg.

– Tartsa a kezét az asztalon, mein Herr.

Georg kezét tányérja mellé az asztalra helyezte.

– Maga is, asszonyom.

Georg felesége rám nézett, majd az urára pillantott, aztán kényszeredetten engedelmeskedett a parancsnak.

– Indulás! – mondta a kis barna.

Felmentem a lépcsőn, és beléptem a szobámba. A kis barna nekidőlt az ablaknak, és füttyörészni kezdett. Felvettem SS-egyenruhámot.

Amikor az öltözködéssel végeztem, fogtam a bőröndöm, az ágyra tettem, és kivettem fehérneműmet a szekrényből. Abban a pillanatban, ahogy a szekrényt kinyitottam, a kis barna abbahagyta a füttyörészést. Az ágyra raktam a fehérneműmet, majd becsomagoltam a bőröndbe. Ekkor jutott eszembe a pisztolyom. Ott volt néhány méternyire, a párnám alatt. Biztosítózára le volt csapva. Egy pillanatra megdermedtem, hihetetlen gyengeség fogott el.

– Elkészült? – kérdezte mögöttem a kis barna.

Lecsaptam a bőrönd fedelét, és erőlködve bezártam. Két tompa kattanás hallatszott. A zörej különösen visszhangzott a csendben.

Lementünk a lépcsőn, és beértünk a konyhába. Georg felesége egyenruhámra meredt, szájához kapta kezét, és az urára pillantott. Georg meg se rezzent.

– Gyerünk! – szólt rám a kis barna, és könnyedén meglódított.

Áthaladtam a szobán, Georg és felesége felé fordultam, s elköszöntem:

– Viszontlátásra!

– Viszontlátásra – felelte halkan Georg, de még csak a fejét sem fordította felém. A kis barna elmosolyodott, és gúnyosan megjegyezte:

– Kötve hiszem, hogy viszontlátják egymást.

Georg felesége csak állt és bámult.

Az amerikaiak Bredstedtbe vittek. Egy régi kórház előtt megálltunk, és átvágtunk egy katonákkal tele udvaron. A katonák cigarettáztak, és kettesével, hármasával sétálgattak. Egyikük sem tisztelgett a velem levő tiszteknek.

Felkísértek az első emeletre, és bevitték egy kis szobába. Egy ágy, két szék és egy asztal állt benne, közepén egy kályha meg egy szenesvödör. A kis barna rám szólt, hogy üljek le.

Néhány másodperc múlva bejött egy katona. Csaknem két méter magas volt, széles, vállas. Elképesztő fesztelenséggel köszöntötte a tiszteket. Azok Joe-nak nevezték, valamit angolul magyarul nekik, majd kifelé indultak. Felkeltem, és vigyázzba vágtam magam, de a tisztek figyelemre sem méltattak.

A katona intett, hogy üljek vissza, s ő maga az ágyra telepedett. Lassan és nehézkesen helyezkedett el, az ágy megreccsent alatta. Szétvetette lábát, nekidőlt a falnak, majd kihúzott a zsebéből egy kis lapocskát, kibontotta, a szájába dugta, és rágni kezdte.

Hosszú percek teltek el. A katona nem vette le rólam a szemét, s én kezdtem tekintetétől zavarba jönni. Elfordítottam a fejem, és az ablakra meredtem. Homályos üvegén keresztül semmit sem láthattam. A kályhára néztem. A szobában fűtőtestek is voltak, de a központi fűtés bizonyára felmondta a szolgálatot. Tűz parázslott a kályhában, és a szobában nagyon meleg volt.

Újabb óra elteltével egy alacsony, fűrge, élénk mozgású tiszt rontott be. Leült az asztalhoz, és nyomban elkezdte a kihallgatást. Mindent elmondtam neki, amit tudtam.

Ezután egyik börtönből a másikba hurcoltak. Nem éreztem magam szerencsétlennek a börtönökben, jó ellátásban részesültem, és rohamaim teljesen megszűntek. Mindamelllett a huzavonát hosszadalmasnak találtam, s szerettem volna, ha mihamarabb véget ér. Eleinte Elsie és a gyerekek miatt is sokat nyugtalankodtam. Megkönnyebbülten vettem tudomásul, hogy az amerikaiak, várakozásom ellenére, nem zárták őket koncentrációs táborba. Később kaptam is néhány levelet Elsie-től, s én is válaszolhattam neki.

Néha eltűnődtem a múltamon. Furcsa dolog, de csak a gyerekkorom rémlett valóságnak. Mindarról, ami azóta történt, rendkívül éles emlékeim voltak, de mindez inkább valami hatásos filmre emlékeztetett. Úgy tetszett nekem, hogy ebben a filmben én cselekszem és beszélek, de nem hittem, hogy magát a történetet én éltem át.

A nürnbergi perben tanúként kellett megismételnem vallomásomat. Itt, a vádlottak padján láttam először néhány olyan magas beosztású pártvezetőt, akit eddig csak az újságok fényképeiről ismertem. Nürnbergi cellámban sokan kerestek fel, többek között egy amerikai ezredes is. Kövér volt, rózsaszín bőrű, porcelánszemű és ősz hajú. Azt szerette volna megtudni, mi a véleményem egy cikkről, amely az amerikai sajtóban jelent meg rólam. Lefordította németre. A cikkben az volt, hogy „a század gyermeke vagyok, eleven jelképe a német történelem fél évszázados erőszakosságának és fanatizmusának...”

– ...és nyomorának, Herr Oberst – szóltam közbe.

– Ne szólítson Herr Oberstnak – intett le. Majd szótlanul szemügyre vett.

– Maga nyomorgott? – kérdezte, megnyomva a „maga” szót.

Ránéztem. Bőre rózsaszínű volt és tiszta, mint egy jól ápolt csecsemőé. Még csak fogalma sem lehetett arról a világról, amelyben éltem.

– Igen – feleltem. – Elég sokat nyomorogtam.

– Ez nem mentség – mondta komoran.

– Nincs szükségem mentségre. Parancsnak engedelmeskedtem.

Csóválta a fejét, azután komor, szomorú arccal megkérdezte:

– Mivel magyarázza, hogy idáig juthatott?

Elgondolkodtam, majd azt mondtam:

– Azért esett rám a választás, mert szervező tehetségem volt.

Rám meredt, szeme úgy kéklett, mint a babáké. Ingatta a fejét.

– Úgy látszik nem értett meg – mondta. Egy pillanat múlva újabb kérdést tett fel: – Még most is meg van róla győződve, hogy ki kellett irtani a zsidókat?

– Nem, most már nem.

– Miért nem?

– Mert Himmler öngyilkos lett.

Megütődve bámult rám.

– Ez azt bizonyítja – folytattam –, hogy nem volt jó parancsnok. És ha nem volt jó parancsnok, nyilván akkor sem mondott igazat, amikor kijelentette, hogy a zsidókat ki kell irtani.

– Tehát – kérdezte az amerikai – ha mindent újra kellene kezdeni, nem így cselekedne?

– De igen – vágtam rá –, ha parancsot kapnék, ugyanígy cselekednék.

Hosszasan rám nézett, rózsaszín arca kivörösödött.

– A lelkiismerete ellen cselekedne! – kiáltotta felháborodottan.

Vigyázzba vágtam magam, magam elé meredtem, és azt mondtam:

– Bocsásson meg, de azt hiszem, két malomban örülünk. Minek gyötörtem volna magam gondolkodással? Egyetlen kötelességem: engedelmeskedni a parancsnak.

– De nem ilyen iszonyú parancsnak! – kiáltott fel. – Hogy tehette?... Ez borzasztó!... Ezek a gyerekek és asszonyok... Nem érez lelkiismeret-furdalást?

– Örökösen ezzel a kérdéssel nyaggatnak – feleltem unottan.

– No és maga mit válaszol?

– Nem könnyű válaszolni. Eleinte kellemetlenül éreztem magam. Aztán lassan-lassan elfásultam. Enélkül képtelen lettem volna tovább csinálni. Hogy is mondjam? A zsidókban csak mennyiséget láttam, nem emberi lényeket. A technikai részre összpontosítottam minden figyelmemet. –

Megtoldottam: – Mint egy repülő, ha városokat bombáz.

– Egyetlen repülő sem irtott ki egy egész népet! – mondta felháborodva. Ezen eltűnődtem, majd azt feleltem:

– Ha lehetősége volna rá és parancsot kapna, bizonyára megtenné.

Vállat vont, mint aki kétségbe vonja feltevésemet.

– Tehát – fordult újra hozzám – nem érez lelkiismeret-furdalást?

– Nincs okom, hogy lelkiismeret-furdalásaim legyenek – feleltem határozottan. – Lehet, hogy helytelen volt a kiirtást elrendelni, de nem én adtam rá parancsot.

Csóválta a fejét.

– Nem ezt akartam kérdezni... Amióta letartóztatták, eszébe jutott-e néha az a sok ezer szerencsétlen, akit a halálba küldött?

– Igen, néha.

– No és ha rájuk gondol, mit érez?

– Semmi különöset.

Olyan áthatóan meresztette rám kék szemét, hogy kényelmetlenül éreztem magam. Majd ismét megcsóválta a fejét, s amikor megszólalt, hangjában borzadály vegyült szánakozással.

– Maga teljesen kivetkezett emberi mivoltából.

Ezzel sarkon fordult és távozott. Megkönnyebbülten néztem utána.

Az effajta felesleges látogatások és viták rendkívül kimerítettek.

Miután tanúvallomást tettem a nürnbergi perben, az amerikaiak kiadtak a lengyeleknek. Mivel Auschwitz most Lengyelországhoz tartozott, a lengyelek ragaszkodtak hozzá, hogy ők ítélik meg felettem.

A tárgyalás 1947. március 11-én kezdődött, majd egy évvel letartóztatásom után. A bíróság Varsóban egy nagy, fehér falú, rideg teremben ült össze. Mikrofont állítottak elém, fülhallgatókat kaptam, s így azonnal németül hallottam, amit lengyelül beszéltek.

Miután felolvasták a vádiratot, szót kértem, felálltam, és vigyázzba vágtam magam.

– Mindazért, ami Auschwitzban történt – mondtam –, egyedül én vagyok felelős. A beosztottjaim

semmiről nem tehetnek. – Megtoldottam: – Csupán a vád néhány, személyemet illető ténykérdését szeretném helyesbíteni.

– Majd akkor beszélhet, ha a tanúkat kihallgattuk – szólt rám szárazon az elnök.

S következett a tanúk végelemláthatatlan sora. Csodálkozva tapasztaltam, hogy mennyi embert idéztek meg, és fáradságot és költséget nem kímélve, Európa minden zugából idecsődítették őket. Jelenlétüket teljesen feleslegesnek találtam, hisz úgyszemint tagadtam a tényeket. Véleményem szerint ez nem volt egyéb oktalán idő- és pénzpocsékolásnál. Ahogy ezt végiggondoltam, megerősödtem abban a hitemben, hogy a szlávokból sohasem válhatik Herrenvolk.

.A tanúk közül néhány olyan sületlenségeket adott elő, hogy nemegyszer kijöttem a sodromból. Így például valamelyik azt állította, hogy látta, amikor megütöttem egy Kapót. Próbáltam megmagyarázni a bíróságnak, hogy ha olyan szörnyeteg volnék is, mint ahogy némelyik tanú állítja, akkor sem tehettem volna ilyesmit: tisztí méltóságomon alulinak tartottam volna.

Egy másik tanú kijelentette, hogy látta, amikor számos golyó általi halálra ítélt fogolynak megadtam a kegyelemlövést. Ismét megmagyaráztam, hogy ez a vád teljességgel légből kapott. Az SS-kivégzőosztag parancsnokának hatáskörébe tartozott a kegyelemlövést megadni, nem pedig a tábor vezetőjének. A táborparancsnoknak joga volt hozzá, hogy a kivégzéseken részt vegyen, de ahhoz nem, hogy maga is lőjön a halálraítéltekre. A szolgálati szabályzat ezt szigorúan megtiltotta.

Mindjobban kitűnt, hogy a bíróság semmibe veszi szavaimat, s mindazt, amit mondok, ellenem igyekszik felhasználni. Egy ízben az ügyész felkiáltott:

– Maga három és fél millió embert gyilkolt meg!

Szót kértem és helyesbítettem:

– Engedelmet, csak két és fél milliót.

Ekkor a terem felmorajlott, és az ügyész rám rivallt, szégyellhetnem magam, hogy ilyen cinikus vagyok. Pedig semmi egyebet nem tettem, csak helyesbítettem egy pontatlan adatot. Így végződött csaknem minden párbeszédem az ügyésszel. Amikor szóba került, hogy tehérgépkocsikat küldtem Dessaubába Giftgas-dobozokért, megkérdezte:

– Miért volt magának olyan sürgős, hogy Dessaubába küldje a tehérgépkocsikat?

– Mihelyt észrevettem, hogy a gázkészlet fogyni kezd, természetesen mindent elkövettem, hogy a hiányt pótoljam.

– Egyszóval – mondta az ügyész – maga a gázt is éppúgy raktári készletként kezelte, mint a kenyeret és a tejet.

– Ezzel a feladattal bízták meg – feleltem nyugodtan.

– Tehát – kiáltott fel diadalmasan az ügyész – azzal a feladattal bízták meg, hogy minél több gázt vételezzen, és minél több embert irtson ki!

– Ilyen parancsot kaptam.

Erre az ügyész a bíróság felé fordult, és kijelentette, hogy nemcsak a zsidók megsemmisítését vállaltam, de azt is szorgalmaztam, hogy minél többet gyilkoljanak meg.

Ismét szót kértem, és felhívtam a figyelmét: megint pontatlanul fogalmazott. Soha nem tanácsoltam Himmlernek, hogy növelje a zsidó transzportok számát, ellenkezőleg, többször azzal a kéréssel fordultam hozzá, hogy lassítsa a transzportok ütemét.

– De azt mégsem tagadhatja – mondta az ügyész –, hogy szokatlan buzgalmat és kezdeményezést fejtett ki gyilkos feladatkörében.

– A parancsok végrehajtásában mindig buzgalmat és kezdeményezőkétséget tanúsítottam, de e parancsok megfogalmazásában nem volt részem.

– Próbált valahogy szabadulni szörnyű feladatától?

– Mielőtt a Reichsführer rám bízta, hogy a zsidókkal végezzek, a frontra kértem magam.
– És később?
– Később ez a kérdés fel sem merülhetett: azt hitték volna, hogy ki akarok bújni a feladatom alól.
– Tehát kedve telt megbízatásában?
– Egyáltalán nem – feleltem határozottan. – Egyáltalán nem telt kedvem benne.
Az ügyész rövid szünetet tartott, farkasszemet nézett velem, széttárta karját, és megkérdezte:
– Akkor talán megmondaná, mi a véleménye róla? Hogyan ítélte meg az effajta feladatokat?
Egy pillanatig hallgattam, gondolkodtam. Éreztem, hogy mindenki engem néz.
– Kellemetlen munka volt – mondtam. Az ügyész karja lehanyatlott, a terem ismét felmorajlott.
– Azt olvasom vallomásában – mondta valamivel később az ügyész – „A zsidó nők gyakran ruhájuk alá rejtették gyermekeiket, ahelyett, hogy magukkal vitték volna őket a gázkamrába. A Sonderkommando azt a parancsot kapta, hogy SS-ek jelenlétében kutassa át a ruhákat. A megtalált zsidó gyerekeket gázkamrába vetették.”
Felszegte a fejét.
– Pontosan idéztem a szavait?
– Igen.
Hozzátettem: – Valamit azonban helyesbíteni szeretnék.
Intett, mire folytattam:
– Nem azt vallottam, hogy a gyerekeket gázkamrába „vetették”, hanem azt, hogy gázkamrába „küldték”.
– Ne lovagoljon a szavakon! – mondta türelmetlenül az ügyész. Majd így folytatta: – Nem keltettek magában szánalmat ezek a szegény asszonyok, akik vállalták a halált, és végső kétségbeesésükben a hóhérok emberi érzéseire bízták gyermekeiket?
– Nem voltam abban a helyzetben, hogy szánalmat érezhessék. Kötöttek a parancsok. A gyerekeket munkaképtelennek tekintették, tehát el kellett gázosítanom őket.
– Egyszóval soha még csak eszébe sem jutott, hogy megkímélje az életüket?
– Soha eszembe sem jutott, hogy megtagadjam a parancsot. – Megtoldottam: – Különben is mit csináltam volna a gyerekekkel a KL-ben? Egy KL nem alkalmas hely gyermeknevelésre.
– Maga ugye családos? – kérdezte.
– Igen.
– És szereti a gyermekeit?
– Természetesen.
Hallgatott, elgondolkodva végigtekintett a termen, majd felém fordult.
– Hogyan egyezteteti össze a saját gyermekei iránt táplált szeretetét a zsidó gyermekekkel szemben tanúsított magatartásával?
– A kettőnek semmi köze egymáshoz – mondtam rövid gondolkodás után. – A táborban katona voltam. Odahaza természetesen másképp viselkedtem.
– Azt akarja ezzel mondani, hogy két lélek lakozik magában?
– Igen – feleltem pillanatnyi habozás után. – Azt hiszem. Így lehet.
Kár volt azonban ezt válaszolnom, mert az ügyész vádbeszédében fejemre olvasta „kettősségemet”. Valamivel később arra célzott, hogy néhány tanú kihozott a sodromból.
– Ez a kettősség – kiáltotta – még a vádlott arcát is átalakítja! Egyszer úgy viselkedik, mint egy józan, pedáns kistisztviselő, máskor, mint egy vérszomjas vadállat.
Még azt is kijelentette, hogy nemcsak olyan parancsoknak engedelmeskedtem, amelyek „korunk legelvetemültebb tömeggyilkosává” süllyesztettek, de ezen túl még hátborzongató képmutatással,

cinizmusmal és állatiassággal hajtottam végre a rám bízott feladatot.

Az elnök április másodikán hirdette ki az ítéletet. Vigyázzállásban hallgattam végig. Az volt, amire számítottam.

Az ítélet egyébként azt is kimondta, hogy nem Varsóban, hanem Auschwitzban, a saját táboromban akasszanak fel, mégpedig arra a bitófára, amelyet a foglyok számára magam ácsoltattam.

Egy pillanattal később az egyik fegyőr megérintette a vállam. Levettem a fülhallgatót, a székre tettem, védőmhöz fordultam, és azt mondtam:

– Köszönöm, ügyvéd úr.

Biccentett, de nem fogott velem kezét.

A fegyőrök kíséretében hagytam el a bíróságot. Egy kis ajtón vezettek ki. Hosszú folyosókon mentünk végig, eddig még sohasem jártam erre. Széles ablakokon áradt be a fény, a szemközti fal napsugárban fürdött. Hideg volt.

Nem sokkal ezután rám zárult a cella ajtaja. Leültem az ágyra, és gondolkodni próbáltam. Néhány hosszú perc telt el, és semmit sem éreztem. Mintha a saját halálom nem is rám tartozott volna.

Felkeltem, s fel-alá kezdtem járkálni. Kisvártatva azon kaptam magam, hogy a lépteimet számolom.

Tartalom

- [1913](#)
- [1916](#)
- [1918](#)
- [1922](#)
- [1929](#)
- [1934](#)
- [1945](#)